

**JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA – HISTORICKÝ ÚSTAV**

**KE CTI A SLÁVĚ .
KAPITOLY Z HUDEBNÍHO ŽIVOTA PLZNĚ
1848-1918**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

VEDOUCÍ PRÁCE:
Mgr. Zdeněk Bezečný, Ph.D.

AUTOR:
Stanislav Kilinger

ČESKÉ BUDĚJOVICE 2006

ANOTACE

Předložená diplomová práce si klade za cíl nastínit pomocí kulturně-historického exkursu fenomén hudebního života Plzně v letech 1848-1918. Nejprve nás z důvodu jasnějšího náhledu zcela obecně uvádí do historicko-politických souvislostí města dané doby. V následujících kapitolách se poté snaží zhruba postihnout jednotlivá odvětví hudby, která byla stanovena podle interpretů i vlastních muzikálních odvětví. Jde tedy jak o projevy profesionálů a vůbec vznik profesionalizované hudby, tak i o uskupení a jednotlivce působící na bázi amatérské. Přirozeně bylo do sledovaného souhrnu včlenit též hudbu produkovanou na plzeňských kůrech a v devatenáctém století i vysoce výkonné a oblíbené kapely vojenského a polovojenského charakteru. Konečně je pak tato práce doplněna statí věnující se slavnostem a zábavám, kde hudba plnila významnou a nepřehlédnutelnou roli.

ABSTRACT

This diploma thesis aims to outline a phenomenon of the musical life of Pilsen between 1848 and 1918 through cultural-historical research. The first thing to be described is general historical-political context of the town at that time. In the following chapters the thesis tries to give a survey of particular branches of music, which were set according to interpreters and also according to musical branches. It concerns performances of professionals and the rise of professionalized music on the one hand, and groups and individuals – amateurs on the other hand. It was natural to include the music produced in Pilsen's choirs and military or half-military groups, which were very popular at the time of the 19th century into the period under view. Finally the thesis is appended with article addressed to celebrations and entertainments, in which the music played very important and unforgettable role.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci Ke cti a slávě. Kapitoly z hudebního života Plzně 1848-1918 vypracoval samostatně s použitím uvedených pramenů a literatury.

V Českých Budějovicích 25. dubna 2006

.....

Poděkování

Na tomto místě bych chtěl vyjádřit dík všem, kdož přispěli ke vzniku této práce. Děkuji pracovníkům Archivu města Plzně, Státního oblastního archivu v Plzni a Západočeského muzea (Národopisné muzeum a Oddělení novověku) za jejich ochotu a spolupráci při vyhledávání nových materiálů. Nemały dík patří i panu doktoru Zdeňku Bezeckému za trpělivost a cenné rady.

OBSAH

1. ÚVOD	11
2. HISTORICKÝ NÁSTIN ŽIVOTA A ROZVOJE KRÁLOVSKÉHO KRAJSKÉHO MĚSTA PLZNĚ V LETECH 1848-1918.....	18
3. HUDBA PROFESIONÁLNÍ.....	33
4. PLZEŇSKÁ HUDBA CHRÁMOVÁ	59
5. HUDBA VOJENSKÁ A KAPELY OZBROJENÝCH SLOŽEK OBYVATELSTVA	65
5. 1. HISTORIE A VÝVOJ HUDEB VOJENSKÝCH	66
5. 2. VOJENSKÉ KAPELY V PLZNI	74
5. 3. KAPELY VYSLOLOUŽILECKÉ	96
5. 4. SPOLKY MĚŠŤANSKÉ.....	100
5. 5. KAPELA POŠTOVNÍCH A TELEGRAFNÍCH ZŘÍZENCŮ	117
6. „MISTŘI AMATÉŘI.“	118
7. SLAVNOSTI A ZÁBAVY.....	147
8. MÍSTO ZÁVĚRU	160
9. SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY	164
9. 1. Archivní prameny	164
9. 2. Vydané prameny	167
9. 3. Literatura.....	169
10. PŘÍLOHY	174
10. 1. Textové přílohy.....	174
10. 2. Obrazové přílohy	187

1. ÚVOD

„V celém mocenském okrsku divise nebylo krásnější vojenské kapely, než hudba pěšího pluku čís. X. v malém okresním městě W. na Moravě. Kapelník náležel ještě k oněm rakouským vojenským hudebníkům, kteří, majíce přesnou paměť a vždy čilou potřebu nových variací na staré melodie, dovedli každý měsíc komponovati nový pochod. Pochody se sobě vzájemně podobaly jako vojáci. Většina jich počínala vířením bubínků, obsahovaly čepobití, zrychlené do pochodového rytmu, hlaholivý smích veselých činelů a končily hněvivým hřmáním velkého bubnu, veselé to a krátké bouřky vojenské hudby...“ „ ...Všechny koncerty – pořádané pod balkonem pana okresního hejtmana – počínaly pochodem Radeckého. Ačkoli byl členům kapely tak běžný, že by jej dovedli hráti bez dirigování v noci a ze spánku, pokládal kapelník přece jen za nutno čísti z listu každou notu. A jako by se svými hudebníky zkoušel Radeckého pochod poprvé, každé neděle pozdvihl s vojenskou a hudební svědomitostí hlavu, taktovku a pohled, a upnul všechny tři zároveň proti úseči kruhu, uprostřed něhož stál, které jako by jeho rozkazů stále potřebovaly. Bubínky hlučně vířily, sladké flétny hvízdaly a veselé činely ječely. Na tvářích všech posluchačů roztával laskavý a slunný úsměv a v jejich nohách se rozhrávala krev. Zatím co ještě stáli, domnívali se, že již mašírují. Mladší holčičky tajily dech a rozvíraly rty. Zralejší mužové klonili hlavy a vzpomínali na své manévry. Starší paní seděly v sousedním parku a jejich malé, šedivé hlavičky se klepaly. A bylo léto.“ Slova Josefa Rotha vyřčená na úvodních stranách jeho slavného románu *Pochod Radeckého*¹, ač jsou určena jakémusi malému moravskému okresnímu městu, nejsou jen popisem tradičních nedělních odpolední tohoto vzoru maloměsta konce 19. století. Dá se říci, že v určité modifikaci se hodí na všechna městečka a města, včetně těch největších, ležících na území celé habsburské monarchie. Nejinak tomu bylo i v rychle se rozrůstající Plzni za vlády posledních dvou Habsburků. Je přirozené, že hudební život zde byl nepoměrně rozvinutější, že v sobě sdružoval na stovky jiných složek, ovšem tradiční odpolední koncert v rozkvetlých sadech dýchal naprosto stejně poklidnou patriarchální atmosférou.

Ve zkoumaném období ohraničeném zhruba léty 1848-1918 Plzeň nacházíme na různých stupních vývoje, který lze diferencovat podle jednotlivých aspektů. Zatímco město se po stránce urbanistické zbavilo svých hradeb a na předměstích vznikají nové

---

¹ Josef ROTH, *Pochod Radeckého*, Praha 1934, s. 21-22.

továrny obklopené činžáky rostoucími jak houby po dešti, počíná se v přímé závislosti na tomto růstu konstituovat i moderní občanská společnost. Ovšem přes tyto nesporné a snad až příliš rychlé vývojové skoky jakoby se nitro většiny obyvatel města těmto prudkým zlomům podvědomě bránilo. V rámci celé Evropy lze tento odpor viditelně sledovat třeba v architektuře, kde možná použití historizujících prvků má oddálit nenáviděný zvrát, se kterým se společnost smiřuje až koncem 19. století v „umění secese“.

Ještě déle než v architektuře, výtvarném umění, nebo třeba v literatuře jsou tyto snahy patrné v hudbě, která v některých svých zákoutích asi nejdéle zůstala ochráncem tradičních pořádků.

Do pojímaného období druhé poloviny 19. a počátku 20. století vstupuje hudba v Plzni již jako plně vyvinutý subjekt, který se počíná utvářet na přelomu 18. a 19. století. Zatímco ještě koncem 18. století se hudební život soustřeďuje hlavně kolem kůru arciděkanského kostela sv. Bartoloměje, před polovinou století následujícího je v Plzni patrné již několik ohnisek tohoto dění. Objevují se zde kapely vojenské, sbory místních ostrostřelců, po polovině století vznikají náznaky orchestru divadelního a samozřejmě nelze vynechat ani hudební aktivitu měšťanstva, která nezná dosahovala kvalit profesionálů.

Z výše zmíněného se tedy vlastně odvíjí rozvržení této práce. Jednotlivé kapitoly jsou tak vlastně koncipovány jako jednotlivé studie, čemuž odpovídá jak jejich vlastní rozvržení, tak i koncepce poznámkového aparátu, který, aby se nestal prací samou, je omezen jen informací nezbytně nutných. A tak byly vypuštěny odkazy k informacím, které lze díky výskytu ve větším počtu starších prací považovat za obecné.

První dvě kapitoly uvádějící nás do všeobecného politicko-sociálního vývoje města a vývoje profesionálního hudebního života Plzně si nekladou větších vědeckých ambic. Jsou spíše shrnutím doposud známých výzkumů, občasně doplněných nově získanými poznatky. Několik úvodních stran, které bylo nutno sestavit díky snadnějšímu proniknutí do fenoménu 19. století v Plzni, vychází povětšinou ze syntetických prací věnujících se dějinám města zkoumaného období.² Co se hudby

---

² Jde především o Dějiny Plzně II. od roku 1788 do roku 1918, Plzeň 1967, vyšlé péčí Václava ČEPELÁKA, Miloslava BĚLOHLÁVKA, Jaromíra KOVÁŘE a kol., Nové dějiny Plzně Fridolina MACHÁČKA, in: F. MACHÁČEK (ed.), Plzeň a Plzeňsko v minulosti i přítomnosti I., Plzeň 1925, s. 77-104., Dějiny Plzně v datech od prvních stop osídlení až po současnost od Ivana MARTINOVSKÉHO a kol. a samozřejmě nepostradatelného vydaného pramene městského

v Plzni týče, pravděpodobně nejvíce toho bylo doposud zjištěno v oblasti profesionální, což je samozřejmě dáno jak velkým množstvím dochovaných, často i tištěných pramenů, tak určitou atraktivitou tématu v minulých dobách. Jen shrnutí jednotlivých studií by tak vystačilo na velmi obsáhlou samostatnou práci.³ Protipólem toho je ovšem výzkum, který by obsáhl hudbu německého živilu v Plzni. Ten je, až na některé drobné zmínky v rámci jiných prací takřka nulový. Opodstatněním toho je pramenná základna, která je narozdíl od české takřka zanedbatelná.⁴ Německý hudební život v Plzni by si zajisté zaslouhoval systematický výzkum, který by však byl vzhledem k počtu dochovaných pramenů a jejich kvalitě značně zdlouhavý. Bylo by zde třeba podrobně vytěžit dobový tisk a získané údaje pak doplnit výzkumem archivů mimoplzeňských institucí i jednotlivců, kteří snad ve své době měli s Plzní co do činění. Zjištěná fakta by pak bylo možno srovnat s obdobným výzkumem provedeným pro Prahu Jitkou Ludvou.⁵

---

archiváře Martina HRUŠKY, *Knih pamětní královského krajského města Plzně od roku 775-1870, Plzeň 1883.*

³ Určitě největším odborníkem na Plzeňskou hudbu byl Antonín ŠPELDA, z jehož četných prací jmenujme mimo drobnější studie: Dr. Antonín Dvořák a Plzeň, Plzeň 1941, *Hudební Plzeň, Plzeň 1960, Koncertní umělci Plzně a Plzeňska 1780-1988 I. Klavíristé, houslisté, violoncellisté a kontrabasisté, Plzeň 1988, nebo Slavní Plzeňské opery, Plzeň 1986.* Ze starších autorů je poté třeba zmínit Jaroslava ZDEŇKA, autora studií *Bedřich Smetana v Plzni*, in: *Plzeň Smetanovi. Památník 1824 -1924, Plzeň 1924, s. 13-32,* nebo *Hudební život v Plzni*, in: F. MACHÁČEK (ed.), *Plzeň a Plzeňsko v minulosti i přítomnosti, Plzeň 1925, s. 165-171.* Ze současných výzkumů je třeba jmenovat i obecně pojatou *Západočeskou vlastivědu. Hudba, Plzeň 1994* od Jaroslava FIALY, či studie *Vlasty BOKUVKOVÉ. Z děl věnujících se čistě dějinám divadla v Plzni je pak nutno uvést Nové divadlo král. města Plzně, Plzeň 1902* od Antonína BALŠÁNKA a Josefa ČIPERY, František KŘÍŽ (ed.), *Divadlo města Plzně v letech 1902-1927, Plzeň 1928,* nebo Jaroslav PROCHÁZKA (ed.), *Sto let českého divadla v Plzni. 1865-1965, Plzeň 1965.*

⁴ Do jisté míry je dochován jen archiv „Deutscher Theaterverein in Pilsen 1868-1939“ v AMP, Archiv města Plzně, (dále jen AMP), č. inv. 489 sign. 514, který je pro starší období značně torzovitý a pro výzkum hudební stránky takřka nevyužitelný. Lze tak než jen doufat, že se některá z jeho dalších částí snad objeví zapomenuta v současných divadelních skladech. K německému divadlu je tak v současnosti využitelný snad jen drobný konvolut plakátů v AMP a několik novinových článků v dobových periodikách. Jediná historická práce, která o německé plzeňské scéně vznikla, je pak pouze drobný článek Jany BENEŠOVÉ *První desetiletí opery a operety plzeňského německého divadla, Plzeňsko XIX, 1992, s. 24, 46 a 65.*

⁵ Jitka LUDVOVÁ, *Německý hudební život v Praze 1880-1939.* In: Václav PLOCZEK (ed.), *Uměnovědné studie 4, Praha 1983, s. 53-183.* Mimo to je Jitka Ludvová i spolueditorkou

Nepoměrně méně úsilí bylo do současnosti věnováno rozboru plzeňské hudby duchovní. A až na některé drobné zmínky v sekundární literatuře je nyní jediným průhledem do problematiky připravovaná studie Štěpánky Pfliegerové.⁶

Avšak jádrem celé práce se však mají stát až kapitoly následující. Předně je to studie věnovaná vývoji hudby u vojska a ozbrojených složek obyvatelstva. Přes nesporný význam hudby těchto subjektů byla tomuto tématu z hlediska dějin měst věnována doposud jen malá pozornost a až v nejnovější době se začíná objevovat zájem o dějiny a funkci vojenských kapel, který vychází především z novější historiografie rakouské.⁷ Blok věnovaný vojenské a polovojenské hudbě je pro snazší orientaci rozdělen do několika částí zkoumajících jednotlivé aspekty. Předně je to tedy vlastní vývoj a vymezení vojenských hudeb v habsburské monarchii. Část druhá poté shrnuje historii vojenské hudby v plzeňských či v Plzni sídlících pluků s přesahem od 18. století až do sklonku první světové války.⁸ Třetí část se poté věnuje hudbě spolků vojenských

---

významného počínu k dějinám německého divadla v Praze: Alena JAKUBCOVÁ – Jitka LUDVOVÁ – Václav MEIDL (edd.), *Deutschsprachiges Theater in Prag. Begegnungen der Sprachen und Kulturen*, Prag 2001.

⁶ Štěpánka PFLIEGEROVÁ, *Hudba na Plzeňských kůrech*, nepublikováno, rukopis.

⁷ Z prací vzešlých z prostředí rakouského má pro naše poměry z hlediska metodologického i pramenného největší význam Eugen BRIXEL – Günter MARTIN – Gottfried PILS, *Das ist Österreichs Militärmusik*, Graz – Wien – Köln 1982 a Stefan VAJDA, *Mir san vom k. u. k. ... Die Kuriose Geschichte der österreichischen Militärmusik*, Wien – Heidelberg, strojopis z roku 1977. Z českých autorů se výzkumem vojenských kapel komplexně zabývá Eva VIČAROVÁ, *Rakouská vojenská hudba a Olomouc*, Olomouc 2002, Robert ŠÁLEK, *Vojenská dechová hudba*, rukopis z roku 1953 a *Česká dechová hudba 1890-1960*, strojopis z roku 1965, nebo Milan HODÍK, „Castaldo“, in: „Pražské děti“ – 300 let od založení 28. pěšího pluku, Praha 1993. Plzni a Plzeňsku je pak věnována kupříkladu práce Františka KISVETRA, *K historii vojenských hudeb a polovojenských kapelníků a dirigentů polovojenských kapel v Plzni a na Plzeňsku v 18., 19. a 20. století*. Strojopis z roku 1983, AMP č. inv. 44 484, nebo studie Jitky BAJGAROVÉ a Josefa ŠEBESTY, *Osvětová funkce vojenských hudeb v 19. století v českých zemích*, in: Kateřina BLÁHOVÁ – Václav PETRBOK (edd.), *Vzdělání a osvěta v české kultuře 19. století*, Praha 2004, s. 296-312.

⁸ Zde bylo mimo výše zmíněné literatury možno využít např. kroniku 35. pěš. pluku v Plzni chovanou v AMP, RKP 34 b 7., *Letopis č. 7. Cenné informace o spolupráci pěveckého spolku Hlahol s vojenskou kapelou přináší i zmíněná studie A. ŠPELDY Dr. Antonín Dvořák a Plzeň, Plzeň 1941*. Mnohé informace lze získat i z dobového tisku a sbírek plakátů. Nedoceníitelné jsou i fotografie chované ve sbírkách ZČM v Plzni (Oddělení novověku) a NPM (Národopisné muzeum, dále jen NPM). Jistě přínosným, ovšem z technických důvodů neuskutečněným, by byl i výtah

vysloužilců, která stála doposud zcela stranou zájmu.⁹ Nenalá pozornost musela být přirozeně zaměřena i na nejvýznamnější korporaci měšťanskou, na slavný Sbor ostrostřelecký, který v dějinách města hrál vždy významnou roli a jeho kapela se účastnila většiny hudebních čísel své doby.¹⁰ V souvislosti s ostrostřelci musí pak být vzpomenuť i jen krátce působící Národní gardy¹¹ a dalšího ozbrojeného sboru měšťanstva, Svobodných střelců.¹² Konečně je poté třeba zastavit se u hudby pěstované v duchu více méně amatérském. I když mnohdy šlo o produkce na velmi vysoké interpretační úrovni, má kategorie „diletantů“ spíše snahu oddělit osoby hudbou se

---

informací z Österreichisches Kriegsarchiv (Rakouský válečný archiv), který je součástí Österreichisches Staatsarchiv Wien (Státní archiv ve Vídni). Zde je uložen kupříkladu Übersicht der Gebahrung des Pensionfondes k. und k. Militärkapellmeister zur Versorgung ihrer Dienstuntauglichen Mitglieder, deren Wittwen und Waisen, Militärkapellmeister Verein – tedy soupis členů Penzijního spolku vojenských kapelníků obsahující ve čtyřech svazcích členstvo mezi lety 1860-1918. Dalším zde nalézajícím se pramenem je poté v letech 1896-1917 vydávaný Schematismus sämtlicher Kapellmeister in der k.k. Armee. Konečně velmi zajímavou by byla zajisté pečlivě vedená sbírka Emila RAMEISE (Nachlass Emil Rameis) shromážděná jako podklad pro vydání RAMEISOVY knihy Die österreichische Militärmusik von ihren Anfängen bis zum Jahre 1918, Tutzing 1976. Ve Vídni se poté nachází ještě rozsáhlá sbírka vojenských notopisů, které jsou ve fondech hudebního oddělení Rakouské národní knihovny.

⁹ AMP, Český spolek c.k. vojenských vysloužilců korunního prince Rudolfa v Plzni, č. inv. 412, sign. 431, AMP, Erzherzog Albrecht Kriegerverein Pilsen, č. inv. 1239, sign. 15/1803 a „Spolek Plzeňských účastníků bitvy u Solferina“ – AMP, Památná kniha Plzeňských vojnů účastníků bitvy u Solferina=Gedenkbuch der Pilsner Krieger in der Schlacht bei Solferino, sign. 6e94.

¹⁰ Z širšího hlediska se ostrostřeleckými spolky a jejich rolí ve společnosti zabývají jen Vratislav SCHILDBERGER (ed.), Střelecké spolky Moravy, Slezska a města Brna na přelomu 19. a 20. století, Brno 2004 a Marie MACKOVÁ, Spolky ostrostřelců a jejich postavení ve venkovských městech druhé poloviny 19. století, Documenta Pragensia XVIII, Praha 2000. Výjimečným dílem je poté Měšťan ve zbroji. Příspěvky k dějinám ozbrojeného měšťanstva a válečnictví města Plzně I.–II., Plzeň 1929-1930 plzeňského novináře Jaroslava SCHIEBLA. Zvláště pak díl druhý, „Od konce 18. století až do doby po převratu“ podává mnohou cennou informaci, kterou dnes již nelze jinde získat. (SCHIEBL například pracoval s Památnou knihou plzeňských ostrostřelců „Gedenkbuch des k.k. priv. Pilsner Schützen=Corps vedené od roku 1798, která byla zničena v období druhé světové války). Z pramenů týkajících se činnosti ostrostřelců tak lze dnes využít jen torzovitě dochovaný fond v AMP, Ostrostřelci v Plzni 1776-1877, XII/1425 a několik fotografií ze sbírek NPM.

¹¹ AMP, Národní garda v Plzni 1848-1851

¹² AMP, Lovecký klub v Plzni (Dříve svobodní střelci) 1871-1945. Kniha protokolů 1871-1897, sign. 25e 156., kde se však bohužel dochovala jen výše zmíněná Kniha protokolů.

profesionálně živící od muzikantů, kteří ji pěstovali pouze jako zábavu.¹³ Poslední kapitola práce poté krátce podává obraz městské slavnosti 19. století v jejích různých modifikacích.¹⁴ Těchto akcí se totiž vždy neodmyslitelně účastnila i hudba, která tak člověka provázela od kolébky až do hrobu. Tato odbočka si ovšem neklade nějakého

---

¹³ Mnohého „amatéra“ lze najít v pracích A. ŠPELDY a sice již zmíněných: Hudební Plzeň, Plzeň 1960 a Koncertní umělci Plzně a Plzeňska 1780-1988 I. Klavíristé, houslisté, violoncellisté a kontrabasisté, Plzeň 1988. Z literatury starší poté nejednu přínosnou informaci přináší i Zdeněk NEJEDLÝ, Bedřich Smetana VII. Ve společnosti, Praha 1953. Z pěveckých spolků se mnohých zpracování dočkal pouze Hlahol, k jehož dějinám vznikla mimo jiné i na JČU v Českých Budějovicích diplomová práce Luboše BARDOUNA, Plzeňský Hlahol. Studie k dějinám spolku od jeho založení do roku 1918, České Budějovice 2002. Z vydaných pramenů je poté třeba připomenout Památník „Hlaholu plzeňského“. 1862-1887. Na oslavu 25leté činnosti spolku z usnesení výboru sestavili V. Pečenka, M.V. Slezák, F. Diviš, Plzeň 1887., který mnohdy přináší širší informace, než vlastní spolkové kroniky (AMP, Hlahol v Plzni, Památná kniha 1862-1880, sign. 8e 67 a Památná kniha 1880-1947 sign. 10d 77). Zajímavým podáním dějin spolku v souvislosti s osobností Hynka Pally je poté již strojopis A. ŠPELDY Hynek Palla I.-II., AMP, č. inv. 320 37 - 320 48, sign. 34c 157a – 34c 168. Veškerý bohatý archiv Hlaholu se poté nachází v AMP, Plzeňský Hlahol 1862-1953, VIII/6. Z dalších pěveckých spolků pak svůj almanach vydal i sbor Smetana, bývalý pařížský odbor Hlaholu: Památník pěveckého spolku „Smetana“ v Plzni. Bývalý pařížský odbor 1901-1931, Plzeň 1931. Co se archivních pramenů pěveckých spolků dotýká, je třeba připomenout, že všechny bez výhrady jsou uloženy v AMP. Nacházejí se zde tak i torza archivů dvou významných pěveckých sdružení německých, sboru Pilsner Liedertafel, č. inv. 396, sign. 415 a Deutscher Männergesangverein, č. inv. 1309, sign. 1813. Zde je nutno uvést, že německý sborový zpěv sdružený v plzeňské Liedertafel se dočkal dokonce dvojího zpracování pamětních spisků, které dnes suplují nedochovaný materiál archivní. Byly to: Gedenkbuch der Deutschen Liedertafel im Pilsen. Zur Feier ihres 25jährigen Bestandes, Pilsen 1892 od Augusta WILDTA a Gedenkbuch der „Deutschen Liedertafel Pilsen“ 1867-1927, Pilsen 1927 od Theodora HECKE. Mimo spolků pěveckých působilo v Plzni i několik sdružení instrumentalistů, zbytky jejichž archivů lze rovněž nalézt v AMP a přirozeně i velké množství jednotlivců, o jejichž činnosti se bohužel dozvídáme spíše náhodně v archivech jiných společností, dobovém tisku, vzácně pak i v osobních pozůstatostech.

¹⁴ Hlavním pramenem pro tento exkurs se stala již zmíněná Kniha pamětní archiváře M. HRUŠKY, doplněná v době pozdější jen o Návštěvy českých panovníků v Plzni, Plzeň 1885 od Jaroslava SCHIEBLA a náhodné zprávy v dobovém tisku. Celá myšlenka pojmout do práce k dějinám hudby i kapitolu týkající se dnů slavnostní vznikla od původního plánu zcela náhodně, především pod dojmem Hruškova spisu, který jakoby byl sestaven právě k tomu, aby slavnostní chvíle náležitě zachytil a předal budoucnosti. Stává se tím tedy i přes některé nedostatky formálního rázu nevyčerpatelnou studnicí společenského života Plzně od konce čtyřicátých až po konec let šedesátých devatenáctého století.

vyššího nároku, ale pokouší se jen dotvořit obraz společnosti, který by právě bez hudby nebyl myslitelný.

Nato je třeba pozastavit se i nad samotným názvem práce. Titul „Ke cti a slávě“ se může zdát poněkud zavádějícím popiskem pro exkurs do hudebních dějin Plzně, ovšem vzhledem k celkovému pojmání hudby ve společnosti minulých dob se jeví vcelku příhodným. Hudebníci totiž ve své době nebyli jen interpreti či skladatelé, ale především spoluvůrci určitého společenského klimatu. Vždyť jejich koncerty, byť už jen rázu domácího nebo, jejich autorská díla, nebyla jen náhodnými počiny, ale často bývala realizována s jistým záměrem. Mnohdy měla oslavit osobu, která byla pro autora důležitá. Mohl to být významný politik, podnikatel nebo i jen známý či dokonce srdci drahý, jemuž takto byla vzdána čest a sláva, jehož jméno mělo být ověněno vavříny tónů. Na druhé straně i sám tvůrce sledoval určité cíle. Napsat přece skladbu, uspořádat koncert, dostaveníčko, jen bez nějakého cíle nemělo žádnou společenskou váhu. Ovšem spojení jakékoliv akce se jménem oslavencovým vždy přinášelo užitek. Pořadatel tak získával nejen prospěch hmotný, ale vlastně zvyšoval i svou osobní prestiž, a tak každá akce byla i „ke cti a slávě“ jeho vlastní. Bohužel však recepci „obdarovaných“ případ od případu se zejména díky malému počtu pramenů osobní provenience podařilo postihnout jen zřídka.

Závěrem je nutno podotknout, že práce není komplexním zpracováním hudebního dění Plzně druhé půle 19. a počátku století následujícího. Její koncepce vychází z dochovaných pramenů uložených v plzeňských institucích,¹⁵ což se z dosavadního výzkumu jeví jako nejširší materiální základna daného tématu. O něco širší obraz by snad bylo možno vytvořit zejména v oblasti hudebního života německého obyvatelstva Plzně sondami do mimoplzeňských archivních fondů. Taktéž profily jednotlivců z řad měšťanstva jsou mnohdy doposud jen jakýmsi torzy, hudební činnost některých pak pravděpodobně není doposud známa a informace lze tak spíše získávat cestou náhody ze soukromých archivů a rodinných pozůstalostí. Konečně i aktivita některých spolků na poli hudby je dodnes obestřena tajemstvím díky naprosté, nebo alespoň částečné absenci písemných, či hmotných hudebních památek.

---

¹⁵ Co se však nototisků týče, je v této práci odkazováno nejprve na tisky uložené v NKP Praha. Až v případě jejich absence ve fondech NKP je vzpomínáno kolekcí plzeňských institucí. Konečně tam, kde se nepodařilo dohledat identický exemplář ve fondech korporací státních, je využito soukromé sbírky autora.

2. HISTORICKÝ NÁSTIN ŽIVOTA A ROZVOJE KRÁLOVSKÉHO KRAJSKÉHO MĚSTA PLZNĚ V LETECH 1848-1918

Máme-li se zabývat hudebním životem Plzně v posledních sedmdesáti letech trvání habsburské monarchie, nutně se musíme v první řadě věnovat jejímu všeobecnému rozvoji, během něhož se z tradičního konzervativního, převážně agrárního sídla stala pokrokovým městem průmyslovým. Tento širší úvod je nutný především k pochopení souvislostí, které ovlivňovaly myšlenkový proud městského obyvatelstva napříč společenskými vrstvami, a tím tak více či méně působily na jeho prožívání a chápání volného času, v němž právě hudba získává nezastupitelnou roli.

Samotný novodobý rozvoj Plzně ovšem nelze vymezit až druhou polovinou 19. století a počátkem století následujícího tak, jak je z důvodů praktických politických souvislostí orientován následující výzkum. Pozvolný industriální rozmach města je nastartován již počátkem dvacátých let, ještě za éry purkmistra Emanuela Davida,¹⁶ který sice nebyl nijak vynikajícím národohospodářem, ale konsolidoval město spíše na základě duchovním.¹⁷ Skutečný hospodářský vzrůst se započal až po roce 1828 za purkmistra následujícího, za Martina Kopeckého. Kopecký se pustil do rázného ozdravení města tím, že nechal strhnout jeho staré sychravé hradby a brány, na jejichž místech pak začaly vyrůstat nejen moderní městské a soukromé budovy, ale i parky a promenády. Asi nejvýznamnější z těchto staveb bylo kamenné divadlo v přísném dórském stylu, jehož stavbou obec pověřila v letech 1831-1833 benátského architekta

---

¹⁶ Jména všech nabudoucně dotčených osob budou přejata tak, jak je reprodukuje většinová literatura. Pouze v případě, že byl k dispozici autentický dobový pramen jednoznačně připsaný dotčeným, lze pravopis zkorigovat podle něj. Je to přirozeně řešení nedostatečné, ovšem v Plzni, která dlouho do 19. století zůstávala městem utrakvistickým, kde ani sami někteří dotčení nevěděli, ke kterému zemskému jazyku se zařadit, je řešením jediným možným.

¹⁷ Jeho zásluhou tak byla kupříkladu 3. listopadu roku 1819 otevřena Česká triviální škola, která získala několik místností v obecním špitálu ve Veleslavínově ulici. David byl rovněž autorem první původní české plzeňské hry „Osvobození Plzně od Táboritů“, kterou provedli ochotníci z řad měšťanů 11. května 1818. Účast herců prý byla natolik silná, že mohli provést i několik tehdy velmi populárních „živých obrazů“

Sachettiho. Celé Kopeckého jednání bylo vedeno jeho utkvělou touhou udělat z Plzně lázeňské město, které by mohlo konkurovat i Karlovým Varům. Na Plzeňském předměstí Lochotín totiž byly nedlouho předtím objeveny poměrně kvalitní minerální prameny, jejichž celé jejich okolí bylo parkově upraveno. Jelikož však byly prameny slabé, rozhodlo se je město nechat vyčistit. Tímto krokem ovšem došlo k jejich znehodnocení důsledkem promíchání s vodami nedalekého potůčku a tak se Kopeckého sen o lázeňském středisku rozplynul a nezbylo nic jiného, než vytvořit z Plzně město průmyslové, pozdější „Černou Plzeň“.

Nový duch osvítil nejen Kopeckého samého, ale i jeho sousedy, plzeňské měšťany. Jestliže ještě v poklidných patriarchálních časech biedermeierovských docházelo ke stavebním změnám jen na pokraji města, začala se léta čtyřicátá a padesátá zakusovat i do starých středověkých domů skrytých doposud jen pod renesančními a barokními fasádami. Situace místního patriciátu i řemeslnictva se zlepšila natolik, že měšťanstvo počínalo myslet i na změnu svých domovů podle dobové módy¹⁸. V těchto časech padlo za oběť přestavbám prvních dvacet historických domů. Asi největší ztrátou bylo v roce 1859 stržení nejpamátnejšího plzeňského domu „německých rytířů“, obecně zvaného Říhovský, který stával na rohu náměstí a dnešní Prešovské ulice. Proti jeho zničení se rozpoutal vpravdě zapálený boj se znatelným nacionálním podtextem, jehož se účastnilo mnoho významných kulturních činitelů.¹⁹

V odvětví vznikajícího průmyslu, a to i přes některé pokusy spojených se zakládáním drobných textilních manufaktur, se měšťanstvo mělo nejprve poučit od židovských podnikavců, kteří vycítili prázdné místo v tomto oboru. Prvním z nich byl roku 1827 David Leopold Levit, který si založil výrobu lakovaných kůží. Již v roce 1837 měl svoji vlastní budovu na Saském předměstí č.p. 15 se třemi stroji a zaměstnával až 45 dělníků, díky čemuž byl třetí největší firmou tohoto druhu v Čechách. Levit byl i prvním Židem ve městě, který vlastnil měšťanský dům.²⁰ K jeho

---

¹⁸ V roce 1840 měla většina měšťanských domů, včetně předměstských, jen jedno poschodí (celkem 439 domů). 117 jich bylo dvouposchodových (z toho čtyři na předměstích), osm tříposchodových a jen jeden čtyřposchodový (č.p. 202 na náměstí).

¹⁹ o tomto boji více například: Karel Vladislav ZAP, Výlet přes Plzeň do Teplé a jejího okolí, in: Památky archeologické a místopisné vydávané od archeologického sboru Musea království Českého nakladem Matice České, Praha 1855, s. 23.

²⁰ Stavba se nacházela pod č.p. 23 v areálu bývalého dominikánského kláštera v dnešní Veleslavínově ulici a padla roku 1902 za oběť novostavbě krajského soudu.

zakoupení roku 1837 musel tehdy dostat dokonce zvláštní císařské povolovací privilegium. V roce 1838 přicházejí bratři Ledererové, kteří si v Plzni otevírají koželužnu. Z plzeňských starousedlíků byl prvním aktivním Jan Hahnenkamm, který si v roce 1832 v domě U Zlatého oka otevřel povoznictví, jež později rozšířil i o několik dostavníků. Konečně klesající zájem o stále horší plzeňské pivo donutil zdejší právníky, aby roku 1839 společně s městem spojili své síly a nechali vystavět za městem nový společný pivovar. Stavbou pověřili budoucího stavebního velkopodnikatele Martina Stelzera a celý objekt byl slavnostně uveden do provozu již v roce 1842. V sezóně 1843/44 pivovar vyprodukoval už 9998 věder na spodní kvašení a v sezóně 1845/46 dokonce 10 230 věder.

Tím byl tedy nastartován slibný rozvoj budoucího průmyslového centra západních Čech. Do počátku padesátých let se výroba, většinou železářství v rámci městského velkostatku, stahovala do okolních poddanských vsí. V městě samém nebyl ještě v roce 1850 žádný parní stroj a dle Seznamu obytných stran z roku 1846²¹ byl největší počet jeho obyvatelstva závislý nejen na příjmech z pozvolna upadajícího textilního a kožedělného průmyslu, ale i z potravinářství a obchodu.²² Z údajů je jasně patrné, že zvláště řemesla textilního charakteru (krejčovství a soukenictví) se v nově transformované společnosti nemohla uplatnit v takovém počtu jako doposud, a tak se jejich zástupci jistě namnoze dostávali spíše na sociální okraj.²³ Díky tržním a společenským změnám na Plzeň poměrně znatelně dolehl i „krizový“ rok 1848. Pro chudinu se od 1. února 1848 každodenně vyvařovalo 430 porcí tzv. rumfordské polévky a z městské kasy jí plynuly vyživovací příspěvky. Když vypukla v Praze 12. června roku 1848 revoluce, Plzeňští se to dozvěděli až v noci z 15. na 16. června od přispěchavšího Bernarda Říhy mladšího, syna zdejšího mlynáře. Radikálové počali chystat pobozy pro Prahu, někteří údajně odešli i na barikády. Zdejší studenti vztyčili na

---

²¹ Václav ČEPELÁK – Miloslav BĚLOHLÁVEK – Jaromír KOVÁŘ a kol., Dějiny Plzně II. Od roku 1788 do roku 1918, Plzeň 1967, s. 56-57.

²² Z celkového počtu 3500 obytných stran se živilo textilem a obuví 487 stran, z nichž bylo 160 ševců, 119 krejčích a 128 soukeníků. 305 stran je uvedeno v rubrice potraviny a obchod. 333 stran můžeme zařadit mezi honoraci (úředníci, důstojníci, lékaři, profesori aj.) a 818 mezi městskou chudinu. Celkem 25,85 %, tedy 905 stran, je bez určení druhu obživy.

²³ V knize domovských listů „Kreisstadt Pilsen Heimathscheinsprotokoll 1850-1868“ je jasně viditelný tento úbytek dotčených řemesel. Jejich představitelé již patří většinou do střední, nebo dokonce staré generace obyvatelstva a mladí s lépe placeným zaměstnáním. AMP, RKP 499, „Kreisstadt Pilsen Heimathscheinsprotokoll 1850-1868.“

náměstí prapor a začali ihned svolávat dobrovolníky, což jim ovšem bylo úředně zakázáno a nakonec i zmařeno. O pomoc Plzeňských žádal i pražský hostinský Petr Fastr, kterého ve městě vřele přivítal především profesor J. F. Smetana. Do Prahy byla vyslána delegace, aby situaci obhlédla, ale ta se vrátila již 18. června se zprávou, že město kapitulovalo. Celá událost měla dopad hlavně ve sboru národní gardy, jejíž velitel dr. Vilém Peithner byl odvolán a ostatní radikální členové byli dokonce vyloučeni. Na Peithnerovo místo byl následně dosazen konzervativní a dle dobového smýšlení „proněmecky“ smýšlející Bohumír Conradi.

Nedlouho poté byl do Říšského sněmu zvolen za plzeňský okres známý lékař MUDr. František Škoda, otec budoucího průmyslníka Emila Škody. Na sněmu prý za celou dobu vůbec nepromluvil, a tak když se vrátil z Vídně domů, uspořádala mu místní „poněkud“ veselá mládež tzv. „husí pochod“, při němž chodili s hořícími dračkami tiše kolem jeho domu.²⁴ Díky nedávným událostem vzniká v Plzni na popud literární společnosti od „Bílé růže“ i první politický spolek, odbočka pražské Slovanské lípy.²⁵ V jeho čele stál místní duchovní vůdce, již zmíněný profesor Smetana. Členy Lípy se stávali především nižší magistrátní úředníci, studenti a zaměstnanci Schmidtovy tiskárny. Spolek si zadal jako hlavní program ochranu konstitučního principu a pořádal česká představení, ochotnické kusy či bály. Po vzoru zdejšího německého Leservereinu založil i vlastní čítárnu. Co se hudby dotýká, je Slovanská Lípa důležitá ale hlavně díky tomu, že se při ní vytvořil jakýsi pěvecký odbor, který byl předzvěstí pozdějšího plzeňského Hlaholu. Díky spolku vznikl v Plzni i první důsledně český časopis Posel ode Mže, který vycházel ovšem pouze na přelomu let 1848-49. Přes všechny své aktivity a nadšení se spolek dlouho neudržel. Nejprve musel jeho řady na nátlak tepelského opata opustit profesor Smetana a nedlouho poté se Slovanská lípa přetvořila na spolek čtenářský a brzy pak zanikla. Po roce 1848 se běh místních událostí poněkud zrychlil. Na místo krajského hejtmána hraběte Rothkirch-Panthen nastoupil předešlý hejtman kraje Rakovnického, Kazimír Fortwängler, který byl již o dva roky později vystřídán Franzem Schmückem. Okresním hejtmánem Plzeňským byl v letech 1850-55 ve městě poměrně oblíbený Edmund ryt. Merckl²⁶, který měl na starosti stíhání kompromitovaných osob z roku 1848. Provinilce ovšem netrestal a naopak v hlášeníh

---

²⁴ Více např.: Posel ode Mže z 1. března 1848.

²⁵ Historii Slovanské lípy v Plzni se věnuje Milada SUCHÁ, Slovanská lípa v Plzni. Příspěvek k historii revolučních let 1848-1849, in: Minulostí západočeského kraje II, Plzeň 1963, s. 81-89.

²⁶ Více např.: Jaroslav SCHIEBL, Almanach král. města Plzně na rok 1913, Plzeň 1913, s. 15.

psal, že se v Plzni žádní nenacházejí a ti, kteří snad s revolucí měli co do činění, se již odstěhovali. Městská rada, jejíž někteří členové byli dozajista v revoluci nějak zainteresováni, Mercklovi z vděčnosti nad tím udělila 18. května 1855 čestné měšťanství.

Plzni se nevyhnuly ani změny státoprávní. K 7. září 1848 byl odstraněn v Čechách dvojitý systém veřejné moci a namísto správy vrchnostenské a zeměpanské vznikl nařízením shora jednotný státní aparát. Země česká byla politicky rozdělena do sedmi krajů a Plzeň byla centrem jednoho z nich. Spadalo pod ni tak celkem 13 podkrajských úřadů (Plzeň, Rokycany, Kralovice, Klatovy, Přeštice, Horšovský Týn, Domažlice, Sušice, Vimperk, Prachatice, Písek, Strakonice a Břežnice). Město samo bylo i sídlem krajského soudu, který sdružoval okresní soudy v Plzni, Touškově, Stříbře, Stodě, Blovicích, Rokycanech, Kralovicích, Manětíně, Klatovech, Nýrsku, Plánici, Přešticích, Nepomuku, Horšovském Týně, Hostouni, Poběžovicích, Domažlicích a Nové Kdyni.²⁷ Rokem 1848 přestalo být město Plzeň vrchností nad jedenatřiceti obcemi, které náležely jeho panství. Městský velkostatek sice utrpěl již značné škody při tzv. „raabizaci“ prováděné po r. 1775, ale změna v roce 1848 se ho citelně dotkla. Za zrušené roboty dostalo město celkem 134 5161 zl. peněžitých náhrad a 89 136 zl. za emfyteutické daně. Tyto náhrady ovšem muselo mnohdy obhajovat soudní cestou ještě v polovině padesátých let.

30. června roku 1850 skončila funkce vládou regulovaného magistrátu a jeho po více jak dvacet let představený purkmistr Martin Kopecký odešel do penze. V srpnu a září téhož roku se uskutečnily první volby se všeobecnou účastí voličů platících nad 1 zl. daní. Ve městě, které tehdy dle sčítání mělo 10 392 obyvatel, získalo toto právo 1008 osob, ale k volbám se jich dostavila jen zhruba polovina.²⁸ Purkmistrem byl zvolen právník František Wanka, velkostatkář, později i důlní a hutní podnikatel, který byl s 392.4 zl. zároveň největším plátcem daní ve městě. Za členy rady byli zvoleni kupříkladu Josef Ignác a Karel Klotzovi, bohatí kupci, policejní komisař Josef Fürich, majitel realit František Guldener, nebo majitel spediční firmy Johann Wilhelm Scholz. Historicky prvním krokem nově zvolené rady byla prosba ke Kardinálu Bedřichu

---

²⁷ Okresní soudy v Sušici, Kašperských Horách, Horažďovicích a Blatné tehdy náležely do pravomoci krajského soudu v Písku.

²⁸ Voleb se nezúčastnili hlavně menší živnostníci. Byl na ně prý vyvíjen nátlak, aby volili nejbohatší měšťany, a tak se raději k volbám vůbec nedostavili, než aby volili své „obchodní nepřátele“.

Schwarzenbergovi, který v Plzni dlel při biřmování, aby plzeňským zřídil biskupství. Jejich zbožné přání však zůstalo nevyslyšeno.

V padesátých letech je v Plzni patrná další vlna průmyslového rozvoje. Za Wankovy vlády byla roku 1853 rozparcelována kontribučenská zahrada a na jejím místě začaly vyrůstat jako houby po dešti nové dvoupatrové činžáky, stavěné v nemalé míře stavitelským spekulantem Martinem Stelzerem. Zatímco do poloviny 19. století se město poměrně úspěšně snažilo bránit Židům, aby zde podnikali, v jeho druhé polovině ztratilo výsady, jimiž těmto podnikatelům mohlo stavět překážky. V roce 1853 zde vzniká Popperova octárna a ve stejném roce i Ecksteinova sirkárna v Sirkové ulici. O něco později zakládá svoji octárnu Adolf Gintzl a ve stejné době uvádí do provozu gumárnu Adalbert Heinrich Hirsch. Již v roce 1854 tak bylo v Plzni 41 židovských rodin, které dostávají povolení k výstavbě dodnes stojící, tzv. „malé synagogy“ ve vnitrobloku domů mezi dnešními Smetanovými sady a Americkou třídou. Z firem starousedlíků je pak třeba zmínit např. továrnu Jiřího Kibitze na zpracování kůží, nebo výrobu kameninového zboží Tomáše Khüryho ve Střelecké ulici.²⁹ V roce 1856 si v tehdejší Paromlýnské, dnes Prokopově ulici, otevřel svůj velkomlýn i významný podnikatel a pozdější poslanec František Hýra. Následujícího roku zahájila svoji činnost v radniční budově i obecní spořitelna a v roce 1858 se město rozhodlo vystavět plynárnu, jejíž zbudování zadalo trojici Hýra, František Belani a Ing. Alois Kolbe.

Pozdější čeští vlastenci často nařikají nad touto dobou jako nad časem poněmčování městské nobility. Z dnešního pohledu ovšem na tento fenomén musíme nahlížet jako na čistě přirozený. Vždyť sami dotčení to určitě nechápali jako nějakou „národní“ zradu, ale spíše jako logické pokračování svého života. Musíme si též uvědomit, že v padesátých letech byl ve střední a vyšší společnosti alespoň českého původu naprosto běžný národnostní utrakvismus. Kupříkladu purkmistr Wanka již v roce 1851 v městské radě prosadil, aby byl dán příspěvek 200 zl. na stavbu Národního divadla a roku 1868 inicioval naopak stavbu divadla německého v Plzni. Stejně tak plzeňský arciděkan Antonín Hlavan odkázal svoje jmění na pět školám českým i německým. Situaci s národnostní „nerozhodností“ dobře dokládá ještě k roku 1918 i vídeňský novinář Robert Scheu zajímavým postřehem: *„Pilsen ist als deutsche Stadt gegründet worden, in den Hussitenkriegen wurde sie tschechisch. Die Stadtbücher sind*

---

²⁹ Historii tohoto provozu podrobně zmapoval Václav MENTBERGER, Tomáš Khüry a jeho továrna na kamna a hliněné zboží, in: *Minulost Plzně a Plzeňska*, Plzeň 1958, s. 168-171.

*tschechisch geschrieben bis zum Ende des achtzehnten Jahrhunderts. Es gibt in Pilsen Familien, welche selbst nicht sagen können, ob sie sich als Deutsche oder Tschechen betrachten sollen. Einige Söhne bekennen sich als Deutsche, andere als Tschechen. In Pilsen gab es, wie in Leipzig, förmliche Messen, bei welcher Gelegenheit, wie in Budweis, einige Tiroler Familien anfässig und mit der Zeit tschechisiert wurden.*³⁰ Je tedy zcela jasné, že mnohé plzeňské rodiny postupně přijímaly národnostní smýšlení za své až jaksi z donucení díky vývoji politickému. Do té doby nebyli Čechy, nebo Němci, byli loajální poddaní svého císaře, obyvatelé Země české, „Plzeňané“.

Do druhé poloviny padesátých let vstoupila Plzeň s novým krajským hejtmanem, Tomášem šl. z Putzlacherů, který byl obdarován čestným měšťanstvím a rozhodl se po odchodu na odpočinek v roce 1859 zůstat v Plzni, kde také jako poslední svého rodu roku 1872 i zemřel. Putzlachera po jeho odchodu v úřadě nahradil Jan Tschary, později pošlechtěný von Forsthein. Rok 1859 byl i ve znamení změn v obecním zastupitelstvu. V únoru se konaly volby, v nichž s přehledem zvítězil MUDr. Jan Maschauer. V obecní radě zasedal Maschauer již od revolučního roku 1848. Ač vystudovaný lékař, své profesi se nikdy nevěnoval, neboť v Plzni provozoval dědičnou poštu. S Maschaurem byli čeští vlastenci nadmíru spokojeni. Původem byl totiž Němec, ale dle jejich mínění propagoval spíše zájmy české. O mnoho méně byli nadšeni z chování JUDr. Františka Pankratze, důlního podnikatele, který, ač původem Čech, se po svém zvolení do Zemského sněmu v roce 1861 otevřeně přidal na německou stranu. Když se prý vrátil poprvé z Prahy do Plzně, chtěli mu čeští studenti uspořádat jakousi „kočičí muziku.“ Naštěstí pro Pankratze jejich plán podchytilo četnictvo a přísnými opatřeními zabránilo jakýmkoliv excesům. Počátkem šedesátých let, přesněji 14. října 1861, přijel do Plzně první vlak, lokomotiva Pilsen, která zahájila pravidelné spojení Plzeň – Schweinfurth. To bylo nevídaným štěstím pro dr. Pankratze, který ihned počal vyvážet polovinu svých výnosů z černouhelných dolů nedaleko Plzně do Bavorska. Spojení s Prahou, tehdy však jen se Smíchovem, se uskutečnilo až o takřka rok později, 14. června 1862.³¹ A jen díky železnici se konečně začala Plzeň stávat pravým průmyslovým městem. Po otevření dráhy počaly v Plzni jako houby po dešti vyrůstat mnohé nové továrny a dílny.

---

³⁰ Robert SCHEU, *Wanderung durch Böhmen am Vorabend der Revolution*, Wien – Leipzig 1919, s. 77.

³¹ Spojení s Českými Budějovicemi bylo otevřeno r. 1868, s Vídní následně 1870. Trať Plzeň – Cheb byla dána do provozu v roce 1872, dráha Plzeňsko-Břeženská 1873 a konečně trať Plzeň – Železná Ruda roku 1876.

Z těch významnějších zmiňme kupříkladu parní mlýn Karáskův, mlýn Lindacker a Klobása, octárnu Mořice Auera, lihovar a výrobu droždí Guttman a Kafka (později výroba droždí J. Hanak) nebo rafinerii a výrobu lihu a sodové vody bratří Pokorných a Hugo Jelínka, úpravnu kůží Solomona Kohna, papírnu Fürth a Gellert, strojírnou bratří Belaniů či Bartelmusovu strojírnou.

Ovšem podnik, který největší měrou v druhé půli devatenáctého a po celé století dvacáté ovlivňoval život Plzně, byl založen o něco dříve, 22. ledna 1859. V tento den totiž v Plzni otevřel svoji pobočnou strojírnou hrabě Arnošt Waldstein. Veškerou agendu, včetně nákupu pozemku od obce na tehdejším Říšském předměstí, pro Waldsteina obstarával jeho vrchní inženýr Josef Belani, a tak se o nové továrně ještě v roce 1862 psalo jako o podniku Belaniově. Strojírna začala pracovat 15. září 1850 a již rok po otevření v ní bylo zaměstnáno 160 osob. V prvních letech existence přijímala objednávky na zařízení pivovarů, mlýnů, palíren, dolů, lázní, cukrovarů, přádelen i skláren a vyráběla i parní kotle, nebo opravovala veškerá strojírenská zařízení. Po prudkém zahajovacím rozmachu se provoz dále příliš nerozvíjel. K citelnému obratu došlo až v roce 1869, kdy celý podnik od hraběte Waldsteina koupil Ing. Emil Škoda za 167 652 zl.³²

Ale vraťme se nazpět do všedního občanského života, tentokrát již do let šedesátých. Rok 1862 byl velmi důležitým pro konstituování dosud rozdrobených sil plzeňského měšťanstva. Toho roku, 8. listopadu, byla po pražském vzoru v Salcmanově domě ve Vankově ulici ustavena Měšťanská beseda, nabudoucně nejvýznamnější spolek středních a vyšších vrstev města. Díky roztržkám mezi členy Besedy, které se týkaly spolkových pravomocí a především výše ročních členských poplatků, založili plzeňští řemeslníci svoji Besedu vlastní. Do dějin města vstoupila pod názvem Řemeslnická beseda již 17. dubna 1864 a jejím prvním předsedou byl tehdy poměrně agilní pekařský mistr Jiří Šiller. Dalším významným spolkem té doby, který ve městě zahájil činnost, byl v říjnu 1863 Sokol. Jeho zakladatelem a čelní postavou byl MUDr. Vilém Šel, rovněž spoluzakladatel a místostarosta Hlaholu. V následujícím roce byl za cvičitele Sokola z Prahy povolán Hynek Palla, napříště jedna ze stěžejních postav hudebního dění Plzně. Založení Sokola bylo i impulzem pro německý sportovní spolek Aar, který,

---

³² Finanční prostředky ke koupi celého provozu prý Škoda získal z dědictví po matce a od svého strýce, vídeňského profesora MUDr. Josefa Škody. Nemalou měrou k rozvoji jeho podniku přispělo i věno jeho manželky Hermíny, rozené Hahnenkammové.

aby nezůstal zahanben, značně rozšířil své aktivity a v roce 1865 si otevřel i novou výstavnou budovu. Léta 1863-65 byla důležitá i ve školské oblasti. V listopadu 1863 obchodník Emanuel Tuschner podal na ministerstvo školství žádost o zřízení vyšší reálky. Požadavek byl poměrně rychle kladně vyřízen a tak byl posledního březnového dne slavnostně položen základní kámen. Celá stavba vznikla v goticko-renesančním stylu podle návrhu Mořice Hinträgera a otevřena byla již 4. října 1865. V srpnu roku 1864 byly odbývány rovněž nové obecní volby. Český smýšlející kandidát sestavil kandidátku „pokroku“, zástupci němečtí „stranu mírných.“ Ve všech volebních třídách zvítězila kandidátka „pokroku“, a tak zástupci „mírných“, dr. Pankratz a dr. Bischoff podali stěžující protest alespoň v I.volební třídě (třída voličů s nejvyššími daněmi). Volba musela být opakována, ale opět zvítězili „pokrokáři.“ K dosavadním členům výboru, purkmistru Maschauerovi, náměstkovi Jos. Ign. Klotzovi, Fr. Pecháčkovi a Ed. Fodermayerovi přibyl Josef Bubeník a dva rozhodní čeští radní, Em. Tuschner a Jan Kleissl.

Vcelku těžce nesla Plzeň válečný rok 1866. V přípravách na válku slíbilo město věrnost císaři, konaly se veřejné sbírky na zbrojení, obec darovala armádě 55 „krásných koní“, spolek Aar nabídl tělocvičnu pro případné raněné. Dvacátého června vypověděla Rakousku válku Itálie, o den později Prusko. Do Plzně přijel brzy na to transport nemocných saských vojáků. Z Prahy se sem počaly stěhovat nejvyšší úřady i se svými archivy a od prvního července přijelo do Plzně třináct tisíc Pražanů, z nichž někteří dále prchali do Klatov a Českých Budějovic. Město samé sbalilo cenný obecní i kostelní majetek do beden a radní Tuschner s Kleisslem ho odvezli do Lince. Třetího července byli Rakušané poraženi u Hradce Králové a dva dny na to Prusové obsadili Prahu. Když došla pruská vojska 27. července až do Plzně, město vyvěsilo bílé prapory a vzdalo se. Okupační velitel si na nich vyžádal zaplacení 150. tis. zl. válečné kontribuce, z čehož jen plzeňský okres zaplatil 40 tis. zl. Městem poté procházely kolony vojska, jimž bylo nutno se starat o ubytování, stravování a přípraze. Od 21. srpna bylo v Plzni ubytováno čtyřiaadvacet tisíc vojáků, kteří podle pamětníků obyvatelstvo nanejvýš rozčilovali svým protivným pískáním a bubnováním. Mír v Praze byl sice podepsán již 23. srpna, ale okupace Plzně trvala až do 15. září a stála město 77 821 zl. Za válečné zásluhy a hrdinství byl místní podnikatel, velkomlynář František Hýra vyznamenán Rytířským křížem řádu Františka Josefa, v srpnu následujícího roku byl Rytířským řádem Františka Josefa oceněn i purkmistr Maschauer.

V lednových zemských volbách 1867 zvítězil proti německému kandidátu Em. Dlouhému za město samé, Emanuel Tuschner a za sekci obchodní rovněž pročeští kandidáti, cukrovarník Hugo Jelínek a obchodník Jan Kleissl. Ve volbách březnových opět, tentokrát proti Maschauerovi, který nahradil Dlouhého, zvítězil Emanuel Tuschner. V obchodní komoře byl zvolen rovněž Kleissl, ale nad Jelínkem vyhrál o jeden hlas, který si dal sám, velkomlynář František Hýra, který se ihned po svém zvolení připojil ke konzervativnímu německému proudu a tak bylo na jeho hlavu slyšet nemálo spílání českých vlastenců, kteří ho doposud považovali za exponenta svých zájmů. Naproti tomu Emanuel Tuschner stál na vrcholu slávy a tak ke kariéře zemského poslance přidal ještě otěže purkmistrovské, kterými byl obdařen v únorových volbách 1867.

Konec šedesátých a počátek sedmdesátých je i v Plzni dosti jasně prochnut akcemi za národní a politické uvědomění. Když byl nad Prahou v říjnu 1868 vyhlášen výjimečný stav kvůli srocování lidu, zvaly v Praze plakáty podepsané „Táborité“ k shromáždění na plzeňském kopečku Homolka. Dle údajů se zde 11. října sešlo ale asi jen 200 učňů a tovaryšů, kteří, když si odbyli spalování českých a německých provládních tiskovin na dvou oddělených hranicích, táhli za zpěvu písní „Kde domov můj“ a „Hej Slované“ do města, kde se postupně rozptýlili. Poněkud masovějšího rázu byla akce „Na Skalkách“ u Kyšic (Kyšice, obec mezi Plzní a Rokycany, pozn. aut.), kterou svolali Plzeňští i Rokycanští. Programem bylo heslo „Proč lid náš tak čteně stěhuje se z Čech a jak by se tomu dalo odpomoci.“ Promluvili zde například budoucí nejvýznamnější politický činovník Plzně a poslanec František Schwarz nebo dr. Chleborád z Prahy. Dle úředních hlášení se akce účastnilo zhruba sedm až devět tisíc osob, podle kronikáře Martina Hrušky však asi dvacet tisíc.³³ Třetím plzeňským táborem lidu bylo shromáždění konané 1. srpna 1870 v lokalitě „Pod Zámečkem“ u nedalekých Radčic, na kterém se zúčastnění jednomyslně dohodli, že už se ve městě nebude slavit demonstrativní katolický svátek „Vítězství Plzeňských nad Husity“. A tak tedy o týden později, 8. srpna, na plzeňském náměstí před kostelem sv. Bartoloměje nastoupilo jen 65 konzervativních ostrostřelců v plném lesku, aby uctili svůj starý svátek.

---

³³ M. HRUŠKA, *Kniha pamětní král krajského města Plzně od roku 775 až 1870*, Plzeň 1883, s. 1079.

Před osudným krachem vídeňské burzy stoupala ekonomika v Plzni nevídaným tempem. V roce 1869 byl založen Plzeňský akciový pivovar vystavěný především z německého kapitálu.³⁴ Ve stejném roce pak Tuschner, Jelínek a Schwarz zakládají akciový cukrovar postavený na českém lidovém akcionářském základě. V roce 1871 v Plzni vznikla Všeobecná úvěrní a obchodní banka s Tuschnerem jako předsedou v čele a o rok později zde otevírá filiálku i chebská Nordwestböhmsche Vereinsbank. Vídeňský krach se stejně jako jinde citelně odrazil i v Plzni. Padla všeobecná a úvěrová banka, Plzeňská společenská banka vzniklá z Nordwestböhmsche Vereinsbank, Staroplzenecký pivovar, papírna, akciový cukrovar, cementárna, lihovar, sirkárna Eckstein a Neuburg a jiné. Na majetek velkomlynáře Hýry s pasivy 2.5 mil. zl. byl vyhlášen konkurz a o celé rodinné jmění přišel i purkmistr Emanuel Tuschner, který nakonec na svou funkci 26. června 1873 rezignoval. Obchodní propad přečkali jen Měšťanský pivovar a Škodova strojírna, která se zachránila vývozem cukrovarských zařízení do Ruska.

Do doby předkrizové spadá i mnoho pokusů o pozvednutí Plzně nejen jako centra průmyslového, ale i sídla duchovního. Česká reálka, otevřená roku 1865, byla již v letech 1871-72 pro velký zájem o studium přeměněna na České reálné gymnázium, budované na základě osnov táborského vzdělávacího reformátora Václava Křížka. V roce 1868 byla zásluhou „bojovníka za české školy“ dr. Viléma Šela otevřena i Vyšší dívčí škola pod patronací města. Její první ředitelkou byla sestra Svatopluka Čecha Božena a za vzdělání se zde platilo 20 zl. ročně a dívky, které se pak vzdělávaly v hudbě u Jindřicha Pecha, platily taxu 16 zl. Co se literatury týče, byla její úroveň v Plzni spíše provinčního rázu, nad který snad vynikal dnes již zapomenutý právník a potomek staré měšťanské rodiny, Bernard Guldener. Z jeho prací do současnosti přežilo jen libreto k vzácně uváděné Dvořákově opeře Král a Uhlíř. Oproti tomu tehdejší divadlo dosahovalo vcelku slušné úrovně. Poté, co Plzeň v roce 1865 získala díky rozhodnutí městské rady stálé české divadlo, stál v jeho čele po plných 15 sezón v letech 1865-86 (s přerušeními 1875-76, 1877-78 a 1881-84) Pavel Švanda ze Semčic. Ve své době to byl uznávaný a osvědčený divadelní ředitel. Plzeňské měšťany však o jeho kvalitách nepřesvědčily ani tak kladné reference na jeho osobu, jako jeho šlechtický přídomek, který jim imponoval. Cítili se zajisté velmi povýšeni, když jejich divadlo vedl šlechtic a hlavně díky tomuto aspektu mu bylo asi místo ředitele svěřeno. Během Švandovy éry

---

³⁴ Jeho hlavními akcionáři byli např. Johann Anton von Starck, Emil Škoda a František Hýra.

byla německá představení z divadla nadobro vytlačena a tak si Němci vystavěli svoje divadlo vlastní (otevřeno 1869).

Po krizi v sedmdesátých letech nastoupila počátkem let osmdesátých opět krátká konjunktura, která vedla k dalšímu rozmachu města. Z hospodářských korporací je nasnadě zmínit Klub českých obchodníků (1884) a Hospodářské družstvo v Plzni, jejichž součinností byl až do sklonku století znovu rozvíjen průmysl ve městě a jeho okolí. Největší podnik, Škodovy závody, v roce 1886 otevřel huť na litou ocel a v roce 1890 na polích předměstských Skvrňan uvedl do provozu zbrojní oddělení, které se stalo základem nového závodu. V tomto provozu lil „tatiček“ Škoda děla pro armádu z vysokojakostní martinské oceli. V roce 1887 měl celý závod 855 zaměstnanců, jejichž počet do přelomu století vzrostl na rovné 3000. Takový mamutí podnik se začal vymykat schopnostem jednotlivce, a tak Škoda nedlouho před svou smrtí přeměnil firmu na akciovou společnost, v níž měly významný podíl Creditanstalt a Česká eskomptní banka. Z dalších větších podniků musíme zmínit papírnu Neusidelské společnosti, pivovar Prior, nebo od roku 1898 fungující kolos dílen České západní dráhy. Mezi menší, ovšem z hlediska vývozu významné provozy, pak patřily i Hirschova drátovna, instalatérství J.K. Rudolf, Plzeňská továrna na stroje a vagóny, Popperova rafinerie lihu, Tausigova chemička, výroba droždí A. Hanak, Cingrošův kamenický závod, nebo Bartelmusova smaltovna, která se svými korunovačními poháry Mikuláše II. uchytila i v carském Rusku. Ne však každému soukromému podnikání byla ale městská rada nakloněna. V roce 1897 se například všemi možnými prostředky úspěšně snažila zabránit vzniku dalších dvou pivovarů, které plánovali v Plzni vystavět Karl Reichl z Drážďan a vídeňská Banka pro země rakouské.

Jestliže město mělo v roce 1880 jen 38 883 obyvatel, tak díky těmto změnám vzrostl jejich počet koncem století o zhruba 80% na 68 079 obyv. Pro tuto masu osob byla obec nucena postavit v roce 1889 novou vodárnu i jatka, roku 1896 se počíná budovat nová kanalizace a na sklonku století staví město elektrárnu a uděluje koncesi i na stavbu elektrické dráhy. Přeměnit základní infrastrukturu pro takový počet lidí bylo poměrně složité, a tak i při nákladech, které obec do ní vkládala, napočítal ještě v roce 1900 městský fyzik MUDr. Tomáš Hegner, že 1030 z celkového počtu 2164 domů není ještě napojeno na kanalizaci. Podle Hegnera bylo ve městě 433 domů „hygienicky neupravených“, 53 závadných a v 58 byly sklepní byty.³⁵

---

³⁵ Zpráva obce král. města Plzně o činnosti správy obecní od roku 1897. Plzeň 1900, s. 237-242.

Samotná obecní správa se po všelijakých česko-německých rozbrojích postupně stávala výhradně českou. Již roku 1876 bylo zavedeno česko-německé úřadování a konečně léta devadesátá byla vítězstvím Plzně jakožto města českého. Od roku 1892 stál na místě purkmistra JUDr. Václav Peták, který býval v letech 1875-89 poslancem Sněmu král. Českého, při němž vykonával referát národního školství. Díky této zkušenosti se pak coby plzeňský představený stal dalším v řadě školských reformátorů. Ještě za svých poslaneckých let se zasloužil o otevření Nové měšťanské školy chlapecké v Komenského ulici (1882), Nové vyšší dívčí školy městské (1884), školy „Nad Hamburkem“ (1887), nebo obecního sirotčince (1883). Již v purkmistrovském úřadě je pak spojen například s otevřením Českého učitelského ústavu v Tylově ulici (1892) a ve stejném roce inicioval i vznik Nového českého reálného gymnázia na Husově třídě. V nových volbách do městského zastupitelstva konaných 4.–8. března 1897 na plné čáře zvítězili čeští zástupci a celé šestatřicetičlenné zastupitelstvo bylo složeno výhradně z Čechů. Tímto dnem vlastně skončilo vzájemné politické potýkání českého a německého živlu, kterým byla rada naplněna po takřka padesát let. V březnu téhož roku byl purkmistrem třicetičtyřmi hlasy (dva se pro nemoc omluvili) opět zvolen Václav Peták. Jestliže jsme se zmínili o Petákovi jako o politickém reprezentantovi města, nesmíme zapomenout ani na jeho spolupracovníka Františka Schwarz (1840-1906). Tento, někdy až příliš aktivní a ambiciózní politik, se nikdy nestal představitelem města, ale byl spíše jeho šedou eminencí, která po zhruba čtvrt století ovládala politické dění. Schwarz ve vyšší politice začínal roku 1883 jako poslanec zemského sněmu za Rokycansko a Blovicko a od roku 1891 zastupoval Plzeň na říšské radě. K těmto dvěma důležitým postavám historie města je třeba ještě dodat, že již od konce 19. století se pokoušely zřídit v Plzni univerzitu. Poté, co Schwarz zemřel, pokračoval v tomto úsilí Václav Peták sám, jeho snahu přerušila nejprve válka a poté i smrt...

Do nového století vstoupila Plzeň už jako čistě průmyslové centrum. Její slévárenský gigant, Škodovy závody v Plzni a.s., produkovaly v průměru v letech 1901-05 sice ještě jen 4 800 tun oceli ročně, ale po vstupu do kartelu deseti rakousko-uherských strojíren v roce 1907 jejich výroba rapidně stoupala, takže roku 1913 se mohly pochlubit již 50 477 tunami oceli, z nichž většina byla použita ve zbrojírenském průmyslu. Na počátku roku 1905 ve škodovické zbrojovce pracovalo asi 1 100 osob, což bylo zhruba 33% všech zaměstnanců podniku. V prvním válečném roce již však bylo ve zbrojovce zaměstnáno 4 420 osob, které tvořily 80% veškerého osazenstva. Z nových větších korporací, které v Plzni přibýly, zmiňme v krátkosti jen pivovar

Světovar (Weltbräu), který založila na předměstí Slovany banka Slavia v roce 1910 a ve stejném roce péčí podnikatelů Mandla, Guldenera a Krofty vzniklou Plzeňskou banku. I samo město rozšiřovalo na počátku století své podnikatelské aktivity a tak obec již v roce 1901 vykoupila od Duryňské plynárenské doudleveckou plynárnu.

Od přelomu století jsou v Plzni díky velkému dělnickému znatelné silné sociálně orientované tendence. Dělnictvo se pouštělo do stávek i ve století končícím, ovšem dá se říci, že ve značné míře neorganizovaně a tedy bez znatelnějších úspěchů. Díky této tradici se v Plzni počaly tvořit kořeny pozdější Sociálně demokratické strany Rakouska. Do politiky se začínají prosazovat nové silné osobnosti, jejichž kariéry ovšem vyvrcholí později, ve svobodné Československé republice. Byli to především Luděk Pik, pozdější starosta Plzně, a jeho stranický kolega, Gustav Habermann. V květnových volbách do Říšské rady získali Sociální demokraté v Plzeňském kraji 52, 7% a do Vídně se tak jako poslanci dostali nejenom Pik s Habermannem, ale i Antonín Remeš, Karel Falkner a Václav Johanis. Po svém velkém triumfu se však sociálně demokratický proud počal štěpit, až se z něj odtrhla radikálnější frakce, která se roku 1911 sdružila v organizaci Česká sociálně demokratická strana v Rakousku. Politické šarvátky těchto dvou frakcí nám dnes někdy mohou připadat spíše komické. Tak například když se konala v jednom předměstském hostinci ustavující schůze České sociálně demokratické strany Rakouska, předseda Sociálních demokratů Marek, když všechny jeho protiargumenty selhaly, snažil se shromáždění rušit alespoň tím, že „házet krejčary do gramofonu v přední místnosti“.³⁶ Nenechme se však unášet jen politikou. Do nového století Plzeň nevstupuje jen svou politikou a průmyslem, ale i osvětou a kulturou. Již na sklonku 19. stol. se z popudu městské rady začíná v lokalitě „Na rybníčku“ stavět podle plánů Antonína Balšánka nová budova českého divadla. Eklektická stavba s množstvím secesních prvků byla vyzdobena ve své době předními umělci. Dodnes zde najdeme sochy Suchardovy a Šalounovy, obrazy od Josefa Mandla nebo slavnou Němejcovu oponu. Nové divadlo bylo slavnostně otevřeno 27. září 1902 básnickým projevem Adolfa Heyduka „Mistrova Slavnostní předehra“ a Smetanovou Libuší. Nesměl zde chybět ani živý obraz nazvaný „Hold umění“. Jako nový divadelní ředitel nastupuje v Plzni činoherec Vendelín Budil. Za jeho desetiletého působení se plzeňská scéna proslavila právě jeho oborem, činohrou. Budil totiž velmi prozíravě nabíral především začínající, ovšem kvalitní, herce. Plzeň se tak později mohla chlubit tím, že na jejich

---

³⁶ Posel lidu z 22. března 1912.

prknech začínali třeba O. Beníšková, T. Brzková, V. Vydra, B. Karen, Ed. Kohout nebo R. Deyl. Díky sporům v Divadelním družstvu, které nové divadlo spravovalo, byl roku 1912 Budil nucen své místo opustit. Tím byla ovšem vážně ohrožena existence stálé plzeňské scény. Na její záchranu se zformovala Společnost přátel divadla, která ředitelský post nabídla zcela nečekaně do Plzně náhodně zavítávšimu pěvci Karlu Veverkovi. Oproti svému předchůdci sázel Veverka především na líbivý operní repertoár, čímž poněkud zvýšil předplatitelskou základnu a vyvedl tak divadlo z nesnází. V letech 1912-15 byl jako operní dirigent Veverkou angažován mladý Václav Talich, který v Plzni odstartoval svoji strmou kariéru. Během války se plzeňská scéna opět ocitla v krizi, tentokrát ale díky značnému snížení zaměstnanců, kteří byli odvedeni. Přesto vše ale ve stísněných podmínkách přečkala do konce války a pomáhala svým divákům alespoň na čas zapomenout na válečné strasti.

Léta Velké války prožívala Plzeň asi podobně, jako většina Českých a Moravských měst. Jelikož byla centrem průmyslovým, zvýšil se zde počet dělníků pracujících především ve válečném průmyslu. Ve městě a jeho nejbližším okolí již žilo na šedesát tisíc dělníků a největší továrna, Škodovy závody, pracovala dvakrát více, než v posledním předválečném roce. Tak jako všude jinde, i v Plzni pociťovali všeobecný nedostatek, který vedl k mnohým stávkám a rebeliím. Již kolem 26. srpna 1914 v nejbližším plzeňském okolí stávkovalo 3 076 horníků na dolech Západočeské uhelné společnosti proti patnáctiprocentnímu snížení mezd. Až do května 1917 se ale dařilo držet obecné napětí poměrně dobře. K obratu došlo až 25. května 1917. V muniční továrně v předměstském Bolevci došlo k ničivému výbuchu, při němž bylo zabito přes 200 zaměstnanců a několik stovek jich bylo zraněno. Katastrofě jistě k lepšímu nepřidal fakt, že mnoho z mrtvých bylo z řad žen a mládeže. Nedlouho po této tragédii byla svolána masová demonstrace před radnici a hejtmanství, kde někteří shromáždění provolávali hesla „Pryč s válkou“, „Pryč s Vilémem“, „Pryč s Habsburky“ a zpívali Píseň práce a Pryč s tyrany a zrádci všemi. Poslední květnový den se na stejném místě sešlo i na tři tisíce škodováků, kteří žádali lepší pracovní podmínky. Druhý den jich tam stálo již třikrát tolik. Když se jejich situace nezlepšila, přestala většina zaměstnanců Škodových závodů pracovat a opustila závod. Následně se k nim připojili i zaměstnanci stavební firmy Müller a Kapsa a dělníci ze železničních dílen. Mnozí z nich byli sice na čas zatčeni, ale brzy museli být na nátlak mas propuštěni. Vláda pomýšlela na vyhlášení stanného práva, ale místní vojenští velitelé se postavili proti tomuto kroku. Argumentovali tím, že mají k dispozici jen asi tisíc vojáků, z nichž tři až čtyři stovky

pocházejí z Plzně a okolí a zbylých zhruba sedm stovek Maďarů by se ke vzbuřencům nejspíše rovněž připojilo. Povstání bylo nakonec upokojeno a rozbito zevnitř, neboť někteří si uvědomili, že by se toho za dané situace stejně moc nezmohlo a snad by i došlo ke zbytečnému krveprolití. Od počátku roku 1918 se odbývaly další drobnější demonstrace. Největší z nich se udála těsně po 21. červnu 1918. Toho dne bylo na Koterovské ulici zastřeleno šest osob, z nichž pět byly děti. Jistý poručík zde nechal střílet do lidí, kteří se vrhli na chléb určený plzeňské posádce.

Dvacátý osmý říjen 1918 byl dnem klidným.... „*Městem procházely průvody s hudbou, jejich účastníci nesli rakve a na nich vojenské čepice, rakousko-uherské státní vlajky nebo obrazy císaře. Četné byly šibenice s obrazem císaře Viléma, na rakvích byly nápisy Rakousko, Deutschland, Válka nebo Spi sladce, drahý lotře Viléme! A podobně. Manifestanti konali smuteční obřady – pochovávalo se Rakousko, pohřbívala se válka.*“³⁷

Těmito větami končí náš výlet po dějinách Plzně za dob vlády posledních Habsburků. Nekladl si za cíl důkladné zhodnocení a osvětlení těchto časů. Pokusil se jen v několika náhledech ukázat některé myšlenkové a sociální aspekty městské společnosti napříč společenskými vrstvami. S některými zmíněnými se možná ještě později setkáme a tak si díky tomuto příspěvku snad uvědomíme, že se nevěnovali jen idylickým činnostem pěstícím krásu ducha, ale že skutečně žili.....

---

³⁷ Dějiny, s. 240.

3. HUDBA PROFESIONÁLNÍ

Máme-li vytvořit kategorii pro hudbu profesionální, musíme se zmínit o tělesech či jednotlivcích, živících se především jako interpreti či komponisté.³⁸ Jelikož tělesa chórová, vojenská či ozbrojená, která alespoň z části lze řadit rovněž mezi hudebníky profesionálního řádu, budou zmíněna v následujících kapitolách, zaměří se tento výčet na orchestry divadelní, tělesa filharmonická, komorní nebo sólisty, kteří v Plzni buď přímo působili, nebo do ní alespoň zajížděli hostovat.

O profesionální hudbě v tomto slova smyslu, tedy bez těles chrámových či vojenských lze v Plzni, ve srovnání kupříkladu s Prahou, hovořit notně později. První její náznaky se zde objevují až před polovinou 19. století v souvislosti se soukromými aktivitami hudbymilovného měšťanstva. Velmi významnou a stmelující osobností byl v tomto ohledu gymnaziální učitel I. třídy Jan Nepomuk Sýkora.³⁹ Právě u Sýkory, který pronajímal ve svém bytě lůžka studentům, pobýval nějaký čas mladý Bedřich Smetana, když mu bylo otcem na přímlovu Josefa Františka Smetany⁴⁰ povoleno v Plzni studovat. Josef František byl bratrancem Bedřichovým a právě on mu

---

³⁸ Veškeré názvy hudebních děl budou v této i v kapitolách následujících uváděny ve svých původních názvech. Pouze v případech, kdy se vžil jejich český překlad, bude použito tohoto ekvivalentu.

³⁹ Sýkora počal svou učitelskou kariéru jako jednadvacetiletý roku 1801 v Horažďovicích. V Plzni je připomínán od roku 1807 jako choralista u sv. Bartoloměje. Než se stal gymnaziálním pedagogem, učil v Plzni na české i německé škole. Sýkora byl autorem i několika učebnic českého a německého jazyka. Během svého výchovného působení vedl žákovské sbory a k jejich doplnění prý nakupoval z vlastních prostředků i hudební nástroje. Jakého rázu byla jeho hudební produkce lze dnes již těžko poznat. Jisté však je, že před vystoupením Josefa Gerlacha to byl na plzeňském hudebním poli pravděpodobně nejvýznamnější organizátor veškerých produkcí. Několik dochovaných Sýkorových autografů chovaných v NPM v Plzni ukazuje na jeho orientaci spíše k dobovým osvědčeným kusům, než k dílům hlubšího obsahu a větší interpretační náročnosti (šlo kupříkladu o klavírní výtahy z oper Mozartových, Dittersdorfových či Paisiellových, nebo Mozartovy sonáty pro klavír čtyřručně).

⁴⁰ Josef František se narodil roku 1801 ve Svinišťanech u České Skalice a do Plzně přišel v roce 1831 jako profesor fyziky a češtiny na zdejší premonstrátský filozofický ústav. Smetana se věnoval mnoha odvětvím kultury, zejména pak psanému slovu, z něhož dodnes přežívají především díla filozofická, v menší míře i skladby básnické a spisy fyzikální i historické. Umírá roku 1861 v Plzni.

vyjednal podnájem u přítele a „vlastence“⁴¹ Sýkory, který, jakožto přísný vychovatel, měl pečovat o mladíkovu stravu duchovní, ale i praktické vzdělání hudební, neboť byl vlastníkem klavíru. Na klavír však směl hrát, až když vypracoval všechny školní úkoly na příští den, což bylo většinou až k večeru, kdy Sýkora odcházel do hostince.⁴² Ve svých denících v sobě nezapře student Bedřich Smetana hudebníka, neboť právě hudebního a společenského vyžití si během svého plzeňského pobytu nemálo všímá.⁴³ Jako student nebyl příliš úspěšný, ovšem na poli hudebním a tanečním už byl v Plzni uznávanou osobností a tak mu bývaly profesorstvem občas určité studijní poklesky promíjeny. Rovněž ve vyšší měšťanské společnosti byl jakožto talentovaný mladík z dobré rodiny srdečně vítán. V několika rodinách dokonce dával hodiny klavíru a tance, nebo byl zván k salonním koncertům. V Plzni tak docházel do rodin Guldenerů, Demlů, magistrátního rady Josefa Leitpolda,⁴⁴ guberniálního komisaře Vodičky, sekretáře Knahla a komisaře Angelmayera.⁴⁵ Klavíru vyučoval od roku 1842 i v rodině inspektora Karla Koláře⁴⁶ jeho dceru a svou pozdější manželku Kateřinu.⁴⁷ Kateřina byla pravděpodobně celkem zběhlou pianistkou, neboť nejenže hrávala se Smetanou čtyřručně, ale na koncertě uspořádaném v divadle 19. dubna 1843 na oslavu císařských narozenin přednesla i fantasii *Norma*⁴⁸ od Friedricha Kalkbrennera.⁴⁹ Zamilovaný

---

⁴¹ Zdeněk NEJEDLÝ, Bedřich Smetana VII. Ve společnosti, Praha 1954, s. 47.

⁴² Mladý Bedřich se prý modlil: „*Aby Pán Bůh pana učitele při dobré a stálé žízni zachovati ráčil*“. Cit. podle: Jaroslav ZDENĚK, Bedřich Smetana v Plzni, in: Plzeň smatanovi. Památník 1824-1924, Plzeň 1924. s. 17.

⁴³ Do Plzně ho otec přivezl 6. října roku 1840 a s přestávkami zde mladík zůstal do 6. srpna 1843, kdy zde ukončil studia.

⁴⁴ U Leitpoldů učival klavírní hře dceru a s otcem hrával dua pro housle a klavír. S rodinou pak udržoval Smetana přátelské styky i po jejím přestěhování do Prahy po smrti Josefa Leitpolda (1846).

⁴⁵ Mimo to zajížděl i do Plas k rodině nadlesního Wilhemse a jeho podporovatel, profesor Gustav Beer, sám velký znalec a obdivovatel hudby, ho vozil i do Rokycan k děkanu Suchému, vcelku slušnému cellistovi. V Rokycanech pak Smetana příležitostně navštěvoval i rodinu poštmistra a radního Josefa Křepinského.

⁴⁶ S Kolářovou rodinou se Smetana znal již z Jindřichova Hradce, kde byl Karel Kolář nájemcem pivovaru a Smetana tak k nim v Plzni docházel jako starý známý.

⁴⁷ Kateřina Kolářová (1827-1859).

⁴⁸ *Grande Fantaisie et Variations brillantes sur un Choeur de la Norma de Bellini*, op. 140.

⁴⁹ Program mimo toto číslo obsahoval i tři operní předehry, sbory od Beethovena, výběr z Kreutzerova *Noclehu v Granadě*, jednu českou píseň, Thalbergovu fantasii podle *Dona Juana* a Tittlovu *Noční přehlídku vojska*.

Smetana si tehdy o jejím výkonu poznamenal: „*Ó jakou radost jsem připravil sobě, jaký požitek tím, že jsem ji, dobrou ke hře přiměl. Líbila se všeobecně tak, že její kus pokládán za nejlepší. Její vystoupení bylo skromné, že v sále nastalo všeobecné ticho, dříve než začala, než krásné její prstíky splývaly s tóny, jež kouzlila...*“⁵⁰

Smetana občasně hrával i s největším „virtuosem“ té doby v Plzni, s Josefem Gerlachem.⁵¹ Smetana měl Gerlacha poměrně rád, i když mu svým chováním někdy připadal komický a povrchní. Jak sám dokonce poznamenal: „*Je to milý muž, ovšem trochu chlubitivý – což ostatně bývají všichni virtuosové – ale to je dnes něco zcela obyčejného.*“⁵² Po druhém společném domácím muzicírování u Gerlachů se mladý Smetana v deníku dokonce poměrně kriticky vyjadřuje o vlastní hře Gerlachově: „*Jeho hra se mi nelíbí. Jeho přednes je přehnaný, zběhlost nezřetelná, výraz zabíhající do grimasy a každý okamžik se zdá upadat – aniž musí – do jakési extáze.*“⁵³

Vlastní veřejná koncertní činnost Smetanova v době studií nebyla ve srovnání s domácími produkcemi⁵⁴ velká – vystoupil v té době pouze dvakrát a to 17. února 1843, kdy hrál Thalbergovu fantasii na motivy opery *Robert Ďábel* od Giacoma Meyerbeera, podruhé pak 5. června 1843, kdy byl narychlo požádán houslistou Arnoštem Smetanou z Prahy o klavírní doprovod. Smetana měl za úkol hrát akordy, na které Nesvadba improvizoval, poté pak přednesl samostatně ještě Henseletovu *Fantasií na česko-ruskou píseň*. Do Plzně pak Smetana, ovšem již jako uznávaný virtuos, opět zavítal až 31. července 1847, kdy uspořádal samostatný koncert, který se i přes

---

⁵⁰ Cit. podle: J. ZDENĚK, Bedřich Smetana, s. 25

⁵¹ Josef Gerlach (1813-1884). Více v kapitole „Mistři amatéři“, s. 115-117.

⁵² Cit. podle: Z. NEJEDLÝ, Bedřich Smetana VII. s. 616-617.

⁵³ Cit. podle: A. ŠPELDA, Koncertní umělci Plzně a Plzeňska 1780-1988. Klavíristé, houslisté, violisté a kontrabasisté I., Plzeň 1988, s. 3.

⁵⁴ Na salonních koncertech pravděpodobně zaznívaly již Smetanovy skladby vzniklé v Plzni, většinou však autorem později zničené, jak jejich výčet podává J. ZDENĚK ve své studii Bedřich Smetana, s. 24-26. Byly to: píseň *Der Pilgrim* podle Schillera (nedokončena), *Polka pro klavír D dur se dvěma trii*, *Polka F dur pro klavír*, *Velká polka s introdukcí*, *Valčík As dur*, *Kvapík H dur pro klavír*, *Nokturno Fis dur pro klavír* (nedokončeno), *Melodie k hymně na sv. Jana Nepomuckého* (komponováno na žádost profesora Beera), *Kateřinina polka*, *Jiřinčina polka*, *Alžbětin kvapík*, *Impromptu in Es moll*, *Impromptu in H moll*, *Čtverylka*, *Overtura in C moll pro klavír na čtyři ruce* a *Bravurní valčík á la Liszt*.

nevelkou účast publika setkal s příznivými kritikami.⁵⁵ Smetana tehdy přednesl technicky efektní, i když oproti tehdy módním fantasiím posluchačsky ne příliš vděčné skladby Lisztovy, Mendelssohnovy a Chopinovy doplněné Beethovenovou sonátou Cis moll.

V letech čtyřicátých již v Plzni občasně fungovala i opera, ovšem na velmi nevalné úrovni. Jisté pokusy o „zpěvohru“ je možno vysledovat již od přelomu 18. a 19. století.⁵⁶ Repertoárově poměrně slušně zásobená byla kupříkladu „Deutsche und böhmische Opern- und Schauspielgesellschaft“ Karla Hilmera, která v Plzni pobývala po několik měsíců roku 1829. Tato hrála činohru i operu v obou zemských jazycích. Po postavení stálé divadelní budovy roku 1833⁵⁷ „operní“ ruch opět na nějaký čas ustal, neboť byl nahrazen spíše kusy činoherními. V též rok se sice pokusil divadelní ředitel Lutz o operní kus *Fra Diavolo*,⁵⁸ ovšem nešlo o tehdy světově populární operu Auberovu, ale o Singspiel *Fra Diavolo oder die Räuber in den Abruzzen* od Carla

---

⁵⁵ V prvním ročníku Pilsner Anzeigeru z 5. srpna 1847 se tak dozvídáme: „*Am 31 Juli gab der Pianist Herr Friedrich Smetana aus Prag ein Concert im Theatergebäude, in welchem er der That eine nicht gewöhnliche Bravour entwickelte und von dem zwar nicht sehr zahlreich versammelten, aber grossentheils aus Musikkennern bestehenden Publikum mit stürmischen Beifalle belohnt wurde. Das Programm enthielt nicht weniger als acht Nummern, von welchem das „Ständchen“ von Liszt, das Fis=moll „Presto“ von Mendelssohn=Bartholdy, und die ungarischen Melodien von Liszt den Lebhaftesten Applaus erhielten. Ein minder brillantes, allein nicht minder künstlerisches Tonstück, die Cis=moll Sonate von Beethoven, wurde von dem Concertgeber mit Meisterschaft vorgetragen. Die übrigen Nummern waren Compositionen von Beethoven, Chopin, und Mendelssohn=Bartholdy, von Herrn Smetana sämtlich künstlerisch ausgeführt. Wir sind Herrn Smetana auch, besonders dafür, dass er uns in seinem Concerte anstatt mancher moderner, nach Motiven berühmter Componisten zusammengestoppelter, sogenannter „Variationsbrillants“, oder statt irgend einer beliebten Tanzweise, die gediegenen, wenn auch dem Ohre weniger schmeichelnden Tondichtungen grosser und bewährter Claviermeister vorgeführt hat, zu Danke verpflichtet und wünschen dem jungen, hoffnungsvollen Virtuosen allenthalben eine solch' freundliche Aufnahme, als er sie verdient.“*

⁵⁶ Šlo tedy především o „Singspiely“, tedy hry se slovy. Zpěvohra byla nejčastěji v repertoáru Šantrochovy společnosti, která roku 1811 hrála kupříkladu hry Václava Müllera: *Die Schwestern von Prag*, *Das neue Sonntagskind* nebo *Fagottist oder die Zauberzitter*, nebo od E. J. Schikanedera: *Der tiroler Wachtl* a *Die beiden Anton* atd.

⁵⁷ Divadlo, vystavěné v letech 1832-1833 z podpory městské rady padovským architektem Lorenzem Sachettim nahradilo doposud k divadelním představením pronajímané sály v soukromých hostincích, nejčastěji pak místnosti hostince „U Bílé růže“ a „U Zlatého orla“ na hlavním náměstí.

⁵⁸ Po Pařížské premiéře 28. ledna 1830 dobývala opera všechna operní jeviště Evropy.

Renzeniho s hudbou od „nejlepších mistrů“⁵⁹ Jediný, kdo v době předrevoluční dával v Plzni skutečné opery byl ředitel Alois Miller, který v sezóně 1835-1836 uvedl šestkrát Belliniho *Normu* a čtyřikrát od téhož *Montecchi e Capuletti*, dvakrát *Weisse Damme* od Boieldieu a Rossiniho *Lazebníka Sevilského*. Po jednom představení pak Méhulova *Josefa a jeho bratry*, Weberova *Čarostřelce*, Héroidova *Zampu* a Auberova *Fra Diavola*. Úroveň těchto prvních operních představení nebyla valná, výkony sólistů byly značně rozporuplné a jakýsi divadelní orchestr musel být v mnohém doplňován členy ostroštrelecké kapely,⁶⁰ která však byla v té době stála interpretačně na poměrně slušné výši. V době pobytu mladého Smetany byl operní repertoár takřka na nule.⁶¹ 14. května 1843 sice ředitel Lutz dával Donizettiho *Dceru pluku* a divadlo bylo zaplněno do posledního místa, avšak dle Smetanových zápisků bylo obecenstvo výkonem zklamáno, „...neboť Siegmannová (představitelka hlavní role, Marie, pozn. aut.) zpívala špatně a ostatní vůbec ne, mnoho musilo býti proto vypuštěno.“⁶²

Od konce let čtyřicátých až do počátku let šedesátých se však již operní představení počala provozovat poměrně pravidelně. Jednalo se většinou o tehdy módní skladby italských, francouzských i německých autorů,⁶³ jejichž díla ve výběrech a všemožných úpravách zaznívala nejen na koncertech vojenských a ostroštreleckých kapel, ale i v mnohých měšťanských domácnostech. Umělecká hodnota repertoáru i samotných výkonů postupně rostla a tak například již roku 1848 Pilsner Anzeiger⁶⁴ vcelku kladně hodnotí plzeňskou premiéru *Allesandro Stradelly*⁶⁵ od Friedricha von Flotow.

Skutečný zrod plzeňské opery jakožto živého a kulturně podnětného tělesa lze datovat však až do šedesátých let v souvislosti se sebeuvědomováním „české“

---

⁵⁹ M. HRUŠKA, *Kniha pamětní*, s. 327. Roku 1836 pak Lutz uvedl ještě Nestroyovu frašku *Zu ebener Erde und erster Stock oder die Launen des Glückes* s hudbou a zpěvy Adolfa Müllera. Více: M. HRUŠKA, *Kniha pamětní*, s. 327.

⁶⁰ TAMTÉŽ.

⁶¹ I když se divadelní společnosti ve smlouvách uvázaly k produkcím operních představení, slib často jen nevalně plnily. Tak například společnost Jana Feichtingera, která v Plzni pobývala od 26. září do 21. listopadu 1841 neprovedla žádnou operu, i když disponovala kapelníkem jménem Wagner. Více: J. ZDENĚK, *Bedřich Smetana*, s. 14.

⁶² Z. NEJEDLÝ, *Bedřich Smetana*, s. 539.

⁶³ Šlo především o díla Rossiniho, Belliniho, Donizettiho, Auberova, Weberova či Flotowova.

⁶⁴ Pilsner Anzeiger z 21. a 28. května 1848

⁶⁵ Premiérován roku 1844. Český byl *Allesandro Stradella* uveden až roku 1871.

měšťanské společnosti. Brzy počaly na poli divadelním vzrůstat spory mezi příznivci německého divadelnictví a stoupenci českých představení, které vyvrcholily roku 1865 v rozdělení scény.⁶⁶ Zatímco stávající divadelní budova měla během doby připadnout představením českým, pro německé kusy ve stejném roce založen „Deutscher Theaterverein“,⁶⁷ který se pokoušel získat prostředky na stavbu divadla ryze německého. Snahy německého divadelního spolku byly po obtížných peripetiích se získáváním finančních prostředků korunovány úspěchem⁶⁸ a tak již roku 1869 byla otevřena nová divadelní budova⁶⁹ podle návrhu profesora pražské techniky Josefa Niklase s výzdobou od Hugo Ullika. Prvním ředitelem německého divadla byl vybrán Franz Sonnenleithner, který přišel se svou společností z Teplic. Divadlo zahájilo svoji činnost 21. října vskutku velkolepě. Po slavnostních projevech doplněných národní hymnou zazněl pod taktovkou kapelníka Rappoldiho Rossiniho *Vilém Tell*, přednesený za pomoci sboru pražského německého divadla. Konečně pak nesměl chybět ani populární živý obraz, který představoval devět múz. První sezóna německého divadla nedopadla příliš příznivě, neboť úroveň nastudování vybraného repertoáru bylo více než nevalné. Kapelníkem tehdy byl Josef Cihlář,⁷⁰ který byl vedoucím vojenské kapely tehdy v Plzni působícího pěš. pluku č. 26 posádkou v Hradci Králové. Kvalita představení tehdy byla tak špatná, že se nad ní pozastavoval i německý tisk. Podle jeho kritiky orchestr často selhával, herci se neobjevovali na scéně včas, nápovědu bylo slyšet dříve než herce a během přestavení se na scéně neobjevovali jen povolání, ale i osoby zcela cizí nebo dokonce číšnický personál z přilehlého kasina. Konečně pak za scénou se mnohdy ozýval takový hluk, že rušil představení.⁷¹ Po takovém hodnocení

---

⁶⁶ V jednání městské rady 7. března 1865 zvítězily hlasy pro zadání divadla na zimní, tedy hlavní sezónu české společnosti. Prvním nájemcem se tak stala společnost Pavla Švandy ze Semčic.

⁶⁷ Hlavními iniciátory vzniku spolku byli obchodník Emanuel Dlahý, skladatel Friedrich Gluth, velkomlynář Franz Hýra, obchodník Friedrich Klotz, bývalý purkmistr Jan Maschauer a hoteliér Richard Waldek.

⁶⁸ Na divadlo přispěli jakožto členové zakládající, skuteční i přispívající nejen mnozí obyvatelé Plzně, ale i mnohé německé spolky. Ve prospěch stavby divadla se konaly i věcné loterie, akademie a koncerty a mimo to se v řadě měst, např. v Praze, Drážďanech, Vídni a jiných, pořádaly podpůrné koncerty.

⁶⁹ Divadlo, spolu s přidruženým „Německým kasinem“, stálo v dnešní Goethově ulici až do roku 1977, kdy ustoupilo budově současné Komerční banky (pozn. aut.).

⁷⁰ O Josefu Cihlářovi více s. 69-72.

⁷¹ Pilsner Anzeiger z 1. prosince 1869.

musel Sonnleithner jednat, a tak se snad situace poněkud zlepšila. Ředitel sám přispěl na uspořádání benefičního představení pro napravení pověsti divadla. Za účasti dvou vojenských kapel, pěveckého spolku Lidertafel a řady dobrovolníků byla nastudována nákladná Offenbachova opereta *Velkovévodkyně z Gerolsteinu*, která se setkala s vcelku kladným ohlasem. Aby Sonnleithner obraz souboru ještě vylepšil, pozval na závěr sezóny (18. dubna 1870) jako hosta oblíbenou pěvkyni německého divadla v Praze Jenny Brenner. V první sezóně tak v plzeňském německém divadle zazněly tyto opery a operety:⁷² Rossiniho *Vilém Tell* a *Lazebník sevillský*, Flotowova *Martha*, Suppého *Lehká kavalerie*, *Krásná Galathea*, *Dívčí ústav*, *Žádný muž a tolik děvčat*, *Franz Schubert* a *Ostří hoši*, Offenbachovy *Krásná Helena*, *Čarovné housle*, *Zasnoubení při lucernách*, *Dafnis a Chloe*, *Orfeus v podsvětí* a *Velkovévodkyně z Gerolsteinu*. Nic však Sonnleithnerovi nebyla platná jeho snaha o nápravu pošramoceného renomé divadla a tak byla na další sezónu angažována společnost ředitele Walburga, který při svých občasných dřívějších plzeňských zastávkách získal jakousi přízeň publika. Walburg nechal po svém angažování upravit vnitřní prostory budovy podle potřeb svého souboru a 18. září 1870 se konalo první představení nové sezóny, které bylo uvedeno předehrů k Rossiniho opeře *Mahomed*. V Plzni nový ředitel představil i svého kapelníka Delina, za jehož vedení orchestr došel vcelku slušné úrovně a mohl tak uspořádat i dva benefiční koncerty provázené kladnou odezvou publika. Přesto se však Walburg pravděpodobně nehodlal pouštět do uvádění nějakých náročnějších děl, neboť na jeho scéně zaznívaly bez výjimky osvědčené operety⁷³ doplněné občas i kusy pochybných kvalit.⁷⁴ I přes Walburgovu snahu získat divadlo i na další sezónu zadal Theaterverein jeho nájem karlovarskému řediteli Suttnerovi.⁷⁵ Suttner se držel ve své sezóně 1871-1872 repertoáru svých předchůdců a tak plzeňské německé divadlo stále zůstávalo v mezích průměrné scény. Tuto úroveň si ostatně udrželo s určitými výkyvy dlouhou

---

⁷² Podle: J. BENEŠOVÁ, První desetiletí opery a operety plzeňského německého divadla, Plzeňsko XIX., 1992, s. 46.

⁷³ Offenbachovy *Toto*, *Fortuniova píseň lásky*, *Krásná Helena*, *Pařížský život*, *Krásné Gruzínky*, *Dafnis a Chloe*, *Velkovévodkyně z Gerolsteinu*, Suppého *Krásná Galathea* a *Ostří hoši* a Geného *Princezna z Kanibalie*.

⁷⁴ Binderova *Parodie na Tannhäusera*, Offenbachova *Kačenka pláče*, *Jeníček se směje*, nebo Hoppova parodie na Gounodova *Fausta* a *Markétku Fousek* a *Markétka*.

⁷⁵ Mimo Walburga a Suttnera se nájem pokusil získat i pražský Franz Thomé, který toho času dlel v Linci.

dobu.⁷⁶ Takže zatímco divadlo české se i přes rozporuplné výsledky svých operních představení občas vyvíjelo i snahou o nový původní repertoár, divadlo německé, potácející se v ještě větší finanční krizi než jeho česká protistrana, sázelo dále především na osvědčená představení německých a italských klasiků, tak jak bylo zvykem již v době dřívější. Z novějších kusů pak jeho ředitelé vybírali především klasické vídeňské operety, které svou nenáročností mohly snadněji přitáhnout i obecnost, jenž v hudební složce divadla nenacházelo běžně přílišné uspokojení.

Po relativně ostrých sporech při dělení divadelní scény v Plzni se dnes zdá poněkud zvláštní, že za první operní představení nově ustavené české opery byla v prosinci roku 1865 zvolena kompozice skladatele německého, Flotowova *Martha*.⁷⁷ K nastudování díla spojili své síly nejen zaměstnanci Švandovy společnosti, ale i velký počet členů plzeňského Hlaholu a několik pěvců z Prahy. Nesporný úspěch představení a jemu následujících nakonec přivedl Švandu k tomu, že na podzim roku 1868 rozšířil svůj soubor o zpěvoherní složku. Kapelníkem nově ustaveného divadelního orchestru se stal Mořic Anger,⁷⁸ který obdobně jako Švanda měl zkušenosti z předchozího působení v Prozatímním divadle a tak, stejně jako na německé scéně, zaznívaly zpočátku spíše

---

⁷⁶ Další osudy německého divadla i složení jeho repertoáru se odvíjely podobně jako v jeho počátcích, ovšem stále více se i přes určité snahy o jeho posílení ztrácelo ve stínu rozvíjející se scény české. Zpracování této historie by bylo zajisté přínosným momentem, zvláště pak v porovnání s jeho českým konkurentem. Vyžadovalo by ovšem díky absenci archivních materiálů poměrně zdlouhavý samostatný výzkum založený na rozboru dobových periodik a náhodných zmínek v archivech jiných institucí.

⁷⁷ Poněkud sentimentální *Martha* (1847), však tehdy byla nesporným kasovním úspěchem svými líbivými, nenáročnými melodiemi a plzeňská společnost přece jen nebyla tak tvrdě „protiněmecká“ jak se s oblibou v literatuře tvrdilo.

⁷⁸ Mořic Anger (1844-1905) pocházel ze Sušice. Před svým příchodem do Plzně působil jako nejprve v Komzákově ostrostřelecké kapele v Praze, z níž roku 1862 spolu s Antonínem Dvořákem přešel do orchestru Prozatímního divadla, kde byl zástupcem ředitele a prvním houslistou. Do Plzně Anger přišel po nabídce Švandově roku 1868. Za nedlouho při divadle sestavil čtyřiadvacetičlenný orchestr a malý operní sbor s osmi ženskými a jedenácti mužskými hlasy. V Plzni však Anger nezůstal příliš dlouho, neboť „...brzy po koncertu divadelního orchestru, 7. ledna 1870, který se konal ve prospěch fondu pro koupi nových hudebních nástrojů “podle pařížského ladění“, se střetl ostře s prvním houslistou Vavřínkem pro jeho neukázněnost“, po čemž brzy odchází jako kapelník do německých divadel v Salzburku, Ischlu, či ve Vídni. Roku 1874 je pak připomínán v Olomouci a v letech 1875-1881 ve Štýrském Hradci. Konečně od roku 1881 až do své smrti zastával funkci druhého kapelníka v Národním divadle.

lábivé kusy Donizettiho a Meyerbeerovy. Tak hned sezóna 1868-1869 přinesla mnoho lákavých titulů. Plzeňané mohli vyslechnout nová nastudování již známých oper Donizettiových *Lucia di Lamermoor* a *Lucrezia Borgia* či Halévyho *Židovky*. Jako novinky se poté objevili Balfého *Cikánka*, Meyerbeerovi *Hugenoti*, Verdiho *Trubadour* a *Ernani*. Hlavním hitem sezóny pak byla romantická opera na Goethův námět *Faust a Markétka* od Francouze Charlese Gounoda uvedená 13. února 1869. Ať už je dnes názor na toto dílo jakýkoliv, v době plzeňské premiéry byla opera jedním z nejslavnějších a nejprogresivnějších hudebních čísel na světě a pro plzeňskou scénu znamenala nejen slušnou diváckou návštěvnost, ale i umělecký krok vpřed. Pro sezónu následující nato Anger se Švandou přidali k původnímu repertoáru ještě Donizettiho *Lindu de Chamonix*, Belliniho *Normu* a Héroldova *Zampu*. Jako první původně české kusy pak byly roku 1869 hrány Škroupova zpěvohra *Dráteník* a plzeňskou premiéru měla 30. října, tedy pouhé tři roky po prvním uvedení pražském, Smetanova *Prodaná nevěsta*. Při představeních „Prodané nevěsty“, tak jako ostatně většinou, účinkoval divadelní orchestr zesílený o hudebníky z ostrostřelecké kapely a operní sbor rozšířený o mužské i ženské členstvo zdejšího Hlaholu. Před představením se údajně členové Hlaholu rozešli po okolí města a po vesnicích si vypůjčili kroje, které užili i při všech reprízách.⁷⁹ Představení mělo dobrý ohlas, avšak reprízy přesto nebyly dostatečně divácky atraktivní, a tak ředitel Švanda s některými členy opery dokonce rozdával v předvečer vystoupení lístky zdarma na ulici, jen aby divadlo bylo plné. Jednal tak prý z úcty k mistrovi, který byl produkci přítomen.⁸⁰ Oproti velkolepě pojaté opeře stála ve stínu pozvolně se rozvíjející opereta⁸¹ a tak byly za Angerovy éry hrány jen Offenbachovy *Dafnis a Chloe* a *Orfeus v podsvětí* a od Suppého dnes již takřka neznámé *Ženatý muž a tolik slečen*, *Dívčí ústav* a *Divadelní nesmysl*.

Po Angerově odchodu počala opera poměrně upadat, což bylo ještě podpořeno krachem na vídeňské burze roku 1873, který přirozeně znamenal těžkou situaci pro subjekty divadlo finančně podporující. Do konce sezóny, kdy byla Švandova společnost nahrazena menším a tedy méně finančně náročným souborem Josefa Emila Kramuele,

---

⁷⁹ Více: J. ZDENĚK, Bedřich Smetana, s. 30.

⁸⁰ TAMTĚŽ.

⁸¹ Jako operetní scéna se profilovalo spíše divadlo německé a tak by bylo pravděpodobně neekonomické uvádět přílišné množství operetních představení. Švanda tedy pravděpodobně sázel na nákladnější, ale ještě poměrně neokoukanou operu. Toto nepsané dělení opery a operety mezi české a německé divadlo setrvalo i v pozdějších letech.

stihl tento kolektiv nastudovat ještě Verdiho *Rigoletta*, *Maškarní ples* i *Traviatu* a Weberova *Čarostřelce*. Z oper původně českých pak Blodkovu aktovku *V studni*, Rozkošného *Mikuláše* a i premiéru opery plzeňského rodáka Vojtěcha Hřímálého⁸² *Zakletý princ*. Kramuele ovšem do Plzně přišel pouze s činoherním souborem, což byla pro předchozí operní érou namlsané Plzeňany rána, a tak, i přes nepříznivé finanční podmínky města, se pro další sezónu rozhodla obecní rada zadat divadlo opět Švandovi. Ani ten však nesplnil se svým již oslabeným souborem očekávání radních a tak byl nakrátko, na sezónu 1877-1878 angažován mladý a průbojný Jan Pištěk⁸³, který si s sebou do Plzně přivedl vynikajícího kapelníka Jindřicha Hartla.⁸⁴ Na sezóny 1878-1881 zadala obec opět divadlo Švandovi, který ke svému souboru angažuje kapelníka Engelberta (1843-1903). Ten se u Švandy opět pokusil budovat kvalitní operní soubor, ikdyž výsledky byly různorodé. Tak například když byla poprvé v Plzni 12. prosince

---

⁸² Vojtěch (Adalbert) Hřímálý se narodil v Plzni roku 1842 v č.p. 12/105 U Zlatého růžence na rohu náměstí a Masokrámské (dnešní Dřevěné ulice, pozn. aut.). Pocházel z hudební rodiny, neboť jeho otec Vojtěch (1809-1880), pocházející z Blatné, byl v letech 1835-1875 varhaníkem při Bartolomějském chrámu. Hřímálý mladší byl od mala hudebně nadaný. Tak například hned 15. ledna 1854 je uveden spolu s mladším bratrem Janem jako účinkující na „Musikalisch=humoristische=deklamatorische Abendunterhaltung“ v městském divadle. Nejspíše z reklamního tahu je Vojtěch uveden mladší, desetiletý. Hrál tehdy „Salonstück“ od ředitele kůru a svého učitele Františka Matese a jeho bratr Jan *Píseň dřímající* z Auberovy *Němé z Portici*. (Vice: AMP, Pl. Kb 1/16 b.) Po studiích na pražské konzervatoři (1855-1861) odchází do Rotterdamu, kde působí jako koncertní mistr houslí pod Františkem Škroupem. Od roku 1862 je připomínán jako Smetanův nástupce na místě koncertní dirigenta. V letech 1868-1872 byl pak činný jako koncertní mistr v Prozatímním divadle. Odtud na sezónu 1873-1874 odchází jako druhý dirigent k pražskému Německému divadlu. Konečně od roku 1874 až do své smrti (1908) působí jako ředitel filharmonické společnosti v Černovicích. Hřímálý byl autorem mnoha dnes již pozapomenutých děl. Ve své době asi největší pozornost budila právě již zmíněná opera *Zakletý princ*, která na plzeňské scéně úspěšně konkurovala i Smetanově *Prodané nevěstě*. *Zakletý princ* se dočkal mnoha vydání a úprav a jeho části byly dokonce upraveny pro vojenské kapely (Např.: NKP, sign. 59E 6950, *Overture zur Oper „Der verschwundene Prinz“ aus dem Repertoire der k. u. K. öster-ungar. Militärmusikcapellen*, Prag, b. d.). Z jeho větších prací pak stojí zmínit didaktické dílo *Tonale und rhythmische Studien*, Prag, b. d. NKP sign. 59B 540, určené k zdokonalení techniky houslové hry.

⁸³ Pištěk byl sám hudebník, neboť byl školený operní zpěvák, tenorista.

⁸⁴ Jindřich Hartl pocházel ze Staré Paky, kde se narodil roku 1856. Mimo krátkých plzeňských pobytů působil jako varhaník, sbormistr a kapelník v Brně, Dvoře Králové nad Labem, Chebu, Karlových Varech, Praze, Velvarech. Umírá roku 1900 ve Velké Kikindě (dnešní Srbsko, pozn. aut.).

1878 uváděna Dvořákova komická opera *Šelma sedlák*, nebyly k jejímu provedení kritiky právě nejhovívavější. Obecenstvo bylo již před premiérou vnazeno na osobní účast Dvořákovu,⁸⁵ avšak byl to pravděpodobně jen Švandův reklamní trik k zvýšení návštěvnosti. Samotné nastudování nebylo podle kritik příliš valné. Orchester byl, ostatně jako vždy, složen ze svého „základu“ a obohacen o hráče ostrostřelecké kapely. Ani výkony sólistů až na roli Martina, kterou zpíval basista Josef Chlostík, nebyly nejvyváženější a tak celkový dojem nevyzněl pro náročnou Dvořákovu kompozici příliš dobře.⁸⁶ Že se ovšem soubor postupně vylepšil, dokládá například nadšené přijetí Smetanovy *Hubičky* v sezóně 1880-1881. Na léta 1881-1884 bylo divadlo opět zadáno jinému nájemci, a to společnosti vedené Františkem Pokorným, která se ovšem v uměleckých kvalitách příliš neprojevila. Po Pokorného operním úpadku opět na sezónu 1884-1885 přichází Švanda s Engelbertem a jejich nejvýznamnější počiny jsou uvedení Smetanových *Dvou vdov* i vřele přijaté Bizetovy *Carmen*. Zde je nutno podotknout, že Engelbert mohl již pracovat s vyváženějším orchestrálním tělesem, neboť roku 1882 byl přičiněním Hynka Pally založen Filharmonický spolek plzeňský, složený jak z místních amatérů, tak z hudebníků z povolání.⁸⁷ Tento orchestr, ač stále rozporných kvalit, žil v pravdě i svým vlastním koncertním životem. Postupně byl však stále více vázán k divadelním představením, až se vlastně stal stálým divadelním orchestrem. Po tomto krátkém Švandově mezidobí opět přichází na tříletí 1886-1889 Jan Pištěk spolu s mladým kapelníkem Karlem Kovařovicem.⁸⁸ Kovařovic nadchl domácí publikum již prvním představením, Smetanovou *Prodanou nevěstou*, kterou nastudoval podle posledních kritických úprav autorových. Z dalších zajímavých akcí pak bylo provedení Bizetovy *Carmen*, Bendlova *Starého ženicha*, Verdiho *Traviaty* a *Troubadoura*, Adamova *Postilionů z Lonjumeau*, Blodkovy aktovky *V Studni*,

---

⁸⁵ Více: Plzeňské listy z 8. prosince 1878.

⁸⁶ Více: Hynek PALLA v Pilsner Reform z 14. prosince 1878.

⁸⁷ Nejčastěji pak z členů ostrostřelecké kapely.

⁸⁸ Klarinetista, klavírista a harfista Karel Kovařovic (1862-1920) však setrval v Plzni pouze první sezónu 1886-1887. Kovařovic byl však plzeňskému publiku již vcelku dobře znám, neboť zde na klavír doprovázel při koncertě 7. července 1881 houslistu Františka Ondříčka a barytonistu Leopolda Stropnického. Rok na to (12. dubna 1882) hrál Kovařovic harfový part v Pallově orchestrální skladbě *Svatvečer* a konečně ještě téhož roku zde znovu koncertoval spolu s Ondříčkem a Stropnickým. Po odchodu z Plzně působil poté Kovařovic, autor mnoha opusů, z nichž nejznámější je pravděpodobně opera *Psohlavci*, jako ředitel pražské Pivodovy školy i na místě šéfa opery Národního divadla.

Flotowových *Marthy* a *Alessandro Stradelly* i Weberova *Čarostřelce*. Pravděpodobně nejzajímavějším a v plzeňských podmínkách v pravdě kuriózním počinem bylo 25. ledna 1887 provedení Wagnerova *Lohengrina*⁸⁹ Kovařovic k uvedení *Lohengrina* potřeboval zesílit orchestrální složku i sbor, a tak stálý čtyřiadvacetičlenný orchestr rozšířil o devět hráčů a rovněž zpěvná část byla značně posílena. Pištěk k *Lohengrinovi* obstaral novou scénickou výpravu, pořídil nové kostýmy a alespoň do komparsu zapojil veškeré členstvo svého ansámbly. Představení vzbudilo zaslouženou pozornost i v pražských hudebních kruzích, neboť po Praze šlo o druhé provedení *Lohengrina* v Českých zemích.⁹⁰ Kovařovicův krátký pobyt v Plzni posunul zdejší operu o významný krok vpřed.⁹¹ Po jeho odchodu zaujal místo kapelníka u Švandy již zmíněný Jindřich Hartl, který ke stálému repertoáru přidal kupříkladu Smetanova *Dalibora* a jako novinku, dlouho před Prahou, uvedl další z oper Wagnerových, *Tannhäusera*.⁹²

Na sezóny 1889-1892 bylo pak divadlo zadáno Vendelínu Budilovi, který však, jakožto činoherec, neměl s hudební složkou zkušenosti, a tak operu ani operetu do Plzně neuvedl. Přirozeně nebylo v době vzrůstajících národnostních třenic možné, aby české divadlo zůstalo bez operní složky a nerozhodné posluchačstvo se přesouvalo do repertoárově sice méně kvalitního, ale přece jen německého divadla. Obec tedy zadala nájem divadla Pavlu Švandovi mladšímu, synu mezitím zemřelého dlouholetého ředitele Pavla Švandy staršího. Ve Švandových službách působil kapelník na slovo vzatý, Antonín Kott,⁹³ který pak v Plzni setrval až do své smrti roku 1905. Kottovo období trávající takřka dvanáct let zahrnovalo několika divadelních ředitelů. Ať už ředitelství Pavla Švandy mladšího (1892-1895), tak působení Vendelína Budila (1895-

---

⁸⁹ Plzeňské publikum doposud z Wagnera znalo jen výňatky hrané v rámci různých koncertů, nejčastěji pak z repertoáru kapely c. k. pěš. pluku č. 35. Ani Německá opera, i přes jisté pokusy, si na Wagnera doposud netroufla.

⁹⁰ Více: A. ŠPELDA, *Slavní plzeňské opery*, Plzeň 1986, s. 26-27.

⁹¹ Nutno však podotknout, že žánr lehčí, opereta, stál poněkud stranou. Za Kovařovice bylo uvedeno jedenáct kusů operetních oproti patnácti operním. Rovněž celkový počet stál na bilanci sedmadvaceti operetních ku čtyřiačtyřiceti večerům operním.

⁹² 16. ledna 1888. V Pražském Národním divadle byl *Tannhäuser* poprvé uveden až roku 1891.

⁹³ Antonín Kott (1860-1905) pocházel z Milína u Příbrami. Studoval na pražské varhanické škole a po jejím absolvování se živil jako varhaník. Od roku 1883 je veden jako houslista a korepetitor u Švandovy společnosti, kde se v roce 1886 stává dokonce kapelníkem. Při pobytech souboru v Brně na sebe Kott upozornil především uvedením Čajkovského *Eugena Oněgina* v roce 1891 či Smetanovými operami *Dalibor*, *Dvě vdovy* nebo *Braniboři v Čechách*.

1900) či Františka Trnky (1900-1902). Byla to doba přechodná, neboť roku 1902 byla slavnostně otevřena nová divadelní budova, ve které mu bylo dáno ještě vyvíjet umělecký život. Do Plzně se Kott uvedl původně brněnským nastudováním Čajkovského *Eugena Oněgina* dne 21. listopadu 1892. Opera se tak stala prvním ruským národním zpěvoherním dílem na plzeňských prknech. Ve stejné sezóně (18. února 1893) měl slavnou premiéru i Rossiniho *Vilém Tell* či Smetanovo *Tajemství* (11. března 1893). Zazněly i velice oblíbené Rozkošného *Svatojánské proudy* či prostonárodní opereta *Andulka* od litomyšlského učitele Romana Nejedlého.⁹⁴ Během prvního roku působení v Plzni uvedl Kott celkem 27 operních představení, což bylo číslo zajisté vysoké. V dalších dvou letech Švandova nájmu se z kvality repertoáru poměrně slevilo na úkor lehčích oper Meyerbeerových⁹⁵ a operetních představení,⁹⁶ ovšem nelze zde upřít i provedení děl závažných a z hlediska světové operní tvorby revolučních. Tak Již 27. června 1893 zazněly Offenbachovy *Hoffmannovy povídky*, 14. srpna téhož roku i jedno ze zakladatelských děl italského verismu, Leoncavallovi *Komedianti* a v posledním roce Švandova působení v Plzni (26. ledna 1895) i slavná Čajkovského *Piková dáma*.

Éra Vendelína Budila (1895-1900) nebyla až tak nakloněna provádění velkých operních děl,⁹⁷ avšak přece jen několik premiér bylo význačných. Tak hned v zimní sezóně 1895 zazněla Humperdinckova *Perníková Chaloupka*, hitem příštího roku byli Hřímálého *Švanda dudák* i nesmírně náročný Kienzlův *Evangelista*. Rok 1897 pak na 13. březen přinesl aktovku *U Božích muk* plzeňského skladatele Stanislava Sudy.⁹⁸

---

⁹⁴ Roman Nejedlý byl mimo učitelský post i sbormistrem. Do českých hudebních dějin však vstoupil spíše jeho syn, Zdeněk Nejedlý.

⁹⁵ Například *Afričanka* či *Robert Ďábel*.

⁹⁶ Millöckerův *Viceadmirál*, Müllerův *Strýček Milionář*, Straussova *Tisíc a jedna noc*, Suppého *Honba za štěstím*, Weinbergerovi *Huláni*, Zellerův *Pan naddůlní*, Straussova *Noc v Benátkách* a Banésova *Tata-toto*. Tedy operety především libivého vídeňského stříhu, které mohly přitáhnout hudebně „méně vzdělané“ vrstvy obyvatelstva.

⁹⁷ Za pětiletí Budilova ředitelství bylo nastudováno celkem patnáct oper a pět operet (Millöckerův *Zakletý zámek*, Weinbergerova *Prima ballerina*, Heubergerův *Ples v opeře*, Offenbachův *Den v Praze* a Boieldieův *Jan z Paříže*).

⁹⁸ Stanislav Suda (1865-1931), AMP, Pozůstalost Stanislava Sudy, XXVIe 8/1-223; XXVIe 9/1,10/1,10/2, 11/1-6; XXVI f 5,6; XXVI d 9/1-XXVI e 7/5. Suda pocházel ze Starého Plzně nedaleko Plzně. Již v nejtětlejším dětském věku přišel díky vážné infekční chorobě o zrak. To mu však nebránilo vystudovat v letech 1874-1881 hru na několik nástrojů (flétna, housle, klavír)

V roce 1898 měly premiéry dvě dnes již zapomenuté, ovšem ve své době atraktivní opery: Nápravníkův *Dubrovský* a *Domáci cvrček* Carla Goldmarka. Rok nato zazněli Kovařovicovi *Psohlavci* a v posledním roce Budilova ředitelování Smetanovi *Braniboři v Čechách* i Glinkova „ruská národní opera“ *Život za cara*. Krátká doba ředitele Trnky zpěvohře příliš nepřála a tak ze zajímavých byl uveden pouze Verdiho *Othello*.⁹⁹

Rok 1902 byl pro plzeňské divadelnictví zlomovým, neboť dne 27. září byla slavnostním představením Smetanovy *Libuše*¹⁰⁰ otevřena zbrusu nová divadelní budova¹⁰¹ vystavěná na místo nevyhovujícího divadla starého.¹⁰² Správu budovy i

---

v pražském slepeckém ústavu na Hradčanech. Poté se věnoval studiu na varhanní hry u Františka Zdeňka Skuherského. Od roku 1887 je činný v Plzni, kde se stal soukromým učitelem hudby a ladičem pian. Mimo to hrál na flétnu v divadelním orchestru a tak měl volný přístup na všechna představení, na nichž mohl následem studovat uváděnou operní hudbu. Koncertně však nebyl příliš vytížen, neboť na přelomu 19. a 20. stol. často žádá představenstvo pěveckého spolku Hlahol o jakoukoli možnost veřejného vystoupení, byť by to bylo zdarma (Více: AMP, Hlahol v Plzni 1862-1953, VIII/6. Korespondence Stanislava Sudy). Aktovka *U Božích muk* byla Sudovou operní prvotinou. Byla psána na libreto Karla Želenského líčící národní zápas slovenských venkovanů proti cizí moci a je vlastně prvním operním dílem komponovaným na text ve slovenštině. Sudův hudební život byl velmi bohatý. Je autorem několika děl operních (*Lešetínský kovář*, *Bar Kochba*, *Il divino Boemo*) i symfonických (*Život ve tmách*, *Hudba světlem*, *Slepčova píseň*). Podle A. ŠPELDY, Slavní Plzeňské opery, vznikla většina podnětů k Sudovým dílům v dnes již neexistujícím hostinci „U Görgů“ (rohová proluka na rohu ulic Bezručovy a Sedláčkovy. Zchátralá barokní budova hostince byla stržena roku 1985, aby nehyzdila vnitřní město během oslav čtyřiceti let od konce druhé světové války. pozn. aut.). „U Görgů“ měli plzeňští hudebníci od devadesátých let 19. století svůj vlastní stůl zvaný „U Kontrapunktu“, kde přirozeně probírali i náměty svých děl. Zejména Sudovy opery *U Božích muk* a *Lešetínský kovář* získaly dobré hodnocení hudebních kritiků a tak byly brzy po svých plzeňských premiérách uvedeny i v Praze a Brně, načež byly často vydávány v klavírních výtazích mnoha hudebních nakladatelství. Ze Sudovy drobnější tvorby vztahující se přímo k Plzni sluší zde uvést například *Plzeňskou polku*, *Jubilejní pochod* či *Sechs Lieder für eine hohe Stimme mit Klavier Begleitung* na text Hermíny Škodové (manželka průmyslníka Emila Škody, pozn. aut.), Leipzig 1909 (NKP sign. 59A 968).

⁹⁹ Premiéra 21. února 1901.

¹⁰⁰ Divadelní cedule na toto představení (AMP, Pl. Kb1/422) slibuje mimo opery i proslov Adolfa Heyduka a živý obraz „Hold uměn a herectva královské Plzni“, taktéž podotýká, že „veškeré dekorace, kostýmy a rekvizity jsou nové“

¹⁰¹ Vystavěná v novorenesančně-secesním stylu podle návrhu architekta Antonína Balšánka v letech 1896-1902. Na výzdobě budovy spolupracovalo mnoho umělců zvučných jmen např. Augustin Němejc, Stanislav Sucharda, Vilém Amort či Otokar Walter.

programu tehdy nezískal již samostatný podnikatel, ale „Družstvo českého divadla královského města Plzně“, jehož členstvo pocházelo z městských elit. Toto družstvo jako za prvního ředitele souboru vybralo opět činoherce Vendelína Budila, pod jehož vedením tentokrát zpěvohra vůbec nezůstávala stranou. Již v prvním roce nového divadla bylo uvedeno osmnáct oper¹⁰³ a sedm operet,¹⁰⁴ z nichž mimo zmíněnou *Libuši* vynikly kupříkladu Bizetova *Carmen* či Fibichova *Šárka*. Rok následující byl velmi pestrý na premiéry významných operních děl. Čtvrtého dubna tak zazněl další opus Stanislava Sudy, *Lešetínský Kovář*, v zimním semestru se objevily i Weisův *Polský žid*, Verdiho *Violetta* a konečně na sklonku roku, 27. prosince, Dvořákova *Čert a Káča*,¹⁰⁵ na jejíž provedení se přijel podívat i sám skladatel, který byl výkonem sólistů i dirigenta Kotta nadmíru potěšen. I úmrtní rok Dvořákův 1904 byl bohatý na mistrova díla. Mimo stále hranou operu *Čert a Káča* tak Kott nastudoval i *Dimitrije*,¹⁰⁶ absolutní novinku *Rusalku*¹⁰⁷ a spolu s Hlaholem i oratorium *Svatá Ludmila*.¹⁰⁸ Do své smrti, 5. prosince 1905, stihl Kott provést i Čajkovského *Pikovou dámu*, Sudova *Bar Kochbu* i zpěvohru dalšího v Plzni působícího skladatele Otokara Bradáče,¹⁰⁹ *Obžinky*.¹¹⁰

Po Kottově skonu pohotově navázal na jeho uměleckou činnost dosavadní druhý dirigent a koncertní mistr, Emanuel Bastl.¹¹¹ Bastl vydržel v plzeňské opeře jako

---

¹⁰² Staré divadlo již na přelomu století nedostačovalo požadavkům moderního divadelnictví. Na jeho místě (roh dnešních Sadů Pětatřicátníků a Riegrovy ulice) byl později vystavěn architektem Skřivánkem Palác obchodních a živnostenských komor (dnes Právnická fakulta ZČU, pozn. aut.).

¹⁰³ celkem pak 112 operních představení.

¹⁰⁴ celkem 46 představení.

¹⁰⁵ Více: A. ŠPELDA, Dr. Antonín Dvořák a Plzeň, Plzeň 1941, s. 100-102.

¹⁰⁶ Premiéra 25. března 1904.

¹⁰⁷ Premiéra 15. září 1905.

¹⁰⁸ Premiéra 30. března 1904.

¹⁰⁹ Otokar Bradáč, (1874-1924) pocházel z Paceřic u Liberce. Před první světovou válkou v Plzni působil jako soukromý učitel hudby, poté odešel do Českých Budějovic, kde roku 1924 umírá. Mimo opery *Obžinky* měla v plzeňském divadle zanedlouho premiéru i jeho další zpěvohra, *Kostnice sedlecká* (3. prosince 1905).

¹¹⁰ Premiéra 20. ledna 1905.

¹¹¹ Emanuel Bastl (1874-1950) pocházel z pražské lidové hudebnické rodiny. Po houslových studiích na pražské konzervatoři nastoupil roku 1893 ke Švandově společnosti. V té době mladý Bastl účinkoval v Plzni i na samostatných koncertech. Mimo plzeňské angažmá během divadelních prázdnin v letech 1897-1902 zajížděl jako koncertní mistr ke Komzákové lázeňskému orchestru do Baden-Baden, kde přednesl kupříkladu Sarasateho *Cikánské melodie*, nebo *D dur houslové koncerty*

šéfdirigent až do roku 1912, kdy po výrazných změnách¹¹² v divadle odchází na post vedoucího kapelníka do Ostravy. Bastlova éra seznámila s moderními zpěvohrami italského ducha, a první provedení Pucciniho *Madame Butterfly*¹¹³ založilo takřka Pucciniho kult v měšťanské společnosti té doby.¹¹⁴ Z dalších děl pak jmenujme i úspěšná provedení Foersterovy *Jessiky*,¹¹⁵ Dvořákova *Jakobína*,¹¹⁶ Beethovenova *Fidelia*,¹¹⁷ Wagnerova *Bludného Holanďana*,¹¹⁸ Moniuszkovy *Halky*,¹¹⁹ Verdiho *Falstaffa*¹²⁰ nebo Kovařovicova *Života na starém bělidle*.¹²¹

Spolu s novým ředitelem Karlem Veverkou¹²² přichází další osobnost vysokých

---

od Paganiniho a Beethovena. Prvním závažným počinem Bastlovým v plzeňské opeře bylo nastudování Thomasovy *Mignon* se švédskou sopranistkou Sigrid Arnoldson (15. října 1904). V Plzni pak Bastl poprvé provedl s divadelním orchestrem i kompletní Smetanův cyklus *Má Vlast* (27. října 1911). Po ostravském angažmá v letech 1912-1928 působí v letech 1928-1932 v Olomouci, 1932-1933 v Praze a poté se opět stěhuje do Plzně, kde roku 1950 umírá.

¹¹² Dosavadní „správce“ divadla, „Družstvo českého divadla“, se roku 1912 dostalo do finanční krize (Tehdy se vedly spory ohledně penzijního pojištění zaměstnanectva a dokonce došlo i ke stávce celého divadelního orchestru kvůli špatným platovým podmínkám). Proto se družstvo vzdalo smluv s městem platných až do roku 1914 a na jeho místo nastupuje „Společnost českého divadla“ s takřka stejnou členskou základnou. Vendelín Budil kvůli špatné hospodářské situaci z vedení odchází a jeho místo získává zcela náhodně se v Plzni nacházející činoherec Karel Veverka (Veverka tehdy přes Plzeň projížděl do svého angažmá v Brémách). Více: Vendelín BUDIL, Nové městské divadlo v prvním pětadvacetiletí, In: František KŘÍŽ (ed.), Divadlo města Plzně v letech 1902-1927. Jubilejní spisek, Plzeň 1927.

¹¹³ Plzeňské provedení *Madame Butterfly* (8. prosince 1907) se sopranistkou Elou Noemi bylo premiérou tohoto díla v Českých zemích.

¹¹⁴ Jak ostatně dokládá množství notových záznamů dodnes chovaných v plzeňských rodinách, které lze datovat právě do doby po prvním uvedení Pucciniho oper.

¹¹⁵ Premiéra 27. ledna 1906.

¹¹⁶ Premiéra 19. ledna 1907.

¹¹⁷ Premiéra 18. ledna 1908.

¹¹⁸ Premiéra 21. ledna 1909.

¹¹⁹ Premiéra 16. dubna 1910.

¹²⁰ Premiéra Premiéra 2. září 1910.

¹²¹ Premiéra 30. ledna 1910.

¹²² Brzy po svém příchodu Veverka počal přemýšlet o vybudování další scény, která by uspokojovala poptávku většího počtu diváctva nižším nákladem. Najal proto pozemky nedaleko za městem na místě zvaném „Na Zámečku“, kde nechal vystavět letní scénu se 6143 sedadly. První představení se zde odbývalo 31. května 1914 a byla jím Smetanova *Prodaná nevěsta*. Mnoho se zde však nenahrálo, neboť s nástupem války byla představení značně omezena. Posledním významným

tvůrčích kvalit a umělec nevšedního formátu, Václav Talich.¹²³ Ihned po svém nástupu se Talich uvedl pronikavým úspěchem Smetanovy *Prodané nevěsty*¹²⁴ v novém, neotřelém podání, která byla provedena ve stejný den, jako stěžejní dílo novoromantické opery francouzské, *Samson a Dalila* od Camille Saint-Saëns. V druhém roce svého angažmá Talich, zřejmě na přání Veverkovo studuje repertoár, v němž spíše dominují práce německých autorů. Z nich asi nejzasloužilejším počinem bylo uvedení Wagnerova *Rienziho*¹²⁵ 18. března 1914. Mimo to pak Talich nastudoval i Sukovo zpracování *Radůze a Mahuleny*,¹²⁶ Dvořákovu *Rusalku*,¹²⁷ Smetanova *Dalibora*¹²⁸ či Fibichovu *Hedu*¹²⁹ Během Talichovy práce v Plzni však započala světová válka a orchestr byl značně oslaben odvody hudebníků do armády a později nastoupila i repertoárová krize způsobená oficiálním omezováním veškerých kulturních akcí. Talich, znechucen těmito poměry na podzim roku 1915 ze svého místa

---

počinem „Na zámečku“ před válkou bylo provedení Nedbalovy *Polské krve* pod řízením autorovým dne 28. července 1914. Premiéra však musela být předčasně ukončena na počátku třetího jednání díky telegrafické zprávě o sarajevském atentátu. Více: Ignát HERMANN, Národní listy z 1. ledna 1920.

¹²³ Václav Talich (1883-1961), vystudoval houslovou hru na pražské konzervatoři. Poté byl v letech 1904-1905 koncertním mistrem symfonického orchestru v Oděse, 1905-1906 šéfdirigentem v Tbilisi a konečně mezi roky 1908-1912 dirigentem Slovinské filharmonie. Mimo operních a operetních děl uvedl Talich v Plzni spolu s divadelním orchestrem například i předehry ke Smetanovým operám *Hubička*, *Libuše* a *Prodaná nevěsta* na koncertu pořádaném Sokolem dne 29. listopadu 1913. Na slavnostním matiné u příležitosti třicátého výročí skonu Bedřicha Smetany pořádaném společně Hlaholem a Pěveckým sdružením učitelů Plzeňska pak vedl společně všechny tyto korporace při přednesu mistrovských děl. Koncert měl takový ohlas, že ještě za všeobecného uměleckého útluhu v roce 1915 musel vystoupit spolu s vojenskou kapelou a místními dobrovolníky na dvou obdobných koncertech (tentokrátě však složených z děl Smetanových, Dvořákových, Lisztových a Wagnerových). Po plzeňském působení byl Talich dlouhá léta členem i šéfdirigentem České filharmonie, s níž mimo jiné poprvé uvedl roku 1941 Smetanovu *Mou Vlast* v Berlíně a v Drážďanech. V roce 1949 zakládá Slovenskou filharmonii, kterou řídí až do roku 1952. Poté je opět šéfdirigentem České filharmonie až do roku 1956, kdy ze zdravotních důvodů odchází na odpočinek.

¹²⁴ Premiéra 17. září 1912.

¹²⁵ Po plzeňském provedení nastudovalo *Rienziho* až divadlo v Liberci v roce 1964. J. PROCHÁZKA (ed.), *Sto let*, s. 64.

¹²⁶ Premiéra 23. září 1912.

¹²⁷ Premiéra 20. října 1912.

¹²⁸ Premiéra 29. ledna 1913.

¹²⁹ Premiéra 24. května 1914.

odchází, ovšem není povolán mimo Plzeň a tak ve městě setrval až do roku 1919, kdy nastupuje jako dirigent k České filharmonii.

Po Talichově odchodu získal Veverka na místo vedoucího orchestru Ludvíka Vítěslava Čelanského,¹³⁰ který již v Plzni krátce vykonával stejnou funkci střídavě v letech 1895-1898. Vzhledem k omezeným personálním musel Čelanský na místo odvedených členů souboru do divadelního orchestru angažovat členy posádkových hudeb, kteří v Plzni během války dleli. I přes značné obtíže se mu podařilo ovšem uvést například *Prodanou nevěstu*,¹³¹ *Dalibora*,¹³² i *Rusalku*.¹³³ Po několika měsících ovšem Čelanský opět Plzeň opouští a šéfem se stává její dlouholetý druhý dirigent, Jan Janota. Mohlo by se zdát, že válečné roky 1916-1918 i četná omezení ze strany státu přivedou kulturní život k nulovému bodu, avšak opak byl pravdou. Obecenstvo, vysílené válečnými útrapami hledalo útěchu v kultuře, jejíž nedílnou součástí divadlo přirozeně vždy bylo. A tak právě především v letech 1916-1918 byly nejsrdečněji přijímány opery Dvořákovy a Smetanovy, které navracely diváky do šťastných chvil nedávné minulosti. Z nich pak především uvedení Smetanovy *Libuše*¹³⁴ bylo přijato nejsrdečněji a znovu a znovu navštěvováno, zvláště pak, když v dubnu roku 1918 v hlavní roli hostovala Ema Destinová.

Stejně tak bohatý jako život zpěvoherní byl v Plzni i život koncertní. Již z předchozího výtahu je patrné, jak byly obě složky propojeny, ovšem z hlediska přehlednosti práce nebylo možné vzdát se této poněkud násilné a umělé rozluky. Koncertní hudba byla od počátku, jak je již z výše zmíněného jasně patrné, pěstována až na některé výjimky spíše na poli fundovaného amaterismu. Proto tedy, ač někteří interpreti ve své době docházeli celkem dobrých interpretačních kvalit, budou zmíněni z hlediska kompaktnosti v kapitole týkající se právě hudebních amatérů.

Zakladatelkou profesionálního hudebnictví v Plzni snad byla již rodina

---

¹³⁰ Ludvík Vítěslav Čelanský (1870-1931). Čelanský byl později i dirigentem České filharmonie, kde mimo jiné vynikl i svým holdováním tehdy módnímu spiritismu. Znamé byly jeho „mystické koncerty“, které se konaly v polozatmělém sále. Jelikož však šero v některých koutech sálu bylo občas využíváno i k jiným účelům, než k soustředěnému poslechu hudby, byl Čelanskému tento zajímavý experiment policejně zakázán. Více: Václav HOLZKNECHT, Česká filharmonie. Příběh orchestru, Praha 1963, s. 66.

¹³¹ Premiéra 15. února 1916.

¹³² Premiéra 7. dubna 1916.

¹³³ Premiéra 10. března 1916.

¹³⁴ Premiéra 12. června 1917.

Hřímálých. O Vojtěchu Hřímálem a jeho stejnojmenném synu bylo zmíněno několik slov již výše, ovšem rodina měla více hudebně zaměřených členů. Tak například mimo letmo zmíněného Jana,¹³⁵ který koncertně se starším bratrem účinkoval již jako dítě, se hře na cello věnoval Jaroslav,¹³⁶ nejmladší ze sourozenců Hřímálých Bohuslav,¹³⁷ pak veřejně vystupoval jako violista. Než se bratři Hřímálých natrvalo rozešli za obživou do světa,¹³⁸ pořádali občasně jakožto smyčcový kvartet v Plzni na přelomu šedesátých a sedmdesátých let společné koncerty. Spolu s Hřímálými, kteří se věnovali čistě oblasti koncertní, v Plzni působí i osobnosti, o kterých lze mimo občasná veřejná vystoupení mluvit jako o „hudebních pedagogích“ z povolání. Mimo již zmíněného Josefa Gerlacha a na stejné úrovni působícího Friedricha Glutha, jejichž činnost jakožto hudebníků neškolených bude zmíněna později, je třeba připomenout zejména učitele klavírní hry, zpěvu a tance. Již od čtyřicátých let je měšťanstvo lákáno novinovými inzeráty k návštěvě „hodin“ občas do Plzně zavítavších cestujících učitelů.¹³⁹ Asi první stálou školou, která byla otevřena školeným hudebníkem na profesionálním základě byl

---

¹³⁵ Jan Hřímálý (1844-1915). Základy houslové hry získal u kapelníka Františka Matese. V letech 1855-1861 studoval housle na pražské konzervatoři. Poté je až do roku 1868 připomínán jako koncertní mistr v Amsterdamu. A od roku 1869 až do své smrti byl činný na konzervatoři v Moskvě nejprve jako učitel, později i jako její ředitel. Podle A. ŠPELDY, *Koncertní umělci*, s. 29, to byl právě Hřímálý, kdo dal „pevný základ pozdější sovětské houslové škole“.

¹³⁶ Jaroslav Hřímálý (1845-1905). V letech 1858-1864 studoval cello na pražské konzervatoři, poté byl členem orchestru Prozatímního divadla. Od roku 1872 je pak činný jako koncertní mistr ve finských Helsinkách, mimo to vyvíjel i vlastní koncertní a pedagogickou činnost. Že zaměstnání profesionálního hudebníka v 19. století za určité dávky štěstí bylo vcelku slušně honorovanou činností, dokládá právě osud Jaroslava Hřímálého, který z našetřených peněz zakupuje nedaleko Helsinek venkovský statek v Mammolo, kde od počátku devadesátých let již jako nemocný muž, který se vzdal veřejné činnosti, žije až do své smrti roku 1905.

¹³⁷ Bohuslav Hřímálý (1848-1894). Stejně jako jeho bratři, získal základní hudební vzdělání u Františka Matese. V letech 1858-1864 studoval na pražské konzervatoři u M. Mildnera, poté byl pak až do roku 1872 violistou v orchestru Prozatímního divadla. Mezi roky 1872-1875 působil u Švandovy divadelní společnosti. Od roku 1875 až do své smrti (1894) pak působí v Helsinkách jako kapelník, kde také napsal svoji operu *Carevniny střevíčky* (*Tsarinas lika sko*).

¹³⁸ Nejblíže rodné Plzni pak zůstala z rodiny Marie Hřímálá-Staňková, která nejprve působila jako operní pěvkyně v Brně, později též jako učitelka klavíru a zpěvu na Mozarteu v Salzburku.

¹³⁹ Tak kupříkladu návštěvi v Pilsner Anzeiger z 18. ledna 1848 zve na taneční hodiny Heinricha Lechnera, který v Plzni hodlá zůstat po celou sezónu. Zanedlouho pak Lechner dokonce zve tancechtivé publikum na bál, který hodlá pořádat ve středu 26. ledna téhož roku (Pilsner Anzeiger ze dne 23. ledna 1848).

hudební institut Marie Neubarthové-Bauerové.¹⁴⁰ Dalším významným klavírním pedagogem činným v Plzni byl Jindřich Pech,¹⁴¹ bratr Elišky Krásnohorské a švagr předsedy Hlaholu, Hynka Pally. Z pozdějších majitelů hudebních škol jmenujme pak kupříkladu klavíristky Kamilu Matesovou-Polzerovou¹⁴² a Kateřinu Summovou-

---

¹⁴⁰ Marie Neubarthová (1835-1909) pocházela z rodiny lékaře z Touškova. Na klavírní hodiny dojížděla do známého pražského institutu Josefa Proksche. Již počátkem šedesátých let si v Plzni zakládá „Soukromý hudební institut“ (v té době zde již existují podobné ústavy Gerlachovy a Gluthovy). Roku 1864 již nacházíme její jméno jak v plzeňském Schieblově adresáři (Ignaz SCHIEBL, Adress-Buch der königl. Kreisstadt Pilsen 1864, Pilsen 1864) jako majitelku „Musik und Privat-Lehr-Institut“, tak v Památní knize Hlaholu 1860-1880 (AMP, Hlahol, Kniha památní, sig. 8e 67), kde je při pojednání o Hlaholském koncertu z 13. dubna 1864 zmíněna v klavírním kvartetu spolu s houslistou Františkem Matesem, violistou Janem Čermákem a cellistou Jaroslavem Hřímalem. Ještě koncem šedesátých let nacházíme Neubarthovou koncertně činnou kupříkladu na ustavujícím koncertu pěveckého sdružení „Pilsner Liedertafel“ (13. července 1867), ovšem poté, co se provdala za rytmistra Bauera, její profesionální dráha končí.

¹⁴¹ Jindřich Pech (1837-1905). Pech byl před příchodem do Plzně učitelem klavírní hry u Proksche a poté i v Moskvě, kde získal vztah k současné ruské hudbě, kterou později neopomínal často uvádět. Po příchodu do Plzně si zakládá hudební ústav (1867-1871). Jeho činnost ve zpěvákém spolku Hlaholu ho však natolik ovlivnila, že více než výuce klavíru se začal věnovat odbornému studiu zpěvu. „*Jindřich, zařídív si hudební ústav, obracel svou snahu více ke zpěvu než ke hře klavírní. Studoval vážně a vytrvale podmínky zpěvu po stránce fyziologické, a přesvědčiv se zkoumáním nejen praktickým, avšak i vědecky soustavným o přirozených zákonech vývinu hlasu, a dospěl k úplnému souhlasu s poznatky odborných autorit lékařských, literárních i uměleckých, cvičil na základě tom své svěřence...*“ (Cit. podle: Eliška PECHOVÁ-KRÁSNOHORSKÁ, Z mého mládí. Vzpomínky životopisné. Praha 1920, s. 193). V Plzni Pech setrval do roku 1871, kdy po náhlé smrti mladičké manželky a dcerky z Plzně odchází, aby se s touto tragédií vypořádal.

¹⁴² Kamila Matesová (1858-1939) byla dcerou regenschoriho u sv. Bartoloměje, Františka Matese. Základy klavírní hry získala u svého otce, později studovala i na konzervatoři v Lipsku. Matesová vystupovala v Plzni již od mladých let (poprvé 12. prosince 1877, kdy provedla parafrázi na Belliniho *Normu* od Alfréda Jaëlla). V sedmdesátých a osmdesátých letech poté koncertuje na několika koncertech s tehdy módními a efektními skladbami Lisztovými, Schumannovými, Chopinovými či Raffovými. Později Matesová dokončuje studia na Lipské konzervatoři a po návratu do Plzně (1887) si otevírá hudební školu. Následně vstupuje do manželství s úředníkem státních drah Eduardem Polzerem a koncertní činnosti zanechává. V roce 1910 údajně od přílišného přepínání hry na klavír ohluchla. Po smrti manžela žila Kamila Matesová-Polzerová v Plzni až do roku 1932, kdy se odstěhovala ke svému synu Emilovi do Vídně. Zde také před Vánoce roku 1939 umírá. Více: Petr PUCHTA, Plzeňský regenschori František Mates, Plzeňsko. List pro vlastivědu Západních Čech XXIII, 1997, s. 7.

Ambrožovou,¹⁴³ kontrabasistu Aloise Kapouna,¹⁴⁴ Emila Burgstallera,¹⁴⁵ Adolfa Mikeše¹⁴⁶ pěvecký ústav Josefa Branžovského¹⁴⁷ Marii Provazníkovou- Šaškovou,¹⁴⁸ která měla svoji hudební školu od roku 1910 na Říšském předměstí 48/1011.¹⁴⁹

---

¹⁴³ Kateřina Summová (1847-1917) studovala klavír v Praze na Prokschově škole a zpěv u Terezy Czabounové. Poté působila jako herečka u Švandovy společnosti, s níž se také dostává do Plzně. Po odchodu z divadla roku 1875 si v Plzni zakládá soukromou hudební školu a věnuje se i koncertní činnosti. Stejně jako Matesová byla vynikající klavíristkou, která se neváhala vypořádat ani se skladbami Lisztovými. Společně s houslisty Rudolfem Nováčkem, Václavem Koptou a s cellistou Aloisem Nerudou v Plzni počátkem osmdesátých let premiérovala i několik Smetanových komorních děl.

¹⁴⁴ Alois Kapoun (1860- ?). Kapoun byl studentem pražské konzervatoře obor kontrabas. V Plzni je připomínán již před rokem 1889, kdy vyučuje kontrabas a housle a je rovněž koncertně činný. Tak kupříkladu 1. prosince 1889 hraje poměrně náročný houslový koncert *G moll, op. 28*, Maxe Brucha. V létě roku 1890 Kapoun odchází do Ruska a jeho další osud je neznámý. (O Kapounovi více: A. ŠPELDA, Koncertní umělci, s. 63-64).

¹⁴⁵ Emil Burgstaller (1857-?). Burgstaller pocházel z Bavorského Neuburgu nad Dunajem. Hudební vzdělání získal na konzervatoři v Mnichově. Od roku 1889 je připomínán v Plzni jakožto majitel hudební školy, skladatel a horlivý kulturní pracovník. Roku 1935 se stěhuje do Berlína. Jeho další osud se nepodařilo dohledat.

¹⁴⁶ Adolf Mikeš (1864 – 1929) vystudoval zároveň pražskou konzervatoř a malířskou akademii ve Vídni (1885-1897). V Plzni je připomínán v letech 1898-1900 jako vlastník hudební školy na Ferdinandově třídě 19/289 (dnešní Klatovské třída, pozn. aut), poté odchází do Prahy. Mikeš byl novátorem v použití avantgardních vyučovacích metod, zejména při hodinách klavíru. V roce 1905 dokonce navrhl obloukou klávesnici klavíru, kde by hráč měl stejnou vzdálenost od všech kláves. K realizaci vynálezu však nedošlo.

¹⁴⁷ Josef Branžovský (1865-1931). Branžovský byl vystudovaný fagotista a „hrdinný tenor“. Před příchodem do Plzně působil například ve Lvově, Miláně a mnoha německých scénách. Od roku 1903 pak v Plzni vedl velmi úspěšnou pěveckou školu, v níž byli vychováváni často i budoucí pěvci plzeňské opery.

¹⁴⁸ Marie Šašková (1883-1949), provdaná Provazníková, vystudovala klavírní hru na pražské konzervatoři. Jako klavíristka často vystupovala v letech 1914-1919 v triu spolu s Norbertem Kubátem (housle) a Janem Talichem (cello).

¹⁴⁹ Škola byla až do roku 1949 v přízemním čtyřpokojovém bytě č. 4, kde Marie Provazníková žila. (Z laskavého sdělení pí. Edity Alsterové, Skrétova 48/1011, Plzeň).

Konečně pak například jako pedagog¹⁵⁰ působil v Plzni při svých zájezdech do města i mistr houslí, František Ondříček.¹⁵¹

Mimo hudebních pedagogů v Plzni zhruba od druhé poloviny 19. století působilo i několik čistě koncertních umělců a skladatelů, kteří však z finančních důvodů měli vazby i k jiným zastřešujícím organizacím. Z nich jmenujme kupříkladu vynikající houslisty Vojtěcha Skálu¹⁵² a Antonína Kinzla,¹⁵³ harfistu a hudebního kritika Jindřicha Strnada,¹⁵⁴ nebo skladatele Jaroslava Bradáče,¹⁵⁵ Josefa Bartovského¹⁵⁶ a Oldřicha Blechu.¹⁵⁷

---

¹⁵⁰ Podle A. ŠPELDY, *Koncertní umělci*, s. 30. Ondříček vychoval v Plzni „i svých pět výborných žáků“ (Vojtěch Frait, Vlastimil Stach, Maxmilián Koliáš, Regina Řeháková a Karel Kalík).

¹⁵¹ František Ondříček (1857-1922) přišel do Plzně se svým otcem Janem, ředitelem Švandova divadelního orchestru roku 1872. V letech 1872-1873 pak hrával v městském divadle v meziaktí. Na plzeňském pódiu se poté Ondříček objevuje střídavě až od roku 1881, kdy uskutečnil řadu koncertů.

¹⁵² Vojtěch Skála (1868-1897) studoval houslovou hru v Lipsku, skladbu u Zdeňka Fibicha. Byl členem Filharmonického spolku v Plzni, na jehož koncertech provedl mimo jiné Čajkovského *Melancholickou serenádu* či houslový koncert Henry Vieuxtempse.

¹⁵³ Antonín Kinzl (1873-1912) studoval na konzervatoři v Praze. V počátku devadesátých let byl členem Filharmonického spolku. Poté byl činný i v Mariánských Lázních, Winterthuru a Meranu. Po návratu do Plzně přijal angažmá v divadelním orchestru a mimo to též občasně soukromě vyučoval.

¹⁵⁴ Jindřich Strnad (1865-1930) vystudoval harfu a klavír na pražské konzervatoři. Poprvé se objevil v Plzni jako harfista u Pištěkovy společnosti v letech 1887-1888. Koncem devadesátých let byl Strnad mimo jiné sbormistrem Hlaholu, poté kapelníkem divadelního orchestru, a v letech 1912-29 pak hudebním referentem plzeňského Českého deníku. Zemřel roku 1930 v Praze.

¹⁵⁵ Jaroslav Bradáč (1876-1938) byl bratrem již zmíněného Otokara Bradáče. Na pražské konzervatoři vystudoval klavír a skladbu ve třídách Zdeňka Fibicha a Vítězslava Nováka. Koncertní činnosti se příliš nevěnoval, neboť trvale působil jako profesor hudby na západočeských školách (V Plzni například v letech 1906-14 na gymnáziu na Mikulášském náměstí). Jeho odkaz dnes žije především ve sběru a úpravě lidových písní z Plzeňska, Kralovicka, Sulislavska a Stříbrska. Jeho asi nejrozšířenější skladbami se vztahem k Plzni jsou *Plzeňské písničky* či až impresionisticky laděná sbírka *Obrázky z Lochotína*.

¹⁵⁶ Josef Bartovský (1884-1964), významný západočeský hudební skladatel, studoval Plzeňskou reálku, poté působil jako učitel v několika místních školách na Rokycansku. Svým působením mimo několika drobnějších koncertních vystoupení v době před první světovou válkou však hudební život Plzně sledovaného období příliš neovlivnil. O Bartovském více např.: Bořivoj MIKODA, *Plzeňští skladatelé v soudobém vývoji hudební tvorby*, Plzeň 1956, s. 20 – 42.

¹⁵⁷ Oldřich Blecha (1892-1951) pocházel z plzeňské hudebnické rodiny. Jeho otec byl kapelníkem například u ostrostřeleckého sboru, a tak před studií na pražské konzervatoři získal solidní hudební vzdělání již v rodné Plzni. Roku 1914 odchází mladý Blecha do Charkova, ovšem s nástupem války

Co se vlastní koncertní činnosti provozované výhradně profesionály týče, lze říci, že se zhusta začíná objevovat až zhruba v sedmdesátých letech. Impulsem k tomu byly zajisté změny politické, které umožnily snadný vznik pěveckým sdružením, jenž se svým postupným vývojem toužily po přednesu co možná nejvíce interpretačně dokonalém. Zejména tak český Hlahol či německá Liedertafel často zvali ke svým koncertům profesionální umělce, aby vystupovali buď samostatně, nebo se sdružením samým.

První koncerty, často spojené i s čínoherní a deklamatorní složkou, za nimiž lze tušit školené hudebníky, byly ještě většinou pořádány ku příležitostem nějaké dobročinné akce na podporu chudých, invalidů nebo třeba „pohořelých“.¹⁵⁸ V šedesátých až osmdesátých letech pak mimo většiny koncertů hlaholských, vojenských, ostrostřeleckých a „chórových“ za podpory hudebníků z řad amatérů vystupují na samostatných koncertech povětšinou již zmínění interpreti domácí, tedy rodina Hřímálých, František Ondříček a místní hudební pedagogové.¹⁵⁹ Zlom v této sféře nastává až po roce 1882, kdy je založen Filharmonický spolek Plzeňský.¹⁶⁰ Vcelku

---

se brzy hlásí do armády. V letech 1917-1920 pak působí v Informačně osvětovém odboru ruských legií, kde má hodnost poručíka (Miroslav HUS, Českoslovenští legionáři 1914-1920 z města Plzně a okolních vsí. Plzeň 2001). Zde rovněž komponuje, především vojenskou hudbu, či klavírní cykly, jejichž notopisy dokonce vydává v legionářské tiskárně v Irkutsku a Jekatěrinburgu (např. klavírní cyklus *Nad hroby op. 64*. věnovaný „pamatce našich padlých hrdinů“, Irkutsk 1919, NKP sig. 59B 4687, nebo *Československé písně 1-2*, Jekatěrinburg 1919, osobní sbírka autora). Po roce 1920 Blecha až do své smrti žije opět v Plzni, kde vyvíjí bohatou koncertní, skladatelskou i pedagogickou činnost. O jeho díle více např. B. MIKODA, c.d., s. 43 – 56.

¹⁵⁸ Tak kupříkladu Pilsner Bote z 29. listopadu 1858 srdečně zve na „Grosse Musikalisch-Deklamatorische Wohlthätigkeits=Akademie“ v prospěch nejlepších chudých českých žáků, na jejímž programu mimo stránky hudební (předehra k opeře *Felsenmühle* od Reisingera, píseň *Die Widmung*, *Barcarole*, Herzova *Polonaise favorite*, píseň *Der Sennin Heimweh* od Titla, *Quartett* od Mendelssohna a *Lenzfrayen* od Franze Abta) byl i prolog od pana „.....g“ přednesený Otto Bielfeldtem, veselohra *Der Gang in's Irrenhaus* a báseň *Die Huldigung der Unschuld* složená a přednesená pořadatelem akce Reitlerem, doprovázená „von einem patriotischen Tableau mit bengalischer Beleuchtung“.

¹⁵⁹ Mimo to však počátkem let sedmdesátých nacházíme i řadu „Filharmonických koncertů“, pořádaných divadelním orchestrem.

¹⁶⁰ Filharmonický spolek plzeňský (1882-1896) vznikl k podpoře především symfonického hudebního života v Plzni. Jeho hlavními iniciátory byli Hynek Palla a Jan Basler (o obou zmínky v kapitole týkající se činnosti amatérské). Spolek vyvíjel čilý hudební ruch. Byl složen z velké části z hudebních amatérů, kteří mimo svá občanská zaměstnání dobrovolně studovali relativně náročné a

dobře se o činnosti spolku dozvídáme z jeho torzovitého archivu shromážděného Janem Baslerem.¹⁶¹ Několikačlenný základní orchestr spolku na svých koncertech od počátku spolupracoval ještě především s místními kapelami vojenskou a ostrostřeleckou. Tak například na koncertě konaném 28. března 1883 provedli spolu s ostrostřelci Dvořákovy *Legendy*, Smetanovu báseň *Z českých luhů a hájů* z cyklu *Má Vlast*, Beethovenovu předeheru *Leonora* a Haydnovu *Symfonii G dur „S vířením kotlů“*. Téhož roku (3. dubna 1883) pak spolek spoluúčinkuje například i na „Prvním slovanském koncertu“ pořádaném akademickým krajinským spolkem „Radbuza“.¹⁶² Již zhruba po roce existence (27. září 1883) si filharmonické troufají uvést i slavnou Beethovenovu symfonii *Es dur „Eroica“* či Wagnerův *Vjezd bohů do Walhally* z opery *Zlato Rýna*, což zajisté svědčí o jejich slušné interpretační kvalitě. V devadesátých letech (20. prosince 1891) poté pořádají třeba speciální večer zasvěcený pouze skladbám norského mistra Edvarda Griega, kde zazněla i jeho slavná svita *Z Dob Holdbergových op. 40*. Filharmonici pak pořádali i velký večer věnovaný dílům jejich člena, Hynka Pally,¹⁶³ nebo alespoň drželi protektorát nad pohostinskými vystoupeními „Wiener Quartett-Vereinu“,¹⁶⁴ Českého kvarteta¹⁶⁵ či klavírního virtuosa Karla ze Sladkovských.¹⁶⁶

Po rozpadu Filharmonického spolku byl symfonický život v Plzni poněkud omezen. Občasně na symfonických koncertech vystupoval divadelní orchestr, zajížděla sem i Česká filharmonie.¹⁶⁷ Nový pokus o vytvoření symfonického tělesa na

---

kvalitní skladby, ovšem vzhledem k repertoárovému složení a spolupráci s významnými hudebními umělci ho lze řadit takřka mezi tělesa profesionální (členové spolku byli mimo zmíněného Pally a Baslera i úředník městské pojišťovny Josef Bečvář 1859-1937, Josef Ryba a Antonín Holý). Jelikož však činnost spolku byla velmi úzce provázána s jeho zakladatelem, Hynkem Pallou, po jeho smrti (1896) se sdružení rozpadá. O vývoji spolku více: A. ŠPELDA, Hynek Palla I.-II, strojopis z roku 1945, AMP, č. inv. 32037-32048, sig. 34c 157a – 34c 168.

¹⁶¹ AMP, Filharmonický spolek plzeňský 1882-1896, kart. 1571.

¹⁶² Koncertu se účastnil i koncertní mistr Ferdinand Lachner z Prahy, který mimo jiné přednesl spolu s Filharmonickým spolkem i slavný Čajkovského *Houslový koncert op. 35*.

¹⁶³ 14. prosince 1895 za spolupráce s kapelou pěš. pluku č. 35.

¹⁶⁴ 28. března 1886.

¹⁶⁵ 23. září 1894.

¹⁶⁶ 2. dubna 1895.

¹⁶⁷ Poprvé se v Plzni objevila na koncertě 28. října 1901. Pod vedením svého dirigenta Ludvíka Vítězslava Čelanského zde provedla Smetanovu předeheru k *Libuši* a symfonickou báseň *Vltava*, Bizetovu *Vlast*, Fibichovu *Symfonii Es dur* a Weingartnerova *Krále Leara*. Později Filharmonie zajížděla do Plzně i se svým dirigentem Oskarem Nedbalem. Za dirigenta Viléma Zemánka zde

profesionální bázi podnikl roku 1907 Norbert Kubát založením Plzeňské filharmonie, žel toto těleso se zanedlouho rozpadlo. Jistá forma profesionální symfonické hudby vzešla v letech 1914-1915 z divadla za Talichova vedení, ovšem klasický symfonický opět spolek vznikl až v době poválečné.¹⁶⁸ Významným spolkem, ovšem opět složeným povětšinou z amatérů, který v Plzni provozoval komorní hudbu, bylo od roku 1909 „Komité pro komorní hudbu“.¹⁶⁹

Co se tedy „profesionální“ hudby v Plzni dotýká, lze tvrdit, že její vznik byl oproti větším městům poměrně opožděný. Bylo to samozřejmě vcelku přirozené, neboť Plzeň první poloviny 19. století ještě jako město spíše provinčního rázu nedokázala poskytnout ekonomickou základnu pro koncertní umělce „na vlastních nohou“. Jako profesionálové zde tak působily osoby zaštitěné především církevní nebo vojenskou službou, které tuto oblast dokázaly dostatečně pokrýt. Ovšem nově vzniklá občanská společnost rostoucího průmyslového sídla se samozřejmě nemohla spokojit s trvajícím modelem a díky jejím potřebám se počínají utvářet nové prostory pro pěstování hudby na profesionálním základě. Do Plzně tak občasně zajíždějí nejen hostující umělci, ale počíná zde vystávat i vrstva profesionálů domácích, kteří ovšem často ještě vyhledávají pevnou odměnu u stálých zaměstnavatelů. Zcela samostatně poté působí orchestr divadelní, rozdělený v polovině šedesátých let na sbor český a německý. Dlouho do devatenáctého století se členové divadelních orchestrů rekrutovali z hráčů kapel vojenských, ostrožrelecké, později i z amatérů zdejšího Filharmonického spolku. Kvalita jejich repertoáru i samotného provedení bývala rozmanitá. Do dvacátého století však obě scény vstupují již se svými stálými orchestry a významným způsobem ovlivňují kulturní dění města následujících desetiletí.

Filharmonikové provedli například i celou Smetanovu *Mou Vlast* (5. května 1914), se kterou při dalších zájezdech během válečných let získávali nehynoucí obdiv publika.

¹⁶⁸ Roku 1919 byl na troskách Kubátovy Plzeňské filharmonie ustaven stejnojmenný spolek složený především z amatérských hráčů.

¹⁶⁹ Spolek, později přejmenovaný na Sdružení pro komorní hudbu, fungoval až do roku 1955. Ve svých začátcích často spolupracoval i s pražským Ševčíkovým kvartetem.

4. PLZEŇSKÁ HUDBA CHRÁMOVÁ

Počátky plzeňské církevní hudby sahají daleko před náš vytčený časový rámeček a tak církevní hudbu v Plzni 19. století nacházíme již jako plně rozvinutý element.¹⁷⁰ Snad největší váhu měl v Plzni kůr v kostele u svatého Bartoloměje na plzeňském náměstí, kolem něhož se až do první třetiny 19. století seskupoval čilý hudební život. Z významných ředitelů kůru a varhaníků, kteří na sebe v té době doslova strhli veškeré hudební dění, je třeba jmenovat například Viktorina Brixiho (1716-1803), nebo Jana Josefa Wurschera (1751-1830), který v Plzni působil od roku 1772 až do své smrti.¹⁷¹

Doslovný rozkvět však svatobartolomějský kůr zažil za působení varhaníka Vojtěcha Hřímálého¹⁷² (1809-1880) a především za chórového ředitele a houslisty Františka Matese (1816-1894). Mates, který pocházel z učitelské rodiny z Hlohovic u Radnic, přišel do Plzně roku 1843, kdy nastoupil na místo ředitele kůru po nedávno zemřelém Mathiasi Kučerovi. František Mates před příchodem do Plzně studoval houslovou a varhanní hudbu na pražské konzervatoři (1834-1836) a během studií již zastupoval jako varhaník svého učitele R. Führera na Strahově. Roku 1839 se pak po smrti varhaníka Kolečovského stal jeho nástupcem u sv. Štěpána v Praze. Rok nato je již připomínán jako houslista orchestru Stavovského divadla a v roce 1842 i jako člen kapely Strögerova divadla v Růžové ulici. Ihned po svém příchodu do Plzně se stal Mates vynikajícím hudebním buditelem a později spolu s Josefem Gerlachem a Friedrichem Gluthem defacto tvořil hudebně-kulturní kolorit města. V roce 1849 se pak počala i jeho dráha mimochórová, neboť Mates vstupuje mimo svůj úvazek u sv. Bartoloměje jako kapelník do nově zřízené hudby Národní gardy a na tomto místě setrval až do konečného zrušení gardových kapel. Po první zkoušce hudby již v lednu 1849 Mates vystupuje na gardovém plese a svou osobností později zaštiťoval i spojené

---

¹⁷⁰ O celkovém vývoji chórové hudby v Plzni více: Štěpánka PFLEGEROVÁ, *Hudba na Plzeňských kůrech*, nepublikováno, rukopis.

¹⁷¹ Bohužel však po Wurscherově smrti byl jeho hudební archiv, v němž se mimo vlastní skladby nacházely prý i četné opisy Bacha a Mozarta, zničen.

¹⁷² Vojtěch Hřímálý, rodák z Blatné, byl varhaníkem u sv. Bartoloměje v letech 1835-1875. Krátce po Hřímálého odchodu bylo varhanictví svěřeno na necelý rok Josefu Holému, který se však již roku 1877 svého postu vzdal a odešel do Charkova, kde přijal místo dirigenta a učitele hudby.

koncerty gardové hudby a místní ostrostřelecké kapely, posléze se pak dokonce stal i kapelníkem hudby ostrostřelecké.

Matesova skladatelská činnost byla pravděpodobně velmi široká a zahrnovala množství skladeb jak duchovního, tak i rázu světského.¹⁷³ Jeho asi největším veřejně provedeným dílem, které dosáhlo širších úspěchů, byla velká *Mše B dur*, uvedená roku 1849 na koncertě pražské konzervatoře.¹⁷⁴ K chrámové hudbě z Matesova pera lze počítat ještě několik menších mší, *Graduale pro housle, soprán a orchestr*,¹⁷⁵ *Benedictus*, *Ave Maria* atd. Nesporných výsledků dosáhl Mates i na poli hudby světské. Jeho prvním doloženým opusem je jakýsi *Menuet* z roku 1843, na zahájení divadelní sezóny roku 1850 byla hrána i jeho čtverylka *Císařský ples*, v letech padesátých byl oblíbeným i kvapík nazvaný *Zephyr*, roku 1861 jakožto kapelník ostrostřelecké kapely Mates komponuje pak smuteční pochod věnovaný památce zesnulého buditele Josefa Františka Smetany. Z vydaných kompozic poté můžeme dnes doložit například

---

¹⁷³ Jeho odkaz však lze dnes již spíše jen rekonstruovat na základě dochovaných tisků jeho děl, či dle různých svědectví. Po Matesově smrti totiž nezůstal jeho archiv v Plzni, ale nějakým způsobem se některé skladby údajně dostaly do sbírek Národního muzea. (To uvádí kupříkladu A. ŠPELDA, *Hudební místopis Plzně, Plzeň 1967*, s. 12.). V současnosti by měla být tato část Matesovy pozůstalosti uložena v Muzeu České hudby, které ovšem na dotaz k jejímu studiu neodpovídá. Jak dokládá P. Puchta, *Plzeňský regenschori František Mates, Plzeňsko XXIII, 1997*, s. 6, měly by to být následující skladby: *Ave maris stella*, pro harmonium a zpěv, sign. XLIII B 190; mužský sbor *Animas*, sign. XII E 168; smíšený sbor *Ave*, sign. XII E 167; *Graduale*, sign. XII E 171; *Messe in F*, sign. XII E 163; *Messe in B* z roku 1848, sign. XII E 162; *Graduale von Groh* (úprava pro alt a varhany), sign. XII E 164; *Graduale*, sign. XII E 162; *Offertorium* z roku 1882, sign. XII E 165; *Offertorium*, sign. XII E 166; *Offertorium*, sign. XII E 169; mužský sbor *Přemocný tvůrce*, sign. XII E 170; *Preludium pro varhany*, sign. XXVIII A 248; *Schneeglöckchen*, Pilsen 1860, sign. XVII F 251; *Sylphiden galopp*, Pilsen 1863, sign. XIX F 128.

¹⁷⁴ Premiéru měla však v Plzni již o rok dříve, během Letnicových slavností v arciděkanském chrámu sv. Bartoloměje dne 11. 6. 1848. Spolu s ní zde zaznělo Matesovo *Graduale pro housle, soprán a orchestr* a *Offertorium in d moll* od Eiblera. Pozvánka na tuto akci je otištěna např. v *Pilsner Anzeiger* z 7. 6. 1848.

¹⁷⁵ Matesovo *Graduale* zaznělo pravděpodobně poprvé 29. srpna 1847. *Pilsner Anzeiger* z 1. 9. 1847 přináší velmi příznivou kritiku na Matesův výkon, kdy s více jak osmdesáti hudebníky pilně secvičil a krásně provedl *Mši in C dur* od Cortilieriho, *Offertorium in adoratione* od Michaela Haydna i své vlastní *Graduale*. Již tehdy byl tedy František Mates nejen pilným regenschorim, ale i oduševnělým komponistou. Nedlouho poté uvedl ještě před svátkem s. Cecilie (22. 11. 1847) i Haydnovu *Mši C dur*, Diabelliho *Graduale*, *Canon pro dva tenory a bas* a *Offertorium* od Drechslera. Více: J. ZDENĚK, *Hudební vývoj Plzně v 19. st., Plzeňsko 9/1927*, s. 9.

Carnevals=Spende Galopp,¹⁷⁶ nebo již dříve zmíněná dílka *Hoffnungsstrahlen-Walzer*,¹⁷⁷ *Sylphyden-Galopp*¹⁷⁸ a *Schneeglöckchen*.¹⁷⁹ Mimo to byl Mates po několik let (1865-1868) vedoucím nově se etablovujícího divadelního orchestru a jako vyhledávaný houslový pedagog vyškolil nemálo budoucích opor plzeňského hudebního života.

Jak je již z předchozího textu jasně patrné, Mates byl díky svým mnohým hudebním aktivitám jakýmsi pojítkem mezi v Plzni vznikajícími hudebními tělesy a tak právě díky jeho osobě často spolupracoval chórový sbor například s divadelním orchestrem, nebo s poměrně kvalitní kapelou místního ostrostřeleckého sboru. Tak například 31. 5. 1860 Mates spolu s Gerlachem nastudovali a v divadelní budově provedli za účinné pomoci mnoha přátel hudby¹⁸⁰ slavné oratorium *Stvoření* od Josepha Haydna, které došlo takového diváckého úspěchu, že muselo být 9. 6. téhož roku opakováno.¹⁸¹ V podobném duchu Mates vedl chrámový sbor až do své smrti roku 1894, ale po vzniku nových vokálních těles v šedesátých letech, které se mu staly silnou konkurencí, ustupuje poněkud do pozadí a věnuje se rozvoji svého sboru spíše na bázi klasických modelů pojetí církevní hudby.¹⁸²

Po Matesově smrti nezůstalo místo ředitele kůru dlouho prázdné a již roku 1895 bylo svěřeno Norbertu Kubátovi (1863-1935). Kubátovo působení regenschoriho je dnes spíše zastíněno jeho prací coby sbormistra Hlaholu (1897-1914) a ředitele jeho pařížského odboru (od roku 1896), s nímž dosáhl světového úspěchu na mezinárodních pěveckých soutěžích v Paříži a v Bruselu roku 1900. Jakožto ředitel kůru dovedl Kubát znovu vybudovat a udržet Matesův odkaz, který doplňoval i četným vydáváním hudebnin s církevním námětem.¹⁸³ Rovněž na poli hudby světské se Kubát vcelku

---

¹⁷⁶ NKP, *Carnevals=Spende Galopp* von Fr. Mates, in: Liebl-Galoppen No 125, Prag, b.d. sig. 59B 4017/125

¹⁷⁷ Heitere Spenden. Tanz Album, Pilsen 1861.

¹⁷⁸ Heitere Spenden. Tanz Album, Pilsen 1863.

¹⁷⁹ Heitere Spenden. Tanz Album, Pilsen 1860. Muzeum České hudby, sign. XVII F 251.

¹⁸⁰ Part Gabrielův tehdy přednesla sl. Emilie Gerlachová, Evin sl. Neubarthová, Urielův c.k. okresní v Touškově Scheffl, Rafaelův šichtmistr z Klatov Langweil a Adamův Jan Sinkule.

¹⁸¹ Čistý výnos obou představení prý byl 300 zlatých. Více: M. HRUŠKA, *Knih pamětní*, s. 655.

¹⁸² Mnohé tyto aktivity byly však vždy natolik spjaty se složkou světskou, že ač v církevní režii, je nutno je spíše řadit k jednotlivým těmto korporacím v kapitolách jim náležejícím. O Matesově činnosti více: P. PUCHTA, c. d.

¹⁸³ Z četného výčtu těchto děl tedy zmiňme alespoň některé: *Missa in D ad quatuor voces inaequables comitante Organo*, Praga b.d., NKP, 59D 242 ; *Missa Jubilaei solemnisi in F-dur op. 12*

prosadil, i když jeho skladby mají často obsazení především sborové, tedy tolik příznačné jak pro autorovo sbormistrovství chórové i hlaholské.¹⁸⁴ Z mimosborových, častěji vydávaných, kompozic Kubátových se jedná povětšinou o drobnější dílka pro sólový klavír, nebo pro duo klavír s houslemi, popřípadě klavír a zpěv.¹⁸⁵ Rovněž velký význam mělo Kubátovo působení jako člena smyčcového kvarteta a klavírního tria, později dokonce za dirigentským pultem Plzeňské filharmonie. Jakožto hudební pedagog byl pak Kubát průkopníkem nového reprodukčního stylu ve sborovém zpěvu a jeho poznacích stavěly mnohé pěvecké sbory první poloviny 20. století své četné úspěchy. Po Kubátově smrti roku 1935 se poté stal ředitelem kůru Břetislav Picka, který do té doby od roku 1910 zastával u sv. Bartoloměje místo varhaníka.¹⁸⁶

Co se týče duchovní hudby pěstované mimo svatobartolomějský chrám, jsou dosavadní informace takřka nulové. K „Františkánům“ občasně chodila stejně tak jako do hlavního kostela hrát místní kapela ostrostřelecká a o tom, že by byl nějaký znatelnější hudební ruch kolem kostela sv. Anny, prameny mlčí. A tak asi největší církevní akcí za zvuků hudby mimo sv. Bartoloměje byla tradiční pouť při kostelíku „U Ježíška“ nedaleko dnešního hlavního nádraží Českých drah. Pout' „U Ježíška“ se hlučně slavila zhruba až do první světové války. Procesí vycházelo z arciděkanského kostela

---

ad 4 voces inaequ com organo, Praga 1910, NKP 59E 1081 ; *Missa in honorem St. Norberti pro smíšený sbor s průvodem varhan, 2 trompet a 2 pozounův*, Praha b.d., NKP, 59D 84 ; *Missa solemnis E-dur pro smíšený sbor s průvodem varhan op. 11.*, Praha b.d. ; *Tři smuteční sbory a Animas Fidelium pro mužské hlasy op. 14.*, Praha b.d., NKP 59F 150 ; *Svatý Václave. Smíšený sbor na slova J. V. Sládka s průvodem varhan, klavíru nebo žesťového orchestru*, Praha 1929, NKP 59D 99226. Kubát byl i autorem sbírky instruktážních skladeb pro varhaníky, kterou nazval „100 snadných předeher a meziher pro varhany nebo harmonium“, jež vyšla v několika vydáních (např. NKP 59D 1414). Jeho nejvíce vydávanou prací byl však *Plzeňský kancionál*, vyšlý poprvé roku 1905 v počtu 10 000 výtisků, který se dočkal brzy několika dalších vydání. Kubát tuto sbírku nejenže harmonizoval, ale sestavil k ní i dvousvazkový varhanní doprovod nazvaný „*Průvod varhan k novému plzeňskému kancionálu*“, Plzeň 1905, NKP 59 528.

¹⁸⁴ Z těchto skladeb tak uveďme například: *Deset mužských sborů, op. 9.*, Praha b.d., NKP 59D 243; *Tři mužské sbory*, Plzeň b.d., NKP 59F 210; *Památce Antonína Dvořáka. Tři smuteční sbory pro mužské hlasy na slova B. Růžkové op. 17 a*, Praha b.d., NKP 59F 95.

¹⁸⁵ Například: *Scherzando op. 22 e pro housle a klavír*, NKP 59B 6739; *Pochod pro housle a klavír v snadném slohu*, Praha 1918, NKP 59B 1696 ; *Mazurka pro housle a klavír*, Praha 1918, NKP 59B 1694; *La Styrienne pro housle a klavír*, Praha 1917, NKP 59B 1692, či v úpravě pro housle nebo zpěv za doprovodu varhan *Ukolébavka op. 22 a*, Praha 1916, NKP 59B 1697.

¹⁸⁶ Picka přišel na varhanický post po zemřelém Lumíru Metoději Sychrovi.

sv. Bartoloměje a „za zvuků intrad vstoupilo v sobotu před svátkem nejsv. Jména Ježíš procesí s nejsv. Svátostí do kostela. Následovalo slavné požehnání s litaniami o nejsv. Jménu Pána Ježíše. V neděli bylo kázání a pontifikální Mše sv., celebrowaná plzeňským arciděkanem. Po celý oktáv byly pak stavěny denně Mše sv.. Odpoledne se konala požehnání s litaniami. V neděli zpívalo se po litanii *Te Deum* a po požehnání odnášel arciděkan nejsv. Svátost ve slavném průvodu do mateřského kostela. A tak se ta pobožnost vždy ke cti a chvále nejsladšího Jména Ježíš a duším ke spasení skončila.“¹⁸⁷

Mimo vnitřní město vznikly na počátku 20. století ještě dva samostatné kůry kostelů římskokatolických¹⁸⁸ a v šedesátých letech 19. století i chór německých evangelíků. I přes značně kusé zprávy se můžeme domnívat, že právě kolem evangelického kůru docházelo k určitému širšímu veřejnému hudebnímu dění.¹⁸⁹ Z dobového denního tisku¹⁹⁰ se dozvídáme, že například na Velký pátek 23. dubna 1886 pořádali evangelíci koncert na podporu fondu pro stavbu varhan.¹⁹¹ Smíšený sbor řídil Heinrich Anacker, sólové party pak byly svěřeny slečně A. Rustlerové (alt) a Franzí Wankovi (bas). Varhanní doprovod obstaral Max Halbmayr.¹⁹² Na programu se pak objevila díla J. S. Bacha,¹⁹³ G. F. Händela,¹⁹⁴ H. Schütze,¹⁹⁵ F. Mendelssohna-Bartholdyho,¹⁹⁶ W. A. Mozarta,¹⁹⁷ J. Raffy¹⁹⁸ D. Bortianského¹⁹⁹ a R. Schumanna.²⁰⁰

---

¹⁸⁷ Čtení o kostelíku „U Ježíška“ v Plzni, Plzeň 1936, s. 19-20. Dle poznámky text přejat ze „Starého rukopisu rodiny Pernerovy“. Zvonařské rodině Pernerů totiž zmíněný kostelík i s přílehlým dvorcem a předměstskou „villou“ v 19. století náležel.

¹⁸⁸ Roku 1912 byl tak dokončen novorománský redemptoristický kostel sv. Jana Nepomuckého na dnešním Chodském náměstí a hned rok nato byl na současném Jiráskově náměstí otevřen novobarokní kostel P. Marie Růžencové se secesními prvky přináležející k nově vzniklému dominikánskému klášteru. U P. Marie Růžencové se stal prvním ředitelem kůru Ondřej Vany.

¹⁸⁹ Zhruba od sedmdesátých let 19. století se pravidelně alespoň jednou do roka koncertů v evangelickém kostele účastnil i plzeňský německý pěvecký sbor Liedertafel.

¹⁹⁰ Pilsner Reform z 21. dubna 1886.

¹⁹¹ Lístky byly tehdy prodávány v Maaschově knihkupectví v cenách 1 zl. sedadlo před oltářem, 60 kr. sedadlo v lodi a 30 kr. místo k stání.

¹⁹² Velkomlynář Max Halbmayr byl ve své době jedním z nejbohatších Plzeňanů.

¹⁹³ *Preludium a Fuga c moll pro varhany.*

¹⁹⁴ arie pro alt *Lascia ch'io pianga* a recitativ a arie pro bas z oratoria *Mesiáš*.

¹⁹⁵ *Ehre sei dir, Christe für 4stimmigen Chor a capella.*

¹⁹⁶ *andante recitativo z varhanní sonáty F moll* a arie pro bas z oratoria *Paulus*.

¹⁹⁷ *Ave verum corpus* pro sbor a orchestr.

¹⁹⁸ *Sei still duchovní píseň pro alt.*

Konečně snad by se slušelo promluvit i několik slov o hudbě místní obce israelitské, bohužel i zde však dochované prameny mlčí.²⁰¹ Ze zprávy kronikáře Martina Hrušky²⁰² se dozvídáme, že plzeňská židovská obec ve svých počátcích hudebně spolupracovala s kapelou místního sboru ostrostřeleckého, vedenou tehdy již zmíněným Františkem Matesem. Když byla totiž 8. 4. 1859 svěcena tzv. „stará synagoga“ ve vnitrobloku domů mezi dnešními Smetanovými sady a Americkou ulicí, instrumentální stránku aktu opatřila právě ostrostřelecká kapela. Po běžných rituálech a zpěvu žalmů vystoupil se slavnostním projevem hejtman Tomáš šl. Putzlacher, načež sbor přednesl modlitbu doprovázenou orchestrem ostrostřelců. Celá akce byla poté zakončena zpěvem národní hymny všemi přítomnými za průvodu hudby. Konečně pak i v další synagoze, vybudované roku 1892, bylo počítáno se stránkou hudební, neboť do novostavby byly objednány vysoce kvalitní varhany od firmy bratří Braunerů.

V době, kdy krnovští Braunerové dodávali do nové synagogy svůj mistrovský nástroj, v Plzni již nepracovala žádná místní varhanářská firma, která by byla sto takovou zakázku realizovat. Koncem 19. století je v Plzni uváděn pouze jeden varhanář a sice jakýsi Jakub Hruška, který ovšem pouze prováděl opravy nesčetných nástrojů v Plzni a okolí.²⁰³ Před Hruškou je v Plzni doložen ještě Jakub Finger, který mimo stavby varhan konstruoval snad i pianina a harmonia. Jeho práce jsou známy z obcí Tři Sekery, Dnešice, Černošín a Nepomuk. Fingerovo jméno v Plzni mizí po roce 1882, kdy je doložena jeho poslední oprava varhan a sice v nedalekém Stodě.²⁰⁴

Stejně jako i v jiných městech byla hudba spojená s prostředím chrámů nejstarších institucí. Po dlouhá staletí byla vlastně jediným významným počinem a v mnohém ovlivňovala spíše příležitostnou hudbu světskou. I v Plzni představovala až do počátku 19. století hlavní roli. S postupným rozvojem jiných korporací ovšem i přes mnohou spolupráci začínala ztrácet své výsadní postavení a uzavírala se stále více do

---

¹⁹⁹ *Du Hirte Israel pro sbor a orchestr.*

²⁰⁰ *Fuga č. 1 pro varhany na téma BACH.*

²⁰¹ Vzhledem k síle plzeňské židovské populace a jejím hmotným možnostem je však nasnadě, že jakýsi hudební život zde existoval. Určitý srovnávací materiál tak podává alespoň J. LUDVOVÁ ve studii *Německá hudební Praha*, která i přes značnou torzovist archivních pramenů duchovní hudbu registruje.

²⁰² M. HRUŠKA, *Knih pamětní*, s. 624-625.

²⁰³ Hruška opravoval například varhany v Úhercích, Hosticích, Dobřanech, Štěnovicích a jinde.

²⁰⁴ Mimo to Finger představoval i nástroje v Plzni, Stříbře nebo Lukavici.

sebe. Dosavadní výzkumy se duchovní hudbě Plzně věnovaly spíše okrajově. Ovšem ze zjištěných informací vysvítají mnohá fakta, která by bylo do budoucna nasnadě srovnávat a na jejich základě poznávat významné souvislosti a vlivy spojené s hudbou světskou.

5. HUDBA VOJENSKÁ A KAPELY OZBROJENÝCH SLOŽEK OBYVATELSTVA

5. 1. HISTORIE A VÝVOJ HUDEB VOJENSKÝCH

Chceme-li plně poznat roli hudby nahlíženého období v životě obyvatel, musíme se poněkud šířeji zastavit u kapel „se zbraní“, neboť právě tato tělesa měla díky svému počtu, repertoáru a hlavně veřejným bezplatným produkcím největší vliv na široké masy. Podle dobových svědectví, tak jako ostatně i jiná větší sídla v monarchii, Plzeň 19. a počátku 20. století vojenským hudebním repertoárem doslova žila. Během doby se zde vystřídalo jak několik plukovních orchestrů, z nichž nejvýznamnější roli hrála hudba 35. pěšího pluku, tak i kapely veteránské nebo sbory ozbrojených složek měšťanstva, tedy ostrostřelci a svobodní střelci. Archivy těchto institucí se doposud dochovaly v různém stavu a rozeté v mnohých archivech. V následující kapitole tedy nelze plně postihnout, především díky nedochování některých pramenů, daný problém z hlediska komparace, nýbrž pouze analýzou vybraných těles.

Abychom důsledněji poznali roli vojenské hudby ve společnosti, je nutno poznamenat něco k jejímu vlastnímu vývoji. Po pravdě řečeno, vojenská hudba je stará jako vojenství samo. Již od pravěku jsou doloženy všelijaké bubny a řehtačky, které plnily zejména signální funkci. Postupem času se k nim přidávaly nejrůznější píšťaly, rohy, nebo trubky, které zvýrazňovaly vlastní melodii bubnů. V průběhu starověku a zvláště pak středověku se nástroje postupně zdokonalovaly a vlastní ansámbl se především v dechové složce obohatil i o nové instrumenty. Tak například v 11. – 15. století signalizaci obstarávali tzv. „Spielleute“, kteří hráli na trubku a tympány. V 16. století se poté k této základní sestavě častěji připojují kupříkladu bomhatry a dulcináty,²⁰⁵ nebo i dudy.²⁰⁶ Zárodky moderní sestavy vojenské hudby lze však sledovat až v souvislosti s třicetiletou válkou. Nepopíratelným inovátorem byla v tomto směru švédská armáda procházející Evropou. Zatímco ve střeoevropských poměrech do té doby existovalo především výše zmíněné nástrojové obsazení, švédské vojenské kapely

---

²⁰⁵ Oba tyto nástroje se řadí mezi dechové a vynikají velmi výrazným zvukem.

²⁰⁶ O vývoji dud a jejich roli ve vojsku více např.: Čeněk ZÍBRT, *Hrály dudy... Dějiny starodávné selské muziky české*, Praha 1917.

disponovaly zhruba dvaceti i více hráči. Díky třicetileté válce byla tedy přinejmenším ve střední Evropě nastartována transformace prostých hudebních uskupení ve vojenské kapely v pravém slova smyslu. V průběhu 18. století se stále častěji prosazují i nové typy nástrojů /příčná flétna, fagot, klarinet/, které společně se stále dokonalejšími trubkami a rohy tvoří natolik rozmanitou harmonii, že lze již hovořit o skutečné „polní hudbě“. Jestliže v 19. století bylo svěřenectví jednotlivého pluku spíše reprezentativní záležitostí, ve století předchozím byl majitel pluku obdařen více funkcemi, ale i povinnostmi. A tak i rozvoj plukovní hudby té doby lze sledovat i v souvislosti s potřebami jednotlivých majitelů. Vojenští hudebníci byli tehdy rozčleněni do dvou kategorií. Do první z nich spadali tzv. „bandisté“²⁰⁷ spadající přímo pod řadové vojsko. Bandisté byli pro pluk v poli nezbytní a tak na jejich provoz majiteli pluku přispívala přímo císařská komora. Do druhé skupiny patřili tzv. „hobojisté“, tedy hráči na sólové dechové nástroje. Hobojisté patřili převážně mezi osoby civilní, proto tedy majitel pluku nesl veškerý náklad na jejich provozování. Bylo tedy naprosto běžnou skutečností, že hobojisté hráli zároveň v osobní kapele majitele i v uskupení vojenském. Jestliže tak měl nějaký majitel pluku kvalitní zámeckou kapelu, bylo i jeho těleso vojenské na dobré úrovni. Přirozeně to pak muselo zapůsobit i ve společnosti, neboť kvalitní hudba byla spoluobrazem dobrého pluku a ten byl vizitkou svého majitele. Třetím, nově se v rakouské hudbě objevivším útvarem, byla tzv. „turecká muzika“. Toto těleso, převzaté z turecké vojenské praxe, poprvé uvedl ve Vídni roku 1741 plukovník Franz Trenck. Skládalo se povětšinou z nástrojů bicích, tedy z činel, triangelů, zvonkoher, malého a velkého bubnu a tzv. „Schellenbaumu“, jakési rané mutace vozembouchu. Pojem „turecká muzika“ se během 18. a 19. století v praxi natolik vžil, že byl mnohdy až do počátku minulého století synonymem pro každou dechovou hudbu s větším počtem bicích nástrojů a vojenským repertoárem. Na sklonku 18. století konečně pak dochází k užšímu propojení všech tří výše zmíněných souborů a vzniká tak již vojenská hudba v pravém slova smyslu, aby významnou měrou ovlivnila kulturní dějiny století následujícího.

Počátkem 19. století měla rakouská armáda 120 orchestrů, z nichž takřka polovina, přesněji 58, patřilo pěchotě. Každý druh vojska měl svou kapelu, ale s jistotou

---

²⁰⁷ Bandisté byli vlastně signalisté, tedy pištci, bubeníci a trubači. Jako bandy, Banden, byly ještě kolem poloviny 19. století především v německy hovořícím prostředí nazývány všechny vojenské kapely. Viz. například populární pochod T. F. Schilda, „*D' Banda kommt*“, známý z vídeňského prostředí.

dnes můžeme tvrdit, že právě hudby pěších pluků byly na nejvyšší úrovni.²⁰⁸ A právě vývoj skladby pěchotních orchestrů musíme zmínit, neboť v Plzni vždy působily převážně právě pluky pěší. První pokus o vytvoření ustálené praxe u plukovních orchestrů lze spojit k roku 1806 s arcivévodou Karlem (1771-1847). Ten ustanovil, aby pěchota měla maximálně 34 členů orchestru.²⁰⁹ Osm z nich bylo stálých „hobojistů“, kteří byli placeni ze státních prostředků. Zbytek pak připadal na „bandisty“, které vyplácel z vlastní kapsy majitel pluku, takže jejich počet byl závislý na jeho potřebě a libovůli. Další změnou pak byl císařský výnos z roku 1835,²¹⁰ který znamenal podstatné rozšíření orchestrů co do smyčcové sekce. V praxi to tedy znamenalo, že dechový orchestr obstarával všechny služební produkce a orchestr symfonický²¹¹ se věnoval produkcím veřejným.²¹² 19. století ovšem nepřináší jen postupné otevírání se hudby širším masám, ale i pokrok ve stavbě nástrojů samých. Vždyť by přece bylo nemožné provozovat poměrně náročné produkce na širokých prostranstvích s dosavadní technickou úrovní instrumentů. V roce 1815 tak byla vídeňskými nástrojáři Kernerovými kupříkladu připojena ventilová soustava k lesnímu rohu, roku 1829 přidal v Paříži F. Périnet třetí ventil u trubky a o rok později to samé udělal u rohu i mohučský

---

²⁰⁸ Ostatně je pak třeba podotknout, že při reformě roku 1868 byly zrušeny orchestry jezdeckta, dělostřelectva a myslivců, čímž pěchotě ubyla značná část konkurence.

²⁰⁹ Nejčastější složení orchestru se ustálilo v tomto obsazení: dvě flétny, dva hoboje, jeden klarinet in F, dva klarinety in C, dva basetové rohy in B, jeden serpent in C, dva lesní rohy, dvě trubky, jeden tenorový pozoun, jeden basový pozoun, dva fagoty, jeden kontrafagot, jeden basový roh, malý buben, velký buben, činely a triangel.

²¹⁰ „Stand der Musikbanden der Infanterie-Regimenter, Einleitung der Instrumente bey denselben und Unterhaltung dieser Banden“, in: Sammlung 18, č. 50, Wien 25. 6. 1835 (G. 2897). Cit. podle: E. VIČAROVÁ, Rakouská vojenská hudba, s. 26.

²¹¹ Mnozí hráči na dechové nástroje ovládali i hru na smyčce. Rozšíření orchestrů nemuselo tedy automaticky znamenat i větší počet hudebníků, ale spíše jejich širší pracovní náplň.

²¹² Veřejné koncerty jsou v rakouských zemích doloženy již od konce 18. století. Od počátku 19. století ale především vzrůstající se měšťanstvo začalo požadovat všechny krásy „vyššího života“, mezi něž přirozeně spadala i vojenská hudba. To bylo zajisté pro vojenské hudby i vítaným finančním i interpretačním zpeřčením a tak se zhruba od 30. let začínají ve větších posádkových městech konat pravidelné koncerty pro široké publikum. V Praze kupříkladu se tak tyto veřejné koncerty pod širým nebem objevily na jaře roku 1837 zásluhou kapelníka u 28. pěšího pluku Antonína Emila Titla (1809-1882). Títl, jakožto vystudovaný kontrabasista, měl zajisté již určité zkušenosti v harmonizaci symfonického orchestru a tak právě jeho zdařile provedené koncerty na pražském Barvířském ostrově přitahovaly nesčetné publikum všech vrstev obyvatel.

C. A. Müller. Konečně zavedení ventilového systému u žesťových dechových nástrojů pak umožňovalo zahrát úplnou diatonickou i chromatickou škálu, což bylo doposud nemožné. U dřevěných dechových nástrojů (příčné flétny, klarinety) se poté ve třicátých až padesátých letech prosadila zásluhou mnichovského flétnisty Theobalda Böhma²¹³ reforma spočívající ve zdokonalení mechaniky nástroje, což umožnilo větší interpretační virtuozitu. Změny vlastního korpusu pak znamenaly i podstatně silnější tón. Ovšem i čeští nástrojáři nezůstávali stranou v různých vylepšeních a konstrukčních inovacích. Asi nejvíce z nich se prosadil královéhradecký Václav František Červený (1819-1896). Červený vynikl nejen jako zdatný konstruktér, ale i podnikatel. V roce 1842 si založil v Hradci Králové továrnu na žesťové dechové nástroje a již o dva roky později se mohl chlubit prvním vynálezem, který nazval kornon.²¹⁴ Roku 1845 pak zkonstruoval kontrabasové tuby B a C se širokou censurou, které byly často kopírovány. K jeho dalším patentům patří kupříkladu i phonikon (1849), baroxyton (1853), tritonicon (1858), alto (1859), vojenské ventilové trombony a F- trubka (1867). Roku 1882 si pak nechal zapsat tři nástroje s příznačnými názvy: Kaiserbaryton, Kaisereuphonium a Kaisertuba, které se v nezměněné podobě vyrábí dodnes. Červený se jakožto moderní podnikatel účastnil i mnoha výstav po celém světě, které mu přinesly odbytiště i v zámoří.²¹⁵ Na tomto místě se rovněž sluší dodat, že to byly namnoze právě Červeného výrobky, které v rukou českých muzikantů založily během krátké mexické epizody císaře Maxmiliána dodnes trvajícím masovou oblibu dechových hudeb ve Střední Americe.²¹⁶

Významným mezníkem ve vývoji rakouské vojenské hudby bylo působení vojenského kapelníka Andrese Leonhadta²¹⁷ (1800-1866) v nově vytvořené funkci

---

²¹³ Böhm prováděl reformu příčné flétny v letech 1832-1847 a byla podle něj později pojmenována jako tzv. „Böhmová soustava“

²¹⁴ Kornon zaujal natolik Richarda Wagnera, že si podle něj nechal postavit i svou tubu „Wagner“. Wagner vůbec měl velmi kladný vztah k vojenské hudbě, který byl navíc umocněn jeho exilovým pobytem v Benátkách roku 1858, poté co se seznámil s interpretačními schopnostmi kapelníků Tomanna a Zavertala (Sawerthal), kteří nastudovali jeho přede hry k *Tannhäuserovi* a *Rienzi*.

²¹⁵ Poté, co se úspěšně prezentoval na New Yorské výstavě v roce 1853, pomáhá právě v New Yorku svému bratru Františkovi založit filiálku firmy. Velkého ocenění dosáhl i v carském Rusku, a tak v Kyjevě zavádí další filiálku.

²¹⁶ O Červeného životě a podnikání více: Soňa ČERVENÁ, *Můj Václav*, Brno 2001.

²¹⁷ Leonhardtova osobnost zajisté zapůsobila i na úroveň vojenských hudeb v Plzni, neboť od roku 1850 byl kapelníkem u 73. pěš. pluku Albrechta vévody Württemberského v Chebu, s nímž měla

armádního kapelníka v letech 1851-1862. Na popud císaře Františka Josefa I. Leonhardt ihned po svém nástupu do funkce sestavil studii s názvem „Systematizace vojenských hudebních těles“ (Systemisierung der Militär-Musikbanden), která se stala základem pro jeho jedenáctiletou reformní snahu.²¹⁸ Zmiňme tedy alespoň podstatné části jeho změn týkajících se plukovní hudby pěších pluků. Kapely všech druhů zbraní (tedy nejen pěší) získaly fixní obsazení. Původních deset „hobojistů“ patřících ke štábu sloužilo v hodnostech šikovatele, čtyřech desátníků a pěti svobodníků. Oproti tomu třicet osm dřívějších „bandistů“ bylo pouze prostými vojíny náležejícími k jednotlivým rotám. Mnoho kapel však mělo podstatně širší základnu, neboť pro potřeby větších produkcí bylo přibíráno až jednou tolik členů schopných hrát na nějaký hudební nástroj přímo od setnin. Konečně orchestr býval často doplněn i dvanácti tzv. „elévů“,²¹⁹ což byli chlapci v předslužebním věku, vychovávaní nezřídka přímo pro místa profesionálních vojenských hudebníků. Roku 1857 byl snížen počet hráčů pěších kapel z třiceti osmi na třicet tři a tento stav se udržel až do konce monarchie. Orchestr tehdy hrál ve složení: pikola, flétna, vysoký klarinet in Es, tři klarinety in B, dvě křídlovky, tenorový roh, baryton, dvě tuby, čtyři lesní rohy, čtyři trubky in Es, basová trubka in B, tři pozouny, malý buben, velký buben a pár činelů.²²⁰ Leonhardtův vlastní návrh na instrumentální obsazení orchestru v plném počtu byl pak následující: pikola, flétna, pět klarinetů in F a Es, devět klarinetů in C a B, dva fagoty, kontrafagot, čtyři lesní rohy, čtyři křídlovky, tenorový roh, dvě eufonia, šest trubek, basová trubka in B, tři pozouny, bombardon, dvě basové tuby, dva malé bubny, pár činelů a velký buben.²²¹ Z tohoto obsazení je jasné posílení i rozmanitost zejména basové sekce pod vlivem nově vyráběných nástrojů v rakouských dílnách.²²² Vedoucím celého hudebního souboru býval kapelník (Kapellmeister). Většinou se jednalo o civilní osobu rekrutující se z řad konzervatoristů. Kapelník měl za povinnost komponovat a upravovat hudebniny pro svůj soubor, vyhledávat hráče a přirozeně i vést orchestrální zkoušky a veřejné produkce. Kapelník

---

plzeňská posádka živé styky. Pro chebský pluk zkomponoval i plukovní pochod věnovaný jeho majiteli.

²¹⁸ Leonhardt odešel do penze 1. listopadu 1862.

²¹⁹ Oficiálně však byli „elévové“ ustanoveni až od roku 1867.

²²⁰ Cit podle: Josef KOTEK, Dějiny české populární hudby a zpěvu I., Praha 1994, s. 151.

²²¹ Cit podle: E. VIČAROVÁ, Rakouská vojenská hudba, s. 38.

²²² Právě tzv. „rakouská basová škola“ je typická pro většinu vojenských skladeb Střední Evropy a nezměněná se udržela až hluboko do 20. století.

však jako civilista nemohl vydávat rozkazy, a tak tyto funkce vykonával plukovní bubeník (Regimentstambour). Plukovním bubeníkem se většinou stával nejstarší nebo nejzkušenější bubeník u setniny, který vyučoval ostatní signalisty. Plukovní bubeník měl ustálenou hodnost šikovatele a požíval u pluku velké vážnosti. Jeho pracovní náplní bylo dvakrát denně doprovázet bubnováním oddíl odcházející na cvičení, vést kapelu při pochodu nebo dokonce orchestr dirigovat během kapelníkovy nepřítomnosti. Byl postavou zdaleka viditelnou a rozpoznatelnou. Během pochodu udával takt tamborskou holí a přes prsa měl šerpu v plukovních barvách s paličkami k bubnu, přes kterou mu až do poloviny 19. století spadal plnovous. Leonhardtovy reformy se dotkly konečně i služebního stejnokroje hudebníků. Uniformy instrumentalistů získaly stejný střih i barvu jako mužstvo v celém útvaru. Plukovní bubeník, jak již bylo řečeno, byl rozpoznatelný na první pohled a kapelník dostal důstojnickou uniformu se dvěma zlatými nebo stříbrnými lyrami s meči na límci. Kapelnická čepice se lišila od důstojnické pouze tím, že všechny dracounové ozdoby na ní byly stříbrné. Nezbytným doplňkem kapelníka i plukovního bubeníka byla i důstojnická pěchotní šavle, která se však u obou lišila barvou i zpracováním závěsníku a třapce.

Zhruba již od zmiňovaných třicátých let mnohá posádková hudba počínala dosahovat mimořádných interpretačních výkonů i na poli hudby „umělecké“. Tak například roku 1850 si známý hudební kritik Eduard Hanslick o úrovni vojenské hudby poznamenal: *„Zatím jsme pohlíželi na vojenské hudby jenom v obvyklém smyslu jako na dechové orchestry určené k hraní pochodů, večerek apod. Podívejme se teď na ně v podobě, v níž mají nesrovnatelně vyšší význam: jsou-li rozšířeny o smyčcové nástroje, tvoří úplné orchestry. Nebude tomu více než dvě desetiletí, co si začalo razit cestu doplňování plukovních kapel smyčcovými nástroji.... V mnoha provinčních městech jsme se setkali s příkladnými výkony. Například plukovní kapelník Schubert dával v Praze koncert, na kterém jeho kapela přednesla velmi precizně mimo jiné i symfonické skladby Berliozovy, tedy to nejobtížnější, co až do současnosti v tomto hudebním druhu existuje. Početné a náročné zkoušky na tento koncert naznačily, jakou cenu může mít pro čistě umělecké účely vojenská subordinace.“*²²³ A tak se rakouská plukovní hudba postupně vypracovává na přední místo v Evropě spolu s vojenskými kapelami pruskými a francouzskými. Od roku 1883 měla rakouská armáda již 102 pěších pluků s

---

²²³ cit. podle: Eduard HANSLICK, Rakouská vojenská hudba. in: J. LUDVOVÁ (ed.), Dokonalý antiwagnerián Eduard Hanslick. Paměti, fejetony, kritiky, Praha 1992, s. 223-224.

plukovními hudbami. Z nich celkem 22 bylo posádkou v na území Čech a Moravy. Čtyři hudby byly v Praze, po dvou v Terezíně, Brně, Olomouci a Josefově, po jedné v Hradci Králové, Opavě, Liberci, Těšíně, Kutné Hoře, Plzni, Jindřichově Hradci, Znojmě a Českých Budějovicích. Na přelomu 19. a 20. století už bylo v monarchii až 120 plukovních hudeb pěších pluků. Můžeme se tedy domnívat, že již v polovině 19. století se počet vojenských hudebníků pohyboval v počtu zhruba 1200 osob. Mnozí z nich pak po ukončení povinné vojenské služby zůstávali u armády jako déle sloužící poddůstojníci, ale nemalý počet se stával i členy nově zakládaných kapel ostrostřeleckých či veteránských.

Poněkud problematické bylo řešení mimoslužebního účinkování kapel. Již výnos Dvorské válečné rady z roku 1819 zakazoval vojenským souborům účinkování během církevních obřadů i o nedělích a svátcích, neboť hlučná hra narušovala bohoslužby. Po bouřlivém roce 1848 se objevují i další omezení, tentokrát již i s politickým podtextem. Vojenská hudba se měla vystríhat nevhodného repertoáru či účinkování na nacionálně zaujatých akcích. Vůbec pak přílišná veřejná prezentace nebyla považována za vhodnou. O tom, že se tato doporučení úspěšně obcházela, svědčí i výnos Říšského ministerstva války z 6. července 1883, který přímo zakazoval účinkování vojenských kapel na akcích politického, nebo dokonce demonstrativního rázu. Velitel pluku pak rozhodoval o tom, kde a za jakých podmínek smí orchestr hrát. Jemu rovněž příslušelo poslední slovo ke schválení programu akce. Z tohoto přípisu jasně plynul zákaz provozování děl i s jakýmkoliv nacionálním podtextem, takže kupříkladu v té době tolik oblíbené směsi z národních písní se na programu nesměly rovněž objevit. Kapelníci toto nařízení museli alespoň částečně respektovat a tak, aby jim vydržela všeobecná obliba u publika, začínali do programů zařazovat sice velmi oblíbené, avšak umělecky ne příliš kvalitní kusy. Dokonce i proslulý Johann Strauss mladší odsuzoval tento typ programů, který stále více ovládal vojenskou hudbu. Z dnešního pohledu však můžeme tvrdit, že programový úpadek nebyl až tak velký, jak by se ze svědectví dobových uměleckých kruhů zdálo. Mnozí kapelníci si stále nacházeli příležitosti k nastudování kusů, které podle norem nebyly stoprocentně nezávadné. Musíme si rovněž uvědomit, že i velitelé pluku museli hledat kompromisy pro mimoslužební účinkování orchestru. Státní dotace na plukovní hudbu totiž pokrývaly jen menší část skutečného provozu tělesa, a tak právě veřejné produkce byly jeho podstatným přílepšením, i když byly často provozovány na úkor služebního repertoáru a vlastní umělecké činnosti. Plukovní orchestry bývaly velmi vytížené, neboť byly nejen kvalitou interpretace, ale především

mnohdy více jak poloviční cenou nesrovnatelné s tělesy soukromými. Především v letních měsících byla hudba natolik mimoslužebně vytížená, že zakázky přijímala až na příští rok. Ovšem i v zimě byl o její produkce zájem. Zatímco ve služebním poměru fungovala jen při teplotě od 6 stupňů nad nulou, při veřejných zakázkách se kapelníci nebáli účinkovat na kluzištích ani při teplotách pod bodem mrazu. Stejně tak jako pluk, i kapelník a hráči vítali takovéto formy přivýdělků občas spojené i se stravou. Jelikož kapelník byl u armády veden jako osoba civilní, neměl nárok na nějakou větší státní penzi a tak právě z veřejných produkcí mohl spořit na doby nedostatku. Koncem 19. století pobíral zhruba 1680 až 2040 Korun ročně. k tomu pak pobíral až 40 Korun za každý uskutečněný ples. Nemůžeme se pak divit, že jestliže dostával i procenta výnosu z každé produkce, již se nezúčastnil, povoloval dočasné dělení orchestru i na několik částí, takže mohl hrát na několika místech současně. Nařízením z roku 1886 bylo sice zakázáno vystupovat veřejně v menším obsazení než je jedna třetina orchestru, v praxi však kapelník chybějící počet doplňoval civilními hudebníky oděnými do vojenských uniforem. Občas se pak objevila i situace, kdy byl neúplný orchestr pro vnější efekt doplňován osobami, které na dotyčné nástroje nedovedly hrát.²²⁴ Aby se společenské poptávce po různých hudebních obsazeních vyšlo ještě více vstříc, tvořili se různá uskupení dvou a více hráčů. Nejjednodušší byla sestava harmonika, popřípadě kytara a zpěv. Oblíbený byl taktéž tzv. „šraml“, tedy sestava dvoje housle, kytara a tahací harmonika, popřípadě klarinet. Díky tomu všemu pak byla celková suma výdělků kapelníka poměrně slušná, takže kupříkladu plat jednoho z nejvýznačnějších z nich, Karla Komzáka mladšího (1850-1905) činil na konci 19. století ročně pětatřicet tisíc korun.²²⁵

Tomu všemu však učinila přítrž první světová válka. Mnohé plukovní hudby byly omezeny a vyvíjely svou činnost nadále, některé však byly rozpuštěny a jejich

---

²²⁴ To se ovšem mohlo stát i v symfonickém orchestru, jak dokládá příhoda rakouského skladatele Franze Lehára (1870-1948): „*Když měl Franz Lehár vystoupit pohostinsky jako dirigent v jednom německém městě, zjistil při zkoušce orchestru s potěšením, že v něm jsou zastoupeny i hoboje. K jeho velkému překvapení však při nástupu sóla hoboje nevydal hobojista z nástroje jediný tón. Rozmrzele dal Lehár pasáž opakovat, ale nástroj opět mlčel. Dirigent se osopil na hobojistu, proč nehraje? a hudebník s rozpačitým úsměvem přiznával: „Pane kapelníku, to je totiž tak. Já na hboj vůbec hrát nedovedu. Řekli mi však. abych si sem sedl, a dali mi do ruky hboj, aby náš orchestr na vás udělal příznivý dojem!*“ Cit. podle: Stanislav V. KLÍMA, Muzikantské historky, Praha 1970, s. 176.

²²⁵ E. VIČAROVÁ, Rakouská vojenská hudba, s. 51.

členové zařazeni mezi ostatní vojsko.

5. 2. VOJENSKÉ KAPELY V PLZNI

Po tomto širším úvodu se však přesuňme k nejstarší známé hudbě vojenského charakteru v Plzni, k plukovní kapele 35. pěšího pluku. Pluk sám byl založen v době tureckého nebezpečí roku 1683 a jeho prvním majitelem se stal Jiří Bedřich Karel, vévoda Württembersko-Stuttgarský. Při armádních reformách v roce 1767 dostal pluk nejen své číslo a rakově červené výložky a žluté knoflíky, ale i první hudbu sestavenou z osmi hobojistů. Jako hobojista zde ve stejném roce nastupuje i Johann Zandel, který se v letech 1775-1789 stává prvním kapelníkem tohoto uskupení. Po Zandelovi sloužili v Plzni jako kapelníci Johann Walter (1790-1799) a Mathias Kučera (1800-1825). Za jejich nástupce Martina Kamena (1825-41) došlo v letech 1837-1842 k rozdělení pluku a tedy i jeho hudby. Část zůstala pod Kamenovým vedením v Plzni u 3. detašovaného praporu. Druhá polovina pak přesídlila k plukovnímu velitelství do Mohuče, kde se jejím vedoucím stal pro léta 1838-1841 Josef Köhler. V Mohuči působil ještě Köhlerův nástupce, Karl Zulehner (1842-1847). Po Zulehnerově smrti byl poté důstojnickým sborem za kapelníka vybrán absolvent pražské konservatoře Josef Alscher,²²⁶ který ve funkci setrval v letech 1847-1852 a následně ještě během roku 1859. Po Alscherovi pak vedl orchestr Venzel Schiesler,²²⁷ který do služeb pluku vstoupil během tažení v Lombardii a u hudby setrval i po jejím návratu do Plzně. Kdy Schiesler z Plzně odchází, není známo, jisté však je, že u pluku nezůstal příliš dlouho, neboť již v roce 1860 je v Plzni jako kapelník 35. pluku připomínán jakýsi Černý,²²⁸ který v jeho službách vydržel pravděpodobně do roku 1865,²²⁹ kdy už je jako vedoucí kapely uváděn jilemnický rodák a absolvent hobojobové třídy Pražské konzervatoře Josef Cihlář (1819-1874). Cihlář odešel již roku 1866 k 18. pěšímu pluku „Arcivévoda Leopold Salvator“

---

²²⁶ Narozen roku 1825 v Louce.

²²⁷ AMP, RKP 34 b 7, Letopis č. 7, s. 733. Dále jen RKP 34 b 7.

²²⁸ Tamtéž, s. 734. Pravděpodobně se jednalo o Karla Černého, kapelníka 26. pěšího pluku velkoknížete Michaela Ruského, který do Plzně přibyl 30. dubna 1867 a posádkou zde setrval až do roku 1872. Karla Černého na místě vedoucího orchestru pak roku 1870 vystřídal jeho i plzeňský následovník, Josef Cihlář.

²²⁹ Paralelně, pravděpodobně v sídle plukovního velitelství, je jako kapelník mezi lety 1859-1865 připomínán i Ferdinand Hiller, který zemřel během ve službě v Altoně u Hamburku.

do Hradce Králové a nedlouho poté přesídlil k 26. pěšímu pluku „Velkokníže Michael Ruský“ do Ostríhomi, u kterého zůstal až do své smrti. Posledním kapelníkem, dá se říci „staré éry“, byl v letech 1865-1869 František Vaníšek²³⁰ (Wanysek), který do Plzně přišel od hudby 2. mysliveckého praporu v Hradci Králové. Po jeho odchodu vstupuje s nástupem umělecky ambiciózního Františka Schmida (Schmidta) plzeňská posádková hudba do nové epochy. Do té doby se orchestr 35. pluku a jiné zde dlící posádky zúčastňovali spíše hudebně méně náročných projektů. Cenné svědectví o těchto občasných produkcích nám zanechal ve svých dennících z plzeňských studií i mladý Bedřich Smetana. Neobyčejně ho zde zaujala vojenská hudba 6. dragounského Fiquelmontova pluku z Klatov, která při průjezdu Plzní 29. března 1843 vyhrávala pod okny svého velitele. Devatenáctiletý Smetana, jak si sám poznamenal do deníku,²³¹ poslouchal produkci kapelníka Karla Chluma s nadšením. Mnozí muzikologové se dnes nad rozbořením raných Smetanových skladeb táží, do jaké míry byl zrající student ovlivněn právě zvukem takovýchto vojenských harmonií. Odpověď je snadná: zaposloucháme-li se do Smetanova o něco pozdějšího *Pochodu Studentských legií* z roku 1848, vystoupí nám z něj i přes rozdílné instrumentální složení pravá vojenská kapela.

Produkce, jakou předvedla kapela Klatovských dragounů zajisté nebyla zjevem ojedinělým, ovšem dobové zprávy si vojenských koncertů, pravděpodobně jako součásti běžného koloritu, příliš nevšímají. Mimo klasických koncertů, služebních a svátečních přednesů pro veřejnost se vojenská kapela účastnila i akcí, které měly deklarovat loajálnost vůči Habsburskému domu a rodině. Pilně koncertovala a spolupracovala se zdejší ostrožrelečkou kapelou při panovníkových narozeninách i jmeninách, na slavnosti pořádané na oslavu uzavření sňatku císařského páru či na počest narození jejich potomků.

Ukázková situace pro uplatnění hudby, jakožto nástroje národního porozumění, nastala s vyhlášením Prusko-Rakouské války v létě 1866. Když přijely 16. června do Plzně vlakem dva doplňovací prapory 35. pluku směrem od Holýšova,²³² byly vítány velkým množstvím lidstva. Kapela místních ostrožrelečků jim vyšla vstříc na nádraží a při

---

²³⁰ Narozen 1835 v Karlových Varech.

²³¹ „Její harmonie je tak líbezná a tak příjemná, že by ji bylo možno poslouchat v obyčejném pokoji, aniž by urážela sluch. Líbili se mi velice.“ Cit podle: Z. NEJEDLÝ, Bedřich Smetana VII. Ve společnosti, Praha 1954, s. 602.

²³² Holýšov, Holleischen, místy již národnostně německý soudní okres.

příjezdu vlaku hrála národní hymnu *Kde domov můj*²³³ a pak ještě množství jiných národních písní. Obyvatelstvo přinášelo vojákům dary a podle dobového glosátora, městského kronikáře Martina Hrušky, bylo rozdáno 53 věder piva, 2600 cerbulátů, 260 bochníků chleba, košík housek a 3 láhve rosolky.²³⁴ Při odjezdu vlaku byly pak vypáleny ohňostroje a shromážděné obecenstvo doprovázelo odjíždějící vojáky nadšeným voláním „S Bohem“ a „Na zdar“. Obdobná situace se opakovala ani ne o týden později, když přijelo Saské vojsko. Kapela ostrostřelců saské vojáky vítala na nádraží a doprovázela z něj každou nově přibývší skupinu až do města. O Sasech, jakožto německých spojencích Rakouska, se Hruška zmiňuje příjemným tónem a tak například jejich hudební povely popisuje spíše jako součást romantického večera: „*Po městě ozývaly se neustále táhlé zvuky trubek, oznamujících po domech ubytovanému vojsku denní rozkazy*“.²³⁵ Oproti tomu Prusové, kteří se v Plzni usídlují 27. července, se jen roztahují a protivně pískají. O jednom důstojníku dokonce píše: „*Jeden pruský důstojník bavit se o bartolomějském trhu tím, že chudému chlapci, kterého na náměstí našel, koupil zcela nový šat. Jiným dětem kupoval týž důstojník hračky a. p.*“.²³⁶ Dnes už se asi těžko dozvíme, zda takovéto obdarovávání dětí byl vojákův škodolibý záměr, nebo ho k tomu vedly jiné, vyšší pohnutky. Každopádně, když do Plzně dorazil štáb velitele sedmé armády generála Herwartha von Bittfeld a pruská armádní kapela mu hrála pod okny jeho bytu v hotelu „U císaře rakouského“, Hruška dopad této produkce na veřejnost vůbec nezmiňuje.²³⁷

Jaká pak ovšem byla sláva, když se do Plzně začali navracet první „Pětatřicátníci“. Ostrostřelci je vítali s kapelou na nádraží a odváděli je na nocleh do soukromých domů ve městě, neboť kasárny se musely desinfikovat, protože „*Prusové v kasárnách ubytování řádili až nestydatě a znečistili světnice.*“²³⁸ Když pak o týden později přijel do města i druhý prapor myslivců, vítali je opět velké davy obyvatelstva za zpěvu písní *Kde domov můj* a *Hej Slované*. Ovšem když o rok později dorazily do města dva prapory 26. pěšího pluku velkoknížete Michaela Ruského, euforie a nadšení

---

²³³ Do té doby pod výrazem „hrát národní hymnu“ musíme považovat hymnu císařskou.

²³⁴ M. HRUŠKA, *Kniha pamětní*, s. 945.

²³⁵ TAMTÉŽ, s. 943.

²³⁶ TAMTÉŽ, s. 961.

²³⁷ Jeho myšlení se však nelze divit, neboť veřejnost této již tak myšlenkově vyvinuté doby byla jistě velmi pobouřena pruskými požadavky na nemalou kontribuci.

²³⁸ M. HRUŠKA, *Kniha pamětní*, s. 963.

z válečné doby již byly ty tam. V kasárenské budově již nebylo místo pro takový počet vojska a tak město na svůj náklad muselo nemálo z nich ubytovat v hostinci „U Města Hamburku“ a po soukromých bytech, čímž mu vznikla nemalá škoda. Aby pluk poněkud zlepšil svoji reputaci v Plzni, uspořádal již necelý měsíc po svém příjezdu²³⁹ (22. května 1867) pod vedením kapelníka Josefa Cihláře²⁴⁰ velký koncert ve prospěch městské chudiny. Městská rada propůjčila tomuto podniku divadelní budovu a po koncertu, jehož čistý zisk byl 92 zlatých, zaslala srdečné poděkování plukovnímu veliteli.²⁴¹ Že byl tento koncert doslovným probořením ledů mezi měšťanstvem a vojskem dokládá i to, že 20. června toho roku, o svátku Božího těla, již svorně účinkovala hudba tohoto pluku společně s místní kapelou ostrostřeleckou. Plzeňští to chápali jako určité znamení, neboť to bylo přesně třicet let poté, co se tohoto svátku naposledy účastnila plukovní hudba.²⁴² O tom, jak se uvedly v Plzni jiné pluky a jejich hudby a jak je přijímalo zdejší obyvatelstvo, se zejména ze staršího období mnoho nedozvídáme. Již mezi léty 1839-1842 je v Plzni doložen pobyt druhého praporu polních myslivců, jehož kapelníkem byl Pavel Svoboda (Swoboda).²⁴³ V letech 1840-1848 byla v Plzni posádkou ještě hudba šestého mysliveckého praporu pod vedením Franze Berky, s nímž zde paralelně mezi lety 1845-1849 působil i orchestr pátého praporu myslivců s kapelníkem Mathiasem Krokowitzem. V letech padesátých se v Plzni na krátkou dobu vystřídaly pouze plukovní hudby 44. pěšího pluku s dirigentem Johannem Košíčkem²⁴⁴ (1851)²⁴⁵ a 19. pluku pěchoty pod vedením Wilhelma Tischlera (1852).²⁴⁶

---

²³⁹ 30. dubna 1867.

²⁴⁰ Josef Cihlár je jako vojenský kapelník zmíněn již výše.

²⁴¹ M. HRUŠKA, *Knih pamětní*, s. 1008-1009.

²⁴² Naposledy o Božím těle hrála kapela místních pětaticátníků.

²⁴³ Svoboda pocházel z Čechelic u Mělníka. Ve třicátých letech 19. století je prokazatelně trubačem u hudby 2. praporu myslivců v Hradci Králové, později se stává i kapelníkem. Po odchodu z Plzně přisidluje i s posádkou do Kutné Hory. Z jeho prokazatelně vlastních kompozic jsou v Plzni dochovány tři rukopisné skladby pro klavír na dvě ruce s názvy *Agens-Polka*, *Jagd-Gallop* a *Erinnerung an Plass* (Plasy, městečko v v okrese Plzeň-sever) datovatelné zhruba do čtyřicátých let 19. století. AMP, XVIe 4/13, XVIe 4/14, XVIe 4/15.

²⁴⁴ Johann (Jan) Košíček pocházel z Prahy, kde se narodil roku 1811. Byl školeným klarinetistou a od roku 1850 je doložen jako kapelník u 44. pěšího pluku „Arcivévoda Albrecht“ v Kapošváru. Po krátkém plzeňském působení se opět vrací s plukem do Kapošváru, kde setrval až do roku 1866. V letech 1867-68 pak působí jako kapelník u 9. dragounského pluku „Maršál arcivévoda Albrecht“ v Kolomyje, odkud přestupuje nazpět do Kapošváru, kde po odchodu ze služby (1879) i roku 1889 umírá.

Situace let šedesátých byla nastíněna podrobněji, ale pro souvislost je třeba opakovat, že z rakouských pluků zde úspěšně působil mezi lety 1867-1872 orchestr 26. pěšího pluku.²⁴⁷

Jak již bylo výše zmíněno, umělecká náplň vojenské hudby v Plzni se radikálně změnila s nástupem Františka Schmida (Schmidta) do čela kapely 35. pěšího pluku. Pražský rodák Schmidt (1841-1921) byl absolventem houslové sekce Pražské konzervatoře. Po jejím ukončení (1858) se ihned stává členem orchestru Prozatímního divadla, odkud později odchází na místa kapelníků k několika garnizónním plukům. Od 15. dubna roku 1869 je pak činný v Plzni, kde s přestávkami setrvává až do roku 1886. Jako konzervatorista prostoupený pražským kulturním dním začíná Schmid ihned po svém příchodu do Plzně organizovat pravidelné večerní koncerty v Měšťanské besedě,²⁴⁸ na kterých neváhal zařazovat mnohé hudební novinky. Ve spolupráci

---

²⁴⁵ Že orchestr na Plzeň nezanevřel ani později, dokládá plakát AMP, Pl K1/167, který zve na slavnostní akademii ve prospěch založení nadace invalidů zdejšího 35. pěš. pluku Khevenhüllerova. Orchestr 44. pěš. pluku tehdy společně se sborem vedeným Františkem Matesem a s klavíristou Josefem Gerlachem provedl *Jubel-overturu* od Webera, *Vstupní sbor hostů na Wartburg* z Wagnerova *Tannhäusera*, předehru k Heroldově opeře *Zampa*, *Scena et Aria* z Weberova *Čarostřelce* a předehru k Weberovu *Oberonu*. Sólisté a sbor mezi tím přednášeli *Arii pro mezosoprán* z opery *Judith* od Conconeho, dámské sbory *Frühling und Liebe* a *Morgenlied* od Franze Lachnera, duetto *Die Heimkehr* pro soprán a bas s průvodem klavíru, mužský sbor *Zechners-Wunsch* od Schrötera, píseň *Glockenstimme* s průvodem klavíru a cello, *Klavírní kvartet* od Leona de Saint Lubin a mužský sbor *Wanderermarsch* od Beckerta. M. HRUŠKA v Knize pamětní na s. 642-643 píše, že akademii pořádali Mates s Gerlachem a její čistý výnos byl 344 zl. 60 kr. Nato městská rada písemně vzdala dík všem důležitým účinkujícím, jmenovitě za zpěv slečnám Antonii Veselé a Emilii Gerlachové, učiteli Janu Odvárkovi, za hudbu pak c.k. inspektoru Karlu Maršalovi, lékárníku Eduardu Kalserovi, učiteli Františku Halíkovi, Josefu Gerlachovi a Františku Matesovi. Uznání získali i deklamátorka Vilhelmina Janáková a básník K. V. Hansgirk z Prahy.

²⁴⁶ Wilhelm Tischler (1822-1891) působil takřka celý aktivní život jako kapelník u 19. pěšího pluku „Arcivévoda František Ferdinand z Este“, který měl velitelství v Rábu. Do penze Tischler odchází roku 1883.

²⁴⁷ Z hlediska „geografického a národnostního“ však program plukovní hudby 26. pluku poplatný spíše vkusu ovlivněnému Vídeňským prostředím, což dokládá kupříkladu německé rukopisné návštěví z 3. srpna 1871, které nabízí: *Pochod* od Rosenkranze, předehru k opeře *Tutti in maschera* od Pedratteho, Straussovou polku *Con Amore*, *Scenu et Atria* z Verdiho *Traviaty*, valčík *Tisíc a jedna noc* od Strausse, mexickou píseň *La Paloma* od Yradiera a *Slavnostní pochod k oslavám Schillerovým* od Meyerbeera. AMP, Kb. 1/280.

²⁴⁸ Původní budova Besedy stála v dnešní Jungmannově ulici č. 6/5.

s Hlaholem pod jeho vedením počala vojenská kapela studovat a provádět i rozměrnější sborová díla (kantáty, oratoria), na jejichž nastudování si doposud troufl jen ředitel kůru arciděkanského chrámu svatého Bartoloměje František Mates. Do programu vojenských koncertů za spoluúčasti Hlaholu pak Schmid vkládal i symfonická díla předních německých, českých i jiných skladatelů. Jako příklad může sloužit provedení poměrně náročné symfonické básně *Poušť* dnes již pozapomenutého skladatele francouzského, Féleciéna Davida.²⁴⁹ Že byl repertoár kapely a jeho případný dopad na obraz pluku pravidelně vyššími místy kontrolován, dokládá i případ zákazu účinkování plukovní kapely na plánovaném koncertu během podzimní sezóny 1874. Schmid společně se sbormistrem Hlaholu Hynkem Pallou tehdy připravoval mimo jiné i provedení své vlastní práce *Oslava géniů*. Ještě než byl však projednán celý program a zvolen termín koncertu, bylo účinkování vojska na této akci po nemístných narážkách v tisku²⁵⁰ na pluk a jeho představeného velitelem posádky zakázáno. Po odchodu Hynka Pally²⁵¹ z pozice sbormistra Hlaholu na konci prázdnin roku 1874 součinnost kapely pluku č. 35 a hlaholského sboru na krátký čas ustala, ovšem již rok poté obě tělesa spolu uvádějí společný koncert, na němž mj. zazněla i Mozartova *Symfonie g moll K 550*. Že spolupráce s Hlaholem probíhala nadále v dobré shodě, dokládá i nastudování díla závažného a interpretačně nesmírně složitého, *Messa da Requiem* Giuseppe Verdiho (1813-1901).²⁵² *Requiem* vyžaduje plný orchestr, v němž především smyčcová sekce musí překonávat nemalá úskalí. I na sbor a sólisty jsou kladeny vysoké nároky,²⁵³ takže

---

²⁴⁹ Skladby Féleciéna Davida (1810-1875) jsou příznačné použitím orientálních prvků. Trojdílná óda *Poušť* snad byla v době plzeňského provedení na repertoáru více hudebních spolků v Českých zemích. Jak dokládá opis dopisu z 31. prosince 1888 zaslaný představenstvem plzeňského Hlaholu Antonínu Dvořákovi, noty k Davidově básni byly zapůjčeny za 15 zlatých od Hlaholu pražského.

²⁵⁰ RKP 34 b 7, s. 733. V kterých novinách se tato noticka objevila a co bylo jejím obsahem se bohužel nepodařilo dohledat.

²⁵¹ Sbornířtřovství po Pallovi převzal Matěj Slezák.

²⁵² Výběr této skladby dokumentuje i určitou „vlašřnost“ v pojmání nacionálních myšlenek v plzeňském ovzduší let sedmdesátých. Oba hlavní organizátoři, Schmidt a Slezák, se národnostně i jazykově řadili spíše ke společnosti české. Přesto vybrali právě Verdiho dílo, které, ač italské a národní, bylo zhruba od šedesátých let v česky smýšlejících uměleckých kruzích považováno za ne zvláště vhodné, neboť vytvářelo jakýsi myšlenkový i tematický protiklad k národním operám Smetanovým.

²⁵³ Toho nejlepším příkladem je například hned první část *Requiem et Kyrie*, kde je náročně vystavěný sbor propojen se sólem altovým, tenorovým a barytonovým, či část *Liber scriptum*, která vyžaduje vyváženou spolupráci perfektního altu s náročným orchestrálním doprovodem.

i dnes mohou toto dílo kvalitně uvádět jen nejlepší světová tělesa. Jak viděl toto provedení Hlahol sám, dokládá i jeho Památník. „*Korunou činnosti v tomto ročníku bylo trojí provedení „Verdiho Requiem“ a to dne 7., 12. a 19. května 1876. Tyto dny náležejí k nej památnějším, jakých se „Hlahol“ až dosud byl dožil. Dle původní myšlenky měly jen některé výňatky tohoto senačního díla býti provedeny; avšak neúnavné píli a horlivosti Fr. Schmidy, c. k. kapelníka a ředitele spolku M. V. Slezáka podařilo se během šesti týdnů nastudovati celou skladbu, jejíž provedení korunováno bylo výsledkem nad míru skvělým, čemuž nasvědčuje patrně i ta okolnost, že při kromobyčejných cenách během 12. dnů musely býti uspořádány tři produkce. Sbor i orchestr vykazoval přes 200 výkonných sil, počet zde doposud nebývalý.*²⁵⁴ O rok později obě tělesa pořádala další společný koncert, jehož jádrem programu byla Beethovenova *VII. symfonie* a předehra ke Smetanově *Libuši*. 17. duben 1883 je opět ve znamení velkého duchovního díla, oratoria *Stvoření* od Josepha Haydna, které se setkala s nadšeným přijetím od publika. Za vrchol Schmidovy tvůrčí práce v Plzni jsou však považovány premiéry dvou závažných děl Antonína Dvořáka, oratoria *Stabat Mater* a kantáty *Svatební košile*. Na hlaholské výborové schůzi byl počátkem roku 1884 (17. ledna) přijat Slezákův návrh, aby bylo provedeno oratorium *Stabat Mater*²⁵⁵ společně s kapelou pluku č. 35. Že bylo vybráno právě Dvořákovo dílo, mělo více důvodů. Plzeňské hudební kruhy byly zajisté navazeny světovým úspěchem oratoria a snažily se rovněž o obnovení kontaktu s jeho autorem. Významnou roli zde pak nutně sehrál právě i František Schmidt, který byl Dvořákovým dlouholetým přítelem.²⁵⁶ Již koncem ledna téhož roku se začalo se zkouškami a celé dílo bylo nastudováno koncem března, takže mohl být pozván sám Dvořák, aby řídil generální zkoušku, která se odbývala 6. dubna. „*Nedělní zkouška generální, s napnutím a obavou očekávaná, měla průběh velice zajímavý. Již po prvním čísle seznal Dvořák, že jest mu řídití celek výborně sestudovaný; pochvala, projevená nato všem účinkujícím, zapudila rázem veškerou stísněnost a od té chvíle rostla vzájemná důvěra ve zdar věci, rostla i odvaha a nadšení. Zkoušeny byla pak dále jen čísla a místa obtížnější, u jiných nanejvýš několika takty*

---

²⁵⁴ Památník „Hlaholu plzeňského“. 1862-1887. Na oslavu 25leté činnosti spolku z usnesení výboru sestavili V. Pečenka, M. V. Slezák, F. Diviš, Plzeň 1887, s. 37.

²⁵⁵ *Stabat Mater* mělo premiéru v Praze roku 1880 a poté bylo provedeno různými evropskými tělesy. Asi největší úspěch pak mělo provedení v Londýně.

²⁵⁶ Oba se setkali pravděpodobně již během studií na pražské konzervatoři. Umělecky pak spolupracovali v orchestru Prozatímního divadla, kde byl Schmidt houslistou a Dvořák violistou.

naznačen případný pochyb; a tak v kratinké jen době odbyla se zkouška hravě a hladce. Slavný dirigent nadmíru upokojen vřelými slovy děkoval řediteli Hlaholu p. M. Slezákovi a p. kapelníkovi Fr. Schmidovi za tak pečlivé nastudování“.²⁵⁷ Již několik dní před stanoveným datem premiéry (neděle 6. a pondělí 7. dubna) bylo hlediště divadla do posledního místa vyprodáno.²⁵⁸ Z jeviště bylo vytvořeno pódium, před nímž byl umístěn více jak dvousetčlenný smíšený sbor zesílený o žáky českého reálného gymnázia. Za ním pak seděl šedesátičlenný vojenský orchestr, který zejména ve smyčcové sekci posílili členové Filharmonického spolku i několik místních amatérů.²⁵⁹ Obsazení hlavních pěveckých rolí pak připadlo v sopránů paní B. Schmidové-Smetanové,²⁶⁰ v altu paní Houdkové-Wiesnerové. Tenorový part bravurně zvládl A. Schmidt a i na poslední chvíli za náhle onemocnělého basistu Brejchala povolaný Karel Krušina sklídil zasloužené ovace přísných kritiků. O provedení a celkovém dojmu na posluchačstvo, především v pěveckých rolích píše střízlivý Hynek Palla: „*Von den Solisten gebührt unstreitig das erste Verdienst der geschätzten Gesangkünstlerin Frau Schmid-Smetana, schon aus dem Grunde, dass sie durch Übernahme des der Klangfarbe und dem Charakter unsrer Stimme keineswegs zusagenden Sopran-Partes das Unternehmen ermöglichte. Frau Schmid betätigte aber hierin auch ihre Gesangkunst auf's Ecclatenteste. Sie beherrschte in den vorwiegend hohen Lagen des Partes ihr Organ, so dass, was freien und leichten Ansatz in allen Lagen ebenso was Kraft und Wohllaut anbetrifft, nichts zu wünschen übrig blieb.*“²⁶¹ Stejně květnatě jako představitelku sopránové role paní Smetanovou-Schmidovou Palla chválí i zbývající sólisty. Co se týče práce orchestru, dodává pouze, že o něm již s chválou promluvil sám Dvořák. To, že provedení *Stabat Mater* bylo událostí kulturně vysoce přitažlivou, dokládají i jeho další dvě reprízy z května a prosince téhož roku. Třetí provedení třetího května však nedirigoval již autor, nýbrž František Schmid. Za své zásluhy o uvedení Dvořákových

---

²⁵⁷ A. ŠPELDA, Dr. Antonín Dvořák, s. 22.

²⁵⁸ Jak se dozvídáme z návštějí v novinách Pilsner Reform z 5. dubna 1884, velká lóže stála 10 zl., malá 6 zl., lóžové sedadlo 2 zl., sedadlo v přízemí bez rozdílu 1 zl. 50 kr., sedadlo na galerii 50 kr., vstup do přízemí 50 kr., studentský a garnizónní lístek 25 kr. a vstup na galerii byl za 20kr.

²⁵⁹ Ve smyčcové sekci celkem čítal orchestr dvanáct prvních a deset druhých houslí, šest viol, šest violoncell a šest kontrabasů, což byl vlastně smyčcový kvintet početného obsazení plně vyhovující Dvořákovým vysokým nárokům.

²⁶⁰ Berta Schmidová-Smetanová byla manželkou starosty Hlaholu Aloise Schmida. S Františkem Schmidtem nebyli v žádném příbuzenském svazku.

²⁶¹ Anton Dvořák in Pilsen. Feuilleton, Pilsner Reform z 12. dubna 1884.

děl byl po třetím provedení Schmid vedením Hlaholu obdarován cenným darem, zlatými hodinkami v ceně 60 zlatých.²⁶² Čtvrté představení sedmého prosince dirigoval opět Antonín Dvořák. Dobové kritiky se shodují, že poslední repríza byla nejlepší. Snad to bylo dobrou souhrou účinkujících, ale hlavně změnou sálu. Místo akusticky nevýrazného divadla byl skladatelem samým zvolen vysoký Waldekův sál, který byl dlouhou dobu nejlepším koncertním sálem v Plzni. Při příjezdu do Plzně byl Dvořák velkolepě vítán zástupci města i spolků. Sál byl tehdy slavnostně vyzdoben a čistý zisk koncertu, 805 zl. 2 kr., byl věnován sirotčímu fondu městského sirotčince. Kuratorium ústavu tehdy poslalo výboru Hlaholu zvláštní poděkování, podepsané purkmistrem a spolupředsedou Pecháčkem. Nadmíru potěšen takovým výsledkem a přátelským jednáním byl i Dvořák a tak přislíbil své nové dílo, kantátu *Svatební košile* na text Erbenův, provést pod svým řízením poprvé v Plzni.

Dvořák zaslal partituru takřka čerstvého díla²⁶³ do Plzně počátkem roku 1885. Ihned naléhal, aby se co nejrychleji opsala a kapelník Schmid ji začal zkoušet nejprve se smyčcovým kvartetem. Práce rychle pokračovala a když se Dvořák dozvěděl, že se již obdávají první orchestrální zkoušky, zasílá Františku Schmidovi instrukce: „*Pan Slezák mi sdělil, že již máš zkoušky s orchestrem...*“ „*Vím, že Tě čeká veliká, namáhavá práce, a proto Tě prosím, abys se co možná přičinil, aby to šlo všechno tak hezky jako jindy. Jen o to Tě žádám, aby kvartet byl hodně obsazen a abys ty těžké pasáže v 1. houslích důkladně probral. Vím, že Tvá železná píle a chuť k věci vše zmůže. Tedy chutě do toho!*“²⁶⁴ Během zkoušek se představenstvo Hlaholu dohodlo, že polovinu čistého výtěžku z koncertu věnuje Spolku pro podporování chudých studujících při c.k. čes. reál. gymnasiu v Plzni. Aby byl výnos co nejvyšší, byla zvolena delegace, která osobně požádala plukovníka pěš. pluku č. 35, aby k tomuto podniku propůjčil vojenskou kapelu zdarma. Premiéra se konala za Dvořákova řízení ve dnech 28. a 29. března opět ve Waldekově sále. Podle návěstí účinkovala úplná vojenská kapela 35. pěšího pluku,

---

²⁶² A. ŠPELDA, Dr. Antonín Dvořák, s. 32.

²⁶³ Dokončil ho koncem listopadu 1884.

²⁶⁴ Cit. podle: A. ŠPELDA, Dr. Antonín Dvořák, s. 39. Originál dopisu, případně i jeho větší konvolut se nepodařilo dohledat. Podle Špeldy Schmidova dcera věnovala jeho pozůstalost Národopisnému museu v Plzni. Zde se ovšem žádné dopisy nenalézají a i notová sbírka pocházející dle záznamů ze Schmidovy pozůstalosti je pouze torzem o několika kusech. Z rodinných dokumentů je zde pak dochováno jen několik málo fotografií a ohledací protokol zemřelé Schmidovy manželky Marie z 11. září 1874.

Karel Jirmus, virtuos na harfu z Prahy, paní B. Schmidová-Smetanová v sopránovém partu, Alois Schmid jako strašidelný ženich (tenor) a koncertní pěvec Hugo Krtička obsadil bas. V ansámblu opět vypomáhali četní hudební ochotníci, jakož i studující reálného gymnázia. Orchester měl celkem 80 členů, jehož jádro bylo tvořeno vojenskou hudbou a pěvecký sbor Hlaholu čítal asi 150 členů.²⁶⁵ Celé představení bylo jako ostatně všechny koncerty Dvořákovy hudby přijato s neobyčejnou vřelostí. Hynek Palla v této premiéře vidí jeden z uměleckých i interpretačních mezníků českého hudebního života té doby a tak píše: „*Rasch folgten die musikalischen Ereignisse der heutiger Konzertsaison auf einander und schliesslich endigte ihre Reihe mit dem Bedeutendsten, dessen Grösse auch weit grösseren Städten und in der Kunstpflege von weit bedeutenderem Rufe zum Ruhme gereichen würde: nämlich mit Dvořáks neuestem Werke, dessen „Svatební košile“. Ich habe den Eindruck, als wären da Felsen in's Rollen gerathen und im Sturze vom Bergesabhang der grösste alle anderen mit gewaltigen Sätzen überholt: so hat der mächtige Eindruck des letzt vorgeführten Werkes eine klare Vergegenwärtigung der vorangegangenen verdrängt, so lange ich nicht durch Darlegung der zuletzt empfangenen Eindrücke die früher erfolgten befreie.*“²⁶⁶ V Pallových slovech cítíme však poprvé i nějakou výhradu. Poté, co vysoce kladně hodnotí výkon paní Schmidové-Smetanové, která se výborně vžila do role milující dívky, kriticky hodnotí jejího manžela, Aloise Schmidu, jehož jemný tenor poněkud nedostál nárokům orchestru. Konečně pak vcelku oceňuje i spolupráci obou angažovaných těles: „...*Das Orchester, durch das Verdienst des k. k. Capellmeisters Hrn. Schmid ebenso, wie der minder Chor durch jenes des Chormeisters Hrn. Slezák tüchtig eingeübt, brachte als Träger der musikalischen Schilderung volle Kraft, aber auch die vielen Feinheiten der Composition glücklich zu Gehör und löste überhaupt die schwierigste der Aufgaben, ohne das heterogene seiner Zusammensetzung gar zu viel ahnen zu lassen.*“²⁶⁷

Po provedení *Svatebních košilí* Schmid spolupracoval s Hlaholem i na koncertech s větším počtem čísel. Tak ještě 13. prosince toho roku uspořádali ve Waldekově sále koncert, o němž dobový pisatel píše: „*Veškerá čísla zajímavého programu při uhlaženém provedení bouřlivou pochvalou byla přijata; pan kapelník*

---

²⁶⁵ A. ŠPELDA, Dr. Antonín Dvořák, s. 47.

²⁶⁶ Hynek PALLA, Feuilleton. Die Consertsaison, Pilsner Reform z 8. dubna 1885.

²⁶⁷ TÝŽ, Feuilleton. (Schluss), Pilsner Reform z 11. dubna 1885.

Schmid co koncertista a dirigent při této příležitosti velice se vyznamenal a nebude tudíž podivením, že oblíbená kapela vojenská místo šesti čísel programu sehrála celkem čtrnáct²⁶⁸ nových skladeb.“²⁶⁹ V březnu příštího roku pak obě tělesa pořádala další představení, při něm například vojenské klavírní trio, pravděpodobně se Schmidem u houslového partu,²⁷⁰ provedlo Dvořákovy *Maličkosti* č. 1., 2. a 3. Za neobyčejně plodnou a náročnou dlouholetou spoluprací byl pak Schmid zvolen 17. ledna 1886 představenstvem Hlaholu jeho čestným členem²⁷¹ po bok mnoha českým velikánům.

Posledním velkým Schmidovým úspěchem v Plzni bylo nastudování Dvořákova *Hymnu*. *Hymnus* byl jednou z prvních Dvořákových skladeb. Hlahol uvažoval o jeho uvedení již roku 1878, ovšem secvičen byl právě až z podnětu Schmidova, který ho taktéž i premiéroval 17. dubna 1886 v Městském divadle. Doboví referenti opět nanejvýše hodnotí spoluprací vojenské kapely a Hlaholu pod vedením Slezákovým. Podle nich právě Schmid byl tou osobností, bez jejíž píle a houževnatosti by nebylo možno takové náročné dílo vůbec uvést.²⁷²

Rok 1886 se stal závěrečným uměleckým rokem Schmidovým v Plzni. Někdy během něj se totiž „*po ostré kontroverzi s důstojníkem a pohružce suspendováním*

---

²⁶⁸ Většinou pocházely z pravidelného repertoáru, který vojenská kapela produkovala o čtvrtěčních veřejných koncertech. Toho dne provedli kupříkladu předehru k opeře *Život za cara* od M. I. Glinky, *Furiant* z Dvořákovy *České suity*, nebo Schmidovu směs z Blodkovy jednoaktovky *V studni*.

²⁶⁹ Památník, s. 73.

²⁷⁰ Zbylými členy tria byli M. Weis a Em. Plechatý.

²⁷¹ AMP, Hlahol v Plzni VIII/6, Korespondence 394/109, Schmidův děkonný dopis za toto vyznamenání: „*Velečtý výbore slavného zpěváckého spolku „Hlaholu“ v Plzni. Na ctěný dopis od 19. předešlého měsíce byl jsem dne 17. ledna 1886 ve valné hromadě slavného pěveckého spolku „Hlaholu“ zde co čestný člen jednohlasně jmenován. Vyznamenání to mě nad míru velice překvapilo a potěšilo a cítím se hrdým tak slavného jak uměleckých výkonech tak i společném životě všeobecně váženého jim čestným členem se zvátí, a jestli jsem opravdu o spolek nějaké zásluhy získal, tak mě toto vyznamenání tím více lichotí, an jsem si vědom, že tímto jmenováním sobě zároveň od spolku důvěru a nejvyšší přízeň získal. Byl jsem vždy tak vzornému a zasloužilému spolku jako jest „Hlahol“ plzenský v nejhlubší úctě oddán a bude vždy moje největší chloubka, o zdar a rozkvět jednoho z nejpřednějších spolků českých sobě nové zásluhy vydobiti. Moje nejsrdečnější díky a Na zdar. Frant. Schmid, c.k. kapelník. V Plzni dne 4. února 1886“.*

²⁷² Vedle *Hymnu* zazněla ještě Slavnostní předehra ke Smetanově *Libuši*, sbor „*Hle vzešlo slunko zlaté*“ z Dvořákovy opery *Dimitrij* a suita pro orchestr *L'Alésienne* od G. Bizeta, což plně dokládá vysokou úroveň jak schopností pěvců Hlaholu, tak právě tvůrčí schopnosti Schmidovy i jeho kapely.

odhodlal odstoupit z funkce kapelnické“.²⁷³ Ve funkci vojenského kapelníka ho pak nacházíme ještě mezi lety 1899-1909 u pěšího pluku č. 73 „Albrecht, vévoda Württemberský“, sídlem v Chebu, později v Haliči. Po roce 1909 odchází do výslužby a stěhuje se do Prahy, kde roku 1921 umírá. Většinou jsme doposud zmiňovali Schmidovu činnost jako vojenského kapelníka pouze ve spojitosti s hudbou, řekněme, „vážnou“. Jaké ale bylo jeho působení coby vedoucího vojenského orchestru při produkcích k armádnímu tělesu náležejících? V těch Schmid plně navázal na své předchůdce, ovšem podstatně rozšířil repertoár i jeho úroveň. Komponoval jak oficiální skladby pro vojenskou hudbu, tak dílka spíše zábavného žánru a vytvořil i nemálo parafrázi a směsí oblíbených kusů. Pravděpodobně jeho nejznámějším dílem byl *Philippovič-Marsch op. 35* z roku 1874, věnovaný majiteli 35. pěšího pluku, Josefu svobodnému pánu Philippovič von Philippsberg.²⁷⁴ Pochod se stal na dlouhou dobu vlastně jakýmsi neoficiálním plukovním pochodem, i když armádní sbírka „*Historische Märsche und sonstige Compositionen für das kaiserliche und königliche Heer*“²⁷⁵ jej uvádí vlastně jako hlavní pochod pluku. Že to byla skladba ve své době všeobecně oblíbená, dokládá i její poměrně časté přetiskování a opisování či úpravy pro sólové nástroje.²⁷⁶ Z dalších dochovaných skladeb pak jmenujme například gavottu *Königin Christine op. 60*, věnovanou královně Kristině Španělské,²⁷⁷ nebo polku française

---

²⁷³ Cit podle: AMP, knihovna č. inv. 44 484, F. KISVETR, K historii vojenských hudeb a polovojenských kapelníků a dirigentů polovojenských kapel v Plzni a na Plzeňsku v 18., 19. a 20. století. Strojopis z roku 1983, nestránkováno.

²⁷⁴ Josef, sv. p. Philippovič von Phillipsberg (1818-1889), účastník revolučních let 1848-49, italského tažení 1859 i roku 1866, byl v letech 1867-1889 majitelem 35. pěšího pluku. Roku 1870 byl povýšen do hodnosti polního zbrojmistra a až do své smrti vykonával i funkci sborového a velícího generála v Praze. Dle některých svědectví byl v Čechách oblíbený pro různé vojenské vystupování a slovanské uvědomění.

²⁷⁵ NPM Plzeň, sign. 54198, *Historische Märsche und Sonstige Compositionen für das kaiserliche und königliche Heer. Instrumentiert für vollständige Militär-Musik*. Wien 1895, s. 148. *Philippovič-Marsch* je zde uveden jako vojensky schválený a komponovaný „Zur Erinnerung an FZM Josef Freiherrn Philippovič v. Philippsberg, Inhaber 1867-1889.“

²⁷⁶ V NKP je uložena kupříkladu tištěná verze v klavírní úpravě autorově pod sign. 59B7144, v NPM Plzeň pak pod sign. 34080 i klavírní přepis z pozůstalosti učitele Losenického z doby kol. r. 1880. Pod sign. 54076 zde lze nalézt i orchestrální rozpis datovatelný zhruba do osmdesátých let 19. stol.

²⁷⁷ Na originále zní věnování: Ihrer Majestät Königin Christine von Spanien in tiefster Ehrfurcht gewidmet. V NPM Plzeň pod sign. 35445 chovají tištěnou klavírní verzi s portrétem oslavené, v NKP dokonce tištěnou citerovou úpravu od známého rakouského citeristy 19. stol. A. J.

Turnerverlust op. 82,²⁷⁸ věnovanou plzeňskému turnerskému spolku Aar. Z ryze zábavních skladeb Schmidových je dochována „*Velká národní směs pro velký orchestr*“ *Národ sobě*,²⁷⁹ v rozpisech pro dechový orchestr. Z již mimoplzeňského působení autora uveďme i další skladbu, aspirující stejně tak jako *Philippovc-Marsch* na pochod plukovní. Je jí skladba *Prinz Ludwig zu Windischgraetz. 90ger Regiments Marsch op. 135*.²⁸⁰

Ze zjištěných poznatků musíme konstatovat, že Schmidův hudební život byl neobyčejně plodný.²⁸¹ Mimo vše výše řečené totiž musel zvládat i oficiální vojenský program a z dobového tisku se dozvídáme, že během teplých měsíců v roce pořádala vojenská hudba Plzeňská i tzv. „Platzmuziky“, tedy veřejná představení pro široké publikum. Ty se odbyvaly nejčastěji o čtvrtčních odpoledních na Smetanově promenádě.²⁸² Schmid musel mít poměrně přizpůsobivý a schopný orchestr, když si mohl dovolit každý čtvrtek měnit program. Že se hrály poměrně interpretačně náročné kusy, často kapelníkovy vlastní úpravy, můžeme doložit výčtem některých skladeb, novinek z posledního roku Schmidovy Plzeňské éry. Jako pikantnost nabízel orchestr

---

Paschingera. Že tato skladba Schmida u královny Marie Kristiny velmi dobře a trvale zapsala, dokládá snad fotografie datovaná rokem 1907, nadepsaná „Kapelník Frt. Schmidt v rozmluvě s král. Kristinou Španělskou.“ NPM, sign. 35 444.

²⁷⁸ NPM Plzeň, sign. 23102, tisk

²⁷⁹ AMP, HU 299/1. Směs obsahuje výňatky t těchto skladeb v pořadí: Smetana, *Libuše*; Šebor, *Husitská nevěsta*; Fibich, *Vesna*; Dvořák, *I. Slovanský tanec*; Rozkošný, *Svatojánské proudy*; Dvořák, *IV. Slovanský tanec*; Bendl, *Indická princezna*; Smetana, *Hubička*; Blodek, *V Studni*; Dvořák, *I. Legenda*; Hřímálý, *Zakletý princ*, Dvořák, *III. Legenda*; Smetana, *Tajemství*; Rozkošný, *Svatojánské proudy*; Smetana, *Vltava*; Hřímálý, *Zakletý*; Dvořák, *Slovanský tanec*; Šebor, *Templáři na Moravě*; Blodek, *V Studni*; Fibich, *Lesní panna*; Smetana, *Vyšehrad*; Dvořák, *Jos. Kajetán Tyl*. Tedy celkem 22 čísel. Velký počet skladeb Dvořákových i výběr z opery *Zakletý princ* od plzeňského skladatele Hřímálého datuje směs do Plzně, nebo pro Plzeň byla alespoň psána. Že se zde skutečně hrála, dokládají i vlastnická razítka Hudební správy Spolku vojenských vysloužilců kor. prince Rudolfa v Plzni.

²⁸⁰ NKP, sign. 59F136.

²⁸¹ Po úmrtí první manželky, obou dcer a rozchodu se synem během osmdesátých a devadesátých let byla právě hudba jeho jedinou životní náplní.

²⁸² Dnešní Smetanovy a Kopeckého sady. Jako určitý pokračovatel těchto koncertů je dnes smíšený orchestr Plzeňské konzervatoře občasně účinkující před svou domovskou budovou, tedy zhruba v místech kde v 19. a 20. století bavily Plzeňany při odpoledním korusu i vojenská hudby.

novou Fantasií z Wagnerova *Parsifala*,²⁸³ dále můžeme zmínit úryvky z Boitova *Mephistofela*, Sbor *Římanů* z Masseneta *Herodia*, Dvořákův *Tanec č. 8*, Dopplerův *Blumenwalzer* z operety *Meluzína*, předehru k *Mignon* od Francouze A. Thomase, či Strobelovy *Kärtner Lieder* pro dva lesní rohy. V jiném týdnu pak Schmid nabízí například závažnou předehru k opeře *Ruy Blas*, Fantasií z *Carmen*, výběr z *Aidy* a dokonce skladbu vlastní, quodlibett *Musikalische Fotografien*. Jak tedy můžeme vidět, nejednalo se jen o populární směsi šlágrů, které byly vojenským hudbám často vyčítány, ale především o kvalitní hudbu soudobých světových autorů, často nedlouho po jejich vydání tiskem.²⁸⁴ Mimo těchto „Platzmuzik“ pak vojenský orchestr pořádal během letních měsíců i občasné nedělní produkce na Lochotíně, oblíbeném cíli krátkých pěších výletů všech společenských vrstev a tvořil hudební program i různým spolkovým akcím a zábavám.²⁸⁵

V mezidobích, kdy František Schmid odcházel k jiným posádkám, zastávali kapelnické místo u pluku č. 35 i jiní proslulí kapelníci. Tak hned v roce 1880, kdy Schmid působí mimo Plzeň, je na jeho místo zvolen hudebník takřka Evropského významu Alfons Cibulka (Czibulka).²⁸⁶ Jeho největším profesním oceněním, které

---

²⁸³ Autorem byl pravděpodobně sám Schmid.

²⁸⁴ Výběr programu však tehdy nezávisel jen na kapelnících, ale řídil se vkusem především měšťanských vrstev společnosti. Právě tito „měšťáci“ byli totiž nejdělejšími posluchači a v domácím prostředí i interprety soudobé symfonické i operní hudby.

²⁸⁵ Tak například 1. listopadu 1882 hrál na koncertě pořádaném Měšťanskou Besedou. Na programu tehdy byly mimo *Upomínky z mládí*, duetu pro hoboje a lesní roh od klasika C.E. Bacha díla samých „prověřených“, nebo dokonce s plzní spjatých autorů. Tedy: *Pochod Záviše z Falkenštejna* od Rozkošného, *Předehra ke Kajetanu Tylovi* od Dvořáka, *Mazurka* od Jana Baslera, *Slovanský tanec č. 3* od Dvořáka, *Ilustrace*, směs od J. Krále, *Polka pizzicato* od J. Hartla. Samozřejmě nechyběly ani Schmidovy úpravy z Boitova *Mephistofela*, Wagnerova *Lohengrina*, nebo transkripce *Blaženčiny písňe* ze Smetanova *Tajemství* pro křídlovku, či Schmidova vlastní skladba, třásák *Po krátkém odpočinku*. AMP, Filharmonický spolek Plzeňský, VIII/20, kart. 1571. Jelikož zájem o vojenskou kapelu byl skutečně velký a orchestr přirozeně nemohl stíhat studovat stále nová čísla, opakoval Schmid některé kusy i na jiných koncertech. Pro srovnání uvedme, že z výše zmíněného programu zazněla *Fantasie z Lohengrina* společně s dílem Bachovým již na koncertě, který pluk pořádal ve Waldekově sále 28. října 1882 ve prospěch nadace císaře Františka Josefa. AMP, Kb.1/98.

²⁸⁶ Alfons Cibulka (1842-1894) byl rodákem ze Spišského Podhradie. Před příchodem do Plzně působil v jako dirigent u několika posádek. Jeho první zastávkou byla Lublaň, kde získal v letech 1866-1869 místo kapelníka u 17. pěš. pl. Huga, rytíře Milde z Helfensteinu. V roce 1870 je již připomínán u 23. pěš. pl. Ludvíka Viléma, markraběte Bádensko-Württemberského v Budapešti. Ani

obdržel právě během svého krátkého Plzeňského působení, byl zisk první ceny na mezinárodní soutěži v rámci světové výstavy v Bruselu dne 25. července 1880. Cibulka do Paříže přivezl celkem jedenaosmdesátičlenný orchestr sestavený z nejlepších hráčů kapel 11., 35., a 75. pěš. pluku, s nímž s neobyčejným procítěním provedl *Rapsodii* Franze Liszta a Berliozovu ouverturu *l' Overture des Francs-Juges*. Ještě v Praze, po návštěvě generální zkoušky napsal Antonín Dvořák: „...byl jsem překvapen, ba uchvácen nejen nádhernou kombinací barev orkestrálních a důmyslným sestrojením aparátu orchestrového, jehož užil při RHAPSODII pan Cibulka, nýbrž i zvláštní ideální přesností v provedení. Mohutný ten sbor našich hudebníků hrál s takým jemnocitem a přednášel veškeré odstíny, hlavně úchvatná crescenda s tak junáckým ohněm, až jsem byl k slzám pohnut“²⁸⁷ Po triumfálním úspěchu rozmnožil Cibulka svou slávu v Belgii ještě gavottou *Stephanie-Gavotte*, kterou věnoval princezně belgické Stefánii k zasnubám s Rakouským korunním princem Rudolfem. Rudolf za skladbu Cibulkovi vyslovil vřelý dík a daroval mu prsten s brilianty. Po návratu do Rakouska mu poté byl ještě císařem propůjčen záslužný kříž s korunou.

Ve stejném roce se v Plzni objevuje se svojí hudbou i 74. pěš. pl. polního podmaršálka Franze Schöneicha. V čele hudby tohoto pluku stál snad největší český vojenský kapelník druhé poloviny 19. století, Karel Komzák starší.²⁸⁸ S kapelou

---

zde se však dlouho nezdržel a v letech 1871-72 je již v Krakově u 20. pěš. pl. Prince Jindřicha Pruského. Na delší čas, a sice na léta 1873-80, působí coby kapelník opět u 23. pěš. pluku, tentokrát však v Lučenci. Po krátkém plzeňském pobytu ještě roku 1880 pak odchází do Budapešti k 44. pěš. pl. Arcivévodů Albrechta. Od 44. pluku odjíždí ještě k 31. pěš. pl. do Karlovského Bělehradu, poté do Rábu k pěš. pl. č. 19. Naposledy roku 1894 je pak kapelníkem u 36. pěš. pl. říšského hraběte Maxmiliána Ullysea, svobodného pána z Moutany a Camuau v Mladé Boleslavi. Zde však nesetřval rovněž příliš dlouho, neboť ještě téhož roku umírá ve Vídni. Cibulka byl vynikajícím komponistou, který ve svých dílech plnil požadavky doby. Byl autorem několika operet, množství pochodové i taneční hudby. Jeho pravděpodobně nejznámějším dílem byl pochod op. 286 věnovaný vrchnímu veliteli armády, arcivévodovi Bedřichovi, nazvaný jak jinak než *Erzherzog Friedrich Marsch*.

²⁸⁷ Národní listy z 8. ledna 1881. Cit. podle: E. VIČAROVÁ, *Rakouská vojenská hudba*, s. 45.

²⁸⁸ Karel Komzák otec, (1823-1893), pocházel z Netěchovic v Jižních Čechách. První zkušenosti s hudbou získal ve škole v Kolodějích nad Lužnicí, kde se u učitele Parkose učil hře na housle. Komzák byl vyškoleným varhaníkem (1839-1840 studium na pražské Varhanické škole, 1841-1842 kurs u Sv. Jindřicha). Po studiu působil až do roku 1847 jako učitelský pomocník a varhaník v Týně nad Vltavou. Roku 1847 pak přesídlil do Prahy, kde při práci kancelisty v Ústavu choromyslných stíhal ještě varhanický a kapelnický post u Sv. Kateřiny (1847-1866) i řízení ostroštrelecké kapely (1854-1865). Právě ostroštrelecká kapela dosáhla pod jeho vedením takové úrovně, že se stala

nekoncertoval Komzák pouze v Plzni, ale často zajížděl i do lázeňských středisek, především do Karlových Varů a Mariánských lázní, kde se stal v sezóně 1881 miláčkem publika. Komzák rád zařazoval do svých programů fantazie z vlasteneckých písní, což mu způsobovalo potíže na plukovním velitelství. Po jedné takové neshodě nevydržel a požádal ke konci roku 1881 o propuštění. Od 74. pluku spolu s ním odešel i jeho žák a spolupracovník, Rudolf Nováček,²⁸⁹ který se však za nedlouho k pluku opět vrací a zaujímá Komzákovo místo až do odchodu regimentu z Plzně v roce 1884.²⁹⁰

Po konečném Schmidově odchodu našťestí vysoká programová a interpretační laťka neklesá. Na jeho místo ještě téhož roku od pěš. pluku č. 100. Edmunda, sv. p. Kriegshammera, přichází Jan Emil Kaiser (1853-1923), který v započaté práci zdárně pokračoval, i když se tak jako jeho předchůdce neprojevoval výraznou mimoslužební produkcí.²⁹¹ Po něm přebírá na roky 1890-93 kapelnické místo ještě plukovní bubeník Pastor,²⁹² který však nevybočil ze zaběhlých mezí. Schmidovu předchozí tvůrčí práci

---

nejprve výpomocným (1862) a později, ovšem proti vůli Komzákovi, i stálým orchestrem Prozatímního divadla (1865). Ve stejném roce přijímá Komzák nabídku pěš. pl. č. 11. „Jan Jiří, princ Saský“ v Českých Budějovicích a stává se jeho stálým kapelníkem. S tímto plukem projel několik stanovišť v monarchii, roku 1877 tak na krátký čas poprvé zavítal i do Plzně. V roce 1880 nastupuje pak k 74. pluku Schöneichovu, se kterým se nedlouho poté vydává do Plzně, kde zůstal do 31. 12. 1881. Po krátké odmlce v kapelnické činnosti pak Komzák na přímluvu Josefa Philippoviče získává kapelnické místo u pěš. pl. č. 88. sv. p. Teuchert-Kaufmanna s posádkou v Berouně a hudbou v Praze, kde setrval až do odchodu na odpočinek roku 1888. Poté žil až do své smrti v rodných Netěchovicích. Z Komzákova díla, čítajícího přes 300 opusů je nezanedbatelná část dosud živa a spoluvytváří program mnoha středoevropských těles.

²⁸⁹ Rudolf Nováček (1860-1929) pocházel z hudebnické rodiny. Jeho otec byl ředitelem kůru a společně se svými syny utvořil smyčcové kvinteto, které jezdilo i na zahraniční turné. Rudolf sám vystudoval reálku v Temešváru a poté houslovou třídu vídeňské konzervatoře a po jejím absolutoriu přijal místo koncertního mistra u Komzáka. Po odchodu z Plzně Nováček působil u 28. pěš. pl. „Viktor Emanuel II., král Italský“ v Praze. Zde se stal jakožto houslový virtuos významným kulturním činovníkem. Po Pražském období působil na různých místech v Bulharsku, Rumunsku, Rusku, Německu, Nizozemí i Belgii. Jeho nejslavnějším dílem je pravděpodobně pochod 28. pluku „Castaldo“.

²⁹⁰ Nováček občas do Plzně zajížděl s vojenskou kapelou i během svého angažmá u 74. pěš. pl. v Liberci.

²⁹¹ Kaiser se stejně jako Schmid s *Philippovič-Marsch* pokusil o zkomponování plukovního defilovacího pochodu. Jeho dílo, *Die 35* (Pětatichtníci) se však příliš neujalo.

²⁹² Bližší údaje o této osobě se bohužel doposud nepodařilo dohledat. Pastor na místo „regimentstamboura“ nastoupil pravděpodobně po Michaelu Weisovi (nar. 1868), pozdějším

dovedl na vrchol až Pastorův nástupce, Anton Köhler (1865-1939).²⁹³

V první polovině devadesátých let, před výraznějším vystoupením Köhlerovým, na sebe většinu významnějších hudebních akcí v Plzni strhl jiný kapelník, a sice vedoucí orchestru 73. peš. pl. Arcivévody Viléma Württemberského v Chebu, Vendelín Kopecký (Kopetzky).²⁹⁴ Chebská posádka sídlila v Plzni v letech 1889-1894 a tak je nasnadě, že Kopeckého se chytily místní hudební spolky, zejména pak Hlahol v očekávání, že místo méně průbojného Kaisera a Pastora s nimi bude spolupracovat. Jejich touha se naplnila. V Kopeckém našly zdatného orchestrálního vedoucího, který si troufl, stejně jako Schmid, na nastudování závažných moderních děl. Spolupráce Hlaholu s orchestrem pluku č. 73 vyvrcholila 26. dubna 1892, kdy byl pořádán v Městském divadle slavnostní koncert na počest odjezdu Antonína Dvořáka do Spojených Států. Komitét Hlaholu připravil velkolepý program za účasti předních místní pěvců, smíšeného sboru hlaholského a plukovní hudby. Bohužel však, radost byla poněkud zmařena Dvořákovou odpovědí, že mu není možno pro pracovní vytížení do Plzně zajet. Na programu tehdy byl výběr z mistrových nejslavnějších děl a sice: dramatická předehra *Husitská*, quartetto ze *Stabat Mater*, sbor *Tui nati* ze *Stabat Mater*, *Nocturno pro smyčcové nástroje*, sopránové sólo *Modlitba* ze *Svatebních koší* a sbor

---

kapelníku u 45. peš. pluku Arcivévody Karla v Přemyšlu, připomínám co bubeník v Plzni ještě roku 1889.

²⁹³ Anton (Antonín) Köhler pocházel z dnešního Rájce-Jestřebí u České Lípy. V letech 1879-1885 studoval hru na kontrabas. Poté je mezi roky 1889-1893 zmiňován jako kapelník u 43. peš. pl. korunního prince Bedřicha Augusta v haličském Přemyšlu. V Plzni působil poměrně dlouho, a sice v letech 1893-1918. Od roku 1919 byl dirigentem posádkové hudby v Děčíně a na sklonku své kariéry v letech 1920-1925 sloužil jako kapelník u 22. peš. pl. „Argonský“ v Jičíně. Rovněž Köhler je v řadě za Schmidem a Kaiserem tvůrcem plukovního pochodu, který po tehdejších plukovním veliteli nese název *Kokoschinegg-Marsch*. Tato kompozice se však nevžila do podvědomí vojska ani obyvatelstva a místo kmenového pochodu nakonec získala roku 1917 vyšlá píseň *Pětatřicátníci* od Karla Hašlera. Z dalších plzeňských děl Köhlerových sluší zmínit například píseň s průvodem klavíru *Noc tichá sladce dřímá*, AMP, HU XXVI C 5/19, píseň na Heinova slova *Ich hab' ein Traum gewidmet*, AMP, HU XXVI C 5/18, či z archivu pěveckého sboru Smetana v Plzni pocházející mužský sbor *Schöne Wiege meiner Leiden*, AMP, HU 257/4.

²⁹⁴ Vendelín Kopecký pocházel z Jičína, kde se narodil roku 1844. Do roku 1868 byl ředitelem orchestrů v Konstantinových Lázních a Teplicích-Šanově. Poté se stává na rok 1868 kapelníkem u 29. praporu polních myslivců v Lučenci. V letech 1869-71 pak slouží i vojenské námořní hudby v Pulje. Svě nejdější působení (1871-99) však svázal s peš. pl. č. 73 v Chebu. Vendelín Kopecký umírá roku 1899 v Pečkách.

Hle vzešlo slunce z Dimitrije. Koncert byl, ostatně jako vždy, publikem vřele přijat. O jeho průběhu nechme promluvit kritika z Plzeňských listů: „...*Hned overtura, kterou byl zahájen koncert, náležela k nejskvěleji provedeným číslům a provedení toto svědčilo o nevšední pili, jakou výborná kapela plukovní a statečný kapelník její pan Kopecký velenesnadnému ale přesvědčivému úkolu věnovala, jakož hned na tomto místě vzpomenu budiž, že účast výborně vyškoleného orchestru v tomto koncertě byla jak co do kvality přehojná, jelikož všechna čísla doprovázel, ale všude také vzorná...*“ „...*Nemalé posily co do úplného obsazení nalezl vojenský orchestr v nahodilé přítomnosti virtuosa p. J. Strnada, jehož harfa majíc v overtuře úkol vynikající, netušeně zvýšila dojem „dramatický“, jenž v skutku v místech spolupůsobení spočívá. Úkol harfový s pravou uměleckou delikátností panem Strnadem provedený byl napotom také arii ze „Svatebních košil“ nemalou okrasou...*“ „...*Za krásné výkony své byl pěvecký spolek Hlahol, jenž řízením sbormistra svého pana Slezáka čísla ta s plným zdarem přednesl, vyznamenán. Ostatním číslům dostalo se pečlivého řízení panem Kopeckým. Koncertem tímto byla v obecnství našem opět živě vyvolána vzpomínka na prvního hudebního mistra našeho, prvního nejen mezi našimi domácími skladateli současnými, ale snad mezi všemi, kteří světové pověsti požívají.*“²⁹⁵ Všeobecný úspěch produkce zapůsobil i na představenstvo Hlaholu, které se rozhodlo, věnovat pět zlatých dukátů určených na čestný dar pro Dvořáka za dary hlavním účinkujícím. A sice kapelníku Kopeckému za mistrné řízení orchestru čtyři a jeden zlatý J. Strnadovi za vynikající uměleckou činnost. Z Kopeckého prokazatelně plzeňských kompozic můžeme jmenovat *Jubilejní pochod op. 185*, který komponoval na památku všeobecné zemské výstavy v Praze roku 1891. Jen pro zajímavost, skladba vyšla ještě téhož roku v Plzni v ceterové úpravě²⁹⁶ od Adolfa Tschuschnera, což byl pravděpodobně některý z členů staré Plzeňské obchodnické rodiny Tuschnerů. Ze snad ještě Chebského období připomeňme i poměrně zajímavý *Regiments-Marsch op. 172* s textem v chebském dialektu, který se ve své době dočkal hned několika vydání.²⁹⁷

Vraťme se však nazpět k umělecké činnosti Köhlerově, poslední etapě rakouské vojenské hudby v Plzni. Köhler po odchodu Kopeckého z Plzně zaujímá jeho roli ve spolupráci s plzeňskými hudebními spolky, především pak s Hlaholem. Tak například

---

²⁹⁵ Plzeňské listy z 28. dubna 1892.

²⁹⁶ Vendelín KOPETZKY, Jubilejní pochod, Plzeň 1891. SVK Plzeň, sig. 822247.

²⁹⁷ V AMP se např. nachází pod sig. HU XXVIa 10/21 vydání čtvrté z roku 1913.

roku 1897 po více jak desetileté pauze v provádění Dvořákových děl vojenskou hudbou Köhler společně s Hlaholem znovu uvádí tak vděčně přijímané *Stabat Mater*. O provedení se velmi zasloužil Dvořákův osobní přítel a význačný člen Hlaholu purkmistr Václav Peták a přirozeně tak byla sopránová role svěřena jeho dceři Elišce. Hlaholský sbor byl zesílen o kandidáty posledních ročníků zdejšího učitelského ústavu a Köhler doplnil smyčcový soubor vojenské kapely školenými amatéry, kteří převzali troje první a druhé housle, tři violy, dvě cello a dva kontrabasy. Dobové kritiky opět opěvovaly výkony zúčastněných, především sólistů. Co se týče orchestrální složky, po pochvalách ke krásnému a malebnému podání dílu přibyly i výtky na mnohé rytmické odchylky a nestejnému frázování dechové sekce. Asi poslední velká hudební akce, na které spolupracovala vojenská kapela, byla spojena rovněž s tolik v Plzni oblíbeným Antonínem Dvořákem. Na první lednový den roku 1901 uspořádali totiž plzeňští s Hlaholem a purkmistrem Petákem v čele koncert na počest mistrových šedesátých narozenin, složený výhradně z jeho skladeb. Na programu tehdy měl být *Žalm 149 op. 79* pro smíšený sbor a orchestr, Rusalčina árie *Měsíčku na nebi...* z opery *Rusalka*, *Humoreska č. 1.* a *Valčík č. 5 pro klavír* a jako čtvrtý bod *Te Deum, op. 103* pro smíšený sbor a orchestr. Celý orchestr se tehdy skládal, ostatně jako obvykle při takové příležitosti, nejen z plukovní hudby, ale i z četných místních profesionálů i ochotníků, takže čítal asi 60 hráčů. Celý koncert, včetně pěveckých vystoupení Dvořákovy dcery Magdy, byl provázen velkými ovacemi a sám Dvořák, který byl přirozeně rovněž přítomen, se lichotivě vyjádřil především na adresu dirigenta, regenschoriho Norberta Kubáta. Kritici tehdy pěli ódy jak na výkony účinkujících, tak na Antonína Köhlera, bez jehož pečlivé práce s orchestrem by se nedostavil takový hluboký účinek.²⁹⁸ Tímto koncertem se, dá se říci, uzavřela významná spolupráce mezi plzeňskými hudebními spolky a živlem vojenským, na jehož místo nastupují nově vznikající sdružení profesionálů, civilistů.²⁹⁹

Vojenské kapely pak však nezanevřely na mimoslužební kulturní činnost, ovšem ke spojení civilního a vojenského prvku v takové míře a kvalitě již až do sklonku monarchie nikdy nedošlo. Že vojsko stále drželo určitou úroveň veřejných produkcí,

---

²⁹⁸ Uvedme kupříkladu Plzeňské listy z 2. prosince 1901.

²⁹⁹ Jako epilog může být chápáno ještě společné provedení drobnější Dvořákovy skladby v letech 1910 a 1911 společně s Hlaholským sborem. (První provedení tohoto opusu vedl společně s Hlaholem již František Schmid roku 1886).

dokládá i Antonín Špelda ve své Dvořákovské studii,³⁰⁰ při výčtu v Plzni uvedených mistrových skladeb do roku 1941.³⁰¹

V našem výčtu působení vojenských hudeb v Plzni jsme však vlastně došli již k zásadnímu datu pro existenci těchto těles, k roku 1914. S počátkem války začaly velké přesuny jednotek především na frontu a tato změna se přirozeně týkala i pěš. pluku č. 35. a jeho hudby. V Plzni byl velký ruch. Celý pluk se chystal k odjezdu a jeho kapela, jak je patrné z dobových zpráv i fotografií, koncertovala na rozloučenou snad u každého rohu. Zajisté to byla zajímavá podívaná, která k rozloučení se svými blízkými „Pětatřicátníky“ vylákala do ulic nemálo Plzeňanů. Shluk to musel být po pravdě veliký, když ani po sedmi letech, roku 1921, až nemístně „protirakouský“ Dr. Apostata³⁰² nemůže ve svém spisku *Pětatřicátníci ve válce světové a na Slovensku* potlačit tu zvláštní náladu. Nechme ho tedy promluvit, protože právě jeho svědectví nabízí hned dva pohledy na roli vojenských hudeb či jejich repertoáru a sklonku monarchie. Tedy: „*Vlastenecká horečka*“ lomcovala většinou obyvatelstva. V zábavních místnostech do omrzení vrzali hymnu národů, při níž musel každý vstát. Hrány pochody rakušáckých „hrdinů“ Radeckého, prince Eugena, Rákoczyho, což vyvolávalo mohutné nadšení v hrudi přítomných. Kolik desítek lidí přivedlo do vyšetřování i do žaláře to provokativní „Zachovej nám“, hrané každým „vlasteneckým“ šumařem.“³⁰³ „...V plzeňském obecnstvu dělala se „nálada“, plukovní hudba koncertovala denně na náměstí, hrány hymny rakouská a německá a plzeňští Čecháčkové v tisících procházeli se po náměstí, zbožně naslouchajíce vlasteneckým kusům.“³⁰⁴

---

³⁰⁰ A. ŠPELDA, Dr. Antonín Dvořák.

³⁰¹ Antonín Köhler s vojenskou kapelou po roce 1901 provedl následující Dvořákova díla: 1904, 1905 – *Legends op. 59 č. 8 (F dur)*; 1907 – *Legends op. 59, č. 1 (d moll), č. 4 (C dur), č. 9 (D dur), Slavnostní pochod*; 1909, 1910 – předehra *Můj Domov op. 62*; 1911 – *Slovanské Rhapsodie op. 45 č. 2 (g moll)*; 1913 – *Legends op. 59 č. 6 (cis moll)*. Více: A. ŠPELDA, c. d., s. 168-180.

³⁰² „Dr. Apostata“ je pravděpodobně pseudonym nezjištěného autora. O jeho spisovatelských prostředcích vše vypovídá pasáž: „... Krvavý „markýz Gero“, vrchní velitel rakouských armád arcivévoda Bedřich, zdegenerovaný kšeftář se zeleninou ve velkém“ Nechal si při cestách mezi armádou vozit kinematograf a promítat oplzlé scény. „... A perversní Habsburg při hnusných scénách promítaných na plátno, olizoval si z rozkoší své odulé habsburské pysky.“ DR. APOSTATA, *Pětatřicátníci ve světové válce a na Slovensku*, Plzeň 1921, s. 26.

³⁰³ TAMTÉŽ, s. 7.

³⁰⁴ TAMTÉŽ, s. 8.

Konečně došlo 19. srpna k odjezdu. Za zvuků hudby, tak jako ve všech posádkových městech, se konalo na náměstí poslední loučení před odchodem do pozic blíže frontě³⁰⁵ a vojsko spolu s kapelou odcházelo na nádraží. Na počátku roku 1915 se část pluku vrátila zpět do Plzně i s troskami plukovní kapely, ale již v červnu téhož roku byl tento zbytek přeložen do uherského Székesfehérváru, tedy Stoličného Bělehradu. Tam se také utvořila záložní hudba fungující zde až do sklonku roku 1916, kdy byla i s plukem odeslána do pole. Místo domácí garnizony do Plzně v červnu 1915 přibily záložní prapory székesfehérvárského 69. honvédského regimentu a z Uher též pocházejícího pěš. pluku č. 48 spolu se svými kapelami. Tyto hudby zde setrvaly až do konce války, i když byly oficiálním nařízením z konce roku 1916 tak, jako většina vojenských kapel, rozpuštěny. Jejich kapelníci, jmenovitě Josef Horák³⁰⁶ za 69.

---

³⁰⁵ DR. APOSTATA píše: „*Nejdojemnější*“ z celého loučení bylo, když po zahrání „hymny národů“ rakušácký oficír Mossig (tehdejší velitel plukovní posádky, pozn. aut.) libal se s mladočeským staříčkým representantem města Plzně.“ DR. APOSTATA, c.d., s. 11.

³⁰⁶ Prosečský rodák Josef Horák (1874-1960 v Plzni) pocházel z kapelnické rodiny. V mládí se mu dostalo vynikajícího hudebního vzdělání jak v teorii, tak i praxi. Skladbu vystudoval na Budapešťské hudební akademii u tehdy předního mistra kompozice, Hanse Kösslera. Hned jako osmnáctiletý, tedy roku 1892 nastupuje na místa houslisty, kontrabasisty a helikonisty u 69. pěš. pluku ve Vídni, s nímž později působí i v Budapešti (1893-1905). S tímto plukem po roce 1905 odchází do Pésc (Pětikostelí), kde je mu kapelníkem syn staré hudebnické rodiny pocházející z Plzně, Josef Král. Po Královi pak roku 1907 nastupuje na kapelnické místo a společně se svým plukem se během války dostává do Plzně. Po válce se Horák stává vedoucím hudby nově vzniklého pluku č. 18. v Plzni, od něhož roku 1927 odchází do výslužby. Již v Pésc počal Horák pořádat pravidelné filharmonické koncerty a tyto veřejné aktivity ho neopustily ani v Plzni. Zejména v období první republiky byl význačnou osobností místního hudebního života a zasloužil se o provedení významných děl společně s civilními hudebními spolky, zejména pak s Hlaholem, čímž si plně zaslouhuje místo v řadě se Schmidem, Tischlerem či Köhlerem. Horák byl autorem velkého množství opusů jak pro vojenskou hudbu, tak i děl operních, symfonických či sborových. Z hlediska změny politických poměrů jsou zajímavé rukopisy jeho starších kompozic vzniklých během plzeňského válečného působení, např. *Godiva*, AMP, HU 204/14 nebo *Romance pro smíšený orchestr* z 22. srpna 1915, AMP, HU 204/15, na nichž pravděpodobně hned po válce vlastnoručně vymazal dnes bohužel nečitelné německé věnování. Nejistitelný je bohužel i původní německý název *Republikánského pochodu op. 11* (AMP, HU 171/8), který Horák přelepil. Z předválečných děl Horákových pak jmenujme ještě například *Festmarsch op. 1* z roku 1906 (AMP, HU 171/1), *Garnisonsmarsch op. 2* (Tamtéž, HU 171/3) či maďarský pochod *Árok, árok, du mély árok op. 7* (Tamtéž, HU 171/5) napsaný ve Stoličném Bělehradě roku 1908.

regiment a Georg (Jiří) Wirnitzer³⁰⁷ za pluk č. 48, společně s plukovními dirigenty Janem Singerem³⁰⁸ a Emilem Svojsíkem³⁰⁹ veřejnými produkcemi z velké míry uspokojovali zvýšenou poptávku po kulturním vyžití civilního obyvatelstva během válečných let.

V říjnu 1918 byla z dobrovolníků sestavena nová hudba, která byla přiřčena k 1. praporu národní gardy. Po odchodu národní gardy toto těleso opět spadlo pod velení 35. pěš. pluku a sice k jeho náhradnímu praporu. Když nedlouho poté pluk odjížděl k obnovení vojenské síly do Chebu, část této hudby jela s ním a následovala ho roku 1919 až do Slovenského Lučence, kde se 26. 9. 1919 stala opět hudbou posádkovou.³¹⁰ Ta část orchestru, která zůstala po roce 1918 v Plzni, byla pak přidělena nově vzniklému plzeňskému čsl. pěš. pl. č. 18 a stala se jádrem jeho souboru.³¹¹ A jelikož se 35. pluk vrátil roku 1920 ze Slovenska bez hudby, byla mu přidělena posádková hudba z Ústí nad Labem,³¹² vzniklá roku 1918 původně jako plukovní kapela berounského čsl. pěš. pl. č. 88.

Aby byl obraz posledních let vojenských hudeb v Plzni úplný, je nutné zmínit se i o hudbě 7. zeměbranceckého pluku,³¹³ která v Plzni působila jako posádková v letech 1908 do srpna 1914,³¹⁴ kdy odjela s plukem do pole. Po válce zůstal orchestr v Rumburku a později byl přerazen pod již zmíněným Antonínem Köhlerem do Děčína.

---

³⁰⁷ Wirnitzer se narodil roku 1882 v Chebu, kde rovněž v letech 1898-1902 vystudoval flétnovou hru. Od roku 1909 je připomínán jako kapelník u výše zmíněného 48. pěš. pluku posádkou v Šoproni, odkud i s plukem odchází do Plzně. Po skončení války se usadil v Chebu, kde přijímá roku 1920 kapelnický post u pluku č. 33. Odtud ještě téhož roku odchází k pěš. pluku č. 12 „Generál M. R. Štefánik“ do Komárna, kde s přestávkami zůstává až do roku 1925. Jeho posledním působištěm je pak v mezidobí 1925-1926 posádková hudba 48. pěš. pluku „Jugoslávie“, od níž odchází do penze.

³⁰⁸ Jan Singer působil v Plzni u různých hudeb v letech 1915-36 a 1943-45. Umírá tamtéž roku 1965.

³⁰⁹ Svojsík byl v 48. pěš. pluku v Plzni v letech 1915-17, pak odešel jako dirigent guvernér hudby do černoohorské Cetynje.

³¹⁰ Po unifikaci československé armády pak byla i se svým dirigentem Františkem Eismanem přidělena čsl. pěš. pl. č. 25.

³¹¹ Jejím kapelníkem se stal výše zmíněný Josef Horák.

³¹² Kapelníkem byl Václav Janda, plukovním bubeníkem Josef Sládek.

³¹³ Budova jeho kasáren doposud zaujímá celou frontu naproti současnému Zimnímu stadionu poblíže Doudlevecké ulice.

³¹⁴ Kapelník Josef Vyhnal, bližší údaje se nepodařilo určit.

Samotná posádka po návratu do Plzně byla pak přeměněna na zmíněný čsl. pl. č. 18.

5. 3. KAPELY VYSLOUŽILECKÉ

Na vojenskou tradici svým jednáním a vystupováním v mnohém navazovaly organizace vojenských vysloužilců, které, ač byly vedeny jako spolky civilní, sdružovaly na militaristickém základě osoby kdysi vojensky činné. Původně byly zakládány jen jako zájmová sdružení vysloužilců s cílem zaopatření nemohoucích soudruhů či jejich osiřelých rodin a k podpoře kamarádkého vojenského ducha. Ovšem během poslední čtvrtiny 19. století jejich počet strmě stoupal a členové se počínali angažovat i na poli kulturním.³¹⁵ K těmto účelům přirozeně větší spolky zakládaly i své vlastní kapely, aby jejich členové za zvuků bubnů a trubek mohli několikrát do roka ve svých slušivých uniformách defilovat na veřejných prostranstvích. Vysloužilci rádi konali hudební dostaveníčka pod okny svých významných členů, nebo projevovali svou loajalitu během státních návštěv. Společně s jinými tělesy konzervativního rázu se účastnili i církevních slavností a zejména v letech devadesátých byli poměrně úzce spjati s různými spolky náboženskými. Konečně jednou do roka pořádali vysloužilci i velkolepou oslavu svého založení, která měla v programu dopolední mši, slavnostní průvod i večerní slavnostní zábavu.

V Plzni se konstituovaly v éře podunajské monarchie celkem tři takovéto spolky, z nichž hned dva disponovaly svoji vlastní hudbou. Nejstarším z nich a popravdě i člensky nejsilnějším byl „Český spolek c.k. vojenských vysloužilců korunního prince Rudolfa v Plzni“, ustavený již roku 1874.³¹⁶ O jeho fungování v prvních letech se mnoho nedozvídáme, neboť spolková pozůstalost³¹⁷ z jeho počáteční éry obsahuje pouze zakládací listiny, stanovy a oficiální úřední korespondenci ohledně schválení

---

³¹⁵ Masová obliba těchto sdružení přišla do Rakouských zemí z Německa, kde byly veteránské spolky především po roce 1871 zakládány za přímé podpory vlády, aby byl i v bývalých vojácích pěstován militaristický duch a stálá, i fyzická připravenost k boji. Na počátku 20. století již literatura uvádí v Rakousku-Uhersku 2006 těchto spolků se zhruba 180 000 členy. Více: Meyer's Konversations-Lexikon 11, Leipzig-Wien 1908, s. 661.

³¹⁶ Martin Hruška ve své knize pamětní uvádí jako datum založení spolku „Vojenských vysloužilců“ 2. únor 1870 a počet zakládajících členů 137. M. HRUŠKA, *Knihy pamětní*, s. 1099.

³¹⁷ AMP, Český spolek c.k. vojenských vysloužilců korunního prince Rudolfa v Plzni, č. inv. 412, sign. 431.

těchto listin. Sborová kapela vznikla pravděpodobně před nebo během roku 1884, kdy je v jejím čele připomínán Vojtěch Šístek (1864-1925).³¹⁸ Roku 1886, po synově odchodu ze zdravotních důvodů do Srbska, přebírá jeho místo u veteránské kapely desetiletí 1887-1897 otec Josef.³¹⁹ Josef Šístek nezastával alespoň počátkem devadesátých let kapelnické místo u veteránů sám, ale dělil se o něj s kapelníkem Skřivanem. Už to dokládá, že práce v takovémto orchestru nebyla pro velké hudební talenty příliš lákavá jak finančně, tak i kvalitou orchestru, neboť vcelku nezámožné veteránské spolky vydržovaly pro několik málo akcí v roce jen nedostatečný ansámbl složený navíc povětšinou z dobrovolníků z řad spolkových. Výroční správa spolku³²⁰ za rok 1891 uvádí, že hudba vytáhla toho roku celkem čtyřikrát, z toho jednou k akci do Prahy, což spolek stálo celkem 159 zl. 20 kr. Kapelníci Šístek a Skřivan pracovali pro sbor celkem sedm měsíců,³²¹ za což obdrželi měsíční plat 8 zl. 33 kr. měsíčně.

Jak je jasně vidět, práce veteránských kapel byla velmi omezena především po stránce finanční, a tak nejen jejich umělečtí vedoucí, nýbrž i celá kapela, museli často kvůli získání nějakých příjmů na svou existenci přijímat zakázky i na jiné produkce.

Během Šístkova kapelnictví se roku 1888 rozhořel zajímavý spor mezi Českým spolkem c.k. vysloužilců a plzeňským ostrostřeleckým sborem, týkající se uniforem

---

³¹⁸ Šístek pocházel z hornické hudebnické rodiny z Břas u Radnic. Před svým příchodem do Plzně studoval v letech 1882-1884 pražskou varhanickou školu. Po odchodu z Plzně roku 1886 působí celkem deset let na několika místech v Srbsku a sice v letech 1887-1892 jako učitel hudby a sbormistr v Požarevači, 1893-1894 jako učitel hudby na učitelském ústavu v Niši (zde vedl i dělnický pěvecký spolek „Konstantin“) a konečně mezi lety 1894-1897 coby dirigent metropolitního chrámu a hudební pedagog městské školy v Bělehradě i sbormistr pěveckého souboru „Stankovič“. V roce 1897 již vede „Sternberskou hornickou kapelu“, ale od ní brzy odchází jako domácí učitel hudby k Roudnickým Lobkovicům, v jejichž službách setrval až do své smrti. Šístek byl autorem jak mnoha skladeb pro dechovou hudbu, tak samozřejmě, jak zkušenost regenschoriho napovídá, i velkého množství opusů církevních a sborových.

³¹⁹ O Josefu Šístkovi se dá říci, že byl svým vzděláním hudebníkem samoukem. Kapelnickou funkci u veteránů vykonával společně s vedením „Sternberské kapely“ v Radnicích a jeho hlavním zaměstnáním bylo pokladnické místo při „Sternberských“ černouhelných dolec. Již počátkem osmdesátých let měl jakousi hudební školu a po svém pozdějším přesunu do Plzně si otevírá obchod s potravinami.

³²⁰ AMP, Český spolek c.k. vojenských vysloužilců korunního prince Rudolfa v Plzni, č. inv. 412, sign. 431, Výroční zpráva za rok 1891.

³²¹ Šístek vedl orchestr v únoru, březnu a dubnu, za což mu bylo celkem vyplaceno 24 zl. 99 kr. Skřivanovi pak za měsíce duben, květen, červen a červenec celkem 33 zl. 32. kr. TAMTÉŽ.

vysloužilckých hudebníků. Dne 3. září 1888 totiž žádali veteráni c.k. místodržitelství v Praze o schválení nových uniforem pro svoji kapelu. Nejspíše však v tomto stejnokroji vyšli do městských ulic již před oficiálním potvrzením,³²² neboť již 31. října téhož roku zasílá major ostrořelců Jan Daubek proti této uniformě protest na plzeňské hejtmanství: „*V nejnovějším čase však opatřil spolek vojenských vysloužilců korunního prince Rudolfa v Plzni své hudebníky těmitěž kalhoty, jakých užívati oprávněn jest měšť. sbor ostrořelcký v Plzni a dal jim též kabáty zbrojné, které mají tytéž výložky červené jako členové sboru měšťanského.*“³²³ Dále Daubek žádá, aby se vše řádně prošetřilo: „*...a pakliž zdejší spolek vojenských vysloužilců korunního prince Rudolfa k tomuto nově zavedenému uniformování svých hudebníků povolení nemá, dalšího užívání takového stejnokroje přísně zakázati.*“³²⁴ Celý problém se pravděpodobně řešil až do roku 1898, neboť tehdejší kapelník Bohumil Škoda³²⁵ byl toho roku dokonce předvolán do Prahy, aby potvrdil, zda hudba skutečně nosí podle doporučení hejtmanství pozměněné uniformy s lyrami ze žlutého kovu na límcích a klobouky černě lemované kůží, na nichž je místo původního granátu mosazná trubka. Po této etapě se zprávy o kapele až na několik zpráv v tisku a pozvánek ke koncertům na dlouho vytrácí. Spolehlivě můžeme říci, že Škoda ze svého místa odchází roku 1902 a místo něj nastupuje na léta 1903-1905 František Blecha.³²⁶ Pro léta 1906-1912 se bohužel

---

³²² AMP, Český spolek c.k. vojenských vysloužilců korunního prince Rudolfa v Plzni, č. inv. 412, sign. 431, Schvalovací dekret „Panu předsedovi spolku vojenských vysloužilců korunního prince Rudolfa“ došel do Plzně v tomto znění: „*Vysoké c.k. místodržitelství nečiní v dorozumění s velitelem c.k. osmého armádního sboru v Praze žádných překážek proti tomu, aby nosili hudebníci spolku vojenských vysloužilců korunního prince Rudolfa stejnokroj podle nákresu předloženého, jenž zde uschován zůstane, pakli nebude k rozeznání od slavnostní přikrývky hlavy, jaká jest pro důstojníky četnických sborů předepsaná, chochol na klobouku z kohoutovitého peří pozůstávati a granátům se dá buď tvar aneb rozměr jiný; také se musí k rozeznání od vojenských hudebníků v Plzni ležícího pluku k tmavomodrému spolkovému zbrojnímu kabátu jiné výložky voliti a nedovoluje se nošení bílé mosazné aneb zlatem pošívané lýry. O čemž se dává věděti. ....15.12 1888.*“

³²³ AMP, Český spolek c.k. vojenských vysloužilců korunního prince Rudolfa v Plzni, č. inv. 412, sign. 431, Opis žádosti Jana Daubka.

³²⁴ TAMTÉŽ.

³²⁵ Bohumil Škoda byl kapelníkem veteránské kapely v letech 1898-1902.

³²⁶ Blecha se narodil roku 1880 v Cerhencích u Kolína. První základy v hudební teorii získal u svého otce, který byl vojenským kapelníkem. Blecha začínal svoji dráhu v Plzni nejprve u hudby 35. pěš. pl. a po působení u veteránů vedl nějaký čas místní sokolskou kapelu. V letech 1907-1912 byl v angažmá u dvorní hudby v Sofii jako koncertní mistr, odkud vykonal dvouměsíční cestu do

nepodařilo určit vedoucího orchestru. Z pramenů vychází až pro léta 1913-1918 kapelník Václav Pokorný, se kterým po vzoru vojska u veteránů ve stejných letech slouží i „plukovní bubeník“ František Kříž. Do nového období po roce 1918 vstupoval Spolek vojenských vysloužilců s 566 členy, z nichž 9 bylo čestných, 16 přispívajících, 315 mužských a 226 ženských³²⁷ a s čistým ziskem z hudebních produkcí za rok 1918 401 K 38 h.³²⁸

Mimo „Český spolek c.k. vojenských vysloužilců korunního prince Rudolfa v Plzni“ zde fungovala ještě obdobná organizace s více méně německým členstvem. Vznikla roku 1884 a o protektorství požádala velkovévodu Albrechta, takže se honosila názvem „Erzherzog Albrecht Kriegerverein Pilsen“. Z její torzovitého archívu³²⁹ se bohužel mnoho nedozvídáme, což o hudbě platí plně. Někdy kolem roku 1900 však musela při tomto spolku fungovat i hudba, neboť existují hudební nástroje označené „Kriegerverein Pilsen“.³³⁰

Posledním spolkem na tomto základě fungujícím v Plzni před rokem 1918 byl „Spolek Plzeňských účastníků bitvy u Solferina“ vzniklý 26. června 1884 u příležitosti pětadvacátého výročí od bitvy. Sdružení samo nedisponovalo vlastní kapelou, ale veškerý svůj příjem z příspěvků každoročně věnovalo na sloužení výroční mše a nájem orchestru, který měl za povinnost hrát na veřejnosti slavnostní i tklivé kusy. Tak hned při založení spolku nechali jeho členové sloužit veledůstojnou zádušní mši v chrámu sv. Bartoloměje a „...kapela c.k. privil. měšťan. ostrostřeleckého sboru řízena svým kapelníkem p. Mrázkem sehrála mezi službami božími requiem „Stabat Mater“ od Mercardante způsobem dovedným. Po ukončení mše pak zahrála rakouskou hymnu, čímž celá slavnost zakončena byla.“³³¹ O pět let později, roku 1889, při vzpomínce na

---

egyptské Alexandrie. Po návratu do vlasti se na krátko stává kapelníkem hornické hudby v Chotěšově u Plzně. V letech 1913-1914 ho nacházíme jako kapelníka v Moskvě a konečně mezi roky 1914-1915, tedy do své smrti, vede pak v Plzni ostrostřeleckou kapelu.

³²⁷ AMP, Český spolek c.k. vojenských vysloužilců korunního prince Rudolfa v Plzni, č. inv. 412, sig. 431, Výroční zpráva pro rok 1918.

³²⁸ TAMTÉŽ.

³²⁹ AMP, Erzherzog Albrecht Kriegerverein Pilsen, č. inv. 1239, sign. 15/1803. Jediný dochovaný fascikl až na nákres spolkové uniformy obsahuje pouze záznamy o změnách statut a žádosti k povolení různých veřejných sbírek.

³³⁰ Klarinet in Es, přelom 19. a 20. století, soukromá sbírka autora.

³³¹ AMP, sign. 6e94, Památná kniha Plzeňských vojáků účastníků bitvy u Solferina=Gedenk Buch der Pilsner Krieger in der Schlacht bei Solferino. nestr.

třicetileté výročí se slavnost nesla ve stejném duchu a tentokráte kapela 35. pěš. pl. zahrála „*velké slavnostní requiem od Verdiho, což slavnosti této ráz velebnosti dodávalo.*“³³² Tento větší slavnostní model se opakoval vždy při každém pětileté výročí až do roku 1909, kdy u padesátiletého výročí sloužil slavnostní requiem P. Josef Bošek za zvuků dojemných a posvátných skladeb hraných kapelou pluku č. 35. Na to se spolek v tichosti rozešel a zbývající členové věnovali své jmění 217 K 50 h, které již nestačilo na každoroční konání zádušní mše,³³³ na dobročinné účely.

5. 4. SPOLKY MĚŠŤANSKÉ

Nejdéle trvajícím a zajisté v dějinách města nejvýznamnějším civilním spolkem byl „C.k. priv. měšťanský ostrostřelecký sbor v Plzni“. Jeho historie sahala až do středověku, kdy se měšťanstvo stavělo v nesnadných dobách na ochranu svého majetku i vlasti. V časech klidných pak toto společenstvo pořádalo všelijaké slavnosti, často spojené s jeho základní funkcí, tedy se střelbou. Plzeňští ostrostřelci byli velmi hrdí na to, že v minulých dobách bývali často vyznamenáváni přízní panovníka. Tak kupříkladu roku 1697 je sám císař Leopold I. obdaroval dvěma skvostnými prapory. Dá se říci, že jakožto vyznamenávaná a státu loajální měšťanská elita si během doby ostrostřelci utvořili jakýsi svůj vlastní, zvenčí nepřístupný, konzervativní a na okolí žárlivý svět, který si s sebou přináší jako kuriózní reziduum i do století devatenáctého.

Počátky ostrostřelecké kapely v Plzni můžeme zařadit snad již do prvních desetiletí 19. století.³³⁴ Stejně tak jako orchestry jiných ostrostřeleckých sborů

---

³³² TAMTÉŽ.

³³³ TAMTÉŽ.

³³⁴ V AMP je např. pod sign. Pl. Kb1/134 uloženo návštěví z 26. srpna 1821, které zve k hudební akademii pořádané hobojisty ostrostřeleckého spolku v hostinci „U Zlatého orla“. Na programu tehdy byl Pleyelův *Koncert pro violoncello a Flétnový koncert* od Heberleho. Na stejném programu byla pořádána 3. září i hudební akademie na podporu chudých žáků (AMP, Pl. Kb1/137), na které pravděpodobně spoluúčinkovala též ostrostřelecká kapela (původce hudby není uveden). To dokládalo oproti předchozí produkci znatelný pokrok v kvalitě hudby i jejího obsazení, neboť pokud byla tato čísla hrána v předepsané kvalitě a velikosti orchestru, byl ostrostřelecký soubor na poměrně dobré úrovni. Program byl tedy následující: Beethovenova *Symfonie in D* (jde nejspíše o č. 2, *D dur*), sopránová árie z opery *Schnee* od Aubera, *Fagotový koncert* od Kutschery, árie z opery *Othello* od Davida, árie z opery *Eduard und Christine* od Rossiniho, finale z výše zmíněné Beethovenovy

v Čechách té doby se hudba plzeňská skládala zajisté z deseti až dvaceti hráčů, někdy za doprovodu několika bubeníků a trubačů. Do námi sledovaného období vstupuje hudba ostrostřelců již jako kvalitní orchestr, srovnatelný svými interpretačními schopnostmi a v menší míře i instrumentální skladbou s kapelou místní vojenské posádky.

Velkým zklamáním pro plzeňský sbor ostrostřelců bylo císařské ustanovení z 16. února 1836, kdy byl zdejší sbor zařazen až do druhé kategorie³³⁵ střeleckých jednot, což Plzeňští těžce nesli. Nařízení upravovalo i roli ostrostřeleckých kapel. Podle bodu šest z druhé kapitoly³³⁶ bylo střeleckým setninám dovoleno udržování uniformovaného hudebního sboru.³³⁷ Stejnokroj takového tělesa však nesměl být podobný oděvu vojenských hudebních sborů. Střelecká kapela směla účinkovat na veřejnosti pouze tehdy, když vystupovala společně se setninou. Dovolení k nošení státem schválené uniformy alespoň trochu vymazalo v očích ostrostřelců křivdu, která na nich byla spáchána. V roce 1836 měla ostrostřelecká hudba v Plzni jednoho velitele hudby, kterým byl Kazimír Kinzl, kapelníka Josefa Lišku, čtyři trubače a šestnáct hudebníků v hodnosti střelců.³³⁸ Hudba byla opatřována stejnokroji a nástroji ze střelecké pokladny

---

symfonie, *Velká sonata pro piano forte* od Czerného, *Sehnsucht* od Kreutzera, *Houslový dvojkonzert* od Viottiho a závěrečný sbor z Mozartova *Tita*.

³³⁵ Toto nařízení znamenalo státní diktát v počtu členstva. Vycházelo z počtu dobrovolníků, kteří byli postaveni k domobraně roku 1800. Minimální počet byl deset mužů, načež bylo městům povoleno utvoření střeleckého sboru v počtu dvoj- až trojnásobku dobrovolníků. Plzeňští dokladovali vyšší počet dobrovolců, přesto však byli zařazeni až do druhé kategorie spolu s Kutnou Horou, Loktem, Jáchymovem, Horním Slavkovem, Chebem, Hradcem Králové, Broumovem, Slaným, Rokycany, Žatcem, Kadaní, Chomutovem, Louny, Jablonným a Libercem. Jen pro zajímavost, do kategorie první až na Prahu spadala města čistě německá a to: Aš, Karlovy Vary, Český Krumlov a Česká Lípa. A kategorii třetí reprezentovali Trutnov, Polička a České Budějovice.

³³⁶ Podle: J. SCHIEBL, *Měšťan ve zbroji. Příspěvky k dějinám ozbrojeného měšťanstva a válečnictví města Plzně II. Od konce 18. století až do doby po převratu. Plzeň 1930*, s. 96.

³³⁷ Oděv hudebníků se jen v detailech lišil od všeobecné císařské úpravy pro veškeré ostrostřelecké společnosti. Plzeňští z povolených komponent zvolili pro polní uniformu kabát z tmavozeleného sukna opatřený světlečerveným lemováním a bílými knoflíky. Jako kalhoty pak použili černé pantalonky se stříbrnou, jeden a čtvrt coulu širokou stužkou. Opasek měl být bíločervený stejně tak, jako portepé soukromých šavlí.

³³⁸ Z toho roku známe i jména jednotlivých osob a byli to: Kašpar Ženíšek, Matyáš Rozum, Josef Aubrecht, Martin Sperl, Franz Genitheim, Josef Hrdlička, František Kotzal, Tomáš Růžička, Jan Mařík, Josef Kutzendörfer, Maxmilián Hanička, Josef Wondruška, Antonín Holub, Antonín Hebert, František Hrdlička a Ondřej Vogl. Z nich asi nejvíce vynikli první trubač Tomáš Růžička a první pozounista Antonín Hebert, kteří se i samostatně účastnili různých veřejných produkcí.

a každý člen měl dostávat za jednotlivou službu 24 kr. stříbra, ředitel dvojnásobek. Podle § 16. statut plzeňského střeleckého sboru³³⁹ se měl ředitel hudby starat, aby: 1. Hudebníci byli v hudbě cvičeni, 2. Čas od času se opatřili novými pochody a musikalijemi, 3. Uniformy a hudební nástroje, které hudebníkům před každou parádou od pobočníka vydány budou, vždy bez porušení zpět byly odvedeny, 5. V pádu tom, kdyby hudebník některý se rozstonal, umřel aneb jakýmkoliv jiným způsobem odešel, jiný způsobilý hudebník na jeho místo postaven aneb nahrazen byl.³⁴⁰

Úroveň ostrostřelecké hudby určitě značně stoupla, když k ní byl v letech 1842-1846³⁴¹ angažován za ředitele bývalý vojenský kapelník Josef Král.³⁴² Zde je nutno podotknout, že ostrostřelecký sbor, ač byl tvořen původem českým a tedy utrakvistickým měšťanstvem, vedl veškerou svou činnost až do přelomu šedesátých a sedmdesátých let výhradně v jazyce německém a jeho majorem byl ve třicátých a čtyřicátých letech pravověrný Rakušan, pozdější purkmistr František Wanka. Je tedy velmi překvapující, až neuvěřitelné svědectví kozojedského faráře Jana Jindřicha Marka (Jana z Hvězdy) z února 1844, které ostrostřelecký sbor vydává za strůjce českého národního bálu. „...Nevím, abych se byl tak srdečně potěšil jako dne 7. t. m. ve staroslavné Plzni. Nemoha přijeti k Vám do Prahy, zajel jsem do bližší Plzně, kde v týž den Společnost městských střelců dávala český bál. Český, tážete se? Ano: zvací lístky (pražským na vlas podobné), taneční pořádek, hovor, hudba, tváře, vše bylo české. Prostorný sál v hostinci „Hamburk“ byl barvami českými vkusně ozdoben, znak města s emblemy ostrostřelců, a nápis český skvěl se v ohni nad vchodem; zněl as takto: Světoznámou věrností se oslavili – naši státní předkové – abychom jich hodni byli –

---

³³⁹ J. SCHIEBL, Měšťan, s. 105.

³⁴⁰ Stejného znění je „Corps Befehl“, AMP, Ostrostřelci v Plzni 1776-1877 XII/1425/4, daný majorem sboru Eduardem Fodermayerem kapelníku Josefu Královi 25. dubna 1853.

³⁴¹F. KISVETR ve své práci K historii vojenských hudeb (nestr.) uvádí jako datum Králova odchodu od ostrostřelců rok 1850. V té době zde však již prokazatelně působil jako kapelník Jan Josef Svoboda a dirigentem byl František Genitheim. Král nemohl být ani inspektorem hudby, neboť tuto funkci vykonával měšťan František Guldener. Více: J. SCHIEBL, Měšťan, s. 116. Předchozí poznámka dokládá, že Král byl u sboru znovu alespoň roku 1853, neboť mu je dopis připsán. V inventáři Ostrostřelci v Plzni 1776-1877, AMP, XII/1425 je však jako příjemce uveden kapelník Genitheim. Z dalších pramenů se pak dozvídáme, že Král působil u ostrostřelců i se synem Johannem Nepomukem přinejmenším do roku 1866.

³⁴² Král byl před tím vojenským kapelníkem v Mohuči. Zde se mu také roku 1839 narodil syn Johann Nepomuk (Nicolas), pozdější špičkový vojenský kapelník.

buďme též my věrní Čechové! I hemžilo se tu veliké množství uniforem a to nejen střelců zdejších, ale i některých rokycanských, pražských od jízdné gardy atd., mezi nimiž bylo spatřiti důstojníky linie, husarů i císařských myslivců. Pestrý to dav, pomyslíme-li si k tomu hojný počet vyššího úřednictva s honorací, květ spanilých dam a hezký sbor zdejších měšťanek. – Tot' má zpráva o bále plzeňském, nedostanete-li jiné, dejte ji ve "Květech" vytisknouti. – Druhý den přijala mne společnost tamních vlastenců s transparentem, básní a zpěvem. Takové úcty jsem se v Plzni, městě druhdy valně poněmčilém nenadál".³⁴³

Již ve čtyřicátých letech si ostrostřelci potrpěli na každoroční spojené polní cvičení se sborem ostrostřelců rokycanských. Scházeli se na oblíbeném výletním a dá se říci, že i shromažďovacím území kolem obce Ejpovice, která leží zhruba na půli cesty mezi Plzní a Rokycany, a jejíž dnešní katastr byl majetkově zhruba rozdělen mezi obě města. Dnes tedy můžeme říci, že to byla půda jaksí symbolicky neutrální. Že to bývala sláva velkolepá, na níž se podílelo množství osob i se spojenými kapelami obou spolků, dokládá kupříkladu časopis Kwěty české z roku 1846.³⁴⁴ Toto svědectví nám jasně

---

³⁴³Dopis Jaroslavu Pospíšilovi, nakladateli v Praze z 9. února 1844. Cit. podle J. SCHIEBL, Měšťan, s. 112-113.

³⁴⁴ „Dne 13. b.m. (září, pozn. aut.) panował w městě našem již záhy weselý, pohyblivý život. Již o půl páté z rána zawzněla hudba zdejšího ostrostřeleckého sboru před obydlí jeho welitele, nejvyššího strážmistra pana Františka Waňky. Od té doby začaly se ulice lidem hemžit, ostrostřelci pomalu se scházeli a o půl osmé hodině vytáhli we wálečném šiku pod wůdcowstwím nadšeného svého komandanta wen z města do polního ležení bliže wsi Kyšic a Ejpowic proti Rokycanům, kdežto již uwítání byli od sboru Rokycanských ostrostřelců pod wůdcem jejich, panem setníkem Janem Kraftem. Na to se oba sborowé srazili a společně pod wedením nejvyššího strážmistra p. Waňky proti Ejpowicům táhli, wyvádějice rozličné harce a náběhy na wymyšleného nepřitele a strílíce bud' jednotlivě bud' houfně. Wykonawše pak zdařile wojenskou swou zkoušku, wrátili se opět do ležení, kdežto oba sborowé w řady se postawiwše, na skončenou ještě jednou rázem z ručnic swých wypálili. W to wpadly kapely obou sborů s národní písni: "Bože, zachowej nám krále", načež rozstaweny byly potřebné stráže, ostatní pak oudové sboru odebrali se do připrawených stanů, kde je w hojnosti očekávala rozličná občerstwení dle chuti každého. Uprostřed ležení wypínal se stán, představující hostinec, ježž w štítu krásilil český lew a w kterémž shromáždil se wýbor a wzácnější hosté. Při tom strídaly se obě kapely u prowozování rozličných kusů hudebních. Plzeňská wedením kapelníka místra pana Jana Josefa Swobody, Rokycanská pod kapelním mistrem p. Gottfriedem, obě k wšeobecné spokojenosti a pochwale. Nyní k obzwláštínmu obweselení wšech přítomných – a bylot' se z wůkolí nezčíslné množstwí diwáků sešlo – přitáhl z Rokycan i sbor malých žáčků školních, spořádaný co pěší pluk, s tureckou hudbou a wljajícím praporem, na němž po jedné straně nacházal se český lew, po druhé městský znak, a wůdce malého sboru, Emil Venc, ježž zastával důstojenstwí

dokládá roli ostrostřeleckých a v pravdě i jiných hudeb ve společenském životě 19. století. Bez hudby by totiž takováto akce byla jen prázdným militaristickým počinem a ne společenskou událostí.

Tahle až romantická selankovistost však měla být zanedlouho porušena rokem „revolučním“, rokem 1848. Do složitých politických procesů prokládaných mnohdy až nesmyslnými excesy obyvatelstva přišla rána, která se dotkla vzpurné hrlosti ostrostřelecké. Po vzoru jiných měst totiž i v Plzni vzniká Národní garda, která si buduje i svou hudbu.³⁴⁵ V prosinci následujícího roku měla Garda již 755 členů. Ve velení byli dva štábní důstojníci a dva adjutanti. Měli rovněž své dva lékaře a jednoho praporečníka. K hudbě pak přínáleželi kapelník, 24 hudebníků a 9 tamborů. Gardisté byli svým smýšlením oproti ostrostřelcům hotoví novátoři a přijímali do svých řad i osoby, které svým sociálním původem byly ostrostřelcům spíše k posměchu. Získali tak poměrně početnou základnu, zvláště pak, když se do jejich čela postavil vcelku populární dr. Bedřich Vilém Peithner, nájemce lékárny od „Černého Orla“. Národní garda se tehdy snažila o alespoň pracovní propojení s ostrostřeleckým spolkem, ovšem konzervativnost a uražená ješitnost střelců to nedovolovala. Vznikaly tak četné spory mezi členy obou spolků nejen na veřejnosti a v obchodě, nýbrž i uvnitř rodin, takže

---

setníka, wešel s pobočnikem swým do stanu pana nejwvyššího strážmistra, jehož wojensky pozdrawiw tázal se, zdali smí se sborem swým wtrhnouti do samého ležení. Obrżew k tomu dowolení, uwedł na místo swůj pluk, w němż i šestiletí chlapani se nacházeli, při kterém ničeho, co k ouplnému pluku potřebí, nescházelo. Kromě wúdce bylo i jiných důstojníků, pak bubeníci, tesaři i polní lékařové. Malí tito wojáčkové wtrhnuwše do ležení, k wšeobecné spokojenosti welmi zdařile wyváděli rozličná cvičení wojenská, po jejichż ukončení jim hojného občerstwění poskytnuto. Pro množství lidu ani wolno nebylo těm maličkým podle wůle se pohybowat, ani diwákům do syta se na ty malé wojáčky wynadiwat. Był to obweselení neobyčejné a na tvářích wšech přítomných čisti bylo spokojenost i nepokalenou radost. Tak blížil se wečer a k uwarowání příliš pozdní rozcházky postawili se již k páté hodině sborové ostrostřelců do řady a za nimi sbor školních žáčků, načeż bylo dáno znamení k modlení a oba sborové po wojensku pobożnost swou wykonali na poděkowaní, že jim Nejwvyšší popřál užítí weselosti toho dne beze wší nehody. Potom oddělili se Plzeňští ostrostřelci od Rokycanských a každý sbor domů se ubíral; za Rokycanskými kráčeli malí wojáčkové s tureckou hudbou a vlajícím praporem. Zásluha sestavení a wycvičení toho malého sboru náleží panu učiteli Kučerovi. – Den tento poskytl celému okolí newinné wyrażení a dal potěšitelný důkaz swornosti a bratrské jednoty dwou sesterských měst. Bylo by přáti, aby každoročně tato pěkná slawnost se opakovala.“ BRANIMÍR, Z Plzně, Kwěty české z 22. září 1846.

³⁴⁵ Kapelníkem hudby Národní gardy byl od jejího vzniku až do rozpuštění roku 1851 František Mates, širěji zmíněný v kapitole věnující se hudbě na plzeňských kůrech, s.

„otec prý nemluvil se synem, švagr se švakrem“.³⁴⁶ Pro úplnost je však dodat, že z hlediska národního smýšlení byli veřejností i přes svou tvrdohlavost lépe hodnoceni ostrostřelci, zástupci povětšinou starých řemeslnických a kupeckých rodin. Z Národní gardy se totiž nedlouho po jejím vzniku počala tvořit jakási „proněmecká“ sekce s členskou základnou v poněmčilé části měšťanstva a čerstvých přistěhovalcích z velkých měst. Obě korporace, ač silně znesvářené, vystupovaly o městských slavnostech stále naoko společně. Roku 1850 však vnitřní napětí mezi sbory dostoupilo takového bodu, že opět rozdělilo město na dvě poloviny.³⁴⁷ Tento stav pokračoval až do 22. srpna 1851, kdy byly nakonec císařským patentem Národní gardy zrušeny, na čemž přirozeně vydělali ostrostřelci, kterým odpadla nevídaná konkurence. Jelikož byla garda zřízena obcí, veškerý její majetek připadl městu nazpět. Co se stalo s hudebními nástroji gardové kapely, nevíme. Obec si ponechala jen 10 bubnů a zbraně hudebníků, poboční tesáky a deset ručnic byly rozdány městským hajným.

Národní garda na sebe za svou nedlouhou existenci převzala mnoho povinností, které do jejího vzniku odedávna patřily ostrostřelcům. Ti se samozřejmě ihned po jejím zániku přihlásili o svá práva veřejných defilací, při nichž byli všeobecně obdivováni. Tak například rok nato se již opět účastnili slavnosti „U Františkánů“, při níž celý sbor za doprovodu své hudby obohacoval církevní akt hromadnými výstřely z ručnic.

Nové nároky na hudbu, jakožto účastníka rodících se „moderních“ společenských akcí a shromáždění se přirozeně projeví i v její nástrojové variabilitě, která nutně souvisela s větším počtem členstva. O provoz se tak například roku 1853 staralo již celkem 27 osob. Hudebním ředitelem byl „multifunkční“ měšťan Josef Gerlach, kapelníkem Josef Král a závodčím, tedy dirigentem, Franz Genitheim, tito tři pak vedli celkem 24 instrumentalistů.³⁴⁸ Po roce 1848 je stále více patrný postupný

---

³⁴⁶ Více v: „Chronik Pilsens 1842“ od plzeňského klempířského mistra Josefa KHUSE, AMP, č. inv. 259.

³⁴⁷ Tak například již 29. ledna toho roku pořádají Gardisté sami za sebe bez ostrostřelců v městském divadle velký masopustní ples za velké účasti obecního. Více: M. HRUŠKA, Kniha pamětní, s. 527. Když ovšem 18. září zavítal do Plzně nejvyšší představitel církevní, kardinál Bedřich Schwarzenberg, byly za pochodového průvodu účastny slávy oba sbory a jejich kapely střídavě hrály slavnostní repertoár.

³⁴⁸ Hudebníky tehdy byli: Tomáš Zopf, František Kotzal, Josef Aubrecht, Antonín Stoček, František Odcházal, Vilém Mařík, Tomáš Růžička, František Svačina, Martin Sperl, Josef Beneš, Václav Stuchlík, Vincenc Vaněk, Jan Jošt, Václav Schubert, Václav Kučera, Josef Weber, Petr Dvořák, František Reicht, Antonín Madr, František Heber, Josef Schmiedl, Karel Kraus a Václav Černý.

příklon ostrostřelců k probouzejícímu se národnímu životu. Jestliže ještě v letech čtyřicátých se sborový velitel Wanka bál jakéhokoliv vystoupení sboru na akcích byť jen nepatrně spojených se slovanstvím a všemožně se jim snažil bránit, po jeho odstoupení z funkce a zvláště po nastoupení dalšího z velitelů, nájemce hlavního tabákového skladu Josefa Bubníka, se již ostrostřelci, někdy i vzdorovitě, účastní „národních“ podniků. Dnes již však jen těžko můžeme domyslet, zda tato změna byla dána nějakými personálními změnami ve sboru, či byla pouze logickým vyústěním dějinných událostí. Tak kupříkladu roku 1856 se vyzbrojený ostrostřelecký sbor v plném počtu i s hudbou účastnil slavnostního pohřbu v Plzni skonavšího Josefa Kajetána Tyla. Kapela hrála píseň *Kde domov můj* a při spouštění rakve do hrobu vypálili ostrostřelci salvu z pušek. Když se však proti takovému jednání ozval krajský úřad s poznámkou, že salva patří pouze osobám vojenského stavu, odpověděl sbor prostě, že Tyl byl rovněž vojín.

O rok později, 13. září 1857 pořádali ostrostřelci vlastní akci, velké cvičení, které sice počínalo v naprosto patriarchálním duchu mší svatou ve svatobartolomějském chrámu, ale postupně přešlo, jak píše Martin Hruška, až v národní slavnost. Za velkého přihlížení publika se celý sbor odebral do nedalekého Bolevce, kde byly postaveny stany ozdobené spolkovými barvami, bílou a červenou. Po běžných vojenských úkonech však již „...ke čtvrté hodině odp. měl tábor ostrostřelecký ráz národní slavnosti. Hudba zdařile přednášela taneční kusy, tancováno na mnoha místech a veselý zpěv zazníval neustále. Tak vše výborně se bavilo, až po 7. hodině k večeru pan major Bubník usednuv na koně, k zpátečnímu pochodu dal znamení. Prapor ostrostřelcův, navrátiv se do města, zastavil se před bytem svého majora a provolav mu zde hlučné „Sláva“ rozešel se.“³⁴⁹

Počátkem šedesátých let se pak ostrostřelci nevyhýbají ani vzpomínkovým aktům spojených s dalšími národními výtečníky, a jejich kapela hraje roku 1861 kupříkladu smuteční requiem za zemřelého Václava Hanku a nedlouho poté se v Plzni účastní i pohřbu „buditele“ Josefa Františka Smetany.

Postupující nároky na orchestr a stále větší počet členů ostrostřelectva si přirozeně stále žádaly jeho další rozšiřování. Tak kupříkladu roku 1864 měl sbor již

---

³⁴⁹ M. HRUŠKA, *Kniha pamětní*, s. 600.

193³⁵⁰ členů a o hudbu se staralo 30 osob.³⁵¹ Sborová kapela se však v letech šedesátých asi nejvíce prezentovala během oslav svěcení praporů ostrostřelců v pohnutém roce 1866. Svě první prapory dostal sbor, jak je již výše psáno od císaře Leopolda I. roku 1697. Během neustálého užívání byly však natolik sešlé, že ostrostřelci požádali Františka II. při jeho plzeňském pobytu v roce 1833 o zástavy nové. To jim bylo přislíbeno, ovšem než se věc formálně vyřídila, císař zemřel. Poté byla věc odložena, ale dne 23. září 1863 opět sbor žádá císařskou kancelář prostřednictvím velitele Bubníka o nové prapory. O dva roky později byla žádost schválena a tak snad, aby osobně poděkoval a kladné stanovisko potvrdil, odjíždí Bubník do Vídně, kde během audience u císaře či po ní, získal za protektorku díla císařovu dceru, tehdy devítiletou arcivévodkyni Gisellu. Prapor do Plzně dorazil nedlouho poté, již počátkem prosince a 3. prosince byl slavnostně sboru odevzdán. Za dalších deset dnů pak ostrostřelci obdrželi i fábor, který jim zaslala kmotra praporu, arcivévodkyně Gisella. Konečně se tedy mohla začít připravovat slavnost svěcení praporu, která byla naplánována na sobotu až pondělí, 5. – 7. května roku 1866.³⁵² Obřadnost slavností z prosince 1865 a květnových dnů velice podrobně popisuje ve své zprávě sepsané pro sbor i archivář Martin Hruška.³⁵³ Abychom si plně představili tyto slavnostní chvíle ve spojitosti

---

³⁵⁰ AMP, „Ostrostřelci v Plzni 1776-1877“, XII/1425/6. Podle tohoto seznamu členstva se dělil sbor do tří „kompanií“, které vedli kapitáni. Vrchním velitelem ostrostřelců byl major Josef Bubník, jehož zástupcem byl obchodník Franz Kalsner. Vlajkonošem byl pak majitel sklenářského závodu a pozdější významný člen Hlaholu Ignác Hecht. Ostatní funkce poté nejsou jmenově přiřazeny.

³⁵¹TAMTÉŽ. Ředitelem hudby byl František Mates (od roku 1860), kapelnické místo zastával Franz Genitheim. Post dirigentský zde není přiřazen, nejspíše však náležel Josefu Královi, který se během doby střídal s Genitheimem na místech kapelníka a dirigenta. Zbytek hudby pak tvořilo 27 hráčů označených původním vojenským názvem jako „Hautboisten“. (Pro rok 1863 uvádí na s. 164 svého Měšťana ve zbroji J. SCHIEBL i jména všech sedmadvaceti hudebníků: Josef Hrdlička, Vilém Mařík, František Kozel, Josef Aubrecht, Antonín Čapek, Antonín Mader, Tomáš Zopf, Jan Schliess, Vincenc Svačina, František Vaněk, Vojtěch Lenz, Václav Kučera, Josef Schmied, Josef Kunzmann, Jan Dvořák, Petr Dvořák, Antonín Stoček, Václav Stuchlík, František Reich, Ondřej Lippert, Josef Porwald, Josef Tumpach, Antonín Heber, Antonín Schreiber, Josef Weber, Josef Král ml., František Walter.

³⁵² Zásadní pak měly být dny 6. a 7. května, na něž byl sborem vydán dokonce dvojjazyčný zvací leták s připojeným programem. AMP, Pl. Kb 2/61.

³⁵³ AMP, „Ostrostřelci v Plzni 1776-1877“, XII/1425/8

s hudbou,³⁵⁴ je nutné jeho svědectví předložit.³⁵⁵ K slavnostem tehdy složil ředitel hudby František Mates³⁵⁶ zvláštní slavnostní pochod,³⁵⁷ který věnoval kmotře praporu arcivévodkyni Giselle, za což mu bylo 7. února následujícího roku zasláno písemné poděkování.³⁵⁸

Další velké akce se ostrořtelci i se svou hudbou účastnili v květnových dnech roku 1868, kdy plzeňští Sokolové pořádali slavnost ku svěcení svého praporu. Z hlediska pořadatele však bude lépe, když tuto akci zařadíme až do následující kapitoly týkající se městských festivit. Z dochovaných pramenů lze zjistit, že v poslední třetině 19. a i na počátku století následujícího ostrořtelecká hudba se účastnila mnoha různých akcí, ovšem podniky zásadního společenského rázu stále častěji přebírala jiná hudební tělesa, která přece jen asi byla veřejností považována za součásti organizací méně konzervativních a přístupnějších většinovému názoru.³⁵⁹ V sedmdesátých letech se kapela mimo běžné produkce o svátcích a plesech účastnila kupříkladu pohřbů svého majora Josefa Bubníka (1872), či bývalého majora Eduarda Fodermayera (1876). Z akcí širšího společenského významu pak sluší podotknout i účast na plzeňských oslavách čtyřstého výročí narození Mikuláše Koperníka. Asi největší mimoplzeňskou akcí ostrořtelecké kapely v sedmdesátých letech pak byl výjezd spolku na slavnosti svěcení praporů bratrského sboru v Českých Budějovicích. V červnu roku 1878 vyslali plzeňští

---

³⁵⁴ Složení hudby bylo následující: František Mates, hudební ředitel; Josef Král, kapelník; Franz Genitheim, vedoucí hudby. Členstvo: Čapek František, Černý František, Dvořák Josef, Heber Antonín, Kotzal František, Krásný Jakub, Kschier Gotthardt, Kučera Václav, Lenz Vojtěch, Lippert Ondřej, Mařík Vilém, Mader Antonín, Perwald Josef, Pinkava Jan, Schliess Josef, Schmidt Josef, Schreiber Josef, Schubert Jan, Stuchlík Václav, Svačina František, Tumpach František, Ulč Jan, Walters Vavřinec, Winkler Josef, Volf Jakub, Zopf Tomáš. Bubeníci tehdy byli Král, Klachtmann a Lauermann. TAMTÉŽ.

³⁵⁵ Viz: Textová příloha č. 2. „Slavnosti předání a svěcení praporu ostrořtelců v letech 1865 a 1866“

³⁵⁶ Mates nahradil na místě ředitele hudby Josefa Gerlacha. F. KISVETR, K historii vojenských hudeb, píše, že tomu tak bylo roku 1856, nezmiňuje však původ této informace. Podle Hruškova rukopisu, AMP, „Ostrořtelci v Plzni 1776-1877“, XII/1425/8 vzniklého nedlouho po roce 1866 se však dozvídáme, že byl u hudby činný až od roku 1860.

³⁵⁷ Název ani notopis tohoto díla se bohužel nepodařilo zjistit.

³⁵⁸ AMP, „Ostrořtelci v Plzni 1776-1877“, XII/1425/8. Místo, které je připraveno pro přepis tohoto dopisu, však zůstalo prázdné.

³⁵⁹ Že byly zejména k významným hlaholským podnikům zvané hudby vojenské, zástupci monarchie, lze snadno vysvětlit jak přístupností jejich velitelů i kapelníků, tak i uměleckou kvalitou a nízkým honorářem.

ostrostřelci početnou deputaci spolu se spolkovým orchestrem do spřáteleného města, aby se kolegům ve zbrani odvděčili za jejich srdečnou návštěvu roku 1866. Sborovým kapelníkem v té době byl pravděpodobně již Jan Alexander Mrázek³⁶⁰ Mrázek byl pravděpodobně velmi plodným a zřejmě i oblíbeným autorem populární hudby, o čemž svědčí poměrně velké množství jeho tiskem vydaných kompozic. Co do hudební úrovně lze říci, že se jedná o dílka průměrné kvality založená na modelu jak skladeb vojenských, tak populárních tanečních kusů z vídeňského prostředí. Ve vydávání³⁶¹ svých not používal na tuto branži poměrně nezvyklý obchodní tah dvojjazyčných mutací. V osmdesátých letech, kdy pravděpodobně začal s tiskem klavírních partů, se tento krok mohl zdát již určitě národnostně nespolehlivý, ovšem počet vydání jednotlivých kusů vytištěných do první světové války ukazuje na jeho velkou oblibu jak v české, tak i německé společnosti. Mrázek si byl zřejmě dobře vědom toho, že jako skladatel může vylepšit své renomé a snad i finanční situaci dedikacemi svých děl význačným osobnostem, což potvrzují i jeho skladby *Pochod Hahnenkammův*³⁶² či

---

³⁶⁰ Jan Alexander Mrázek (1842-?) svým působením v Plzni až do počátku do roku 1896 vyplňuje značný časový úsek. Do Plzně přichází v polovině roku 1870 z Dědic č. 193, příslušných do Moravského okresu Vyškov. V Plzni zůstává až do 7. srpna 1896, kdy odchází do Rokycan, odkud se snad později stěhuje do Prahy. Více: AMP, Seznam obyvatel Plzně, Lit. Mr. str. X 5. Zcela bez širších údajů ho dále zmiňují jen F. KISVETR, K historii vojenských hudeb, který Mrázka bez jakýchkoliv bližších dat řadí již do první poloviny 19. století. Ostatní práce, zejména monografie a studie Špeldovy, uvádějí Mrázka jen jako amatérského houslistu Jana Mrázka. Viz např.: V. ČEPELÁK - M. BĚLOHLÁVEK - J. KOVÁŘ a kol., Dějiny Plzně, s. 181: „*Smetanovo kvarteto Z mého života hráli v Plzni poprvé amatéři Jan Mrázek, Fr. Halík, Fr. Mates, Fr. Slánský o rok později*“, (1882, pozn. aut.). Uměleckou kvalitu jejich výkonu dnes bohužel nelze posoudit, lze však říci, že přinejmenším houslista Mrázek a violista Mates se hudbou živil, i když ne jako koncertní umělci (cellista Slánský byl celním praktikantem, Halík byl učitelem, jakého oboru se však nepodařilo zjistit), nelze tedy s jistotou tvrdit, a to již i díky zvolenému repertoáru, že šlo pouze o hudební diletanty.

³⁶¹ To, že byl asi dobrým obchodníkem se solidní finančním základem, dokládá, že svá díla vydával většinou vlastním nákladem. Opačně ovšem vypadá jeho bytová situace, neboť se během svého plzeňského pobytu v letech 1870-1896 spolu s manželkou a několika dětmi celkem čtrnáctkrát stěhuje a to vždy do domů spíše nižší úrovně. Více: AMP, Seznam obyvatel Plzně, Lit. Mr. str. X 5.

³⁶² Pochod byl věnovaný nejspíše Janu Hahnenkammovi, zakladateli největšího plzeňského povoznictví, tchánu průmyslníka Emila Škody. *Hahnenkamův pochod*, Praha b.d. (soukromá sbírka autora) lze datovat zhruba do osmdesátých let 19. století. NKP pak chová pod sign. 59A 5499 německou mutaci díla pod názvem *Hahnenkam*, Praha b.d.

Holdovací pochod,³⁶³ který Mrázek složil ku příležitosti příjezdu císaře Františka Josefa do Plzně 28. srpna 1885. Pochod zazněl pravděpodobně během večerního koncertu, který pod vladařovým bytem ve Waldekově hotelu uspořádal ostrostřelecký spolek.³⁶⁴ Císař byl zřejmě obeznámen s tím, že na jeho počest vznikl pochod, neboť skladbu vyznamenal, což Mrázek neopomněl uvést v každém jejím vydání. Do kategorie oslavných kompozic pak můžeme zařadit i polku-mazurku *Austria*,³⁶⁵ která snad měla Rakousko reprezentovat v zahraničí. Na plzeňské prostředí pak přímo upomínají například Mrázkův valčík *Novotiny z Plzně*³⁶⁶ nebo polka française *Die schöne Pilsnerin*³⁶⁷ vyznačující se klasickou hudební výstavbou tohoto žánru i doby. Z dalších jeho skladeb uvedme jmenovitě pak kupříkladu gavotty *Gavotta*,³⁶⁸ *Bertha*,³⁶⁹ *Rosine*,³⁷⁰ nebo *Hanna*.³⁷¹ Jiného zaměření jsou poté kupříkladu *Sokolský třásák*³⁷² či po plzeňském vzoru pro Prahu zkomponovaný valčík *Novotiny z Prahy*.³⁷³

Co se kulturního života orchestru pod Mrázkovým vedením týče, lze ho v poslední čtvrtině století občas vídat na vlastních nebo společných akcích pořádaných Hlaholem. Jak však dokládají tehdejší návštěví, šlo spíše o podniky s menšími nároky na interpretační schopnosti kapely. Například program společného koncertu s Hlaholem pořádaný dne 8. srpna 1882 v zahradě Waldekova hotelu ku počtě sjezdu „československých učitelů“ je jasným dokladem poměrně nenáročného, ale zároveň líbivého repertoáru.³⁷⁴ Nedlouho poté, 17. října 1882, se ostrostřelecká spolu

---

³⁶³ Pochod se dočkal několika vydání, která jsou uložena např. v NKP pod sign. 59D 7398, či 59B 5842. V německé verzi pak *Huldigungs Marsch*, b.m., b. d., NKP sign. 59A 3017.

³⁶⁴ Pilsner Reform z 30. srpna 1885. O programu koncertu a jeho účinku bohužel tisk dále neinformuje.

³⁶⁵ AMP, H XXVI a 11/1, vydáno v St. Petersburgu, b.d

³⁶⁶ NKP, sign. 59B 7176. Německá verze pak jako *Neuigkeiten aus Pilsen*, NKP sign. 59A 2854.

³⁶⁷ Praha 1910, SVK Plzeň, sig 822117.

³⁶⁸ NKP, sign. 59B 5841, jiné vydání pak tamtéž pod sign. 59B 6070.

³⁶⁹ NKP, sign. 29A 2855.

³⁷⁰ NKP, sign. 59A 2856.

³⁷¹ NKP, sign. 59B 5785.

³⁷² NKP, sign. 59B 5844.

³⁷³ NKP, sign. 59A 2221.

³⁷⁴ AMP, Filharmonický spolek v Plzni 1881-1897, VIII/20, kart. 1571. Dle upozornění tehdy byl prováděn Mrázkův *Střelecký pochod*, předehra k Smetanově *Hubičce*, Bendlův *Chorál národa Českého pro mužský sbor*, duetto z opery *Mario Falerio* od Donizettiho, sbory pro tři ženské hlasy *Růžinky stesk* od Františka Pivody a *Přiletěly vlaštovičky* od Bedřicha Smetany, *Sextett ze*

s Hlaholem, Filharmonickým spolkem a mnoha hudebními ochotníky účastní i každoročních oslav narozenin Jeho Veličenstva Františka Josefa I., konaných městskou radou. Hudební program této slavnosti býval koncem 19. století složen povětšinou z děl autorů domácích, ne-li přímo plzeňských. A tak i roku 1882 po slavnostním projevu Františka Schwarze a po sborové úpravě císařské hymny od Hynka Pally zaznívá i vlastní Pallova symfonická báseň *Svatvečer*, *Smyčcová serenáda E dur* od Antonína Dvořáka a symfonická báseň *Z Českých luhů a hájů* ze Smetanova cyklu *Má Vlast*. Čistý výtěžek akce pak městská rada pravidelně převáděla do fondu na zřízení obecního sirotčince.³⁷⁵

V podobném repertoárovém duchu, jako koncert u příležitosti panovníkových narozenin, se vedly i oslavy výročí národních výtečníků. Když se 28. února 1885 slavily nedožitě sté narozeniny „velezasloužilého vlastence, buditele českého lidu a spisovatele“ Vojtěcha Sedláčka, byl program obdobný. Mezi různými hudebními čísly prováděnými ostrostřeleckou hudbou a Hlaholem zazněl nejenom oslavný projev, ale i Sedláčkova báseň „Na Plzeň“.³⁷⁶ Samostatné koncerty ostrostřelců se však nesly spíše než ve znamení nacionálním více na poli komerčním, neboť sledovaly vždy jasný cíl co největšího zisku, často však věnovanému na dobročinné účely. Dokladem toho může být i koncert ve prospěch městského sirotčince, pořádaný ani ne měsíc po oslavách Sedláčkových, 22. března 1885. Jeho repertoár je narozdíl od výběru hlaholského sestaven výhradně z osvědčených nebo líbivých a posluchačsky nenáročných kusů.³⁷⁷

Smetanovy *Prodané nevěsty*, Smetanův sbor *Píseň na moři*, Sördmannův smíšený sbor *Švédská svatba*, *Pochodový tanec* od Meyerbeera, sbor s průvodem orchestru *Pozdrav* od člena Hlaholu Aloise Schmida, *Večerní idylla* od Alfonse Czibulky a na závěr Komzákovy *Národní listy*.

³⁷⁵ AMP, Filharmonický spolek v Plzni 1881-1897, VIII/20, Kart 1571.

³⁷⁶TAMTÉŽ. Program Sedláčkových slavností. Čistě instrumentální skladby jsou na návěští podány jen jako „hudba“. Co se sborů týče, zazněly *Svíj k svému* od Bendla, *Vesna* od Křížkovského a *Vlaštovičky*, mužský sbor s barytonovým sólem v podání JUC. Hartmanna od J. Lva.

³⁷⁷ TAMTÉŽ. Dobročinný koncert ve prospěch městského sirotčince. Ze skladeb pro smyčcové těleso zde byly provedeny předehra k Rossiniho opeře *Maometto*, Allardův *Dvojkoncert pro housle* a orchestr se sólistou Janem Mrázkem a „jeho chovancem“ Františkem Strakou, *Směs ze slovanských písní* od Zimmermanna, *Zastaveníčko* pro flétnu a cornet od Tittla se sólisty Sákem a Strakou, směs ze Smetanovy *Prodané nevěsty*, polka-mazurka *Černé oči* od Jana Baslera, a balet z opery *Dvě vdovy* od Smetany. Dechový orchestr poté hrál *České zvuky* od Komzáka, Mrázkovu gavottu *Růžena*, *Slavnostní předehru* od Reillinga, Dvořákův *Slovanský tanec č. 7.* a *Balabile* z opery *Faust* od Panici.

V červenci roku 1897 pak sbor za podpory hudby³⁷⁸ slavil dvousetleté výročí udělení čestného praporu císařem Leopoldem. Rok na to, 27. března 1898 byla podniknuta první větší akce spojená s koncertem na podporu výstavby nové střelnice. Podobné podniky pak byly stále znovu pořádány.

Nanejvýše zajímavou slavností plzeňských ostrostřelců byl srpnový výlet sboru na oblíbené místo mezi Kyšicemi a Ejpovicemi roku 1903. Této slávě předcházela však vlastně smrt jednoho ze střelců, starého mládence, právníka a oficiála krajského soudu Čenka Kříže. Kříž zemřel roku 1903 a jelikož neměl dědice, odkázal svůj právní dům ve Fodarmayerově³⁷⁹ ulici č. 4/166 sboru.³⁸⁰ V dobrodinově závěti bylo stanoveno, aby sbor z výtěžku majetku podporoval své chudé členy, během let vystavěl v sadech na Obcizně na místě nevyhovující staré novou střelnici a mimo to ještě pořádal na Křížovu památku každoroční výlet s hudbou, při kterém mají být účastníci řádně pohoštěni jídlem a pitím. Přirozeně, že první výlet musel mít podobou velkolepé slavnosti, a tak byly pozvány i bratrské sbory z Rokycan a Radnic.³⁸¹ Že výlet se držel stále starého konzervativního modelu,³⁸² dokládají i vzpomínky místodržitelského rady Antonína Böhma k této události.³⁸³ Křížův odkaz byl skutečně

---

³⁷⁸ Kolik instrumentalistů působilo ve sborové kapele na přelomu století není přesně známo. Pomůckou však může být rozpis not s razítkem spolku datovatelný zhruba do devadesátých let, AMP, HU XXVI C 4/18, který pro skladby *Singvögelchen* od Michaelise a *Nur Feurig* od Kopetckého vyžaduje 29 hráčů. (Piccolo in Des, Flauto in Des, Flügelhorn I., Basso I.-II., Fagott, Corno $\frac{3}{4}$ in F., Corno I.-II., in F., Clarinetto I.-IV. in B., Clarinetto in Es., Flügelhorn II., Bassflügelhorn, Euphonium I. – II., Tromba I.-II. in F., Tromba III.-V. in Es, Tromba in B., Trombon I.-III., Tamboro piccolo, Tamboro grande). Jelikož všechny noty nesou stopy užití, je patrné, že v orchestru bylo tedy minimálně devětadvacet hudebníků.

³⁷⁹ Dnešní ulice Bedřicha Smetany.

³⁸⁰ Dům si nechal Kříž postavit roku 1897 architektem Františkem Krásným jako jednu z prvních secesních staveb v Plzni.

³⁸¹ Radniční se s plzeňskými ostrostřelci po dlouhou dobu nestýkali, neboť pro hrdé plzeňské „měšťáky“ byl Radnický sbor příliš venkovský a díky tomu odmítli v sedmdesátých letech i srdečné pozvání na svěcení praporu v Radnicích.

³⁸² Viz. pozn. č. 141.

³⁸³ AMP, Vzpomínky místodržitelského rady Böhma, osobní pozůstalost inv. č. 24070, nestr. rukopis. „...V neděli, kdy byl výlet odbýván, před sedmou hodinou ráno, přišel sbor s praporem na náměstí, kde v sedm hodin pan major (Jan Daubek, pozn. aut.) přijal povinné hlášení setnin, přehlédl sbor, zdali je vše v pořádku a když to konstatoval, dal povel k pochodu, načež sbor táhl s hudbou a panem majorem v čele doprovázen jeho adjutantem panem Pytlíkem a nejstarším hejtmanem

posledním potřebným krokem ke stavbě nové budovy střelnice. Slavnosti spojené s položením základního kamene budovy probíhaly již mezi 21. a 23. květnem roku 1904. Celé město bylo v předvečer prvního dne vyzdobeno prapory v národních barvách a hosté se počali sjíždět od sobotního rána 21. května. V sobotní večer bylo uspořádáno slavnostní představení v městském divadle a na počest hostů i slavnostní setkání ve velké dvoraně Měšťanské besedy. V neděli ráno kapela zahrála budíček a vítala i hosty přijíždějící ranními vlaky. Již před jedenáctou hodinou pak vyšel průvod vedený majorem Janem Daubkem a jeho pobočníkem Adolfem Jüptnerem s pražskými sbory a měšťanskou jízdou v čele, následovanými ostrostřelci z Klatov, Domažlic, Loun, Třeboně, Písku, Rokycan, Rakovníka, Tábora, Kouřimi a Radnic,³⁸⁴ k arciděkanskému chrámu, kde byli všichni přivítáni purkmistrem Petákem. Odtud všichni odešli na

---

ostrostřelců – tito páni po erární silnici ke Kyšicům byli vesměs na koních.

Když přišli k Plzeňskému hřbitovu, na kterém odpočíval jejich dobrodinec Kříž, byla komandována krátká zastávka a vzdána jemu zbrani čest. Potom šlo se dála a kolem desáté hodiny se přišlo na kyšické pastviny, kde po přestřelce prvních stráží sboru plzeňského a nepřátelských sborů rokycanského a radnického bylo dáno několik salv, načež hned se sbory sblížily a nastalo všeobecné sbatržení mezi členy uvedených sborů. O jedenácté hodině dopolední sloužil polní kaplan sboru pan arciděkan Herold polní mši, při které hrály hudby /sborové kapely z Plzně, Rokycan a Radnic, pozn. aut./ Po mši byla defilírka před veliteli sborů a pozvanými hodnostáři a potom zasedlo se k improvizovaným stolům k obědu, jehož hlavní pochoutkou byly panem hejtmánem sboru Rohrerem, který měl v Plzni veliké uzenářství, dodané nakládáné vepřové jazyčky.

Po obědě se rozpředla na výletním místě velice animovaná zábava, neboť hudby pilně hrály a různé atrakce byly pořádány. V ten den bylo vypraveno několik zábavních vlaků z Plzně na výletní místo, které tam přivezly kolik tisíc lidí. Kolem půl šesté hodiny začali se střelci seřazovati a po četných pozdravech rozlučných skupin nastoupily jednotlivé sbory cestu ku svým domovům...“

„...My jsme vyjeli s panem majorem Doubkem k sedmé hodině kočárem a přišli jsme tak kolem osmé hodiny večer domů...“

„...K tomu dovoluji podotknouti, že plzeňský sbor ostrostřelců je jeden z nejstarších sborů v Čechách a že je také nejbohatší, neboť cena právozárečného domu v Plzni reprezentuje několik milionů korun československých“

³⁸⁴ *„Za touto částí průvodu ubíral se oddíl plzeňských ostrostřelců v historických krojích, zedníci se svými uředníky, rovněž v historickém ustrojení, nesouce na polštáři stříbrné kladivo pro poklepy na základní kámen. Po té následoval allegorický vůz, na němž byla skupina střelců s památnými starými prapory sboru, skříňkou do základního kamene a kolem vozů družičky. Průvod byl ukončen plzeňským sborem, kterému velel setník Jiří Dobner. Setninám veleli setníci A.D. Rohrer a Frt. Mandl. Průvod byl po své cestě obecně bouřlivě akklamován a s oken květinami zasypáván“.*

J. SCHIEBL, Měšťan, s. 244.

střelnici, kde byl za množství květnatých projevů základní kámen vysvěcen a položen. Poté se průvod rozešel a program po slavnostním obědě méně oficiálně pokračoval v prostorách střeleckého cvičiště. Druhý den byli zbývající hosté pozváni na prohlídku Měšťanského pivovaru spojenou s ochutnávkou, načež odpolední koncert sborové kapely celou slávu ukončil. Zhruba stejně byla koncipována i slavnost při otevření nové budovy střelnice 15. května 1910. Opět se dostavilo množství spřátelených ostrostřelců a vysvěcení budovy provázela kapela chorálem *Svatý Václave*.

Sbor si přirozeně nenechal ujít žádnou příležitost k oslavám spolkových výročí a tak také 10. září 1906 slavil čtyřicáté výročí vysvěcení svého praporu. Akce opět počala raním budíčkem, nástupem sboru na náměstí a slavnostní mší v arciděkanském chrámu. Odpoledne byl pořádán velký koncert v Lochotínských sadech a na večer tuto oslavu zakončil skvělý ohňostroj.³⁸⁵ Rok poté byl v prostorách Měšťanské besedy uspořádán dokonce slavnostní večírek na počest zasloužilých členů sboru.³⁸⁶ V té době již byl kapelníkem hudby plzeňský rodák Vilibald Filipovský (1862-1921),³⁸⁷ který v jejích službách působil do roku 1913. Po Filipovského odchodu je na kapelnickém postu připomínán v letech 1914-1915, tedy do své smrti, František Blecha.³⁸⁸

Během války byla kapela pravděpodobně značně oslabována odvody do armády i omezením veřejných produkcí a tak se s ní setkáváme opět až po roce 1918, kdy je formálně převedena do historického nástupce ostrostřeleckého sboru, do Střelecké jednoty.

Z dalších organizací, které lze řadit mezi „ozbrojené složky obyvatel“, je třeba jmenovat Svobodné střelce, kteří se po neshodách uvnitř ostrostřeleckého sboru vymanili ve vlastní spolek. Svobodní střelci, dá se říci, byli zástupci více „lidových“ vrstev, neboť mezi jejich členstvo patřili spíše drobní řemeslníci a několik zástupců níže

---

³⁸⁵ J. SCHIEBL, Měšťan, s. 232.

³⁸⁶ Šlo o nejdéle činné členy.

³⁸⁷ Podle A. ŠPELDY, Koncertní umělci Plzně a Plzeňska 1790-1988. Klavíristé, houslisté, violisté, violoncellisté a kontrabasisté, Plzeň 1988. s. 56, Filipovský, pravděpodobně po Mrázkově odchodu, vede orchestr v letech 1898-1912. To by potvrzovalo i návštěvi z 31. března 1907 uložené v AMP, Pl. Kb1/120, kdy již orchestr vede kapelník Filipovský. F. KISVETR, K historii vojenských hudeb, ho však uvádí až od roku 1909. Filipovský vystudoval pražskou varhanickou školu a poté byl cellistou a korepitemem u Pištěkovy divadelní společnosti. Roku 1886 se objevuje v Plzni, kde setrval až do smrti. Byl taktéž autorem i mnoha skladeb, z nichž asi největší obliby došel jeho *Slavičí tlukot*.

³⁸⁸ O Blechovi více v podkapitole o veteránských kapelách, pozn. č. 123.

postavené inteligence. Svou vlastní hudbu spolek neustavil, neboť rok po svém vzniku měl jen 72 členů³⁸⁹ a ani v pozdějších letech se příliš nerozšiřoval. I když svobodní střelci vlastní hudbou nedisponovali, ke svým akcím si jejich zábavní výbor často najímal především část divadelní hudby pod vedením dirigenta Josefa Vavříčka.³⁹⁰ Po určitém smíření s ostrostřelci pak tu a tam angažovali i jejich kapelu. Občasné menší turistické vycházky střelci pořádali se Sokoly a i některými členy Hlaholu, takže vokální zpěvný program při výletech býval zajištěn.³⁹¹ Mimo to Svobodní střelci pořádali několikrát do roka i taneční a masopustní zábavy, z nichž vynikala především jejich tzv. „Jitnicová merenda“, která bývala v lednovém až březnovém termínu. Tak kupříkladu během roku 1876 střelci pořádali 1. února věneček na Lochotíně, 24. února maškarní ples, 18. března jitnicové hody, 17. září zábavu s ohňostrojem ve prospěch pomníku Palackého, 18. října společnou večeři na Lochotíně spojenou s taneční zábavou a 24. listopadu masopustní zábavu.³⁹² Jejich zábavy se odehrávaly nejčastěji na Lochotíně, v sadech na Obcizně, ve „Staroplzenecké pivnici“, či dokonce v Městě Touškově, kam za nimi samozřejmě přijela Vavříčkova kapela. S najatou hudbou střelci neopomínali vycházet ani na své slavnostní střelby do „letadel“ do okolí města,³⁹³ neboť po každé takové střelbě zakončené ohňostrojem byl uspořádán hned na místě taneční věneček.

Z hlediska kulturního zážitku bylo však největším činem sboru organizování velkolepého výletu na Hlubokou vykonaného spolu s Hlaholem a plzeňskými ostrostřelci dne 16. července 1882. Střelci akci naplánovali poměrně důkladně. Předem

---

³⁸⁹ AMP, Lovecký klub v Plzni (Dříve Svobodní střelci) 1871-1945, sign. 25e 156. Kniha protokolů 1871-1897. Dále jen Svobodní střelci, Kniha protokolů 1871-1897.

³⁹⁰ Tak například podle vyúčtování Jitnicové merendy konané 12. ledna 1878 kapelník Vavřínek postavil do plesu 17 mužů po 2 zl. 80 kr. a sám si účtoval 6 zl., což dohromady čítalo 53 zl. 60 kr. Do masopustního věnečku poté dodal 15 hudebníků po stejné částce a sám obdržel opět 6 zl. Hudba tedy stála celkem 101 zl. 60 kr. Mimo to bylo na ples vynaloženo i 24 zl. na pozvánky, 42 zl. na taneční pořádky a 20 zl. na dekorace, takže deficit plesu byl dle účetnictví celkem 130 zl. AMP, Svobodní střelci, Kniha protokolů 1871- 1897, Vložená účetní příloha.

³⁹¹ Tak kupříkladu hned 27. června střelci spolu se Sokolem a Hlaholem jeli na výlet do Jalovčín. Hlahol k této příležitosti ze zúčastněných členů sestavil patnáctičlenný pěvecký sbor, který na odpočinku několikrát zapěl. AMP, Svobodní střelci, Kniha protokolů 1871- 1897.

³⁹² TAMTÉŽ.

³⁹³ Dle Knihy protokolů nejčastěji do lesa Pytel. (Les obklopující za Ústředním hřbitovem směrem na Rokycany starou císařskou silnicí, dnešní dálniční přivaděč na Prahu. Pozn. aut.).

nechali vytisknout dvěstěpadesát zvacích plakátů, které byly vyvěšeny po Plzni a šetset legitimací s názvem „Výlet na Hlubokou“ s upozorněním, že pokud se nepřihlásí alespoň dvěstě osob, výlet se konat nebude. Jeden ze střelců, pozdější purkmistr Peták dostal za úkol, vybrat správný hudební repertoár, který měli přednést jak hlaholský sbor, tak kapela ostrostřelecká. Dva členové sboru, Burger a kameník Cingroš, se ještě několik dní pře akcí odebrali na Hlubokou, kde objednali u správy zámku prohlídku a vyhlédli místo k pozdější zábavě. Střelci dokonce objednali místa ve vlaku a tak dnes víme, že zpáteční jízdenka druhou vozovou třídou stála 5 zl. 60 kr. a třídou třetí o dva zlaté méně. Těsně před samotným výjezdem se však vyskytla komplikace na straně Hlaholu, neboť ten, když již bylo vše dojednáno, žádal 15. července Svobodné střelce o subvenci 60 zl. na dopravu pro nemajetné členy Hlaholu. V případě, že by tyto prostředky neobdrželi, nemohou zaručit, že se akce zúčastní a přednesou svůj program. Sboru tak nezbylo, než peníze poskytnout. Program výletu pak byl následující: Na nádraží do Hluboké přijel vlak o půl desáté dopoledne. Poté výletníci navštívili lovecký zámek a muzeum, načež se odebrali k prohlídce Hlubockého zámku samého, do kterého byly vpouštěny výpravy o dvaceti osobách. Kolem třetí hodiny odpolední pak začal na „Vinicích“ koncert Hlaholu a kapely ostrostřelecké, po jehož konci nastala volná zábava trvající do sedmé hodiny večerní, kdy všichni odešli zpět na vlakovou stanici. Pro Svobodné střelce to byla pravděpodobně největší událost v jejich dosavadní existenci, proto i jejich zapisovatel se o výletě obšírně zmiňuje.³⁹⁴ O události rozmáchle psal i budějovický denní tisk.³⁹⁵ Oproti tomu pro Hlahol to asi nebyla zvláště významná akce,

---

³⁹⁴ AMP, Svobodní střelci, Kniha protokolů 1871- 1897 „...*Ne všední píli počínal sy výbor v zdar tohoto podniku; Věděli jsme dobře, že se musíme všemožně o to zasazovat by jsme bratřím Budejovickým poskytli nejakého vlasteneckého požitku, což jsme spěváckým spolkem Hlaholem úplně dosáhli však né bez obětí.*

Ačkoliv nás krása a velkolepá nádhera zámku Hlubockého velmi překvapila a potěšila zmizelo však to vše z našich myslí když jsme přišli na místo vyletu kde Budějovické České spolky jakož i spolky vůkolních obcí nás očekávali.

Tu a tam bylo slišeti slovo “Vytáme Vás bratři za zapadu, Vás stateční Plzenáci“ “Ve Vás duvěřujeme že nám pomůžete od jha protivného“. Vyděli jsme mnoho se slzou radosti v oku, přišli i bodří venkované tisknouce nám jenom ruce, nemohouc mluvití...”

³⁹⁵ Např. zpravodaj v Budivoji z 20. července 1882 píše: „*Od rána do dvou hodin odpoledne putovalo obecnstvo české na Hlubokou a tábor na „Viničkách“ hostil na 5 tisíc hlav. Byla to překrásná slavnost národní, jakžkoliv měl celek ráz pouhé improvisace. Ale právě to bylo dobré. Tím koordialnější bylo setkání dvou a dvou spolků bratrských, jednak z Plzně, jednak z Budějovic. Jsou*

neboť v jeho Památné knize je o výletu pouze krátká zmínka.³⁹⁶ Zda Svobodní střelci pořádali později nějaké větší kulturní podniky se bohužel nedozvídáme. Tisk nic takového neuvádí a ani spolkové prameny takové akce již neregistrují, nehledě k tomu, že koncem století mizí docela. Poslední slavnost, která byla spojena s hudbou a objevuje se ve střeleckých záznamech, je tak pokus o pořádání výletu spojeného se střelbou za podpory sokolské kapely, který se však v připraveném termínu 7. června 1888 kvůli dešti nekonal.

Z dochovaných zpráv týkajících se Svobodných střelců můžeme tedy konstatovat, že i když to byl spolek malý a organizovaný povětšinou nižší společenskou vrstvou k jiným, než všeobecně kulturním účelům, tak i přes absenci vlastní kapely poměrně zajímavým způsobem zasáhl do nonartificiálního hudebního života Plzně své doby.

5. 5. KAPELA POŠTOVNÍCH A TELEGRAFNÍCH ZŘÍZENCŮ

Konečně poslední zmínka pak musí patřit uniformované kapele Podpůrného spolku c.k. poštovních a telegrafních zřízenců v Plzni. O kapele samé se mnoho nedozvídáme. Fungovala spíše jako nájemní těleso pod záštitou plzeňské poštovní správy. Její jméno najdeme pak především u koncertů pořádaných plzeňskými restaurátory během letní sezóny.³⁹⁷ Mimo to orchestr působil i na veřejných

---

to mužové, ti Plzeňští, to je chrabrost, to je statečnost! Pohlíželi jsme na ně s úctou, na ty švarné střelce, na ty bodré zpěváky ze staré, věrné české Plzně! Bývalo před věky heslem: "Praha! Budějovice!" Ale Plzeň, tato velesilná bašta na západě předhonila Budějovice! To však nebudí v nás závist', ale kéž by nám Budějovickým bylo příkladem, ponuknutím, aby i Budějovice jednou Plzni byly! Obcování našeho s Plzeňskými bylo bohužel jen krátce. Na tábořišti hráno a zpíváno. Jsou to pěvci, ten plzeňský Hlahol! Sláva jejich roznesla se týmž ještě večerem po Budějovicích. Ale parné téhož dne slunce stalo ještě vysoko nad obzorem, i bylo nám se rychle rozloučiti. Loučení toto ale stalo se nám méně bolestným tím utěšeným slibem, že bohda na rok bratří Plzeňští až do Budějovic zavítají. Zdař bůh!"

³⁹⁶ AMP, Hlahol v Plzni, Památná kniha 1880-1947, sign. 10d 77, s. 7. „Dne . července zúčastnil se "Hlahol" výletu pořádaného spolkem "Svobodných střelců" na Hlubokou. Uspořádaná tam produkce pěvecká naším spolkem zůstavila v tamějším obecnstvu dojem pro "Hlahol" velmi lichotivý.“

³⁹⁷ Tak kupříkladu 1 dubna roku 1907 hraje „Hudba c.k. poštovních zřízenců“ v koncertním sále Tivoli restaurátora Leopolda Schifferese. AMP, Pl. Kb1/ 120.

prostranstvích včetně hlavního náměstí. Kapelu založil roku 1897 jeden z mladých poštovních zaměstnanců, bývalý dirigent u hudby 1. pluku bosensko-hercegovské pěchoty v Sarajevu a Plevji, Jan Honal.³⁹⁸ Když se Honal po převratu stal dokonce ředitelem plzeňské hlavní pošty, nic nebránilo uměleckému rozvoji kapely s novým názvem *Hudba poštovních a telegrafních zřízenců Republiky československé v Plzni*.

Z výše nastíněného popisu historie hudeb uniformovaných sborů a jejich působení v součinnosti s ostatními složkami společnosti v Plzni je jasně patrný jejich nepopíratelný význam pro formování společenského života dané epochy. Nebyly přirozeně zmíněny všechny jejich aktivity a ani se snad nepodařilo dohledat všechny tyto orchestry, které zde, byť na krátký čas, kdy působily.³⁹⁹ Přesto však daný exkurs podává alespoň základní obraz jejich vlivu v životě města. Zjišťujeme tak, že tato sdružení nehrála jen jakousi „dechovku“, jak si dnes mnozí myslí, ale že druhou jejich tvář bylo účastenství ve všech oblastech hudebního života města. Konkrétně pak v Plzni byly soubory vojenské a kapely ozbrojených složek obyvatelstva po dlouhou dobu hlavním činitelem hudebního dění. Jen škoda, že se alespoň z posledních let jejich činnosti v monarchii nedochovala žádná zvuková nahrávka,⁴⁰⁰ abychom v šumění a praskání starých desek mohli obdivovat jejich kvality.

---

³⁹⁸ Honal se narodil v Plzni roku 1876, kde též také v roce 1930 umírá. Podle F. KISVETRA, K historii vojenských hudeb, byl Honal autorem celkem 24 skladeb. Například pochodů *Mladoturecký parlament*, *Maharadžův miláček*, *Když zvonky zvoní na horách*, *Mazáčův pochod*. Z jiných skladeb pak musíme zmínit i polku *Bětulinko boubelatá*, idylu *V Horách krkonošských*, či směs *Koncert v Kocourkově*.

³⁹⁹ Do Plzně například občasně zajížděly i vojenské kapely s jiným místem posádky (kapela 74. pěš. pl. pod Rudolfem Nováčkem z Liberce, hudba 11. pěš. pl. z Písku řízením Josefa Pičmana či orchestr 84. pěš. pl. z Vídně vedený Karlem Komzákem ml.). Během slavností se zde objevovaly i kapely hornické, které však nelze řadit mezi sbory ve zbrani, neboť se od ostatních kapel lišily uniformou s absencí zbraně.

⁴⁰⁰ Ze z počátku 20. století jsou známy například nahrávky pražského pěš. pl. č. 102 s kapelníkem Fabinim, nebo desky s „Wiener Bürgerkapelle“.

6. „MISTŘI AMATÉŘI.“

Chceme-li vymezit kategorii hudebních amatérů, narážíme na dnes těžko zjištělné interpretační schopnosti daných jednotlivců. Je tedy nasnadě definovat „amatéry“ jakožto osoby, které hudbu pěstovaly pro zábavu při vykonávání jiného, než s hudbou spojeného hlavního zaměstnání. Přirozeně tak vznikne vzorek značně široký, neboť do takové kategorie spadají od úplných hudebních diletantů s jen nepatrnými interpretačními schopnostmi přes slušně muzikálně vzdělané členy měšťanských rodin, i mnozí takřka virtuosové hrající na vynikající úrovni nejobtížnější repertoár své doby.

Popravdě v každé „slušné“ měšťanské rodině se pěstovala hudba. Již v dobách *biedermeierovských* nacházíme v mnohých zámožnějších domech „*spinet a k němu housle i kytaru*.“⁴⁰¹ Mimo to pak musíme vzít v potaz i stále přežívající oblibu louten a ve společnosti měšťanských elit, které se snaží životním stylem napodobit aristokracii, je občasné k vidění i domácí harfa.⁴⁰² Od počátku 19. století se v Plzni objevuje i klavír, neboť zdejší bohaté měšťanstvo nechce přirozeně zaostávat za Prahou, kde zvláště nástroje z vídeňských dílen Nanetty Streicher a jejího syna Johanna Baptisty, Matthäuse Andrease Steina a Conrada Grafa šíří dobrou tohoto nástroje. V Plzni měl zajisté ohromný vliv na rozšíření klavíru Jan Nepomucký Balley,⁴⁰³ který si zde zakládá svoji dílnu na výrobu klavírů. Zatímco v době předrevoluční nacházíme klavíry jen v domácnostech vyšších, či nějak speciálně hudebně zainteresovaných rodin, později, hlavně díky rozšíření levnějšího a zároveň prostorově nenáročnějšího pianina,⁴⁰⁴ je tento nástroj snad v každé rodině, která se držela společenských konvencí. Důkazem pro rozšíření jednotlivých nástrojů mohou být i sbírky hudebnin pocházející z plzeňského prostředí. Nototisky, či jejich opisy vzniklé před polovinou 19. století, jsou poměrně vzácné. S postupem doby však jejich počet rapidně roste, od let osmdesátých je pak jejich množství kulminuje. Jednoznačně mezi nimi dominuje klavír, s velkým odstupem poté nalézáme, rovněž většinou až od let osmdesátých, noty houslové, harmonium či varhany. To, že jsou zejména noty houslové a citerové dochovány z doby pozdější

---

⁴⁰¹ Ladislav LÁBEK, *Ze staré i nové Plzně I.*, Plzeň 1930, s. 77.

⁴⁰² Asi nejznámějším dokladem toho je slavný portrét rodiny Měchurovy s Teresií u harfy od Antonína Machka.

⁴⁰³ Jan (Johann) Nepomucký Balley

⁴⁰⁴ pianino zkonstruoval roku 1826 angličan Worman.

ovšem neznamená, že by tyto nástroje nebyly příliš oblíbeny, ale je to dáno spíše finančními možnostmi hráčů. Oba nástroje totiž díky své poměrně nízké ceně a možnosti sólového uplatnění byly oblíbeny spíše ve společensky níže situovaných vrstvách společnosti, které přirozeně nedisponovaly velkou kupní silou.

Vraťme se však k samotnému vývoji amatérského „muzicírování“ v Plzni. Již v kapitole týkající se profesionálních interpretů byli okrajově zmíněni pravděpodobně dva umělecky nejschopnější hudební „amatéři“ poloviny 19. století v Plzni, Josef Gerlach a Friedrich Gluth. Oba, ač jim chybělo profesionální hudební vzdělání, byli v Plzni své doby považováni za hudební „arbitry“ a byli rovněž zakladateli prvních hudebních ústavů ve městě. Zvláště pak starší „Klaviermeister“ Josef Gerlach byl po několik desetiletí vůdčí osobností hudebního života ve městě a sdružoval kolem sebe podobně zaměřené měšťanstvo.⁴⁰⁵ Gerlach (1813–1884) pocházel z německé rodiny příslé do Plzně z Bavorska. Jeho otec Karl byl učitelem na hlavní škole a tak se přirozeně i jeho syn měl stát učitelem. V Plzni mladý Josef navštěvoval gymnázium a po jeho absolutoriu se rozhodl odejít na pražská práva. V Praze se však věnoval spíše hudebnímu životu a do Plzně se vrací (po smrti otce, který ho finančně podporoval) roku 1837 pouze jako právní koncipient. Doma se stal brzy pro své elegantní vystupování a sympatický zevnějšek miláčkem společnosti. Účastnil se bezpočtu domácích plesů, kde byl nejenom jako výborný společník, ale především jako vynikající klavírista vždy středem pozornosti. Musel však samozřejmě pomýšlet na své hmotné zabezpečení, a tak se roku 1839 ženil s o dvanáct let starší Marií, vdově po kontribučním Janu Nepomuku Jelínkovi, majitelce domu 4/103 v Masokrámské ulici (pozdější Mansfeldova, dnešní Dřevěná ulice, pozn. aut.), jejíhož syna Jana učil klavírní hře. Brzy poté si v manželčině domě otevírá kaligrafickou kancelář a především hudební a taneční školu. Dle tradice byla jeho hudební a taneční škola v dnešním tzv. „probuzeneckém

---

⁴⁰⁵ Měšťané spolu například v šedesátých letech vydávali v Maaschově nakladatelství klavírní sbírku „Heitere Spenden. Tanz Album.“ V AMP jsou pod sig. H 1373 XXVI a 11/38, a H 1373/a XXVI a 11/38 uloženy sbírky z let 1861 a 1863. Jiné exempláře, snad i pro jiné roky, které by dle přípisu předchozího majitele Václava Mentbergera z roku 1936 na H 1373/a XXVI a 11/38 měly být uloženy v NPM, se bohužel nepodařilo dohledat. Gerlach zde publikoval roku 1861 již zmíněný *Charlotten-Gallop*, který věnoval dceři velkomlynáře Františka Hýry Charlotte, a v roce 1863 *Bertha-Polka Mazur*. Z alba *Heitere Spenden* snad existuje i ročník 1860, který by měl být uložen v Muzeu české hudby v Praze jako „Tanz Album“ pod sign. XVII F 251. Jeho obsah ovšem bohužel zůstává neznámým.

pokoji“ v prvním patře domu.⁴⁰⁶ Od let čtyřicátých až po svou smrt byl Gerlach skutečným živlem. Studoval nová díla pro městské divadlo, byl členem Národní gardy, později i ostrostřelecké kapely, s dcerou Emilií se účastnil všemožných akademií a koncertů, dával soukromé hodiny hudby a samozřejmě vzbuzoval obdiv dámské společnosti, a protože nebyl „chudý srdcem“, šla leckterá jeho historka šeptem po celém městě. Roku 1862 byl krátce též i druhým sbormistrem Hlaholu, načež odchází do německé Liedertafel. A tak žil až do své smrti. I ve stáří čilý, s šedivou bradkou, notami v podpaží byl všude rád vídán. Podle Antonína Špeldy⁴⁰⁷ patřil Gerlach k lidem, kteří o sobě říkali „Já nejsem ani Němec, ani Čech, já jsem Plzeňan“, což odráželo dobové národnostní smýšlení velké části plzeňského měšťanstva. Tento národnostní postoj tak způsobil, že i v době, kdy umírá, se jeho pohřbu svorně účastnili Češi i Němci. Co se interpretačních a skladatelských kvalit týče, je nutno poopravit všeobecné nízké mínění o jeho umělecké osobnosti. Vždyť vlastně už mladý Bedřich Smetana, i když se mu Gerlachova hra příliš nelíbila, ho považuje za virtuosa. Zdeněk Nejedlý ve své Smetanovské monografii⁴⁰⁸ vidí Gerlacha spíše jako povrchního člověka a vcelku tuctového, ba špatného skladatele. Dochované Gerlachovy partitury popravdě nejsou sice žádnými uměleckými „trháky“, ale je v nich patrný dobrý nápad a kvalitně zvládnutá kompozice podle aktuálních módních vlivů. To, že Nejedlý Gerlachovi vyčítá absenci skladeb hlubšího rázu, rovněž není výtkou na místě, neboť Josef Gerlach asi nikdy neměl ani vnitřní potřebu taková díla komponovat (nehledě k tomu, že většina díla se ani nedochovala, protože dědicové většinu pozůstalosti po jeho smrti vystěhovali na ulici, kde byla zničena).⁴⁰⁹ Tedy, stejně jak Gerlach žil a cítil, tak přirozeně i skládal.

---

⁴⁰⁶ Na to však, že se tu měly pořádat taneční hodiny či orchestrální zkoušky, je tento pokoj relativně malý.

⁴⁰⁷ A. ŠPELDA, *Koncertní umělci Plzně a Plzeňska 1780-1988*. Klavíristé, houslisté violisté a kontrabasisté 1, Plzeň 1988, s. 2,

⁴⁰⁸ Z. NEJEDLÝ, *Bedřich Smetana VII*, s. 612-618.

⁴⁰⁹ Dochované Gerlachovy skladby, které se dle Z. NEJEDLÉHO, *Bedřich Smetana*, s. 615, měly údajně nacházet ve sbírkách NPM v Plzni byly : *Theresien-Polka*, *Emilien-Polka*, *Allianz-Polka*, *Alleweilfidel-Polka*, *Josefinen-Polka*, *Bergmann-Polka* (ta byla hrána na hornickém plese a kvůli napodobení trhání skal se během ní i střílelo. Viz.: Z. NEJEDLÝ, c. d.), *Berta-Polka Mazur*, *Klara-Polka Mazur*, *Charlotten-Galopp*. V současné době bylo však možno v NPM nalézt jen rozpisy pro dechový orchestr připisované Gerlachovi (NPM, *Pozůstalost Josefa Gerlacha*, Fascikl skladeb pro dechový orchestr sign. 6493-6587), z nichž snad jeho původními skladbami mohou být *Jean Picolo*

Oproti Gerlachovi se Gluth tolik společensky „nepředváděl“. Žil spíše usedlejším měšťanským životem a hudebně-osvětovou činnost spojoval se svým druhým zaměstnáním právního kancelisty, sám pak sebe kupříkladu roku 1851 označoval spíše za právníka,⁴¹⁰ než za hudebníka. Friedrich (Bedřich) Gluth (1830 - ?) pocházel z domu „U Tří zlatých korun“ v dnešní Sedláčkově ulici. Vystudoval právnickou fakultu a po návratu do Plzně se oženil s Annou Reisovou, dcerou krajského ranlékaře Josefa Reise. Po Reisově smrti zdědili manželé jeho dům 10/98 na rohu náměstí a Masokrámské⁴¹¹ ulice. Zde si Gluth zřídil právní kancelář a ve druhém patře domu, takřka proti oknům Gerlachovým, otevřel i svou hudební a taneční školu. Asi nejvýznamnějším Gluthovým podnikem bylo nastudování Lortzigovy opery *Car a tesař* roku 1863. Celé dílo secvičil se svými žáky a společně ho s velkým úspěchem provedli v městském divadle. Neobyčejný ohlas tohoto činu pak Gluthovi dokonce vynesl zvláštní poděkování městské rady. Po smrti své první manželky si Friedrich Gluth bere jednu ze svých žaček, mlynářskou dceru Annu Stecklovou, a stěhuje svoji praxi i hudební školu do svého nového domu na Ferdinandovu třídu.⁴¹² Svého otce pak pravděpodobně umělecky předčil syn Viktor, který se stal profesorem na konzervatoři v Mnichově a vedoucím orchestru tamější dvorní opery. A byl to právě Viktor Gluth, kdo roku 1894 poprvé v Mnichově provedl Smetanovu *Prodanou nevěstu*.

Mimo Gerlacha a Glutha nacházíme v Plzni poloviny 19. století i několik osobností veřejného života, které nejen že „salonní hudbu“ provozovaly, nýbrž i samy komponovaly. Jmenujme tak kupříkladu lékárníka od „Bílého Jednorožce“ Eduarda Kalsera (Khalsera),⁴¹³ katechetu Bedřicha Hingsta,⁴¹⁴ nebo jakéhosi Bedřicha Hynku.⁴¹⁵

Polka, sign. 6493-6496; 6515-6523; 6531-6532; 6534 a *Marien Polka*, sign. 6493-6496; 6515-6523; 6531-6532; 6534. Ostatní skladby jsou pak díly J.N. Pavlise, J. Prohasky nebo H. Thalberga.

⁴¹⁰ AMP, Kreisstadt Pilsen Heimathscheinsprotokoll 1850 - 1868, RKP 499.

⁴¹¹ Později Mansfeldovy, dnes Dřevěné ulice, pozn. aut.

⁴¹² Co se vlastní skladatelské činnosti Gluthovy týče (část pozůstalosti je uložena v NPM, nalézt se podařilo však jen poměrně jednoduché: *Idilla op.1*, „*composta e dedicata alla sua cara discepola, la beata Signorina Anna Riess di Federico Gluth*“, pro klavír či harfu sign. 7403, stejná skladba i pod sign. 7393; *Vergissmeinicht*, pro klavír a zpěv, sign. 7392 a *Abendleuten op. 6* „*Gedicht von J. N. Vogl. In Musik gesetzt von Friedrich Gluth*“ pro klavír a zpěv, sign. 3238.), šlo snad často i o díla s hlubším podtextem a složitější kompozicí, a tak možná právě proto byly v tehdejší měšťanské společnosti oblíbeny spíše ty méně náročné kousky Gerlachovy.

⁴¹³ Rodina Edvarda Kalsera (1822–1879) přišla do Plzně ve třicátých letech z Písku. Edvard Kalser si roku 1859 v Plzni zakoupil nový dům na rohu náměstí, postavený na místě zbořeného domu

Spolu z výše zmíněnými autory osobnostmi bylo zmíněno poměrně zajímavé klavírní album „Heitere Spenden“. Do něj pak mimo nich přispívali i hudebníci z povolání. Ať už to byl třeba regenschori František Mates,⁴¹⁶ klatovský vojenský kapelník František Klíma,⁴¹⁷ či dokonce pozdější slavný vojenský kapelník Johann Nepomuk Král.⁴¹⁸

Říhovského. Zřejmě byl vcelku plodným a úspěšným komponistou, neboť byl autorem celé řady opusů. Dosavadní literatura o Kalserovi jako skladateli mlčí. Pouze L. LÁBEK, Plzeň v letech šedesátých, vznik Občanské záložny a její vývoj, Plzeň 1938, s. 49 ho zmiňuje jako zástupce německé hudební společnosti. V kompozici se pak Kalsler skoro přibližuje kvalitám Gerlachovým, což mohou doložit jeho dílka *Dahlien-Quadrille* (Heitere Spenden 1861), nebo *Weideröschen-Walzer* (Heitere Spenden 1863). Z jeho dalších skladeb pak uvedme kupříkladu *Alcéen-Quadrille op. 22.*, Prag 1858 (NKP sign. 59A 5294) a *Villeichen-Ouadrille*, In: Carnevals Album 1860, Prag 1860 (NKP, sign. 59A 3104) . Co se Lábkova národnostního zařazení Kalserovy rodiny týče, musíme říci, že je víceméně poplatné myšlení doby vzniku. Dnes bychom spíše mohli soudit, že rodina, tak jako ostatně většina měšťanských rodů Plzně takřka celého 19. století, byla národnostně utrakvistická. Vlastní úmrtní oznámení Kalserovo (AMP, osobní pozůstalosti, Edvard Kalsler a jeho rodina, LP XV/148, Úmrtní oznámení Eduarda Kalsera), je psáno, jako ostatně většina těchto dokumentů té doby, oběma zemskými jazyky. Celý hudebně poměrně nadaný rod Kalserů (další Kalsler jménem Edvard byl mimo jiné v Plzni v letech 1913-1914 i druhým divadelním kapelníkem a poměrně oblíbeným skladatelem v časech první republiky) byl ještě hluboko do dvacátého století spíše národnostně i jazykově nevyhraněný. V první polovině 20. století ovšem existují dvě větve rodu, z nichž jedna je českou, druhá se pak hlásí k národnosti německé. (Více: AMP, osobní pozůstalosti, Edvard Kalsler a jeho rodina, LP XV/148).

⁴¹⁴ Bedřich Hingst působil v Plzni do října 1861, kdy byl ustanoven katechetou u Andělských panen v Praze, nato byl i kaplanem v Tismicích. Oproti předchozím zmíněným by se o Hingstovi dalo tvrdit, že holdoval spíše českému smýšlení, neboť byl právě v radikálně česky smýšlející společnosti vcelku oblíben. Že s Plzní měl co do činění i po svém odchodu, dokládá i roku 1862 jím založená školní nadace pro dva chudé žáky odbyvší s dobrým prospěchem obecnou českou školu s požítkem 16. zl. 80 kr. Z jeho skladeb vcelku nevysoké hudební úrovně jsou v Plzni dochovány *Božena-Polka 1842* (AMP, HU 118/4 – tisk, HU XVI e 6/2 – pozdější opis) a *Wlasta-Polka Tremblante* otištěná ve sbírce „Heitere Spenden“ pro rok 1861.

⁴¹⁵ Bližší údaje o Hynkovi se nepodařilo zjistit. Jeho jméno je zmíněno jen roku 1863 v albu „Heitere Spenden“ u poměrně jednoduše koncipované skladby *Na Zdar-Polka Tremblante*. Možná tak, že šlo pouze o jakousi šifru výše zmíněného Bedřicha Hingsta, který by snad takovouto kompozicí nějak uškodil svému novému postavení. Rovněž adresář Ignaze SCHIEBLA, Adress-Buch der. königl. Kreisstadt Pilsen 1864, Pilsen 1864, jméno Hynka neregistruje a dotaz na kartotéku obyvatel Plzně uloženou v AMP je u Hynka taktéž negativní.

⁴¹⁶ 1861 – *Hoffnungsstrahlen-Walzer*, 1863 – *Sylphyden-Galopp*.

⁴¹⁷ František Klíma (1829–1886) vystudoval v letech 1840–1846 hru na lesní roh a klavír. V letech 1855–1868 byl kapelníkem u hudby 8. husarského pluku posádkou v Klatovech, kde vyvíjel horlivou

Tím jsme se však dostali již do let šedesátých, které jsou pro hudební Plzeň významné zrodem dvou význačných pěveckých amatérských spolků, českého „Hlaholu“ roku 1862, a po jeho úspěších i roku 1866 německé „Liedertafel“. Plzeňský Hlahol byl ustaven podle vzoru pražské organizace vlastně již roku 1861, ovšem jeho stanovy byly schváleny až 10. října roku 1862. První mužský pěvecký spolek plzeňský se sešel ještě třicátého téhož měsíce za předsednictví obchodníka Emanuela Tuschnera. Ihned se našlo šestatřicet hudbymilovných členů, včetně Friedricha Glutha, kteří si stanovili jako cíl dvakrát do týdne pěstovat v prostorách Měšťanské besedy „slovanský zpěv“.⁴¹⁹ Významného posílení se sboru dostalo i v osobě již zmíněného Josefa Gerlacha, který se stal brzy jeho vůdčí uměleckou osobností. Brzy po svém vzniku

---

a „národní“ činnost. Roku 1869 z Klatov odchází jako kapelník k pěš. pl. č. 25 do Terezína, kde setrval do roku 1871, kdy byl disponován do Ruska. Od roku 1875 je již připomínán v Rusku jako civilní hudebník. Ve zmiňované sbírce je Klíma zastoupen dvakrát. A sice v roce 1861 drobotinou *Marinka-Polka* a ve vydání z roku 1863 pak nenáročnou *Klara-Polka francaise*.

⁴¹⁸ Johann Nepomuk (Nicolas) Král (1839-1896) pocházel z rodiny vojenského kapelníka, který v Plzni střídavě vykonával funkci kapelníka a dirigenta ostrostřelecké kapely (více v kapitole zabývající se vojenskou hudbou). Mladý Johann rovněž často hrával nejprve jako elév, později i jako plnocenný interpret právě v plzeňské ostrostřelecké kapele. Roku 1862 pak vstupuje do služeb armády a až do roku 1885 zde střídavě působí jako kapelník u pěších pluků č. 13., 17., 20., 36. a 38. Poté krátce působil ve Vídni jako úspěšný organizátor zábavních koncertů. Brzy se ovšem vrací opět do armády a slouží jako kapelník u pěš. pluků č. 23. a 24. Jeho asi nejznámější díly jsou *Bruckner Lager Marsch*, *Radetzky-Monument*, *Ringstrassen-Bilder*, *Philippovich-Marsch* a patrioticky laděný pochod *Hoch Habsburg* z roku 1879, věnovaný ku příležitosti stříbrné svatby rakouského panovnické páru, který se dočkal nesčíslného počtu vydání. Do alba *Heitere Spenden* Král přispěl prokazatelně alespoň dvakrát. Roku 1861 se zde objevuje nenáročná *Emilien-Polka-Mazur*, která je srdečně věnována dceři Josefa Gerlacha Emilii, mimochodem nadané zpěvačce, která každodenně svým zpěvem, linoucím se z oken otcovského domu okouzlovala kolemjdoucí. O dva roky později pak Král přispívá i dílkem *Rosa-Quadrille*.

⁴¹⁹ Předsedou byl Emanuel Tuschner a do správního výboru pak byli povoláni: Bedřich (Friedrich) Gluth, starosta, MUDr. Vilém Šel, místostarosta, Jan Sinkule, první ředitel, Alois Schmid, druhý ředitel, Jan Rychtářík, jednatel, Emanuel Tuschner, pokladník, Jan Odvarka, listovní, Karel Dobek a Hynek Schiebl. Ostatní členové byli: Vojtěch Hřímálý, Antonín Škoda, Matěj Plzák, Václav Schwarz, Viktor Janke, Václav Němec, Václav Krenner, Robert Šašek, Erhewein Kieswetter, P. František Jizba, Vojtěch Šrámek, Ferdinand Beran, J. V. Beringer, Jan Richter, Theodor Müller, Josef Leba, Alois Utler, J. R. Port, Jan Hässler, Karel Steffl a Augustin Klausevic. Podle: Památník „Hlaholu Plzeňského“. 1862–1887. Na oslavu 25leté činnosti spolku z usnesení výboru sestavili V. Pečenka, M. V. Slezák, F. Diviš, Plzeň 1887, s. 20.

počal Hlahol pořádat nejen vlastní zkoušky, ale pyšnil se rovněž veřejnými vystoupeními často spojenými i s „turistickými“ výlety do širokého okolí města. První koncert provedl spolek již 18. ledna roku 1863, načež sklídl ohromný obdiv veškerého publika.⁴²⁰ Neobyčejný úspěch podniku měl za následek i výrazné zvýšení členské základny na dvašedesát členů výkonných a přihlášení některých pěvců i nepěvců za údy zakládající.⁴²¹ Své druhé vystoupení (18. května 1863) pak Hlahol spojuje i s výletem do okolí Druztové nedaleko Plzně.⁴²² V tomto a podobném duchu poté probíhaly veškeré akce sboru i v letech následujících.⁴²³ Některé z nich již byly, nebo ještě budou zmíněny v jiných kapitolách, takže se propříště zastavme jen u několika málo spíše všedních, a proto méně známých momentů z dějin spolku.⁴²⁴ Roku 1864 se

---

⁴²⁰ Na koncertě, který se konal v den „Jména Ježíš“ v arciděkanském kostele, byla Hlaholem za přispění mnoha dobrovolníků provedena slavnostní *Vokální mše pro mužské hlasy* od Tobiáše Haslingera. Během představení, jehož se účastnilo na 80 účinkujících „*zvlášť dojemně zněl při graduale staročeský chorál „Hospodine pomiluj ny“ a chrám byl téměř přeplněn*“ M. HRUŠKA, s. 779.

⁴²¹ Byli to pánové: arciděkan P. Antonín Hlavan, purkmistr MUDr. Jan Maschauer, August Fodermayer, Friedrich Gluth, Karel Hahnenkam, Vilém Klotz, František Pecháček, Gustav Feyerfeyl, Tomáš Nechutný, Edvard Kalser, Jakub Sýkora, Antonín Hýra, Martin Kamen, Josef Khodl st., Eduard Svidenský, Antonín Holub, Josef Sägel, bývalý krajský a místodržitelství rada Tomáš šl. Putzlacher, Josef Kessler, Jaroslav Peithner a pak ještě pětadvacet členů přispívajících. Můžeme tedy říci, že to byl průřez kulturně „pokrokovější“ měšťanskou společností, jejíž členové se později hlásili buď spíše k české, či německé jazykové straně, nebo stále zůstávali neutrální.

⁴²² Zde členové Hlaholu uspořádali „dostaveníčko“ místnímu faráři Zárubovi, načež byli následováni velkým počtem publika k nedalekému kopci „Hrádek“, „*Kde ku potěše okolního lidu zapěli několik vlasteneckých sborů.*“ Více: Památník „Hlaholu plzeňského“, s. 21.

⁴²³ Tak například pro lepší představu o životě spolku uvedme k roku 1863 události, podle výčtu obsaženého jak v podrobném Památníku Hlaholu (s. 22-23), tak ve vlastní sborové kronice AMP, Hlahol v Plzni, Památná kniha 1862-1880, sign. 8e 67. Roku 1863 Hlahol pořádal mimo zmíněných akcí ještě zastaveníčko v Plzni dlícímu náměstku českého místodržícího hraběti Belcredimu (24. června) tři výlety do okolí Plzně, z nichž dva byly však pokaženy deštivým počasím, 11. října uctil památku slovanských věrozvěstů Cyrila a Metoděje provedením Zvonařovy *Mše* s vložkou „*Píseň sv. Václava*“ a ještě téhož dne konal valnou hromadu, na níž za čestného člena zvolil Gerlachovu dceru Emilii. Po schůzi poté členstvo stihlo ještě pořádat v sále hostince „U Města Hamburku“ taneční a pěveckou zábavu, jejíž čistý zisk ve výši 12. zl. byl zaslán na pomoc pohořelým v Polné.

⁴²⁴ Celková studie o dějinách i repertoárové skladbě Hlaholu od roku 1862 až po rok konec první světové války byla ohájena na Jihočeské universitě roku 2002. Více tedy: Luboš BARDOUN, Plzeňský Hlahol. Studie k dějinám spolku od jeho založení do roku 1918, České Budějovice 2002.

v řadách sboru schyluje k první větší rozmíšce. Německý spolek „Deutsches Singkränzchen“, jaksi předchůdce průbojnější Liedertafel, navrhuje Hlaholu společný koncert, na kterém by členové obou sdružení zapěli německé i české písně. Představenstvo Hlaholu to odmítá s poukazem na to, že spolek má pěstovat pouze „slovanský zpěv“, a tak někteří členové, kteří by se dali radit spíše k německé jazykové skupině, ze sboru vystupují.⁴²⁵ Přes tyto nepříjemnosti ovšem Hlahol dostává osobnost umělecky nejpovolnější, skladatele a sbormistra Hynka Pallu,⁴²⁶ který během svého působení v letech 1864-1874 z amatérského souboru utváří těleso schopné studovat nejnáročnější vokální literaturu. A byl to pak právě Palla, který již roku 1867 při Hlaholu založil i ženskou odbočku, čímž se sdružení stalo jedním z prvních pěveckých spolků v Českých zemích, který mohl provádět i smíšené sbory. Života v Hlaholu se účastnila koncem šedesátých let mimo jiné i básnířka Eliška Krásnohorská, sestra učitele hudby Jindřicha Pecha⁴²⁷ a švagrová Hynka Pally, která na jeho počátky pamatuje i ve svých vzpomínkách.⁴²⁸

---

⁴²⁵ Zde je nutno podotknout, že mnozí členové Hlaholu byli i podporovatelé „Singkränzchen“, později pak Liedertafel. Nevraživost se pak asi poněkud uklidnila, neboť M. HRUŠKA, *Knihy pamětní*, s. 856, upomíná na společné vystoupení obou korporací 15. května 1865 při dostaveníčku před domem purkmistra Maschauera.

⁴²⁶ I když by snad skladatel a učitel Hynek Palla (1837-1896) mohl být zařazen spíše mezi hudebníky profesionální, jeho životní osud je natolik propojen s amatérským hudebním životem, že je nutno jeho životní dráhu zmínit právě na tomto místě. Palla byl pražským rodákem a zde setrval až do roku 1874, kdy přichází do Plzně. Již v Praze žil v poměrně dobrých hmotných poměrech, bydlel například s manželkou Julianou (sestrou Elišky Krásnohorské) ve vlastním domě na Smíchově, který jeho žena dostala roku 1866 věnem od své matky. V Praze byl mladý Palla účastníkem širokého spektra kulturních činností. Byl členem zdejšího Hlaholu i Umělecké besedy. Do Plzně pak vlastně přišel díky svému členství v Pražské obci Sokolské, aby pomáhal organizovat její právě ustavenou plzeňskou odbočku. Od stejného roku až do roku 1874, kdy se tohoto postu vzdává, je pak sbormistrem hlaholským. Po roce 1874 se věnoval spíše vlastní skladatelské činnosti a kritice, především v plzeňských periodících. Byl to pak právě Palla, který dal roku 1882 podnět k založení Filharmonického spolku, jež vyvíjel činnost v oblasti instrumentální hudby až do jeho smrti roku 1896. Na přelomu osmdesátých a devadesátých let pak Palla píše i studie k dějinám sokolského a hudebního hnutí v Plzni, nebo hudební rozbor Fibichovy *Bouře*. Z nespočtu vlastních Pallových opusů pak jmenujme kupříkladu *České tance z písní národních pro mužský sbor*, sbory *Večerní* a *Má Lásky*, nebo *Concertino* pro hoboj a orchestr.

⁴²⁷ Viz. kapitola týkající se profesionální hudby plzeňské.

⁴²⁸ „*Bratr i švagr hned nás obě dívky* (Elišku a její sestru Julianu, manželku Pallovu, pozn. aut.) *odvedli v kruh nečetných tehdy pěvkyněh přizvaných do „Hlaholu“, kam chodilo z mladší společnosti*

Plzeňský Hlahol byl skutečně nejvýznamnějším amatérským hudebním spolkem od svého založení až po svůj postupný zánik koncem čtyřicátých let 20. století. Jeho členové se nejen pasivně účastnili veřejného kulturního života, ale oni ho dokonce značnou měrou spoluvytvářeli. Spolek většinou nevystupoval sám, neboť přece jen, i v tolik sborovému zpěvu nakloněném 19. století, by jen vokální program nebyl příliš posluchačsky atraktivní. Proto sbor ke svým produkcím většinou zval sólisty nebo dokonce celá orchestrální tělesa, nejčastěji pak místní kapelu ostroštreleckou, hudby vojenské⁴²⁹ a od osmdesátých let 19. století konečně i Filharmonický spolek plzeňský.

O tom, jak bylo celé sdružení aktivní, se nedozvídáme jen z jeho vlastního, poměrně dobře dochovaného písemného i hudebního archivu, ale i z dobového tisku a dalších svědectví. Jako pomůcka nám může sloužit například sumární shrnutí činnosti spolku v Památníku Hlaholu,⁴³⁰ kde je za pětadvacetiletou činnost (1862-1887) uvedeno 210 podniků vlastních (9 slavností, 72 koncertů, 1 koncert akademie, 70 zábav, 12 večírků, 22 výletů a 10 podniků v jiných obcích) a 259 čísel pořádaných jinými korporacemi, na kterých Hlahol jen spoluúčinkoval (50 slavností, 10 koncertů jiných spolků, 50 sňatků, 76 pohřbů, 19 zastaveniček a 11 výletů jiných spolků).⁴³¹

Za Pallova vedení pak sbor zpívá ještě především díla pro mužské hlasy od autorů domácích, především skladby Tovačovského, Bendlovy, Křížkovského, Pallovy, Josefa a Emanuela Vašákových i Pallova učitele Josefa Leopolda Zvonaře. Z autorů cizích nacházíme na repertoáru hlavně Beethovena, Mendelssohna, Schumanna,

---

mužské vše, co znalo noty, ba i ne jeden intelligent ne kvůli zpěvu, nýbrž proto, že se rád pobavil též něčím jiným než kartami v dýmu při "bavorském", jak se pravému "plzeňskému" pivu říkalo v Plzni. v kroužku mladých pěvkyní, jichž uznanou náčelnicí a první solistkou byla Dorotka Reifová, bylo několik milých dívek, s kterými jsme se dobře spřátelily, a k nimž o něco později přibyla má bývalá spolužačka, Božena Čechová. Slečna Reifová, vynikající mezi družkami vážnou, zjemnělou povahou a uměleckým nadáním, zaujala – jako v nějaké novelle – srdce mého bratra, zpívajíc při mši solo tak ušlechtilou vroucností, že k ní přilnul dříve ještě než ji spatřil..." E. PECHOVÁ-KRÁSNOHORSKÁ, Z mého mládí, s. 188.

⁴²⁹ Jelikož tyto profesionální hudební soubory byly, dá se říci, nosnými tělesy takovýchto hlaholských koncertů a jejich působení se stalo ústředním tématem práce, budou tyto akce zmíněny až v souvislosti s nimi.

⁴³⁰ Památník „Hlaholu plzeňského“, s. 112.

⁴³¹ „V počtu tom nejsou zahrnuty obvyklé výkony, jako: zastavenička a domácí produkce, slavnosti ku počtě jmenin starosty, místostarosty a ředitele; obvyklé truchlozpěvy na den "Všech svatých"; pohostinské vystupování salonního okteta a salonního quartetta nejen v Plzni, ale i na venkově a j.“ TAMTÉŽ.

Webera, Davida, Bazina, Rubinštejna, Želenskiho a jiné. Z děl, ve kterých se uplatnil ženský element. Pak jmenujme kupříkladu Smetanův ženský sbor z *Braniborů v Čechách* a Pallovy vlastní kantáty *Noc nad Vltavou* a *Sláva jara*. Ihned po Pallově odchodu ze sbormistrovského postu se tohoto nelehkého úkolu ujal Matěj Slezák, který zde vydržel až do roku 1894. Slezák od Pally přebírá již hotové koncertní těleso, které sice bylo poslední dobou, pravděpodobně díky odchodu Pechově z Plzně, v jakémisi úpadku. To mu ovšem zanedlouho nijak nebrání v pořádání podniků v pravdě velkolepých, především za spoluúčasti vojenské kapely 35. pěšího pluku sv. pána z Philippovičů vedené kapelníkem Františkem Schmidem. Tak například 7., 12. a 19. května 1876 mělo v Plzni péčí obou korporací premiéru Verdiho *Requiem*, 6. a 7. dubna 1884 Dvořákova *Stabat Mater* a po obrovském úspěchu se Dvořák rozhodl Plzeňskému Hlaholu svěřit o rok později⁴³² i premiéru svého nejnovějšího díla, kantáty *Svatební košile*. Mimo kapelu 35. pěš. pluku s Hlaholem často vystupoval i orchestru chebského pluku č. 73⁴³³ pod vedením Vendelína Kopeckého, s nímž byl největší úspěch slaven při provedení koncertu z Dvořákových děl konaném 26. dubna 1892 na počest mistrova odjezdu do Ameriky.

Po velmi kvalitním ředitelství Slezákově, který roku 1894 z důvodu nemoci abdikoval, se uprázdněného místa sbormistra ujímá již dříve zmíněný harfista Jindřich Strnad.⁴³⁴ Po Strnadovi poté přichází další profesionální hudebník, skladatel a sbormistr Norbert Kubát,⁴³⁵ mimo jiné zároveň i regenschori u sv. Bartoloměje. Kubát setrval jako hlaholský sbormistr plných šestnáct let, tedy až do roku 1915. Pod jeho vedením sbor nezískával ovace již jen na domácí půdě, ale nacházíme ho i na zahraničních zájezdech. První známky zahraničních vystoupení lze vysledovat již roku 1889, kdy někteří členové spolku navštívili světovou výstavu v Paříži. Čtyři z nich tehdy po vyčerpávajícím dni vyhledali osvěžení v české Makovského restauraci, kde přirozeně s velkým ohlasem hostů, zazpívali něco ze svého repertoáru. Zde také asi vznikla idea dalších zahraničních cest, tentokrátě však zcela v duchu hudebním. Jedním ze čtyřech pěvců v Makovského restauraci byl i Jindřich Huml, jehož idea vytvoření reprezentativního sboru z členů spolku byla uvedena v život dne 2. února 1896. Tehdy se sešlo pětadvacet nejlepších zpěváků Hlaholu a s Humlem v čele založili „Odbor pro

---

⁴³² Ve dnech 28. a 29. června 1885.

⁴³³ V Plzni posádkou v letech 1889-1894.

⁴³⁴ Více viz. : kapitola týkající se profesionální hudby.

⁴³⁵ O Kubátově činnosti více v kapitole týkající se církevní hudby.

pěveckou výstavu pařížskou“,⁴³⁶ který měl připravit pěvecké vystoupení na plánovanou výstavu v Paříži roku 1900. Poprvé mimo České země se „Pařížský odbor“ účastnil mezinárodní pěvecké soutěže v belgickém Bruselu dne 22. července 1900. Již před vlastní soutěží, i když to bylo soutěžními regulami oficiálně zakázáno, byl představenstvem Bruselu požádán, aby předvedl své schopnosti.⁴³⁷ Ve vlastní soutěži, která se konala v sále královské společnosti „De la Grande Harmonie“ za účasti čtyřiceti evropských sborů, získal „Pařížský odbor“ první cenu 1200 franků a sbormistr Kubát, který se musel čtrnáctkrát děkovat publiku, obdržel čestnou zlatou plaketu.⁴³⁸ Ještě téhož dne v noci odjel „hlouček českých pěvců“ do Paříže, kde se 23. července konala při výstavě další mezinárodní pěvecká soutěž. Do města dorazili Plzeňané v šest hodin ráno, přesto však již byli o třetí odpoledne vzorně nastoupeni v sále „Trocadérs“. „Pařížský odbor“ opět v tvrdé konkurenci mnohem větších těles zvítězil se značným náskokem.⁴³⁹ Po ohromných úspěších v Belgii a ve Francii měl být „Pařížský odbor Hlaholu“ rozpuštěn a jeho posledním veřejným vystoupením se měla stát spoluúčast na koncertu pořádaném „Sdružením českých žurnalistů v Plzni“ dne 18. ledna 1901. Na naléhání veřejnosti a snad i z vidinou dalších úspěchů však byla korporace zachována a oddělila se od Hlaholu pod názvem „Smetana.“⁴⁴⁰

---

⁴³⁶ Známý spíše jako „Pařížský odbor Hlaholu“.

⁴³⁷ 21. července sbor na žádost bruselského starosty de Mota zapěl v radničním sále píseň *Kde domov můj* a v neděli 22. července přednesl v chrámu sv. Michala a Goduly slavnostní *Pickovu Mši*.

⁴³⁸ Čtyřiadvacetičlenný sbor zde v konkurenci těles o stu až dvou stech pěvcích s neobyčejným vypětím a technickou vytríbeností přednesl skladby *Utonulá* od Pavla Křížkovského a Pallovy *České tance*.

⁴³⁹ V porotě tehdy mimo jiné zasedli i dva tehdejší význační skladatelé francouzští, Laurent de Rillé a Camille Saint-Saëns, jehož díla byla mimochodem plzeňským Hlaholem koncem 19. století často uváděna (například v té době již zemřelý Palla Saint-Saëns zařazoval i na programy Filharmonického spolku a dokonce i místní kapely vojenské hrávaly na svých vystoupeních potpourri z jeho oper). Laurent de Rillé byl dokonce tak unešen výkonem českých pěvců, že sbormistru Kubátovi věnoval partituru svého nejnovějšího sboru *Choeurs d'Orphéons*.

⁴⁴⁰ Základem pěveckého spolku Smetana se stalo dvaadvacet původních členů „Pařížského odboru“ pod vedením sbormistra Bohumila Beneše. Sdružení zpočátku studovalo díky menšímu počtu členů jen drobnější skladby a samozřejmě hned na jeho prvních vystoupeních nesměla chybět díla jeho věrných přátel, Saint-Saënsa a de Rillého. I když šlo o menší pěveckou skupinu, neváhali její členové často pořádat koncerty za spoluúčasti chvalně známé vojenské kapely pěš. pl. č. 35, či se dokonce účastnit zahraničních akcí. Zajímavé bylo i vystoupení sboru 19. května roku 1903 na společném českoněmeckém koncertě v prospěch zřízení pomníku císařovny Alžběty, o které vedení

I po určitém členském a kvalitativním oslabení však Hlahol neustával ve své činnosti, ba naopak, troufal si stále na větší a náročnější akce, často pak i s jistým podtextem nacionálním. Tak hned 24. listopadu 1901 pořádá například velký koncert k počtě šedesátých narozenin svého velkého příznivce, Antonína Dvořáka. Roku 1902 pak třeba vyjíždějí i do Vídně, aby podpořil kulturu českého živlu vystoupením v místnostech Spolku přátel hudby. V úmrtním roce Dvořákově pak spolek pořádal i koncert⁴⁴¹ věnovaný památce zvěčnělého génia, na který bylo pozváno i slavné České kvarteto.⁴⁴² Z klasického průběhu událostí Hlaholu se vymykají oslavy jeho dvou slavných členů, šedesátých narozenin Elišky Krásnohorské (1907) a slavnostního odhalení pamětní desky Hynku Pallovi na jeho domě v Prokopově ulici č. 13.⁴⁴³

---

požádala kněžna Pavlína Metternichová. Toto vystoupení přirozeně vyvolalo velkou nevoli u nacionálně naladěných českých novinářů, ale brzy se na celou akci zapomělo. Roku 1905 (23. července) se spolek účastní svého prvního zahraničního zájezdu a sice na „Mezinárodní pěvecké závody“ v belgických Verviers, kde opět získávají za Kličkův *Blaník* a Pallovy *České tance* zlatou plaketu a od belgického korunního prince sévreskou vázu. Po úspěchu ve Verviers odjíždí „Smetana“ ještě do lázní Spaa (25. července), kde v galerii Leopolda II. pořádá další samostatný koncert (zde se pěvci seznámili se skladatelem H. Balthasarem Florencem, který jim věnoval některá svá díla, jež se pak dostala do repertoáru). Že „Smetana“ měl dobré vztahy především s belgickým prostředím, dokládá i jeho úspěšná snaha o provádění děl Bedřicha Smetany na bruselských jevištích, podpořená roku 1907 darem Smetanových partitur, označeným prozaickým názvem „Prodaná nevěsta do Bruselu“. Do Bruselu se opět „Smetana“ navrací pod vedením Antonína Arnety 24. července roku 1910 na pozvání pěveckého spolku „Les Artisans Reúnis“, který zde ke svému šedesátiletému výročí trvání pořádal pěvecké závody. Tentokrát již „Smetana“ neztřížil, ale získal i tak krásné druhé místo. Konečně poslední zahraniční cestou sboru před vypuknutím války byl zájezd do Švýcarska roku 1914 s dirigentem Jakubem Tichým, kde byly uspořádány dva koncerty v Bernu (19. července) a v Interlaken (20. července), na kterých byla provedena díla Smetanova, Dvořákova, Pallova, Sukova, Foersterova a jiných, z cizích autorů pak přirozeně sbory Saint-Saënsův, de Rillého a Hagarův. Za války veřejná činnost spolku díky omezeným poměrům poněkud ochabla a asi jeho nejzajímavějším vystoupením v tomto období byl přednes Verheyova *Dies irae* na pohřbu purkmistra Petáka 23. listopadu 1917. Po válce pak sbor opět počal vyvíjet živou kulturní činnost v původním rozsahu. K dějinám pěveckého sdružení více především: Památník pěveckého spolku „Smetana“ v Plzni. Bývalý pařížský odbor 1901-1931, Plzeň 1931, nebo přímo v AMP chovaný archiv sboru: AMP, Pěvecký spolek Smetana v Plzni, VIII/28.

⁴⁴¹ Ve dnech 5.-7. května 1905.

⁴⁴² Během tří květnových dnů z Dvořákových skladeb zazněla opera *Rusalka*, kantáta *Svatební košile*, a mnoho jiných komorních i orchestrálních skladeb.

⁴⁴³ 23. května 1909.

S vyhlášením války, ostatně jako u všech spolků, činnost Hlaholu upadá. Jeho řady se tenčí odchodem mladších členů do pole a straší členská základna včetně ženského sboru své aktivity přenáší především na občasně pořádání charitativních koncertů ku prospěchu lazaretů. S „Osvětovým svazem“ poté uvádějí i koncerty pro Červený kříž.

Do stejného období, jako je založení českého Hlaholu, lze v Plzni datovat i počátky sborového zpěvu německého. Již v první polovině let šedesátých zde nacházíme „Deutsches Singkränzchen“,⁴⁴⁴ na jehož základech vzniká po vzoru jiných měst s německým živlem 1. května 1867 mužský pěvecký sbor „Pilsnere Liedertafel“.⁴⁴⁵

Tak jako i o jiných korporacích ustavených v Plzni na německém základě se ani o činnosti „Liedertafel“ díky absenci větší pramenné základny příliš nedozvídáme,⁴⁴⁶ a dosavadní literatura ji takřka ignoruje. Proto se u ní zastavme šířeji. Spolek vlastně vyvíjel, i když s různou kvalitou, stejné aktivity jako jeho český protějšek. Jeho prvotním účelem bylo „pěstování německé písně“,⁴⁴⁷ později si kladl za cíl i pořádání koncertů a pěveckých zájezdů i do jiných měst s německým obyvatelstvem. Podle

---

⁴⁴⁴ Archiv spolku není s největší pravděpodobností dochován. O činnosti „Deutsches Singkränzchen“ se dozvídáme jen z různých drobných zpráv. Spolek vznikl nejspíše roku 1863 jako sdružení obchodníků, úředníků a důstojníků, kteří se dvakrát týdně scházeli v hostinci „U Křížku“ na Pražském předměstí, kde pod vedením svého sbormistra, úředníka České západní dráhy Dolezala, pěstovali sborový zpěv.

⁴⁴⁵ Celý název spolku dle stanov zněl „Gesangverein Pilsner Liedertafel in Pilsen“. AMP, Pilsnere Liedertafel, č. inv. 396, sig 415. Zakládací listina spolku

⁴⁴⁶ Ve fasciklu dochovaného ze spolkového archivu, AMP, Pilsnere Liedertafel, č. inv. 396, sign. 415, jsou bohužel pro sledované období obsaženy ponejvíce stanovy a jejich změny, popřípadě pak neúplné seznamy členstva. K dějinám plzeňské Liedertafel lze však naštěstí využít několik důležitých pramenů vydaných. Jsou to především jeho dva výroční památníky: A. WILDT, Gedenkbuch der Deutschen Liedertafel im Pilsen. Zur Feier ihres 25jährigen Bestandes, Pilsen 1892, a T. HECKE, Gedenkbuch der „Deutschen Liedertafel Pilsen“ 1867-1927, Pilsen 1927. Zajímavým je rovněž i výroční shrnutí běžného roku 1875 sestavené Josefem HALWINGEREM. (J. HALWINGER, Jahres-Bericht des Männergesangsvereines Pilsner Liedertafel. Vereinsjahr 1875, Pilsen 1876. Tyto vydané prameny shrnují pravděpodobně velmi podrobnou spolkovou kroniku i roční výkazy, které jsou dnes bohužel neznámé.

⁴⁴⁷ AMP, Pilsnere Liedertafel, č. inv. 396, sign. 415. Sborovým heslem se stal verš: „Das Lied zur Lust, die Faust zu Wehr, - Dem Vaterland und Gott zur Ehr!“ T. HECKE, Gedenkbuch, s. 7.

prvního úplnějšího seznamu členstva sestaveného 21. února 1876,⁴⁴⁸ lze plzeňské německé pěvce řadit spíše do středních a vyšších městských tříd, ovšem nejbohatší měšťany zde neregistrujeme.⁴⁴⁹ Plzeňská Liedertafel byla založena dne 1. května 1867 v hostinci „U Zlatého Anděla“ v Dominikánské ulici. Hlavním organizátorem tohoto aktu se tehdy stal JUDr. Josef Starck, za vedoucího byl zvolen Ing. Oskar Walter a hudební vedení převzal nám dobře známý Josef Gerlach. Již od počátku sbor vyvíjel poměrně velké hudební aktivity. Jako své první vystoupení zvolil dostaveníčko před Gerlachovým domem, kde zapěl sbor „*Die stille Wasserrose*“ Franze Abta. Veřejně se poté Liedertafel ukázala již 13. června, kdy uspořádala první veřejný koncert v lochotínském Sále přátelství. Již během druhého spolkového roku, tedy 1868-1869, sbor pod Gerlachovým vedením nacvičil sedmadvacet sborů a vystoupil na pěti koncertech. I v sezóně 1869-1870 bylo poměrně rušno. Spolek se účastnil svého prvního zájezdu, a sice pěveckých závodů v Českých Budějovicích, kde silou pětadvaceti účinkujících přednesl Mendelssohnovu „*Lied der Deutschen in Lyon*“ a „*Frühlingstoaste*“, sbor se sólem od Gleitzera. Konečně při otevření německého divadla, v němž Liedertafel získává své zázemí,⁴⁵⁰ sbor vystupuje při uvedení Rossiniho *Viléma Tella*. Během Budějovického klání se členové plzeňské Liedertafel pravděpodobně seznámili i s mužským pěveckým sborem z jihočeských Nových Hradů. Ten plzeňské pěvce nedlouho poté, a sice 16. června 1871, pozval k slavnosti svěcení praporu. Návštěvu „malebného venkovského místa“ si pěvci přirozeně nemohli nechat ujít. Po svém příjezdu do Nových Hradů Plzeňané zapěli na koncertě u hraběcí jízdárny Veitův sbor „*Schön Rothaut*“. Celá sláva byla zakončena hostinou na náměstí, načež se účastníci odebrali k prohlídce zámeckého parku a Teresiina údolí. Ani sezóna následující

---

⁴⁴⁸ TAMTÉŽ.

⁴⁴⁹ Starostou (Obmann) byl roku 1876 Karl Neder, jeho zástupcem pak sochař Ludwig Wildt. Funkci písaře vykonával úředník Josef Halsinger, pokladníkem byl kupec Carl Gallistl. V užším vedení pak dále nacházíme telegrafního úředníka Josefa Hofbauera, kupce Josefa Krafra, úředníka Národní banky Adalberta Krause, kupce Wilhelma Rosenfelda a knihkupce Vincence Sonntaga. Z dalšího členstva jsou poté jmenováni: litograf Otto Domsch, obchodní vedoucí Heinrich Kollmann, profesor Kutschera a kupci I. Koutetzky a I. Willinger. AMP, Pilsnere Liedertafel, č. inv. 396, sign. 415, Seznam členstva z 21. února 1876.

⁴⁵⁰ Do nových prostor se Liedertafel stěhuje 4. listopadu. Předtím působila v najaté místnosti v hostinci „U Města Karlových Varů“.

nebyla o nic méně pestrá. Pěvci dvakrát zavítali do Mariánských Lázní,⁴⁵¹ jednou do Sřibra⁴⁵² a doma uspořádali dva koncerty, z nichž první byl ku prospěchu Nadace Františka Josefa pro vojenské vdovy a sirotky, druhý pak pro oběti povodní v Čechách.⁴⁵³ V sedmdesátých letech počet koncertů i studovaných děl prudce stoupal. Již v roce 1875 dlel sbor opět v Mariánských Lázních, kde uspořádal dne 27. června koncert pro pořízení spolkového praporu. Toho roku však neochabuje ani činnost dobročinná, a tak Liedertafel nacházíme účastnu koncertů pro pohořelé obyvatele Plané a Sokolova, i na představení věnovaném Pensijnímu fondu vojenských kapelníků. Liedertafel se bleskla i při návštěvě Františka Josefa v Plzni 7. září 1875, když v nádražní hale provedla skvostně vázanou kantátu. V říjnu 1875⁴⁵⁴ se Liedertafel účastní mimo jiné i pěveckých závodů v Plané u Mariánských Lázní, kde ku příležitosti dvanáctiletého trvání tamního pěveckého spolku přednesla několik sborů. Téhož roku došlo i ke změnám vnitřním, neboť po odstoupivším Oskaru Walterovi nastupuje na místo starosty Carl Neder. Pod Nederovým vedením spolek vstupuje do svazu „Deutschen Sängerbunde in Böhmen“, načež se hned 10. září 1876 účastní v Teplicích jeho prvních pěveckých závodů. V druhé polovině sedmdesátých let došlo uvnitř spolku k roztržkám, které vážně podlomily jeho rozvoj. Profesor Hecke přímo cituje z nedochované spolkové kroniky: „...dem unheimlichen Glanz der Kriegsfackel gelitten habe, umso bedauerlicher sei es jedoch gewesen, dass, je weniger der Verein, unter der Ungunst der Verhältnisse leidend, seine Tätigkeit entfalten konnte, desto grösser ihm die Schwierigkeiten von Innen heraus durch Parteiungen und Meinungsunterschiede der Mitglieder gemacht worden seien“⁴⁵⁵ Situace se pravděpodobně nezlepšila ani po oslavách desetiletého trvání spolku,⁴⁵⁶ neboť koncem roku následujícího opouští sbor jeho dosavadní umělecký ředitel Josef Gerlach⁴⁵⁷ a rozepře uvnitř spolku znovu silně propukají i v první polovině roku 1879. Pod vedením

---

⁴⁵¹ Ve dnech 19. a 20. května 1872 tu přednesly sbory ku poctě zde dlícího vévody Sachsen-Altenburg, 27. září pak zapěli tři sbory během oslav svěcení praporu mariánskolázeňských pěvců.

⁴⁵² Zde účinkovali pod širým nebem ku prospěchu fondu pohořelých v Kaplici a Tužimi.

⁴⁵³ Koncert měl na svou dobu poměrně vysoký výnos a sice 330 zlatých. Více: T. HECKE, Gedenkbuch, s. 9.

⁴⁵⁴ 22. října 1875.

⁴⁵⁵ T. Hecke, Gedenkbuch, s. 10-11.

⁴⁵⁶ Ke slavnostem byla nastudována jednoaktová opera *Leontine* od A. Schäffera.

⁴⁵⁷ Na jeho místo je 17. ledna 1879 zvolen Conrad Kipke z Lipska.

nového sbormistra Kipkeho se snad napětí poněkud zmírnilo, neboť již 9. března téhož roku je ustaven dámský sbor, čítající šedesát pěvkyně. Ten vystupuje v divadle společně s mužskou složkou poprvé při slavnostech stříbrné svatby panovnického páru.⁴⁵⁸ V roce 1880 se Liedertafel cítila natolik posílena, že pozvala do Plzně bratrský sbor z Vídně „Schubertbund“. Obě korporace se sešly 1. srpna ve Waldekově hotelu, kde JUDr. Rziha pronesl jménem všech německých spolků města k Vídeňanům slavnostní projev, načež „Schubertbund“ zapěl několik sborů. Poté se zpěvu chopila Liedertafel a provedla Schubertovu píseň *Linderbaum, So weit* od Engelsberga a její dámská složka zakončila vystoupení sbory R. Müllera *Mein Traum* a *Neuer Frühling*. Plzeňští pěvci si samozřejmě nenechali ujít ani pozvání Budějovické „I. Liedertafel“, která u příležitosti svého pětadvacetiletého trvání spolupřádala „I. Sängerkongress des Sängerbundes in Südböhmen“. Sbor vyslal dne 16. května třicetičlennou deputaci, která na slavnostním koncertě s velkým úspěchem zapěla sbory *Waldlied* od Mangolda a *Schottischer Bardenchor* od Silchera. Příštího dne se poté všechny delegace zúčastnily výletu na Hlubokou. Od roku 1882 se datuje i užší spolupráce Liedertafel s profesionálními hudebníky vídeňskými. Nejprve spolek uspořádal Beethovenův koncert⁴⁵⁹ určený fondu vyhořelého Ringtheatru, načež do Plzně z Vídně zavítal hornový kvartet Dvorní opery. V roce 1882⁴⁶⁰ vyjela Liedertafel i do městečka Nýrsko, aby podpořila zdejší školský spolek. Po koncertě odjeli odpoledne všichni účastníci akce do nedaleké Bystřice nad Úhlavou, kde Liedertafel v zámeckém parku knížete Hohenzollerna přednesla *Jägerchor* z Weberevy opery *Euryanthe*, *Waldlied* od Mangolda a *Normannsang* od Kückena,⁴⁶¹ načež slavnost skončila pohoštěním v bystřické restauraci „U Jáchymovského Tolaru“. K patnáctiletému trvání dostal spolek toho roku od neznámého dárce skvostný prapor.⁴⁶² Kdo byl původcem toho daru se nepodařilo vyšetřit. Spolek si

---

⁴⁵⁸ Smíšený sbor doplněný o instrumentalisty tehdy provedl národní hymnu a *Des Sängers Gebet* od Kösperera.

⁴⁵⁹ 13. dubna 1882.

⁴⁶⁰ 17. června.

⁴⁶¹ Dalšími čísly programu se staly Ottův *Das treue Herz*, *Schottischer Bardenchor* od Silchera, *Liedesfreiheit* od Marschnera a *Das Deutsche Lied* od Kalliwoody.

⁴⁶² Líc praporu byl ze žlutého hedvábí s vyšitými černými písmeny červeně podloženými, s nápisem: „Deutsche Liedertafel Pilsen, gegründet 18. 1. 5. 62. Ve středu se nacházela modrá lyra zdobená zlatým a červeným vyšíváním. Na rubu pak byla tři hedvábná pole v barvě černé, červené a žluté. Na poli středním se skvěl nápis: „Gewidmet zum 15. jährigen Gründungsfest 1882“. Okraje celé praporu byly následně zdobeny zlatými trásněmi a jeho hnědě polírovaná jasanová žerď byla zakončena

byl tehdy jist pouze místem odeslání zásilky, jímž bylo Lipsko. Dárce, jímž byl, jak se později zjistilo, vlajkonoš JUC. Fritz Foman se nenechal poznat ani při slavnostním svěcení zástavy. To se odbývalo v podobném duchu jako vynášení spolkových praporů českých. První shromáždění se sešla již 27. května 1882 na předzkouškách repertoáru. Již druhého dne ráno se konala v divadelních prostorách velká zkouška a zasedání „Deutsche Sängerbund“, načež se účastníci odebrali do slavnostně vyzdobeného Waldekova sálu, kde Liedertafel pod Kipkovým vedením přednesla slavnostní hymnu v úpravě pro šestihlasý sbor a orchestr. Poté následovaly obvyklé projevy o velikosti německého národa a jeho zpěvu. Po slavnostních projevech došlo na nejdůležitější akt, na zatloukání hřebů. Poctu prvního tluku získala kmotra praporu, Agnes Gallistlová,⁴⁶³ načež zatloukli své hřeby i zástupci pěveckého sboru z Kaplice a „Sängerkreis“ z Lipska-Reudnitz. Prapor poté obdržel skvostné stuhy, které věnovala jeho kmotra, dámský odbor plzeňské sbor Liedertafel, „I. Liedertafel Budweis“, pěvecký kroužek z Chvalšín,⁴⁶⁴ a „Männergesangverein Prag“, načež zúčastnění sborem zapěli *Fahnenlied* od Gustava Merkela. Po odeznění Merkelova sboru bylo poté slavnostně ozdobeno třináct praporů spřátelených spolků pamětními stuhami a průvod o počtu dvou tisíc hlav se za zvuků dvou kapel a s vlajícími prapory odebral do divadla, kde se konal slavnostní koncert.⁴⁶⁵ Konečně po koncertě byla odbývána slavnostní hostina ve Waldekově hotelu, na které rovněž zazněl nespočet sborů. Druhého dne poté všichni hosté vyrazili na několik výletů do okolí města. Celé slavnosti se prý účastnilo dohromady dvaadvacet spolků s celkem 651. pěvci.⁴⁶⁶ Následující sezóna byla pro Liedertafel vcelku běžná. Sbor si tu a tam zapěl z bratrskými spolky z okolí Plzně,⁴⁶⁷ uspořádal několik dobročinných koncertů⁴⁶⁸ a zúčastnil se i „III. Deutsche

---

zlatou špičkou. V roce 1928 musí sbor z příkazu zemské politické správy prapor upravit „...ježto bezprostřední seskupení barev černé a žluté /zlaté/ upomíná na býv. rakouskou trikoloru a jest tudíž vzhledem ku změněným státoprávním poměrům nepřípustné“ vše cit. podle: AMP, Pilsnere Liedertafel, č. inv. 396, sig. 415, Nařízení zemské politické správy v Praze z 16. července 1928.

⁴⁶³ Manželka tehdejšího Starosty Liedertafel, obchodníka Carla Gallistla.

⁴⁶⁴ Kalsching bei Krummau, Chvalšiny u Českého Krumlova.

⁴⁶⁵ Na tomto koncertu vystoupily mimo plzeňskou Liedertafel tyto sbory: pražský „Männergesangverein Prag“, „Sängerbund“ z Chebu, „Konkordia“ ze Sokolova, „Männergesangverein“ ze Stříbra a „Liedertafel“ Tachov.

⁴⁶⁶ T. Hecke, Gedenkbuch, s. 14.

⁴⁶⁷ Například s „Concordia“ Nýřany, nebo „Gesangverein“ Touškov-Heřmanova Huť.

⁴⁶⁸ Ve Stodě, Stříbře.

Sängerbundfest“ v Litoměřicích.⁴⁶⁹ Zajímavě však toho roku skončila výroční spolková vycházka na nedaleký Lochotín pořádaná 1. května. Když se sbor v Lochotínských sadech rozhodl zapět píseň *Das ist der Tag des Herrn*, byla jeho produkce přerušena rozzuřeným hlídačem, který další produkci striktně zakázal. Poté, co sbor žádal městské úředníky o vysvětlení takové kroku, dostalo se mu dne 14. srpna sdělení, že „jakákoliv shromáždění jsou podle § 3. městského nařízení z 1. srpna 1883 povolena jen po oznámení“. O rok později, při stejné události již však lochotínský výlet proběhl podle stanoveného programu. Toho roku Liedertafel postihly dvě významné ztráty. Zemřel její čestný člen, hudebník a měšťan staré školy, Josef Gerlach, a rovněž hudební vedení doznalo změn. Na místo Kipkeho byl zvolen další Lipský rodák, Heinrich Anacker. V sezóně 1885-1886 se pak Liedertafel účastní pěveckého výletu do Mariánských Lázní či zájezdů bavorského Chamu a Plané u Mariánských Lázní.⁴⁷⁰ Liedertafel si přirozeně nemohla nechat ujít ani slavnou návštěvu Jeho Veličenstva, Františka Josefa I. v Plzni, jehož pozdravili čestným „špalírem“. Pod vedením Fritze Fomana pěvci též před císařovým bytem ve Waldekově hotelu přednesli sbor *So weit* od Engelsberga. V dvacátém roce trvání spolku konala Liedertafel tradiční oslavy⁴⁷¹ a účastnila se též „IV. Sängerbundfest“ v Českých Budějovicích. Celá akce byla spojena i se svěcením praporu tamní „I. Budweiser Liedertafel“. Plzeňané, kteří do Budějovic přijeli v počtu pětatřiceti mužů, zapěli nejen na odpoledním zahradním koncertě, ale i na slavnostním večerním pěveckém klání, kde přednesli *Abendfeier* od Attenhofera a Heubergerův sbor *Herbst*. Konec osmdesátých, i celá léta devadesátá se nesla v pro spolek poměrně nepříznivé atmosféře. Nacionální atmosféra ve větším zasáhla i Plzeň a tak se Liedertafel potýkala jak s nedostatky ze strany mecenášů, tak i s nezájmem publika, pročež se začala ještě více uzavírat a byla přístupna výhradně akcím čistě německým. Tato vystoupení pak nejen sama iniciovala, ale se svým novým sbormistrem Emilem

---

⁴⁶⁹ Na tomto pěveckém zápase, konaném ve dnech 4.-6. srpna 1883 se Liedertafel s pětadvaceti pěvci účastnila kupříkladu výletu do „Czernosek“, lidové slavnosti na Střeleckém ostrově, či slavnosti na hrobě básníka M. H. Veita.

⁴⁷⁰ Do obou měst byli plzeňští pozváni na slavnosti svěcení praporů zdejších pěveckých spolků.

⁴⁷¹ Po každoročním výletu na Lochotín se o páté hodině odpolední za spoluúčasti kapely pěš. pl. č. 35 odbýval v německém divadle slavnostní koncert. Vojenská kapela však byla díky ministerskému nařízení z koncertu odvolána a tak její part musel pouze na klavír převzít učitel Paul Hora. Naštěstí ale díky Horovým improvizacím schopnostem koncert skončil z úspěchem. Na programu tehdy byly kupříkladu skladby Griegovy a Mohrovy.

Burgstallerem⁴⁷² přijímala i pozvání od dalších německých spolků západočeských, jihočeských a bavorských.⁴⁷³ Významným mezníkem v dějinách plzeňské Liedertafel byla i slavnost pořádaná na počest pětadvaceti let od jejího založení, konaná ve dnech 4.-5. června 1892. Do Plzně se tehdy sjelo na sedmdesát bratrských spolků s tisícovkou pěvců a i mnohá sdružení hasičská a veteránská z okolních měst a obcí. Po vítání a ubytovávání deputací, které zabralo celé odpoledne, se prvního dne slavnosti konal v Německém domě zábavný koncert s ostrostřeleckou hudbou. Druhého dne byl pak naplánován za hudebního doprovodu zdejší ostrostřelecké kapely v divadle velký koncert.⁴⁷⁴ Večer po koncertě byla uspořádána hostina ve Waldekově hotelu, na níž po proslovení slavnostních projevů vystoupili další pěvci.⁴⁷⁵ Konečně třetího dne, po slavnostní snídani, navštívili hosté Měšťanský i Akciový pivovar. Večer se poté v sále Německého domu konal závěrečný pěvecký věneček. Na paměť této slavnosti konečně zkomponoval i sám sbormistr Burgstaller dojemný sbor *Dem Vaterlande*.⁴⁷⁶ Po spolkových volbách na jaře roku 1894 se Liedertafel musela potýkat s dalšími velkými existenčními potížemi. S výsledky nebyla spokojena více jak stovka pěvců, která zaslala vedení ultimátum – buď se budou volby opakovat, nebo podepsaní ze spolku vystoupí. Stav se pravděpodobně nezměnil, neboť 5. dubna Liedertafel přišla o celkem 117 svých pěvců... Konečně stejně bouřlivá situace se konala i v sezóně 1898-1899, která se vyznačovala neustálým vystupováním a vstupováním členstva.⁴⁷⁷ Tyto nemístné šarvátky se přirozeně projevíly i na úrovni celého spolku, takže Liedertafel i přes vysoce schopné hudební vedení vyvíjela na přelomu století spíše podružnou činnost. Oproti vcelku velkým akcím předchozích let koncertoval sbor spíše jen v Plzni, či na akcích drobnějších německých pěveckých spolků Západních Čech, vedených často

---

⁴⁷² Burgstaller do Plzně přišel z nizozemského Eschede.

⁴⁷³ V Bavorsku pravidelně spolupracovala především s Liedertafel z Theresienthal-Zwiesel.

⁴⁷⁴ Prvním číslem programu byl Mendelssohnův *Festgesang an die Künstler* řízený sbormistrem Friedrichem Hetzlerem a hostem z Drážďan, hudebním ředitelem Hugo Jüngstem. Na to zapěli hostující pěvecké spolky v tomto pořadí: „Männergesangverein Prag“ *Zweigesang* od Eduarda Kremsera, „Männergesangverein“ z Aše *Schwur an das Vaterland* od C. Seitze, „I. Liedertafel Budweis“ *Ossian* od J. Beschnitta. Konečně pak pořadatelé přednesli dva smíšené sbory.

⁴⁷⁵ Například Liedertafel z Černošina provedla sbor *Waldstille, Waldesruh* od J. Lenka a teplická Liedertafel *Rosenfrühling* od J. Herbsty.

⁴⁷⁶ Ještě téhož roku na pěvecké soutěži v Teplicích (13.-16. srpna 1892) plzeňská Liedertafel v počtu dvaatřiceti mužů přednesla další Burgstallerův sbor, *Vierblätiger Klee*.

⁴⁷⁷ T. HECKE, Gedenkbuch, S. 29.

v silně nacionálním tónu.⁴⁷⁸ Na velké pěvecké soutěže, kterých se dříve účastnilo až několik desítek pěvců, nadále Liedertafel vysílala jen nepočtené deputace, které mnohdy ani veřejně nevystoupily.⁴⁷⁹ Výjimkou ovšem bývaly kulaté oslavy jejího výročí, na kterých šly vády stranou a jichž se pravidelně účastnily i významnější západočeské, jihočeské či pražské pěvecké spolky doprovázené plzeňskými hudbami vojenskými,⁴⁸⁰ popřípadě kapelou ostrostřeleckou. Kolem roku 1910 již však byla Liedertafel opět plná sil, což dokládají nejen její rostoucí mimoplzeňská vystoupení,⁴⁸¹ ale během roku 1912 i ustavení vlastního spolkového orchestru nazvaného „Hausorchester“.⁴⁸² Poslední velkou předválečnou akcí Liedertafel byla účast na pěveckých závodech v bavorském Furthu ve dnech 7.-8. června 1913. Ihned po příjezdu na furthské nádraží byli Plzeňané uvítáni sborovým zpěvem místního „Sängerverein“, načež se odebrali za zvuků hudby 6. královského bavorského pluku vkusně vyzdobeným městem do „Baysaalu“, kde se po obvyklých pozdraveních konal slavnostní koncert. Toho se účastnili jak furthský domácí spolek a Liedertafel,⁴⁸³ tak

---

⁴⁷⁸ Je však nutno podotknout, že repertoár sboru byl stále velmi bohatý a i přes určité kvalitativní nedostatky ve výběru některých děl Liedertafel nezdědala i skladby špičkových německých skladatelů současnosti i minulosti.

⁴⁷⁹ První větší akce, které se sbor účastnil v hojném počtu, byla župní slavnost spolku „Bund der Deutschen in Böhmen“ spojená dne 24. května 1908 i s odhalením Schillerova pomníku. Liedertafel zde v počtu zhruba stovky členů pod vedením nového sbormistra Hanse Rietze přednesla *Das Herz am Rhein* od Edwarda Schultze, *Gothentreue* Hanse Wagnera a spolu s tachovskými pěvci *Morgenlied* od Nikolase Beckera. Na následném odpoledním koncertě, který se konal v jízdárně knížete Windischgrätze, poté Plzeňané vystoupili s ostatními pěvci při společném provádění několika sborů, z nichž jeden, *Deutsche Hymne*, zkomponoval i jejich nedávno odstoupivší sbormistr Burgstaller.

⁴⁸⁰ Zejména pak kapelník 35. pěš. pluku Köhler, sám člen Liedertafel, se s vojenským orchestrem všemožně snažil sborová vystoupení podporovat.

⁴⁸¹ Tak například 18. a 19. června 1910 vyslal spolek jedenadvacet svých členů, aby se v deputaci německých spolků z Čech zúčastnili pěveckého zájezdu do Chemnitzu. V následujícím roce se poté Liedertafel účastnila i „4. Gausängerfest des Westböhmisches Gaues“ v Mariánských Lázních (4. a 5. června 1911), či pětadvacátého výročí založení tachovského „Volkgesangverein“ (28. června 1911).

⁴⁸² Podnět k shromáždění „některých statných muzikantů“ dali tehdejší sbormistr Hans Rietz a zástupce starosty spolku, vrchní inženýr Fritz Godderidge.

⁴⁸³ Spolek zde přednesl *Waldabendschein* od J. C. Schmölzera, *Rosenfrühling* od H. Jüngsta a *Zwei Egerländer Volkslieder*. Spolu s domácími pěvci poté Liedertafel pod vedením učitele Antona Sonnleitnera z Furthu přednesla i oblíbený sbor *So weit* od Engelsberga. Konečně pak došla řada i na

pěvci z Chamu a již zmíněná vojenská kapela. Příštího dne byl pak uspořádán další koncert, tentokrát však pod širým nebem na pahorku „Voithenberg“, po kterém následovala taneční zábava, na níž se přišlo podívat i velké množství místních sedláků.

Světovou válku Liedertafel prožívala s poměrně velkými obtížemi. Nedlouho před jejím vypuknutím měl spolek 94 pěvců, 44 pěvkyní a 143 příspěvatelů,⁴⁸⁴ z nichž ovšem celkem čtyřiatdvacet mužů nastoupilo roku 1914 vojenskou službu. Po celé čtyři válečné roky zbývající členstvo pořádalo poměrně velké množství „válečných podpůrných koncertů“, jichž se účastnily i v Plzni dlící vojenské kapely. Největší ranou pro něj však byl nedostatek prostor pro vystoupení i vlastní zkoušky, neboť veškeré sály byly využity k armádním účelům. Po válce se sbor dostal opět do starých kolejí a vyvíjel relativně kvalitní hudební život až do svého zániku ve zmatku po druhé světové válce.

Druhým významným německým pěveckým seskupením Plzně byl „Deutscher Männergesangverein“, založený roku 1907 s úkolem „pěstování zpěvu a navázání přátelství a bratrství mezi členy“.⁴⁸⁵ O tomto sboru máme vcelku dobré informace, ovšem stěžejní základ materiálu je dochován až pro období po roce 1918. Spolek byl pravděpodobně založen za značného úsilí soukromého advokáta JUDr. Julia Wollnera,⁴⁸⁶ který pak v Männergesangverein u po dlouhá léta zastával roli předsedy. Složení spolku bylo po celou dobu jeho existence středostavovské,⁴⁸⁷

---

komorní hudbu, v níž se při provedení děl Beethovenových, Vieuxtempsových a Mozartových blýskli Plzeňané H. Podlucky, Dr. Ritter von Rittershain, Th. Hecke, Goetze, Krüttner, Petermann a Wirth.

⁴⁸⁴ T. Hecke, Gedenbuch, s. 44.

⁴⁸⁵ AMP, Deutscher Männergesangverein, č. inv. 1309, sign. 1813, Stanovy spolku.

⁴⁸⁶ Julius Wollner vykonával svoji praxi v v Sedláčkově ulici č. 28.

⁴⁸⁷ Tak například podle soupisu členů z 5. ledna 1908, AMP, Deutscher Männergesangverein, č. inv. 1309, sign. 1813, byl předsedou a pokladníkem zmíněný advokát Wollner, vedoucím odborný učitel Adam Schaffer, jeho zástupcem zubař MUDr. Peter Fenzl, sbormistrem učitel Heinrich Hisgen, prvním písařem profesor Franz Kögler, druhým písařem učitel Karl Tetenka, knihovníkem (Notenwart) úředník Franz Schwamberger. Dalšími členy sboru poté byli: obchodní vedoucí Wilhelm Feigl, kardiolog MUDr. S. Slansky, učitel Franz Stonner, bankovní úředník Josef Hofmann, císařský rada Leo Küche, obchodník Heinrich Heller, sochař Ludwig Wildt, učitel Edmund Chlupsa, drážní úředník Josef Hollitzer, obchodník Franz Frey a profesor Siegfried Lederer.

v prvorepublikových soupisech členstva⁴⁸⁸ nacházíme pak i několik pěvců původu židovského. Sbor měl v předválečných letech i dlouho po válce dvakrát do týdne zkoušky⁴⁸⁹ a pořádal i zájezdy koncerty jak v Plzni,⁴⁹⁰ tak v okolních městech s německým publikem.⁴⁹¹

Konečně posledním z plzeňských pěveckých spolků vzniklých v 19. století byl „Pěvecký odbor Dělnické besedy“⁴⁹² založený již 7. srpna 1873. O jeho činnosti se dozvídáme díky absenci větší pramenné základny jen velmi málo. Prvním sbormistrem nového sdružení se stal basista Karel Krušina, který působil jako pěvec u tehdy v Plzni dlící Švandovy divadelní společnosti. Od roku 1875 na sbormistrovském postu nalézáme Josefa Hrdličku, který zde setrval až do roku 1910. Po něm pak nastupují Ladislav Zdeněk a Josef F. Karásek, za kterého bylo sdružení přejmenováno na „Palla, sbor pěvecký“.

Mimo spolků pěveckých samozřejmě v Plzni působila i amatérská sdružení instrumentalistů. Některá však, které lze kvalitou spíše řadit již mezi profesionály, byla zmíněna již v kapitole rozebírající hudbu profesionální. Tyto korporace jsou datem svého založení o několik desítek let mladší, než uskupení pěvecká, ovšem jejich základ lze vysledovat již před polovinou devatenáctého století, kdy se občasně scházeli místní milovníci hudby ke společnému, spíše domácímu koncertování. První sdružení,⁴⁹³ Filharmonický spolek, jak již bylo dříve zmíněno, vzniká až roku 1882. Zlatá doba amatérských orchestrů nastala teprve s přelomem 19. a 20. století a ve velké míře se

---

⁴⁸⁸ Tak například roku 1921 měl spolek 218 členů, z nichž 86 bylo činných (47 mužů a 39 žen) a 132 pouze přispívajících. AMP, Deutscher Männergesangverein, č. inv. 1309, sign. 1813, Soupis členstva na rok 1921.

⁴⁸⁹ Nejspíše v budově Německého domu v Goethově ulici.

⁴⁹⁰ Bohužel, o repertoáru prvního koncertu se dozvídáme až 13. ledna 1919 (vystoupení v Německém domě), kdy zazněly snad i skladby, nacvičené již ve sledovaném období. Byly to tedy Mendelssohnův sbor *Abschied vom Walde*, jakýsi smyčcový kvartet (v provedení W. Meintera, R. Krütera, E. Heidricha a H. Hisgena), sbor s barytonovým sólem *Lebe wohl, mein Vaterland* od Franze Abta, sbor *Unter der Dorflinde* od Hauga, sbor *Mein Schätzlein* od Attenhofera, další blíže nezmiňovaný smyčcový kvartet a od Maxe Mayer-Oberslebena sbor *Braun Elschen*. AMP, Deutscher Männergesangverein, č. inv. 1309, sign. 1813, Program koncertu na 13. leden 1919.

⁴⁹¹ Na přelomu dvacátých a třicátých let Männergesangverein dokonce vystupoval v pražském německém rozhlase.

⁴⁹² Samotná Dělnická beseda byla ustavena nedlouho před tím a sice 27. dubna 1873.

⁴⁹³ Tedy spolek s oficiálně schváleným programem a stanovami.

rozvinula až v dobách první republiky. Bohužel však o mnohých tělesech dnes není nikde zmínky a tam, kde snad je dochováno nějaké svědectví, či dokonce archivní materiál, se jedná jen o informace značně kusé.

Co se amatérských hudebních sdružení týče, nejlákavějším bylo pravděpodobně obsazení strunné. Prvním takovýmto doloženým „orchestrem“ je „I. klub citeristů v Plzni“ fungující od roku 1893.⁴⁹⁴ Toto volné sdružení složené převážně z dělníků a drobných živnostníků⁴⁹⁵ vyvíjelo svoji činnost spíše na soukromé bázi a o případných jeho veřejných akcích není nikde zmínky. Jednou do roka se citeristé scházeli v Trnkově hostinci „Občanská Beseda“ v plzeňské čtvrti Roudná, kde dle zákona volili své představenstvo. O tom pak dle zákona od roku 1919⁴⁹⁶ prováděli pravidelné zápisy, které však o jakémkoliv hudebním vystoupení mlčí. Přesnou členskou základnu citeristů nelze zjistit, prvorepublikové zápisy však uvádějí alespoň počet funkcionářů, kterých bylo kupříkladu roku 1922⁴⁹⁷ včetně čtyř náhradníků třináct. Spolek postupně upadal a konečně po druhé světové válce byl již jen asi torzem původního souboru, neboť 1. března 1950 byl ze spolkového registru vymazán s poznámkou, že „nevyvíjí činnost“.⁴⁹⁸

Před pádem monarchie se v Plzni prokazatelně objevily ještě dva spolky složené výhradně z hráčů na strunné nástroje, z jejichž činnosti jsou však dochovány pouze zakládací listiny. Byly to „I. kroužek mandolinistů v Plzni“,⁴⁹⁹ fungující v letech 1914-1950 a sbor tamburašů „Svornost“⁵⁰⁰ v místní části Bolevec, založený roku 1916.

---

⁴⁹⁴ Spolek byl oficiálně založen až 28. února 1894. Více: AMP, I. klub citeristů v Plzni, č. inv. 667, sign. 751, Zakládací listina I. klubu citeristů v Plzni.

⁴⁹⁵ V materiálech, uložených v APM, I. klub citeristů v Plzni, č. inv. 667, sign. 751, kart. 80 sice není povolání jednotlivců zmíněno, ovšem dle adres dotyčných lze na sociální zařazení usuzovat. Mimo to pak lze říci, že citera byla v českých podmínkách nástrojem spíše městského dělnictva, u německy mluvících obyvatel pak i nástrojem „sedláků“.

⁴⁹⁶ Prvním předsedou spolku v roce 1919 byl Gustav Vyskočil, bytem Keplerova 7, jednatelem Martin Škoula, Třída čsl. legionářů 3, pokladníkem Jan Měčír, Lochotínská 14

⁴⁹⁷ AMP, I. klub citeristů v Plzni, č. inv. 667, sign. 751, Výroční zpráva z 8. dubna 1922.

⁴⁹⁸ AMP, I. klub citeristů v Plzni, č. inv. 667, sign. 751, Výmaz spolku. K tomu je třeba dodat, že citera byla po první světové válce spojována s „rakušáctvím“ a tak zájem o ni ochaboval. Krutou ranou pro tento nástroj byla „válka německá“, po které se citera stala doslova „nenáviděným instrumentem zla“ a jako taková často končila v plamenech, které pohlcovaly německé symboly. Za těchto okolností je přirozené, že těch několik českých, potažmo německých obyvatel, kteří citerovou hru stále v našich zemích ovládali, pěstovalo svoji zálibu spíše v soukromí.

⁴⁹⁹ AMP, I. kroužek mandolinistů v Plzni, č. inv. 665, sign. 749.

⁵⁰⁰ AMP, Sbor tamburašů „Svornost“ v Bolevci, č. inv. 664, sign. 740.

V poválečné době pak díky přímému styku navrátilých vojáků s jihoslovanským obyvatelstvem během frontových akcí nebyvale vzrostl zájem právě o „tamburašskou“ hudbu, a tak byly zakládány další podobné orchestry, z nichž doposud živou činnost vyvíjí tamburašský sbor „Dalibor“.⁵⁰¹ Konečně, jestliže jsme tuto kapitolu započali zmínkami o některých hudebně vyspělých amatérech-jednotlivcích, bude pro kompletnost vhodné ji v podobném duchu dokončit.

Jak již bylo dříve řečeno, snad v každé měšťanské rodině hudba plnila významnou roli v jejím životě, ovšem jen tu a tam dnes probleskuje zmínka spojitelná s jednotlivými jmény. Snad nejvíce bylo v Plzni klavíristů, z nichž někteří byli již dříve zmíněni. Z šedesátých let 19. století nalézáme kupříkladu zajímavou, takřka vzorovou, zmínku Jiřího V. Prokopa⁵⁰² o pojmání hudby měšťanstvem ještě jaksi „patriarchálního“ rázu. Prokop zde vzpomíná na starého finančního komisaře ve výslužbě, lidově zvaného „Onkrle“, který žil i se svými dvěma neteřemi z malé penze v Dominikánské ulici v domě u „Zlatého anděla“. Ke komisaři choďovaly děti z celé ulice na „fortepiano“, nebo do „štrikšůlu“ a hrávaly zde jakési „Klosterglocken“. Jak asi takové lekce „piána“ vypadaly Prokop velmi dobře popisuje: *„Každý z nás dětí – at hoch, či děvče – vcházel vždy s náležitým respektem k panu „oberkomisaři“ a již ve dvěřích pokoje zašveholil v mimořádné uctivosti svoje „kystyhand“. A dobrý pan „Onkrle“, rozložený v hluboké lenošce, se stříbrnou tabatěrkou v ruce, vážně posmekl svou korálkovou čepičkou a nahlas, jadrně řekl „Děkuju“. Malý „Lehrling“ potom věděl, že může cupati dále, skvěle vydrhnutou podlahou až k oknu pokoje, kde stál starý spinet, podivného tvaru, s klapkami perletí vykládanými. Za klavírem čekala již mladší neteř pana „oberkomisaře“ Líny a rozložila noty na pultík, který drželi dva andílci z perletě vyrobení. Celý spinet s pultíkem byl opravdovou kuriozitou a dětem se na něm nejvíce líbil pedál, který byl nahoře pod klaviaturou ukrytý a mačkal se při hraní kolenem. To bylo tak zvláštní a svůdné, že děti po dokončené hodině měly kolénka do červena omačkaná a dlouho potom jim zněla v uších tichá bzumivá „muzika“ toho starého spinetu.“*⁵⁰³

---

⁵⁰¹ Dalšími čistě „strunnými“ tělesy byly kupříkladu „Klub mandolinistů a kytaristů“ či klub tamburašů „Vitoraz“.

⁵⁰² Jiří V. PROKOP, Z historie naší ulice, In: Památník Sokola Plzeňského 1868-1913, Plzeň 1913, s. 74-75.

⁵⁰³ TAMTÉŽ.

Tak, jak Jiří Prokop píše, tomu bývalo asi v nejedné plzeňské domácnosti, s tím rozdílem však, že do „salonu“, v němž fortepiano stávalo, nebyly vpouštěny davy dětí z okolí, ale produkci nejčastěji v nedělním odpoledni, či při podvečerním čaji obstarávala dcerka, nebo dokonce manželka přednosty domácnosti. Bylo-li takovýchto domácností v domě více, což je pak zvláště na přelomu 19. a 20. století velmi pravděpodobné, musel to být týden co týden hotový koncert. Co se repertoáru týče, můžeme říci, že z největší části se jednalo o populární reminiscence či potpouri z tehdy oblíbených oper a operet⁵⁰⁴ nebo o klasickou písňovou tvorbu. Z původní sólové klavírní hudby byly po celý sledovaný čas oblíbené skladby Mozartovy, Schubertovy, sonáty Beethovenovy a méně technicky náročná díla Chopinova. V nemalé míře však tito „amatéři“ studovali i neobyčejně náročného Liszta, který platil za vrchol technické obtížnosti. Z domácích autorů byli v druhé polovině 19. století a na počátku století následujícího asi nejvíce hráni Bedřich Smetana, či dnes již polozapomenutý Karel Bendl.⁵⁰⁵ Co bylo řečeno o repertoáru sólistů, platí i o speciálním „výtvoru“ devatenáctého století, o hře víceruční.⁵⁰⁶ Čtyřručně se tehdy hrály nejenom oblíbené Straussovy valčíky nebo Rossiniho a Weberovy opery, ale i Mozartovy koncerty, Beethovenovy⁵⁰⁷ a Brucknerovy symfonie. Svoji šestou symfonii pro dva klavíry upravil i Petr Iljič Čajkovskij a skladbami pro dva a více klavírů je znám i Bedřich Smetana, který pak pro klavír na čtyři ruce zdařile upravil například svůj cyklus symfonických básní *Má Vlast*, který byl spolu s Bendlovou dvojruční úpravou často hráván v nejedné české⁵⁰⁸ hudbymilovné rodině. To, že víceruční klavírní hra se v Plzni

---

⁵⁰⁴ Dnes jsou bohužel tato díla interprety neprávem opomíjena a je jim připisována malá umělecká hodnota i tvůrčí originalita. Mnohá však, především pak reminiscence, jsou ovšem díly největších velikánů své doby a kvalitativně se plně vyrovnávají jejich počínům námětově vlastním.

⁵⁰⁵ Vzhledem k Bendlovi je třeba uvést, že jeho skladby, především pak sbory, nesměly v poslední čtvrtině 19. století chybět na žádné „národně pojaté“ kulturní akci.

⁵⁰⁶ Pro víceruční klavír samozřejmě komponovali autoři již dříve, zmiňme jen kupříkladu Mozartovy skladby pro dva klavíry, nebo klavír čtyřruční. Ovšem právě ve století devatenáctém tato kolektivní hra masově ovládla napříč společenskými vrstvami snad celou Evropu.

⁵⁰⁷ Častým upravovatelem Beethovenových symfonií byl kupříkladu Hugo Ullrich, a takřka nové dílo vytvořil svoji úpravou Beethovenovy *9. symfonie* pro dva klavíry Franz Liszt.

⁵⁰⁸ Česko-německý text této Smetanovy úpravy vydaný v několika vydáních u Fr. A. Urbánka pak dokládá oblibu tohoto díla i u německého publika. (Zde je však nutno podotknout, že i když byl Smetana vřele přijímán u německého publika mimo české země, čeští Němci ho uváděli jen velmi zřídka. To na druhé straně platilo například o díle Wagnerově u publika českého).

pěstovala již u malých dětí jasně dokládá například i pozvánka k hudební zkoušce žákyň školských sester de Notre Dame z 12. dubna 1913,⁵⁰⁹ kde nechybí ani skladby pro klavír na osm rukou.

Mezi těmito dnes neznámými⁵¹⁰ hudebními amatéry vynikli však někteří do té míry, že se nezdráhali pořádat i oficiální veřejné koncerty. Ve větší míře se s takovými „měšťanskými virtuosy“ začínáme setkávat zhruba od osmdesátých let 19. století. Byli to kupříkladu klavíristé Jan Basler,⁵¹¹ Karel Vogel,⁵¹² Heřman Šikl,⁵¹³

---

⁵⁰⁹ Archiv autora. Pozvánka je dělena na dva koncerty, z nichž jeden byl určen pro publikum české a druhý pro německé, čemuž odpovídají nejen repertoár, ale i jména účinkujících, která, pokud již znějí česky, jsou alespoň poněmčena.

⁵¹⁰ Potom všem, co zde již bylo řečeno o rozšíření hudby v domácnostech, by snad stačilo obejít plzeňské hřbitovy a z měšťanských hrobů zde opsat alespoň ženská jména a velká část seznamu hudebních diletantů bude hotova...

⁵¹¹ JUDr. Jan Basler (1847-1929) pocházel z Kutné Hory a do Plzně přišel jako koncipista k finanční správě roku 1881. Jeho jméno již bylo dříve zmíněno v souvislosti s Filharmonickým spolkem, jehož byl jednatelem. Basler, klavírista i dobrý houslista, hrál kupříkladu 23. 11. 1884 s Heřmanem Šiklem dvě skladby z Dvořákova cyklu *Ze Šumavy* pro klavír na čtyři ruce, 26. 4. 1885 oba přednesli Dvořákovu předehru k *Šelmě sedlákově*, spolu pak uvedli i Dvořákovu *Slovanskou rapsódii čís. 1, op. 45*, či poslední Dvořákův *Slovanský tanec druhé řady*. S houslistou Košařem provedl i Dvořákův *Slovanský tanec č. 7. z druhé řady*, s varhaníkem Studeným pak Kaanovu *Eklogu pro klavír a harmonium*. Konečně 8. 12. 1895 uvedl spolu s R. Honzíkovou, T. Reichholdovou a H. Šiklem úpravu Beethovenovy *I. symfonie* pro klavír na osm rukou. Roku 1896 byl Basler odvolán jako finanční rada do Chrudimi. Po roce se sice vrátil zpět do Plzně, ovšem veřejných vystoupení se již neúčastnil. V roce 1909 pak odešel do Prahy, kde později umírá. Baslerův syn Ladislav, úředník u dráhy a v hudbě žák Zdeňka Fibicha byl dokonce skladatelem a podle vzpomínek Marie Tauerové (AMP, Literární pozůstalost Marie Tauerové, č. inv. 90a, Marie TAUEROVÁ, Má Plzeň. Jak žila Plzeň a my v ní na počátku 20. století.) složil pro svého psa *Ukolébavku mému Barryčkovi*. I Ladislavova žena Berta byla hudebně nadaná a věnovala se zpěvu.

⁵¹² JUDr. Karel Vogel (1856-1921) pocházel z Prahy, kde během studií práv navštěvoval i známý Prokschův hudební ústav. Do Plzně přišel roku 1889, kdy byl jmenován sekretářem obchodní a živnostenské komory. Vogel se v plzeňském hudebním životě uplatnil jako vynikající sólový klavírista a hrál zde mimo jiné Mozartův *Klavírní koncert C dur*, s Heřmanem Šiklem pak čtyřruční úpravy Mozartových *sonát*. A byl to právě Vogel, kdo doprovázel na klavír vystoupení houslisty Františka Ondříčka 7. 4. 1892, nebo organizoval návštěvy Českého kvarteta v Plzni.

⁵¹³ JUDr. Heřman Šikl (1858- ?) se v Plzni usadil počátkem osmdesátých let, kdy si zde otevírá soukromou advokátní praxi. Šikl často vystupoval na koncertech filharmonického spolku, v letech 1883-1896 celkem osmnáctkrát, kdy hrál kupříkladu Chopinovy *Polonézy*, Čajkovského *Scherzo F*

Jakub Tichý,⁵¹⁴ Jaromír Palla,⁵¹⁵ Antonín Tichý,⁵¹⁶ či Oldřich Filipovský.⁵¹⁷ Mimo tyto známější klavíristy je třeba jmenovat ještě několik jmen: Jaroslav Kleissl,⁵¹⁸ JUC Adolf Šimek, Tereza Reichholdová, Amalie Ritterová-Schlägelová⁵¹⁹ nebo Marie Hlavatá.

Mimo klavíristy se z amatérů uplatnilo i několik houslistů z nichž asi nejvíce vynikli koncem století Josef Bečvář⁵²⁰ a řídící učitel z nedalekých Kyšic Josef Hrdlička. Z violoncellistů je pak třeba zmínit i celního praktikanta Františka Slánského, který spolu s Janem Alexandrem Mrázkem, Františkem Halíkem a Františkem Matesem na koncertu Hlaholu 12. 4. 1882 poprvé uvedl Smetanův kvartet *Z mého života*.

A konečně zcela mimo kategorie stál i sám pan okresní hejtmán,

---

dur či Dvořákovo *Impromptu*. Heřman Šikl se pokoušel i o vlastní kompozice a jeho cyklus písní dokonce vyšel koncem století v plzeňském nakladatelství Kočí a Finke.

⁵¹⁴ Jakub Tichý (1863- ?) pocházel z Rokycan a do Plzně přišel roku 1882 po absolutoriu pražského učitelského ústavu. Jako klavírista byl samoukem, ovšem brzy se projevily jeho interpretační kvality a často poté vystupoval jako doprovod hostujících umělců. Tichý byl mimo jiné i členem Hlaholu, při jehož premiéře Dvořákových *Svatebních košil* hrál na klavír harfový part.

⁵¹⁵ Jaromír Palla (1878-1954), pozdější stavební ředitel pražské obce, syn sbormistra a skladatele Hynka Pally často vystupoval při komorních koncertech v Plzni. Poprvé se jeho jméno objevilo na programu Filharmonického spolku 13. 3. 1895, kdy přednesl Smetanovu *Koncertní polku a moll* a Dvořákovu skladbu *Na táčkách* z cyklu *Poetické nálady*.

⁵¹⁶ JUDr. Antonín Tichý (1880-1946) pocházel z Kamenice nad Lipou a v Plzni vykonával advokátní praxi. Uplatnil se jako dobrý klavírista. V letech 1901-1928 pak doprovázel nesčetné koncerty. Pokoušel se rovněž komponovat a jeho učitelem skladby byl Stanislav Suda.

⁵¹⁷ Oldřich Filipovský (1890-1949) pocházel z Plzně a v letech 1914-1949 byl profesorem latiny a řečtiny na plzeňském klasickém gymnáziu. Jako klavírista se poprvé projevils v době první světové války, kdy doprovázel například Emu Destinovou nebo Karla a Emila Burianovy.

⁵¹⁸ Z hudební činnosti obchodníka Jaroslava Kleissla je znám nenáročný *Pochod velocipedistů*, věnovaný plzeňskému klubu velocipedistů, datovatelný dle použitého papíru zhruba na přelom sedmdesátých a osmdesátých let 19. století. NKP, sign. 59A 2036. Kleissl byl nejspíše sám členem spolku nebo dokonce jeho spoluzakladatelem. Koncem 19. století podle inzerce v tisku to byl právě podnik rodiny Kleisslů, který mimo všelijakých stavebních součástí a technických přístrojů nabízel v Plzni i „velocipedy“.

⁵¹⁹ Amalie Ritterová-Schlägelová byla i poměrně nadanou komponistkou, jak dokládají dochované skladby z přelomu padesátých a šedesátých let 20. století, tedy ze sklonku jejího života (archiv autora).

⁵²⁰ Josef Bečvář (1859-1937) pocházel z Seče u Blovic a v Praze vystudoval stavitelství na technice. Po příchodu do Plzně působil nejprve jako učitel, později coby úředník městské spořitelny. Bečvář byl činným členem Hlaholu a jako houslista v osmdesátých letech na koncertech Filharmonického spolku uvedl například Dvořákovu *Balladu d moll*, nebo Fibichovu *Selanku*.

František Trojan rytíř z Bylanfeldů,⁵²¹ korektní byrokrat starého rázu, který ač se veřejně nijak neprojevoval, rád se občas v dobré společnosti pochlubil, že je také českým spisovatelem, neboť je autorem znárodnělé písně *Já jsem švarná dívka ze mlejna*.⁵²²

Shrneme-li tedy doposud získané poznatky o hudebním vyžití plzeňských „muzikantů amatérů“, musíme do značné míry opravit obraz o jejich kvalitách. Vždyť tvůrčí i interpretační schopnosti těchto obchodníků, úředníků i měšťanských dcerek byly nezdárka na úrovni hudebníků profesionálů, ba ji často i předčily. Tito Gerlachové, Gluthové, Baslerové či stovky dnes zapomenutých členů Hlaholu a Liedertafel pěstovali hudbu s láskou a pravým zanícením. A i když někteří z nich nebyli hudebníky v pravém slova smyslu, alespoň se stávali mostem mezi zálibou a profesionalitou.

---

⁵²¹ František Trojan rytíř z Bylanfeldů (1816-1889) byl okresním hejtmanem v Plzni v letech 1870-1880.

⁵²² Více: Adolf SRB, Z půl století. Vzpomínky II., Praha 1913, s. 143.

7. SLAVNOSTI A ZÁBAVY

Chceme-li si utvořit poněkud ucelenější obraz hudební kultury města Plzně v 19. a na počátku 20. století, musíme přirozeně věnovat určité místo i slavnostem a zábavám, ve kterých hudba plnila nepostradatelnou roli. Uvidíme tak, jak člověk 19. století, stojící na určitém kulturním, sociálním i duchovním mezníku mezi starým, patriarchálním časem a dobou moderní, vnímal tuto změnu, jak se vývoji podvědomě bránil, přesto, že jeho činy měly mít již ráz světa nového.

Snad nejlépe se dařilo vzdorovat tvrdé realitě vývoje prostřednictvím slavností církevních a to i přesto, že někteří duchovní představitelé města se již nepokrytě hlásili k časům budoucím. Plzeň však stále slavila významné církevní svátky oděna do záplavy barev a květin, za hlučné hudby zdejších kapel ostrostřelecké i vojenských, jejichž pečlivě naleštěné nástroje se leskly ve svitu slunce a oslepovaly masy přihlížejících. Plzeň stále dokládala, že je městem starým, patriarchálním a konzervativním, nezlomným. Proto, jaká troufalost, když se modernisté pokoušeli zničit její milovaný, tzv. „nový svátek“, konaný každoročně dne 14. května na památku vítězství nad husity roku 1433. Slavnost se odbývala po několik století ve stejném scénáři. V deset hodin dopoledne začaly slavnosti kostelní, při nichž defiloval ostrostřelecký sbor s hlučnou hudbou a studentstvo kolem náměstí tak dlouho, dokud neskončily církevní obřady uvnitř arciděkanského chrámu. V sedmdesátých letech 19. století však již nebylo ve většině společnosti ani pomyšlení na „znevažování“ nového programu národa, husitské tradice, a tak „nový svátek“ nakonec slavilo před chrámem jen několik konzervativních ostrostřelců, kteří svým cítěním byli spíše ku posměchu kolemjdoucích. Jestliže staré svátky církevní přestávaly mít v občanské společnosti 19. století svoji tradiční hodnotovou váhu a počínaly být mnohými udržovány spíše ze setrvačnosti a tradice, než z vnitřního přesvědčení, slavnosti spojené s vyjádřením loajality panujícímu Domu habsburskému byly takřka na denním pořádku. Plzeňané si připomínali všechna výročí vládnoucího rodu stále ve starém duchu. Hlučně slavili narozeniny i jmeniny královského páru, narození i narozeniny jejich potomků, jejich významná politická rozhodnutí, návštěvy města⁵²³ i životní jubilea ostatních členů panovnického rodu. Jak asi takovéto vyjádření úcty probíhalo, nastíní snad následujících několik případů. Když

---

⁵²³ Návštěvám panovníků a jejich příbuzných ve městě Plzni až do roku 1885 se speciálně věnuje Jaroslav SCHIEBL, *Návštěvy českých panovníků v Plzni, Plzeň 1885.*

tedy 4. září 1847 navštívili Plzeň arciknížata František Josef, Ferdinand Maxmilián a Karel Ludvík, byli velkolepě uvítáni.⁵²⁴ Když pak o něco později, v září roku 1852, zavítal do Plzně na manévry na Borech arcivévoda Leopold, bylo na rozloučenou „*uspořádáno velkolepé dostaveníčko a podána mu při té příležitosti skvostně vázaná kantáta.*“⁵²⁵ Konečně v roce 1864 mohla Plzeň opět přivítat svého císaře a sice na jeho průjezdu městem do Karlových Varů. Opět se zde opakoval klasický scénář. František Josef, který se dostavil do Plzně kočárem, byl vítán nadšeným obyvatelstvem házícím květiny a slavobránami. Za zvuků hudeb ostroštrelecké a hornické a za nesčetných projevů konečně císař přestoupil na nádraží z kočáru do vlaku a asi s ulehčením odjel do Karlových Varů. I další císařova návštěva, která se uskutečnila o více jak dvacet let později, 28. srpna 1885,⁵²⁶ se nesla ve stejném duchu za ohromujících projevů, slavobrán a hudebních zastaveníček.⁵²⁷ Konečně poslední císařova návštěva, která byla plánována na rok 1913 ku příležitosti otevření nového mostu „Císaře Františka Josefa I.“⁵²⁸ přes řeku Radbuzu, byla kvůli zdravotním obtížím panovníkovým odvolána.

Nejiného znění byly i oficiální slavnosti jmenin a narozenin krále, královny či

---

⁵²⁴ „*Vítání Jejich bylo slavnostné a dělo se od úřednictva, duchovenstva, vojska, sboru ostroštreleckého a učitelův. Tito vznešení hosté, meškajíce v Plzni, prohlédli si starožitnosti a památky našeho města Plzně, totiž radnici a dům Řihův, tak zvaný „templářský dům“.* Dne 5. září ráno konala se veliká slavnost' kostelní za účastenství veškerých civilních i vojenských úřadův, jakož i zdejšího ostroštreleckého sboru. Odpoledne pak odebrali se vysocí hosté do Mariánských Lázní, provázeni jsouce krajským hejtmanem hrabětem Rothkirchem. Ku jejich počtě dal magistrát starobylé zbraně z tak zvané zbrojnice do velké síně v radnici přenéstí a vkusně urovnati. Dále byl postaven naproti hostinci „U zlatého orla“, kdež vysocí hosté bydleli, veliký transparent, spočívající na čtyřech sloupích. Na tomto byl nápis WILLKOMMEN. Na večer hořel tu na 15 podstavcích dovedně upravený bengálský oheň. Útraty činily 114 zl. 52 ½ kr. stř...“ M. HRUŠKA, *Knih pamětní*, s. 454.

⁵²⁵ M. HRUŠKA, c.d., s. 542.

⁵²⁶ Při této příležitosti František Josef vyznamenal purkmistra Františka Pecháčka rytířským řádem. Na tuto slavnost musel prý po dlouhém přemlouvání místodržitele barona Krause Pecháček odložit svůj starý obnošený kabát a s nechtí si poprvé a také naposledy oblékl frak. Náladu mu snad zlepšily až 4. září české spolky, které mu uspořádaly dostaveníčko, na němž Hlahol zapěl několik sborů.

⁵²⁷ Průběh návštěvy například velmi dobře glosuje článek „Se. Majestät der Kaiser und König Franz Josef I. ist vorgestern Nachmittag um 1 Uhr 20 Minuten in Pilsen angekommen“. *Pilsner Reform* z 30. 8. 1885.

⁵²⁸ Dnes most Wilsonův (pozn. aut.).

jejich potomků, které se tak odbyvaly ne jen kvůli kontrole státních úřadů, ale snad i díky v podvědomí skrytému duchovnímu tělu vladařovu, které vyžadovalo všechny pocty těla fyzického. Tak když se například slavily narozeniny Ferdinanda V. dne 25. dubna 1848, projevovala rozradostněná městská honorace svému králi za projevení politické dobro neutuchající ovace „...táhla již v 5 hodin ráno hudba městem, aby zvěstovala den slavnosti narozenin císařových; v 10 hodin sloužena byla veliká mše v kostele arciděkanském za hojného účastenství obecnstva a národní stráže.“⁵²⁹ Po skončení mše⁵³⁰ nastala slavnostní defilace městem za zvuků hudby a „odpoledne ve 2 hodiny byla slavná hostina v síni hostince „U města Hamburku“, uspořádaná národní gardou a ostrostřelci. Hostiny té se účastnili mimo oba sbory měšťanské také duchovenstvo, úřednictvo vojenští důstojníci. Byla to vskutku slavnost krásná, neb zde panovala rovnost mezi stavy veškerými. Vojsko s měšťanstvem objímalo se srdečně a společné přípitky pronášeny byly svobodě, vlasti a ústavě... Ku konci hrála hudba národní pochod, při kterém všickni důstojníci ruce sobě podávše v řadách kolem sálu kráčeli, slavíce takto se zápalem sjednocení všech stavů“⁵³¹ O sedmé hodině večerní hostina „U města Hamburku“ skončila a účastníci se odebrali do divadla, kde bylo hráno představení na podporu chudých obyvatel Krkonoš. V divadle se pak opět zpívala národní hymna a po představení byl hejtman hrabě Rothkirch za svitu šedesáti pochodní a zvuků hudby doprovázen až ke svému domu.

O rok později, již při oslavách narozenin mladého Františka Josefa, dne 18. srpna 1849, již byl opět tradiční starý řád patrný ve své původní patriarchální formě,⁵³²

---

⁵²⁹ M. HRUŠKA, c.d., s. 466.

⁵³⁰ Mše s tradičním „Te Deum“ byla nedílnou součástí oslav narozen panovníků.

⁵³¹ M. HRUŠKA, c.d., s. 466.

⁵³² „Dne 18. srpna 1849 slaveny byly narozeniny Jeho Veličenstva panujícího císaře Františka Josefa I. Již v předvečer dne toho osvětleny byly slavně kasárny i vojenský vychovatelský ústav pro hochy, a hlučná hudba zaznívala od kasáren hlavními ulicemi města. V den slavnostní pak v 9. hodin ráno byla konána veliká mše sv. za účastenství veškerých úřadů, vojska a chovanců vojenských; před kostelem postavena byla národní stráž a ostrostřelecký sbor, od něhož mezi službami Božími nejdůležitější částí mše svaté ranami z ručnic oslaveny byly. Večer uspořádáno od ochotníků divadelní představení. Provozovala se veselohra „Čtyry stráže na jednom stanovišti“, pak německý kus „Der Edelknabe“.

Dříve než počalo divadlo, přednesen byl proslov, složený P. Jos. Pýchou; pak zpívána národní hymna; k níž podal text gymnaziální praefekt P. St. Zauper. Představení divadelní zdařilo se velmi dobře, čistý výnos 33 zl. 28 kr. stř. věnován byl nadaci pro invalidy zdejšího c.k. 35. odvodního

tedy bez vlivů občanské společnosti, patrného při oslavě narozenin Ferdinandových. Takovýto program zůstával z větší části neměnný⁵³³ až do počátku 20. století. Když se pak 21. srpna 1858 narodil císařův syn, očekávaný následník trůnu, korunní princ Rudolf,⁵³⁴ oslavy v Plzni nebraly konce. O půl osmé hodině ráni dne 22. srpna došla do Plzně zpráva, že se císařovně Alžbětě po těžkém porodu narodil syn. Po celém městě byly ihned vyvěšeny rakouské a bavorské prapory a ostrostřelci vypálili 101 ran z hmoždířů. V devět hodin přitáhla před radnici ostrostřelecká hudba a o hodinu později již pilně koncertovala před kostelem, kde se mezitím shromáždilo vojsko i úřednictvo. V kostele se odbývala velká mše, během níž vojsko i ostrostřelci pálili salvy z ručnic. Po mši zakončené slavným „Te Deum“ a národní hymnou byla na náměstí všeobecně provolána třikrát „Sláva“ císařské rodině, načež za hlučné hudby defilovalo po městě vojsko spolu s ostrostřeleckým sborem. Ještě před polednem pak byla přihlížejícím rozdávána narychlo složená a vytištěná báseň od K. V. Hansgirga oslavující Habsburskou dynastii. Přirozeně došlo i na oblíbenou příležitostnou dobročinnost, a tak tentokráte nebyli jistým obnosem podarováni jen chudí,⁵³⁵ ale pro účinkující vojsko a četnictvo věnovali například velkomlynář František Hýra deset pytlů pšeničné mouky a policejní komisař František Guldener devět sudů piva. Odpoledne pak vyrazili ostrostřelci s hudbou a prapory a na střelnici a uspořádali střelecký závod. Konečně navečer bylo celé město ozářeno velkolepou iluminací a městské elity zakončily slavnost bohatou hostinou v hostinci „U Císaře rakouského“.⁵³⁶

O poznání méně honosně se slavily narozeniny císařovny, či narození císařských dcer, zato však sňatek mladého císaře s Alžbětou Bavorskou dne 24. dubna 1854 začal být v Plzni slaven velkým čepobitím a hlučnou hudbou již den před vlastní svatbou. V slavnostní den pak časně z rána procházela městem hudba a oznamovala

---

pluku... Ku konci slavnosti narozenin císařových dne 18. t.m. uspořádán byl dne 21. srpna t.r. přičiněním p. Frant. Guldenera v "síni přátelství" na Lochotíně skvělý ples ve prospěch chudých, jehož čistý výnos byl 135 zl. 10 kr.“ M. HRUŠKA, c.d., s. 519-521.

⁵³³ Občas byl jen rozhojněn či zkrácen o nějaká „variabilní“ čísla. Tak kupříkladu roku 1867 poprvé při narozeninách císařových vystoupil i spolek „Liedertafel“ s oblíbenou Kreutzerovou operou *Nocleh v Granadě*.

⁵³⁴ Každoroční samostatné oslavy Rudolfových narozenin a jmenin jsou v Plzni doloženy od roku 1861, sice méně honosně než oslavy císařovy, přesto však vždy za přispění hudby a zpěvu.

⁵³⁵ Během slavností týkajících se panovnického domu bývalo zvykem finančně přispívat městské chudině.

⁵³⁶ Více např. : M. HRUŠKA, c. d., s. 614-615.

šťastnou novinu probouzejícím se obyvatelům. O desáté hodině dopolední sloužil ve svatobartolomějském chrámu arciděkan Hlavan velkou mší zakončenou obvyklým „Te Deum“, během níž si ostrostřelci přirozeně neodpustili vypálení mocných salv z ručnic. „*Po službách Božích vytáhlo úřednictvo, důstojníci a ostatní obyvatelstvo z kostela a c.k. vojsko se sborem ostrostřeleckým při hlučné hudbě táhlo kolem náměstí. Žáci a žákyně před budovou školní na paměť toho vysazovali “stromy císařské”.*“⁵³⁷

Konečně musíme vzpomenout i na poslední rozloučení, či vzpomínkové akty na členy panovnické rodiny. Ty se samozřejmě rovněž neobešly bez hudby, která se po desetiletí neměnila. Jak Františku I., Ferdinandu V. a Františku Josefu I., tak korunnímu princí Rudolfovi, císařovně Alžbětě nebo mexickému císaři Maxmiliánu byla vždy vypravena velká zádušní mše,⁵³⁸ nad kterou jako by se zahalen v černém flóru vznášel duch zesnulých Habsburků.

Jestliže byla věnována velká péče uctívání výročí královské rodiny, tak i významné okamžiky jejich zástupců „na zemi“, správců země, byly v Plzni mocně oslavovány. Do města zavítavším místodržícím byla pořádána dostaveníčka,⁵³⁹ okresním hejtmanům pak přáli k narozeninám a jmeninám⁵⁴⁰ za zvuků fanfár městské deputace a v podvečer byly pořádány pod jejich okny slavnostní pochodňové průvody.

Aby však byla sdostatek naplněna po staletí neměnná touha obyvatelstva po slavnostních dnech, pořádaly se i akce slavnostního rázu určené místním výtečníkům. Když tedy kupříkladu byl arciděkanu Antonínu Hlavanovi roku 1858 císařem Františkem Josefem I. udělen rytířský řád, konala se po Plzni taková sláva, jako kdyby se na ni dostavil sám panovník. Již 20. února v šest hodin večer se shromáždili žáci před arciděkanstvím a s rozzářenými lampiony nastoupily do tvarů, které představovaly iniciály oslavencovy. Poté učitelstvo zapělo tři sbory, načež byl za neustálého hřmotného provolávání slávy císaři, kardinálu i samotnému Hlavanovi rozžat bengálský

---

⁵³⁷ M. HRUŠKA, c. d., s. 569.

⁵³⁸ Smuteční slavnosti za zemřelé členy vládnoucí dynastie neslavila jen církev římskokatolická, ale i němečtí evangelíci a plzeňská židovská obec.

⁵³⁹ Tak když kupříkladu přijel 29. června 1850 do Plzně místodržitel Karl Mestczery de Tschoor, bylo mu po slavnostním uvítání uspořádáno hudební dostaveníčko, při němž byla mužským sborem zpívána zvláštní kantáta.

⁵⁴⁰ Když tedy 21. prosince 1858 slavil jmeniny okresní hejtman Tomáš Putzlacher, uspořádaly mu v předvečer svátku pod okny kapely ostrostřelecká s vojenskou dostaveníčko a sbor zapěl Hansgirgovu oslavnou báseň zhudebněnou Františkem Matesem. Více: M. HRUŠKA, c. d., s. 616.

oheň. K osmé hodině se poté dostavila ostrostřelecká kapela s pochodněmi, která přednesla několik skladeb, nato byl program ukončen „řeckými ohni“. Druhého dne v půl deváté ráno se opět dostavila školní mládež s prapory, tentokrát však vytvořila čestnou stráž od arciděkanství až k radnici. Poté nastoupili i ostrostřelci se svou kapelou a četné publikum se počalo shromažďovat v radnici, kde se mělo konat jádro celé akce. Hlavní radniční sál byl vyzdoben c.k. setníkem 35. pěš. pluku Krippelem a sice „*starožitnými věcmi – brněními, zbraněmi a jiným válečným náčiním z dob husitských*“⁵⁴¹ V devět hodin poté přišel od arciděkanství k radnici průvod městských hodnostářů, učitelů a duchovních z okolí, „*veden jsa malými, bíle oděnými a růžovými věnci ozdobenými dívkami.*“⁵⁴² Všichni příchozí se shromáždili uvnitř radniční budovy a dvě dívky přinesly Hlavanovi na „*poduškách uměle vypracovaných*“⁵⁴³ pouzdro s řádem. Následně zapělo žactvo reálných škol sbor „Otče náš“ a hejtman Putzlacher vedl proslov o skutcích oslavencových. Poté mu připnul řád Františka Josefa I., „*zazněla hymna národní a pan hejtman vyslovil přání, aby Bůh všemohoucí oslavenci dlouhá léta popřál a provolal*“ *“Sláva“ statečnému císaři, což obecenstvo nadšeně opakovalo.*“⁵⁴⁴ Antonín Hlavan všem zúčastněným poděkoval a nato následovaly proslovy rokycanského vikáře P. Jonáše a purkmistra Františka Wanky. Školní mládež přednesla latinskou ódu, dvě české a jednu německou báseň, za něž Hlavan dojatě děkoval. Poté se zúčastnění odebrali do svatobartolomějského chrámu, kde po kázání P. Pýchy sám arciděkan sloužil velkou mši. Rovněž od plzeňského kněžstva dostal Hlavan skvostný diplom a nový kalich posvěcený kardinálem Schwarzenbergem. Celá slavnost pak byla ukončena hostinou na arciděkanství, na jejímž závěru přítomní učitelé zapěli čtvero zpěv.⁵⁴⁵

Stejných poct jako všeobecně oblíbený duchovní pastýř arcidiecéze Plzeňské Hlavan se o několik let později dočkal i nově zvolený purkmistr, MUDr. Jan Maschauer dne 18. října 1864. V ten den celé město křičelo *sláva* a večer uspořádal divadelní ředitel Kramuele slavnostní představení *Účetní rada a jeho dcery*. Poté se odebrali

---

⁵⁴¹ M. HRUŠKA, c. d., s. 606.

⁵⁴² TAMTÉŽ.

⁵⁴³ TAMTÉŽ.

⁵⁴⁴ TAMTÉŽ.

⁵⁴⁵ O několik let později, 13. prosince 1866, se poté Plzeňané jako projev díků za dlouholeté služby lidstvu rozhodli Hlavanovi věnovat jeho litografickou podobiznu, při čemž Hlahol zapěl oblíbené sbory *Ty's drahý nám, Má otčina, Svoji k svému* a *Ave Maria*.

diváci před Maschauerův dům s pochodněmi. První v průvodu kráčeli ostrostřelci se svojí hudbou, těsně následováni členy Měšťanské besedy, za níž kráčeli Sokolové, Hlahol a spolek „Lásky k bližnímu“. „*Po obou stranách průvodu kráčelo více než 200 pochodní a světel, které se postavily před příbytkem pana dra. Maschauera. Čarovný byl pohled, když se později zapálilo množství rudých bengálských plamenův. Zvlášť pěkný obraz poskytovali Sokolové v malebném svém oděvu. Hlahol zapěl tři sbory*“ *“Vše jen ku chvále“*, *“Svojí k svému“* a *„Tys přítel nám“*; hudba ostrostřelců přednesla pak zdařilé skladby. Pak provoláno třikrát sláva, měšťanostovi, dru Maschauerovi, sláva nově zvolenému zastupitelstvu královského města Plzně a konečně sláva staroslavné Plzni. Po té vrátil se průvod při zvucích hudby opět na náměstí, kde se rozešel“⁵⁴⁶ Po rozchodu pak pokračovala slavnost poněkud komorněji v Měšťanské besedě, kam se odebrali městští zastupitelé a představenstvo plzeňských spolků.⁵⁴⁷

Podobných, ovšem rozsahem menších a jen na užší diváckou základnu orientovaných oslav se často dočkali i představitelé a zakladatelé plzeňských spolků, kterým byla k uctění jejich životních výročí nejčastěji pořádána hudební dostaveníčka obohacená případně pochodňovým průvodem a recitací.⁵⁴⁸

A aby snad nebylo oslavám dost, občasně byla uspořádána sláva i k uctění osoby v běžném životě méně významné, která se však náhle zapsala do podvědomí všeho obyvatelstva. Takovým oslavencem mohl být kupříkladu zasloužilý učitel Florián Kern, který byl císařem za svou dlouholetou vzornou činnost 16. ledna 1857 vyznamenán

---

⁵⁴⁶ M. HRUŠKA, c. d., s. 846.

⁵⁴⁷ Ještě jednou byl Maschauer v Plzni velmi oslavován, a sice když 31. října 1866 dostal zlatý záslužný kříž Františka Josefa I. za vzorné vedení města během pruského vpádu. V slavnostní den byla na znamení Maschauerova vyznamenání osvětlena okna všech městských domů (mimo okna JUDr. Pankraze, který protestoval a viděl v takovéto akci demonstraci). Významnými ulicemi města se ubíral pochodňový průvod za zvuků ostrostřelecké kapely, po celé Plzni byly zapalovány ohňostroje a Hlahol zapěl před Maschauerovým bytem tři sbory.

⁵⁴⁸ Tak například 31. října 1866 uspořádal Hlahol dostaveníčko svému zakládajícímu členu Františku Hýrovi, na němž byly předneseny tři sbory. O poznání bohatší pak byla oslava jmenin starosty Hlaholu a místostarosty Sokola Jana Kleissla. V předvečer Kleisslova svátku (15. května 1866) se vydali členové obou spolků za svitu pochodní před jeho dům, kde Sokolové utvořili z pochodní kruh a Hlahol zapěl dva sbory, načež Kleissl přišel děkovat dolů před dům a sliboval, že co mu budou síly stačit, vždy bude s největším nasazením pracovat pro blaho obou spolků. Poté mu bylo provoláno *na zdar* a na závěr Hlahol přednesl Tovačovského sbor *Orle, pestrý orle* a průvod se odebral zpět do Měšťanské besedy. Více: M. HRUŠKA, c. d., s. 933.

Velkým zlatým záslužným křížem. Již od brzkého rána 22. března toho roku provolávali před školou všichni shromáždění slávu Kernovi i Jeho Veličenstvu, ostrostřelci vyhrávali národní hymnu, načež byla v kostele sloužena velká mše zakončená obvyklým „Te Deum“. Na závěr celé slávy dostal vyznamenaný od přítomných mnoho gratulací včetně dvou oslavných básní od katechety P. Josefa Pýchy a P. Hugo Karlíka.

Jestliže za života byli oslavováni jen někteří výtečníci, po smrti, tedy alespoň při ceremonii pohřební, měl právo na vzpomínkový akt každý. Ale i přesto nebyla „pompa funebris“ u každého stejná. Přirozeně zde hrála roli finanční situace jednotlivce i jeho sociální příslušnost. A tak, i přes menší movitost některých členů, mívaly větší lesk pohřby ostrostřelců a jejich manželek, na kterých měla za povinnost zdarma vystoupit spolková kapela. Kdo snad nebyl příslušen k ostrostřelcům, mohl si větší pompu zajistit i členstvím ve spolku „Lásky k bližnímu“, který si za jeden z hlavních cílů existence vytkl připravit důstojný pohřeb svým soudruhům.⁵⁴⁹ Přirozeně nejmohutnější pohřby patřily nejbohatší městske honoraci a „národním buditelů“, byť často naprosto chudým, či dokonce fyzicky nepřítomným. Vzpomínky na výtečníky národního života se v Plzni od šedesátých let 19. století stávaly doslova manifestacemi. Za zemřelé J. F. Smetanu,⁵⁵⁰ Václava Hanku, J. K. Tyla, Karla Havlíčka, J. E. Purkyně či arciděkana Hlavana byly každoročně slouženy zádušní mše⁵⁵¹ a za velkého účastenství obecnstva

---

⁵⁴⁹ To snad dokládá i pohřeb předsedy tohoto sdružení Antonína Rainera dne 14. října 1866, na který byla angažována ostrostřelecká kapela v plném obsazení.

⁵⁵⁰ Zemřel 18. února 1861, pohřben v Plzni 20. února téhož roku.

⁵⁵¹ Zda i probouzející se německý živel měl takovéto akce, nelze bez podrobného průzkumu dobových periodik stanovit. Je to však velmi pravděpodobné, neboť kupříkladu již 10. listopadu 1859 „němečtí“ studenti slavili stoleté výročí narození Schillerova, při kterém zazněly nejen básně německé, ale i české. Poté studenti před divadelní budovou zapěli sbor na slova Schillerovy básně *Die Glocke* a odpálili bengálské ohně. Na druhé straně se tentokrát již více politicky formovaná německá strana živě účastnila roku 1873 oslav čtyřstého narození Koperníkova, které snad mohly být připisovány „české“ režii. V komparaci se stejnými oslavami těchto velikánů v jiných městech českých zemí je třeba ale dodat, že tyto akce se jejich pořadatelé pokoušeli stavět jako utrakvistické. Tak například stejné Schillerovské slavnosti v „liberálním duchu“ byly v Praze, ač pořádány spíše živlem německým, navštíveny z velké míry obecnstvem smýšlejícím spíše česky. Jejich schéma se od Plzně v mnohém nelišilo, ale bylo samozřejmě obohaceno o mnohá další vystoupení. Slavnosti se účastnili i čeští zástupci pražské univerzity, jako například Jan Evangelista Purkyně, nebo Václav Vladivoj Tomek, který přednesl na Valdštejnském náměstí jeden ze slavnostních projevů. „*Do toho času připadla slavnost k uctění památky Schillerovy v Praze. Byla strojena nejprv jednostranně k vynášení německého rázu Prahy, což způsobilo odpor českého studentstva proti ní, kterýž se však*

byly v případě posledního odpočinku ve městě navštěvovány jejich hroby, nad nimiž Hlahol i školní mládež zapěli nespočet sborů a kantát.

Nedílnou součástí slavnostního života, na němž rovněž zaznívala hudba byly všelijaké akce spojené se svěcením nových budov⁵⁵² a jejich základních kamenů, nebo i s veřejnými sbírkami na stavby, které měly posilovat tělo i ducha lidského,⁵⁵³ popřípadě národního.⁵⁵⁴

Od čtyřicátých let 19. století máme i první doklady o akcích živelného rázu, které se v politicky vypjaté době konce let šedesátých nezřídka stávaly i jakýmsi „slavnostmi národními“. Nemálo takových náhlých akcí se objevilo v roce 1848, který bychom snad z hlediska pojatého tématu a díky množství veřejné činnosti té doby, spojené i s hudbou, směle mohli zvat i „rokem hudby“. Již 18. března 1848 byla v Plzni

---

uložil, když se akademický senat wyslowil pro ni we jmenu uniwersity celé bez rozdílu národnosti a komitetétem k tomu zwoleným bylo uzawřeno, aby byla při slawnosti držena dwojji řeč, česká a německá, k tomu pak česká napřed. Tak kladli študenti čští za wýminku swého účastenství, a němečtí k tomu swolili.“ (Více: Wácslav Wladivoj TOMEK, Paměti z mého žiwota I, Praha 1904, s. 452-453). O tom, že by v tehdy ještě národnostně nevyhraněné Plzni došlo k nějakým českoněmeckým třenicím, se nedozvídáme, a můžeme se domnívat, že žádné větší nepropukaly. Oproti tomu v Praze je dochováno svědectví, že české obyvatelstvo se k slavnostnímu průvodu v ulicích chovalo místy nepřátelsky a demonstrativně pělo české písně. (Více pamětník oslav: Ernst H. KISCH, Erlebtes und Erstrebtes, Stuttgart-Berlin 1914). Schillerovskými slavnostmi v Praze se poté celkově zabývá např.: Pavel TROST, Poznámka o Pražských Schillerovských oslavách roku 1859, in: Eduard GOLDSTÜCKER, AUC, Philologica 3, 1960, Germanistica Pragensia I, Praha 1960, s. 91-95.

⁵⁵² Tak například při odhalování pomníku purkmistra Martina Kopeckého od pražského sochaře Antonína Wildta dne 28. 7. 1861 byl přednesen speciálně k této akci složený sbor od Františka Umanna. Když pak byl 31. března 1864 pokládán základní kámen nové reálné školy, Hlahol při akci dojemně zpíval staročeský chorál *Hospodine pomiluj ny*. V poledne byla pořádána velká hostina „U Císaře rakouského“ a úderem páté odpoledne zazněl koncert, na němž mimo kapely ostrostřelecké vystoupili: p. Synková, manželka hejtmana, sl. Neubarthová, sl. Vieserová, c.k. nadporučík Wanka, p. Fischer, V. Hřímálý, Fr. Mates, J. Gerlach, F. Halík a jiní. Podobně pak probíhala i slavnost otevření této školy konaná 4. října 1865.

⁵⁵³ V soudržnosti německého i českého živlu v Plzni tak proběhlo kupříkladu slavnostní otevření nové tělocvičny spolku „Aar“. Akce se účastnili mimo zástupců spolků německých i čeští Sokolové či městská deputace a nikoho tehdy nepohoršovala slavnostně ověčená busta Jahnova. Celá slavnost poté skončila hostinou s plesem „U Císaře rakouského“ a hosté se navraceli domů až nad ránem.

⁵⁵⁴ V prospěch výstavby pomníku J. F. Smetany tak byla 31. května 1862 uspořádána beseda, na níž účinkovali pěvec J. Lukes, deklamator Přerhof a hudebník L. Procházka z Prahy.

narychlo uspořádána oslava konstituce.⁵⁵⁵ Ráno toho dne byla sloužena velká slavnostní mše, mezi kterou vojsko třikrát vystřelilo z ručnic. Po mši všichni zúčastnění česky zpívali národní hymnu. Celá sláva byla poté ukončena divadelním představením, po němž následoval opět zpěv národní hymny.⁵⁵⁶ V zjitřených chvílích se však nezapomínalo ani na hrdiny padlé za svobodu, a tak byla 30. března uspořádána smuteční tryzna za studenty, kteří ve Vídni padli za svobodu. Toho dne v devět hodin ráno nastoupili ostrostřelci před svatobartolomějský chrám. Ten byl uvnitř smutečně vyzdoben. Uprostřed lodi byl postaven katafalk, kolem něhož hořelo množství svíček. Na rakvi visel věnec z vavřínu a dva bílé prapory se smutečnými nápisy. Kolem katafalku stála čestná stráž ze studentstva a měšťanské gardy, z kůru znělo smuteční rekviem. Po odeznění smuteční mše vytáhly ozbrojené sbory s hudbou kolem radniční budovy a krajského hejtmanství směrem ke gymnáziu. Navečer bylo poté pořádáno divadelní představení, kde studující zapěli svým mrtvým bratřím studentskou hymnu. Jak se změnil ráz mnoha slavností v šedesátých letech netřeba znovu opakovat. Jisté je však, že slavnosti tohoto takřka spontánního rázu na přelomu let šedesátých a sedmdesátých letech postupně mizí a jsou nahrazovány akcemi dopředu pečlivě připravenými. Jedním z posledních takovýchto spontánních výstupů bylo i slavení návratu korunovačních klenotů 29. srpna 1867. Již v předvečer tohoto činu byly rozžaty na šesti návrších kolem Plzně mohutné ohně. Všude bylo slyšet rány z hmoždířů, o půl deváté pak ostrostřelecká kapela osvětlená lucernami procházela městem a hrála povětšinou národní písně k potěše všech shromážděných. Poté bylo uspořádáno veliké čepobití a celý průvod zamířil před hejtmanství, kde provolával slávu králi. Následně se průvod odebral před domy velitele zde sídlícího pluku Velkoknížete Michaela Ruského, purkmistra Maschauera a velitele ostrostřelců Bubníka a uspořádal zde dostaveníčka. Konečně se všichni opět odebrali před radnici, kde kapela zahrála píseň *Kde domov můj* a dav nadšeně zpíval. Druhého dne se pak za velké účasti konala slavnostní mše zakončená obvyklým „Te Deum“.

Konečně je třeba zastavit se u slavnostních chvílí spolkových, které, ač byly určeny jen určitému okruhu osob, přesto byly nezřídka vnímány celým městem, často dokonce i jeho okolím. O některých těchto akcích bylo již řeči v předchozích kapitolách – vždyť přece nebylo v Plzni spolku, který by čas od času nepořádal s piknikovými koši

---

⁵⁵⁵ Do Plzně došla zpráva o příslibení ústavy ze dne 15. března ve večerních hodinách 17. března.

⁵⁵⁶ 28. března pak městská rada na počest toho podělila některé z účastníků 584 výtisky hymny.

a slunečníky výlet do blízkého nebo širšího okolí města.⁵⁵⁷ Větší spolky nebo dokonce korporace disponující hudbou vyrážely často na své výlety se zpěvem a tam, kde se utábořili, byli vždy atrakcí, neboť přinášeli tržbu nejen místním hostincům, ale často pořádaná taneční zábava lákala široké masy diváctva. Mimo menších výletů po okolí pak spolky⁵⁵⁸ a před svým zrušením i cechy pořádali několikrát do roka taneční zábavy, které sice občas byly přístupny jen omezenému okruhu členů a jejich rodin, ale častěji z důvodů finančních byly otevřené širokému publiku. Ve městě, jakým Plzeň v 19. a na počátku 20. století byla, tak rozhodně tancechtivé obecenstvo nikdy nepřicházelo zkrátka. Jestliže tedy přes den bylo prostředím komunikace obyvatel náměstí s trhem a kostel, večer se jím stával hostinec, nad nímž kvalitativně stál ples.

Největší událostí ve spolkovém životě města pak přirozeně bývalo svěcení nových praporů, zakončené zvláště nákladným plesem. Již 21. května 1848 se odbyvala takováto slavnost. Plzeňští studenti dostali od paních městek krásně vyšívaný prapor, což se rozhodli korunovat velkolepým plesem. Ovšem nejen plzeňské spolky pořádaly ve městě monstrózní oslavy. Každoročně se zde v červenci scházeli na své „Prokopské slavnosti“ i horníci z širšího okolí Plzně. Když při jedné z nich, 10. července 1859, světili dokonce svůj prapor, nastoupili již na devátou hodinu ráni horníci z dolů hraběte Waldsteina se zpěvem a výbornou hudbou. Celý průvod pak za zvuků hudby odešel do kostela, kde se konala velká mše zakončená slavnou *Mší* Josefa Haydna.⁵⁵⁹ Po celém obřadu svěcení se pak horníci i přihlízející odebrali před hejtmanství, kde horní hejtman Eckl pronesl slavnostní řeč. Navečer se pak konal, tak jako vždy, tradiční prokopský bál.⁵⁶⁰ Konečně ve dnech 31. května až 1. června 1868 se rozhodli světit svůj prapor i místní Sokolové.⁵⁶¹ Aby byla účast při této akci nanejvýše hojná, zařídili Sokolové u

---

⁵⁵⁷ Dobový anonym skrývající se za šifrou J. K. v příručce *Výlety a vycházky z Plzně*, Plzeň 1906, s. 4. doporučuje při menších vycházkách volit směr proti větru „*aby nás cestou kouř a zápach z města nepronásledoval.*“

⁵⁵⁸ Svůj vlastní ples měla každá myslitelná organizace. Jen namátkou uvedme bály ostrostřelecké, kupecké, řeznické, majitelů mastných krámů, hasičské, poštovního personálu, sokolské šibřinky, Řemeslnické besedy, plesy obchodní a živnostenské komory atd.

⁵⁵⁹ Sólový sopránový part při *Graduale* zpívala slečna Čermáková. Více: M. HRUŠKA, c. d., s. 638-639.

⁵⁶⁰ Tak například hned roku následujícího (8. 7. 1860) se na „Prokopskou“ dostavilo asi 700 horníků a jejich kapely střídavě hrály před kostelem národní hymnu. Poté se konala v kostele slavnostní mše, při níž zazněla *Velká mše* od K. M. von Webera.

⁵⁶¹ Celou akci podpořil i magistrát příspěvkem 100 zl.

státních drah pro mimoplzeňské přihlášené účastníky poloviční slevu na jízdě. Domy po celém městě byly ozdobeny věnci a transparenty s nápisy: „*Vzkvétej čilý národe*“;⁵⁶² „*Vlasti, nedáme ti zahynouti!*“;⁵⁶³ „*Česká krev a české jméno, Čechův jest nejdražší věno*“⁵⁶⁴ atd. „*Taktěz vkusně vyšperkovan byl i dům israelity Š. Lengsfelda u prvního mostu na Pražském předměstí.*“⁵⁶⁵ Dokonce i na ochozu věže arciděkanského chrámu vlály čtyři prapory. Účast byla nad míru veliká. Po celé dopoledne musela ostrostřelecká kapela hudbou a střelbou vítat stále nové a nové hosty přijíždějící na nádraží. Přijelo na třistapadesát pražských Sokolů pod Tyršovým vedením, deputace Sokolstva z Berouna, Klatov, Přeštic, pražský Hlahol, akademikové, spolek Merkur z Prahy, Karlínská beseda, zástupci studentských spolků i „*20 Jihoslovanů v červených fezech*“.⁵⁶⁶ Jaká to musela být podívaná, když každý spolek přijel se svými korouhvemi, které vlály celým městem. Odpoledne pak jeli všichni shromáždění dvěma vlaky do lesů v nedaleké Zábělé, kde bylo na programu společné cvičení.⁵⁶⁷ O pivo a občerstvení bylo vzorně postaráno, obecnstvo se velmi bavilo a když začala taneční zábava, „*tančil každý s každým.*“⁵⁶⁸ Konečně až mírný deštík s kroupami zábavu ukončil a všichni se odebrali nazpět do Plzně, kde se o deváté hodině večerní za zvuků pochodové hudby přednesené ostrostřelci rozžaly lampiony. Hudba vyhrávala národní písně a účastníci procházeli s prapory pod okny významných spolkových činitelů. Druhého dne již o páté hodině ráni vytáhla ostrostřelecká kapela a čepobitím oznamovala začátek dalšího slavného dne. Náčelníci Sokola pražského Tyrš a plzeňského, Hynek Palla, nasedli na střelnici na koně a jeli v čele slavnostního průvodu na náměstí. Když pak konečně dorazili na náměstí všichni účastníci, zapěli pod Pallovým vedením oblíbený chorál *Hospodine pomiluj ny* a členové spolků za pronášení hesel zatloukali slavnostní hřeby. Poté pěvecké spolky přednesly sbor *Naše probuzení* od L. Procházky a za zvuků hudby byly prapory uloženy na radnici, načež se celý průvod odebral do lochotínských sadů, kde se prý shromáždilo deset až dvanáct tisíc osob.⁵⁶⁹ Na Lochotíně byla zahájena

---

⁵⁶² M. HRUŠKA, c. d., s. 1045.

⁵⁶³ TAMTÉŽ.

⁵⁶⁴ TAMTÉŽ.

⁵⁶⁵ TAMTÉŽ.

⁵⁶⁶ TAMTÉŽ.

⁵⁶⁷ Dle M. HRUŠKY, c. d., s. 1045, zde bylo spolu s „venkovany“ asi sedm až osm tisíc osob.

⁵⁶⁸ TAMTÉŽ.

⁵⁶⁹ TAMTÉŽ.

slavnostní hostina, pěvci zapěli několik sborů a konečně došlo i na tolik očekávanou taneční zábavu. V poslední slavnostní den ráno se pak plzeňští na nádraží loučili za zvuků hudby s odjíždějícími „*bratry Jihoslovany*.“⁵⁷⁰

Jak je tedy vidět, Plzeňané si nenechávali ujít žádnou příležitost, jak si udělat svátek ze dne všedního. Rádi se účastnili velkých slavností oficiálních i všemožných drobných akcí, kterých se do roka konalo nepočítaně. Dlouhou dobu nebyl v Plzni pociťován ráz nacionální. Veškeré produkce se prostě konaly dvojjazyčně a tak zněly i jejich zvací plakáty, či dokonce výběr hudebních čísel. Zhruba až od konce let šedesátých, s postupným vývojem politickým, počínáme sledovat dělení akcí na národnostním základě. Nejprve šlo především o podniky menšího rázu, o koncerty a plesy spolkové. Později však jejich počet stále roste a se změnou národnostního složení města v poslední čtvrti 19. století získává navrch česká většina. Staré časy města tak nadále připomínají již jen oslavy panovnické dynastie, které zanedlouho zmizí docela...

---

⁵⁷⁰ TAMTÉŽ.

8. MÍSTO ZÁVĚRU

V předchozím textu bylo mnoho řečeno o vývoji a i funkci hudby v dějinách Plzně v 19. a počátkem 20. století. Město samo se ve sledovaném časovém úseku bouřlivě rozvíjelo. Na počátku je ještě spíše provinčním sídlem z velké míry zemědělského charakteru, které se oprostuje ze středověkého krunýře hradeb, v první čtvrti století 20. je pak již hotovým průmyslovým centem obklopeným důmyslně navrženými předměstími. Snad by se dalo čekat, že i vývoj hudební půjde ruku v ruce se změnami celého města. Opak je však pravdou. Hudba si i nadále držela své postavení tradičního kulturního prvku, který svým pojetím sahal daleko do minulosti a i v celkovém prudkém rozvoji životních podmínek zůstával více méně konstantním. Ano, můžeme pozorovat změnu repertoáru jednotlivců i korporací, vývoj hudebních těles i používaných nástrojů, ale hudba stále, především v produkcích veřejných, jakoby předstírá, že čas zůstává stát.

Mohlo by se též zdát, že hudební vyžití obyvatelstva většího města se bude zřetelně lišit od sídel drobnějšího rázu. Ano i ne. Přirozeně, že měšťan měl ve srovnání s „venkovanem“ daleko více hmotných i společenských příležitostí obohatit svůj život o prvek hudební. Snadno si dopomohl k hudebnímu nástroji, takřka denně měl šanci zakoupit si lístek do divadla, mohl být angažován v nespočetných hudbu pěstujících spolcích. Co se však všeobecného, veřejného hudebního života dotýká, i drobná městečka 19. století si sice v míře menší, ale přece jen dostatečné mohla užít fenoménu hudby. *„Velice četné byly různé domácí či poloveřejné plesy, bály a zábavy, pořádané v souladu s rytmem církevního roku zvláště při významných svátcích, ale také mimo ně průběžně po celý kalendářní rok. Hudba a tanec byly neodlučitelnou součástí života všech vrstev společnosti. Vedle této formy zábavy, která byla zpravidla obstarávána místními muzikanty, mělo maloměstské i venkovské obyvatelstvo dostatek příležitostí rozptylovat se produkcemi nejrůznějších potulných umělců a podnikatelů, kteří tehdy masově kočovali od města k městu. Divadelníci, potulní muzikanti, loutkáři, provazolezci a artisté, ale také vystavovatelé minerálů, vzácných živých i vycpaných zvířat, složitých panoptik.....a putující vzdělavatelé, kteří přednášeli o různých atraktivních tématech.....a kouzelníci si podávali víceméně ruce a starali se o*

neobvyklou podívanou a maloměstský rozruch. ⁵⁷¹ To, co Otto Urban ve své klasické práci o proměnách české společnosti zmiňuje o hudebním životě maloměstském, se v mnohém dotýká i Plzně. Nebylo dne ani minuty, kdy by se zde neodbývala alespoň drobná hudební produkce, ať už to byl veřejný koncert některé hudební korporace nebo na rozích postávající „mířtři flašinetáři“ či dokonce jen „společenský“ zpěv často doprovázený zvukem orchestrionu, linoucí se z oken nesčetných pohostinství a restaurací.

Vcelku specifickým jevem byla v životě města funkce vojenský a polovojenských hudebních korporací, které po dlouhou dobu svými odpoledními koncerty „platzmuzikami“, ⁵⁷² čepobitími, ⁵⁷³ „monstrkoncerty“ ⁵⁷⁴ nebo klasickými vystoupeními v přírodě držely hudební úroveň dané lokality. Na tomto druhu kapel byly často závislé mnohé později vznikající profesionální nebo poloprofesionální hudební útvary, které svoji existenci stavěly právě zde. Z toho všeho samozřejmě vychází i hudební snahy jednotlivců. Jestliže se samostatní profesionální hudebníci mimo všudypřítomných flašinetářů ve větší míře objevují až kolem poloviny 19. století, měšťanský živel si nedovedl bez hudby představit přijatelnou společenskou existenci. V domácnostech se pilně koncertovalo, především pak klavír, který ozvučoval pravidelná „salonní“ setkání či dokonce domácí plesy, býval ústředním kusem nábytku nejedné domácnosti.

Kdybychom ve sledovaném období měli porovnat hudební život Plzně s jinými západočeskými, potažmo i českými městy a městečky, nenalezli bychom velkého rozdílu. Samozřejmě nelze co do kvantity a kvality v řadě stavět kupříkladu Prahu, Plzeň a Rokycany. Postupně se však stále více zjišťuje, že i v nevelkých obcích fungovala nějaká kapela a nezdídka zde byly v poslední čtvrti 19. století zakládány i pěvecké spolky. Co do rozměrnosti hudebního života byly ve své době v Západních Čechách srovnatelné asi Karlovy Vary, kde měli velkou zásluhu na provozování hudby

---

⁵⁷¹ Otto URBAN, Kapitalismus a česká společnost. K otázkám reformování české společnosti v 19. století, Praha 2003, s. 148.

⁵⁷² Tzv. služební koncert, kde hráči byli postaveni v kruhu, který si dodnes podržel svou formu ve vystoupeních promenádách.

⁵⁷³ Večerní pochodňový průvod spojený většinou s dostaveníčkem.

⁵⁷⁴ Spojení dvou nebo více vojenských kapel v jedno těleso.

především kapelníci Josef a August⁵⁷⁵ Labitzky. Ovšem kvalitní soubory pěvecké fungovaly i ve městech menších. Ať už to byl například Záboj v Rokycanech, Šumavan v Klatovech, Sv. Václav v Sušici, či Liedertafel v Mariánských Lázních a Tachově, vždy vzhledem ke svým podmínkám studovaly tyto spolky poměrně kvalitní repertoár na přijatelné úrovni.

Konečně je tedy třeba říci, že i když byla hudební hodnota skladeb i produkcí vždy proměnlivá, výborná, průměrná i naprosto diletantská, vždy i to nejhorší číslo nějakým způsobem pomáhalo stavět život své doby. Snad nelze jinak, než uzavřít tento exkurs pocitem Marcela Prousta z roku 1896 halícím se do hudby: *„Odpuzujte si špatnou hudbu, ale neodsuzujte ji! Ježto je hrána mnohem, mnohem vášnivěji než hudba dobrá, je také mnohem víc než tato plna lidských snů a slz. Proto ji mějme v úctě! Její místo je v dějinách hudby sice rovno nule, ale v citových dějinách je nesmírné. Úcta (neříkám: láska) k špatné hudbě není jen jakousi formou toho, co bychom mohli nazvat milosrdenstvím dobrého vkusu anebo jeho skepticismem, ale je také vědomím důležité společenské funkce hudby. Kolik melodií, které nemají nejmenší hodnotu v očích umělce, je nicméně z počtu důvěrníků, které si volí nescíslní romantičtí mladíci a milenky! A kolik je nápěvů, jejichž listy jsou večer co večer s chvěním obraceny rukama právem slavnými a které nejkrásnější oči světa smáčejí slzami, po jejichž melancholické, krásném uznání by dokázal závistivě toužit i nejryzejší mistr! Jsou to důmyslní a myšlenek plní důvěrníci, kteří zušlechťují žal, rozněcují snění a výměnou za vroucí tajemství, které je jim svěřováno, poskytují pokojnou iluzi krásy. Lid, měšťáci, armáda i šlechta mají tytéž listonoše, aby jim přinášeli drtivý zármutek nebo blahem přeplněnou radost: a stejně mají tytéž neviditelné posly krásy, tytéž milované zpovědníky, jimiž jsou špatní hudebníci. Taková nudná píseň, které se řádně vychované ucho vůbec vzpírá naslouchat, v sobě chová poklad tisícerych niter a tajemství tisícerych životů, jimž byla živoucí inspirací, stále pohotovou, na pultě piana stále otevřenou útěchou, zasněnou krásou a ideálem. Leckterá taková píseň rozezněla v duši nejednoho milence nebo snílka harmonie ráje nebo přímo hlas jeho milenky. Sešit špatných romancí, dlouhým užíváním celý otřelý, nás má dojímat neméně než hřbitov nebo vesnička. Co na tom, že chaloupky postrádají jakéhokoliv slohu a že jsou náhrobky*

---

⁵⁷⁵ August Labitzky (1832-1903) převzal vedení lázeňského orchestru po svém otci Josefu roku 1868. Od té doby pak uspořádal nespočet koncertů, na nichž se začaly objevovat i díla soudobých českých skladatelů, např. Antonína Dvořáka.

*přeplněny nevkusnými nápisy a ozdobami? Pro obrazivost, alespoň do té míry šetrnou, aby na chvíli umlčela svoje pohrdání estetické, může z toho prachu vzlétnout oblak duší, které ve rtech drží dosud zelený sen, jenž jim kdysi dovoloval vytušit svět onen a pomáhal jim radovat se a plakat na světě tomto.*⁵⁷⁶

---

⁵⁷⁶ Marcel PROUST, Radosti a dny. Vzpomínky a sny XIII. Chvála špatné hudby. Cit. podle: Václav ČERNÝ, Tvorba a osobnost 2, Praha 1993, s. 326.

9. SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY

9. 1. Archivní prameny

Archiv města Plzně,

Arciděkanství v Plzni 1400-1945,

Menorabilien Buch 1835-1868, č. inv. 32 308.

Český spolek c.k. vojenských vysloužilců korunního prince Rudolfa v Plzni

Deutscher Männergesangverein.

Deutscher Theaterverein in Pilsen 1868-1939.

Družstvo českého městského divadla v Plzni.

Erzherzog Albrecht Kriegerverein in Pilsen.

Filharmonický spolek plzeňský 1882-1896.

Hudební odbor osvětového svazu v Plzni.

Lovecký klub v Plzni (dříve svobodní střelci) 1871-1945.

Kniha protokolů 1871-1897, sign. 25e 156.

Městské knihy plzeňské.

„Kreisstadt Pilsen Heimathscheinsprotokoll 1850-1868“ RKP

499.

Národní garda v Plzni.

Osobní pozůstalosti,

Antonín Böhm , literární pozůstalost,

Vzpomínky místodržitelského rady Böhma, č. inv. 24 070.

Edvard Kalser a jeho rodina.

Stanislav Suda, osobní pozůstalost.

Marie Tauerová, literární pozůstalost,

Má Plzeň. Jak žila Plzeň a my v ní na počátku 20. století, č. inv. 90a.

Ostrostřelci v Plzni 1776-1877.

Pilsnere Liedertafel.

Plzeňský Hlahol 1862-1953,

Korespondence,

Dopis kapelníka Františka Schmida z 17. ledna 1886.

Památná kniha 1862-1880, sign. 8e 67.

Památná kniha 1880-1947, sign. 10d 77.

Sbor tamburašů „Svornost“ v Bolevci.

„Spolek Plzeňských účastníků bitvy u Solferina“,

Památná kniha Plzeňských vojáků účastníků bitvy u Solferina=Gedenk Buch der Pilsner Krieger in der Schlacht bei Solferino, sign. 6a 94.

I. klub cisteristů v Plzni.

I. kroužek mandolinistů v Plzni.

Sbírka fotografií.

Sbírka hudebnin.

Sbírka plakátů a pozvánek.

Sbírka autora,

Sbírka fotografií.

Sbírka hudebnin.

Sbírka plakátů a pozvánek.

Státní oblastní archiv Plzeň,

Sbírka matrik, farní úřad Plzeň – město, sign. Plzeň 25,
Plzeň 27, Plzeň 29, Plzeň 31.

Západočeské muzeum v Plzni - Národopisné muzeum,

Osobní pozůstalosti,

Katharina Balley.

Josef Gerlach.

Friedrich Gluth.

František Schmid.

Sbírka fotografií.

Sbírka hudebnin.

Sbírka plakátů a fotografií.

- Oddělení novověku,

osobní pozůstalosti,

Josef Chládek.

František Kisvetr.

9. 2. Vydané prameny

BLOCH, J., Adressbuch für Pilsen und das Westliche Böhmen enthaltend die Stadt Pilsen, Pilsen 1876.

BLOCH, J., Pilsen und sein Kammerbezirk. Firmen und Adressenbuch, Pilsen 1872. Budivoj z 20. července 1882.

České divadlo královského města Plzně. Obrazový almanach 1912-1913, Plzeň 1913.

Dobová periodika plzeňská z let 1847-1918,

Böhmische Westbahn.

Pilsner Anzeiger.

Pilsner Böse Zungen.

Pilsner Reform.

Plzeňské listy.

Posel lidu.

Posel ode Mže.

HALWINGER, J., Jahres-Bericht des Männergesangsvereines Pilsner Liedertafel. Vereinsjahr 1875, Pilsen 1876.

HECKE, T., Gedenkbuch der „Deutschen Liedertafel Pilsen“. Zur Feier des sechzigjährigen Bestandes, Pilsen 1927.

HRUŠKA, M., Kniha pamětní královského krajského města Plzně od roku 775-1870, Plzeň 1883.

KISCH, E., H., Erlebtes und Erstrebtes, Stuttgart-Berlin 1914.

Květy české z 22. září 1846.

Národní listy z 1. ledna 1920.

Orientirungs-Schematismus der kön. Kreisstadt Pilsen, Pilsen 1879.

Památník „Hlaholu plzeňského“. 1862-1887. Na oslavu činnosti spolku z usnesení výboru sestavili V. Pečenka, M. V. Slezák, F. Diviš, Plzeň 1887.

Památník k 75. letému trvání pěveckého spolku „Záboj“ v Rokycanech, Rokycany 1936.

Památník pěveckého spolku „Smetana“ v Plzni. Bývalý pařížský odbor, 1901-1931, Plzeň 1931.

PECHOVÁ-KRÁSNOHORSKÁ, E., Z mého mládí. Vzpomínky životopisné, Praha 1920. PROKOP, J., V., Z historie naší ulice. in: Památník Sokola Plzeňského 1868-

1913, Plzeň 1913, s. 72-78.

SCHEU, R., Wanderung dur Böhmen am Vorabend der Revolution, Wien-Leipzig 1919. SCHIEBL, I., Adress-Buch der königl. Kreisstadt Pilsen, Pilsen 1864.

SCHIEBL, J., Adresář král. města Plzně, Plzeň 1897.

SCHIEBL, J., Adressbuch der königl. Stadt Pilsen, Pilsen 1894.

SCHIEBL, J., Almanach král města Plzně na rok 1913, Plzeň 1913.

SCHIEBL, J., Nejnovější adresář královského města Plzně, Plzeň 1905.

SCHIEBL, J., Neuestes Adressbuch der königlichen Stadt Pilsen, Pilsen 1906.

Spis pamětní vydaný na oslavu desátého sjezdu Jednoty samosprávných úředníků obecních a okresních v království Českém, konaného ve dnech 15. až 18. srpna 1895 v král. městě Plzni. Plzeň 1895.

SRB, A., Z půl století. Vzpomínky II., Praha 1913.

TOMEK, W., W., Paměti z mého života I., Praha 1904.

VOLFOVÁ, A., Svému rodišti, Praha 1913.

WILDT, A., Gedenkbuch der Deutschen Liedertafel in Pilsen: Zur Feier ihres 25jährigen Bestandes, Pilsen 1892.

9. 3. Literatura

- BALŠÁNEK, A., ČIPERA, J., *Nové divadlo král. města Plzně, Plzeň 1902.*
- BAJGAROVÁ, J., ŠEBESTA, J., *Osvětová funkce vojenských hudeb v 19. století v českých zemích.* in: K. BLÁHOVÁ – V. PETRBOK, *Vzdělání a osvěta v české kultuře 19. století, Praha 2004.*
- BARDOUN, L., *Plzeňský Hlahol. Studie k dějinám spolku od jeho založení do roku 1918.* Diplomová práce PF JČU – Historický ústav, České Budějovice 2002.
- BARVÍK, M., *Hovory o hudbě, Praha 1961.*
- BĚLOHLÁVEK, M., *Historické jádro Plzně, jeho proměny a památková hodnota,* in: *Minulostí západočeského kraje 10, Plzeň 1974, s. 107-117.*
- BĚLOHLÁVEK, M., *Plzeň a její dějepisci, Plzeň 1959.*
- BĚLOHLÁVEK, M., *Plzeň v čtyřicátých letech devatenáctého století,* in: *Minulostí západočeského kraje 1, Plzeň 1962, s. 189-204.*
- BĚLOHLÁVEK, M., *Plzeň 1806-1860,* in: *Buditel. Sborník prací k 100. výročí úmrtí J. K. Tyla, Plzeň 1956, s. 16-32.*
- BĚLOHLÁVEK, M., *Plzeňská předměstí, Plzeň 1997.*
- BĚLOHLÁVEK, M., *Vzpomínky na starou Plzeň, Plzeň 2000.*
- BENEŠOVÁ, J., *První desetiletí opery a operety plzeňského německého divadla, Plzeňsko XIX, 1992, s. 24, 46, 65.*
- BOKUVKOVÁ, V., *Norbert Kubát a Plzeň, Plzeňsko XIX, 1992, s. 23.*
- BRANBERGER, J., *Konservatoř hudby v Praze, Praha 1911.*
- BRIXEL, E., MARTIN, G., PILS, G., *Das ist Österreichs Militärmusik, Graz-Wien-Köln 1982.*
- ČEPELÁK, V., *Pilsner Anzeiger (Pilsner Wochenblatt) v letech 1847-1850,* in: *Minulostí Plzně a Plzeňska 2, 1959, s. 153-170.*
- ČEPELÁK, V., BĚLOHLÁVEK, M., KOVÁŘ, J., *Dějiny Plzně II. Od roku 1788 do roku 1918, Plzeň 1967.*
- ČERNUŠÁK, G., HELFERT, V., *Pazdírkův hudební slovník naučný II. Část osobní, 1-2, A-M, nedokončeno, Brno 1937-1941.*
- ČERNUŠÁK, G., ŠTĚDRONĚ, B., NOVÁČEK, Z., *Československý hudební slovník osob a institucí 1-2, Praha 1963-1965.*
- ČERVENÁ, S., *Můj Václav, Brno 2001.*
- Čtení o kostelíku „U Ježíška“ v Plzni, Plzeň 1936.

- Dějiny české hudební kultury 1890-1945, 1-2, Praha 1972-1981.
- DR. APOSTATA, Pětatřicátníci ve světové válce a na Slovensku, Plzeň 1924.
- Dějiny české hudební kultury I. (1890-1918), Praha 1972.
- FELIX, E., Literární Plzeň v obryse. Od národního obrození k naší samostatnosti, Plzeň 1933.
- FIALA, J. (ed.), Souboje s Apollónem. Antologie Plzeňské umělecké kritiky III. Hudební kritika, Plzeň 1999.
- FIALA, J., Západočeská vlastivěda. Hudba, Plzeň 1995.
- FIALA, J., KELLER, J., MATĚJČEK, J., Kraslice město a hudba, Kraslice 1970.
- GRASSL, B., Die Studienzeit des Komponisten Friedrich Smetana am deutschen Gymnasium in Pilsen 1840 bis 1843, in: 71 Jahresbericht des deutschen Staatsgymnasiums in Pilsen für das Schuljahr 1923-1924, Pilsen 1924, s. 3-8.
- HEREJT, J., Plzeň a český západ roku 1848-1851 v Havlíčkových novinách a spisech, Plzeň 1905.
- HODÍK, M., „Castaldo“, in: „Pražské děti“ – 300 let od založení 28. pěšího pluku, Praha 1983.
- HOLZKNECHT, V., Česká filharmonie. Příběh orchestru, Praha 1963.
- HORSKÁ, P., MAUR, E., MUSIL, J., Zrod velkoměsta. Urbanizace v českých zemích a Evropa, Praha 2002.
- HOSTINSKÝ, O., Česká hudba 1864-1904, Praha 1909.
- HYBLER, J., Sborový zpěv v Praze. Myšlenky a poznámky, Praha 1918.
- Hudba v českých dějinách, Praha 1989.
- JAKUBCOVÁ, A., LUDVOVÁ, J., MAIDL, V. (edd.), Deutschsprachiges Theater in Prag. Begegnungen der Sprache und Kulturen, Prag 2001.
- J. K., Vycházky a výlety z Plzně, Plzeň 1906.
- KAPUSTA, J., Dechové kapely, pochod a František Kmoch, Praha 1975.
- KISVETR, F., K historii vojenských hudeb a polovojenských kapelníků a dirigentů polovojenských kapel v Plzni a na Plzeňsku v 18., 19 a 20. století. Strojopis z roku 1983. KLEINWEILL, O., Geschichte der Programmusik, Leipzig 1910.
- KLÍMA, S., V., Muzikantské historiky, Praha 1970.
- KOPEČKOVÁ, I., Život vyšších společenských vrstev v Plzni ve třicátých a čtyřicátých letech 19. století. Diplomová práce JČU – Historický ústav, České Budějovice 2005. KOTEK, L., Dějiny české populární hudby a zpěvu 1., Praha 1994

- KRATKY, R., Aus der Geschichte des Pilsner deutschen Theaters, Böhmen und Mähren, 1941, s. 161.
- KŘÍŽ, F. (ed.), Divadlo města Plzně v letech 1902-1927. Jubilejní spisek, Plzeň 1927.
- LÁBEK, L., Drogisté a lékárníci ve staré Plzni, Plzeň 1948.
- LÁBEK, L., Plzeň v letech šedesátých, vznik Občanské záložny a její vývoj, Plzeň 1938. LÁBEK, L., Potulky po Plzni staré i nové I., Plzeň 1930-1931.
- LÁBEK, L., Z historie plzeňského obchodu a průmyslu, Plzeň 1926.
- LÁBEK, L., Zkáza staré Plzně, Plzeň 1940.
- LÁBEK, L., Život a móda v Plzni XIX. století. Co doprovod k výstavě dámské módy a rodinných portrétů, Plzeň 1923.
- LÉBL, V., LUDVOVÁ, J., Pražské orchestrální koncerty v letech 1860-1895, Hudební věda 17, 1980, s. 99-138.
- LUDVOVÁ, J., Česká hudební teorie 1750-1850. Studie ČSAV 23-85, Praha 1985.
- LUDVOVÁ, J., Česká hudební teorie novější doby 1850-1900, Studie ČSAV 15-88, Praha 1988.
- LUDVOVÁ, J., Dokonalý antiwagnerián Eduard Hanslick. Paměti, fejetony, kritiky, Praha 1992.
- LUDVOVÁ, J., Německý hudební život v Praze 1880-1939, in: M. KUNA (ed.), Uměnovědné studie IV., Praha 1983, s. 53-183.
- MACKOVÁ, M., Spolky ostrořelců a jejich postavení ve venkovských městech druhé poloviny 19. století, Documenta Pragensia XVIII., Praha 2000.
- MACHÁČEK, F., Měšťanský dům, in: Dvě studie k dějinám Plzně a Plzeňska, Plzeň 1931, s. 29-143.
- MACHÁČEK, F., Nové dějiny Plzně, in: F. MACHÁČEK (ed.), Plzeň a Plzeňsko v minulosti i přítomnosti I., Plzeň 1925, s. 77-104.
- MACHÁČEK, F., Vývoj hudebního umění v Plzni, Plzeň 1924.
- MAROŠOVÁ, Z., Hynek Palla a jeho význam pro plzeňský region, Plzeň 1987.
- MARTINOVSKÝ, I. a kol., Dějiny Plzně v datech od prvních stop osídlení až po současnost, Plzeň 2004.
- MAY, J., Geschichte des kaiserlich und königlichen Infanterie-Regiments No 35, Pilsen 1901.
- MENTBERGER, V., Tomáš Khüry a jeho továrna na kamna a hliněné zboží, in: Minulostí Plzně a Plzeňska, Plzeň 1958, s. 168-171.
- Meyer's Grosses Konversations=Lexikon 11, Leipzig-Wien 1908.

- Měšťanský pivovar v Plzni 1842-92. Pamětní spis ke slavnosti padesáté ročnice založení měšťanského pivovaru v Plzni, Plzeň 1892.
- NEJEDLÝ, Z., Bedřich Smetana VII. Ve společnosti 1840-1843, Praha 1953.
- NOWAK, W., Rückblick auf das erste Saeculum des k.k. deutschen Obergymnasiums in Pilsen (1776-1891). Ein Beitrag zur Geschichte dieser Lehranstalt, in: Programm des k.k. deutschen Obergymnasiums zu Pilsen für das Schuljahr 1891, Pilsen 1891, s. 3-42.
- OČADLÍK, M., Zpěv českého obrození, Praha 1940.
- PACLT, J., Slovník světových skladatelů, Praha 1972.
- PFLEGEROVÁ, S., Hudba na plzeňských kůrech, nepublikováno, rukopis.
- PRAŽÁK, P., Jak se kdy tancovalo, Praha 1960.
- PROCHÁZKA, J. (ed.), Sto let českého divadla v Plzni 1865-1965, Plzeň 1965.
- PROUST, M., Radosti a dny. Vzpomínky a sny XIII. Chvála špatné hudby, in: V. ČERNÝ, Tvorba a osobnost 2, Praha 1993, s. 326.
- PUCHTA, P., Plzeňský regenschori František Mates, Plzeňsko XXIII., 1997, s. 5-9.
- RAEBURN, M., KENDALL, A. (edd.), Geschichte der Musik 3. Die Hochromantik, Berlin 1993.
- ROTH, J., Pochod Radeckého, Praha 1934.
- SCHIEBL, J., Měšťan ve zbroji II. Příspěvky k dějinám ozbrojeného měšťanstva a válečnictví města Plzně II. Od konce 18. století až do doby po převratu, Plzeň 1930.
- SCHIEBL, J., Návštěvy českých panovníků v Plzni, Plzeň 1885.
- SCHIEBL, J., Plzeň v pověsti, legendě, tradici a škádlivce II., Plzeň 1933.
- SCHIEBL, J., Profesor Josef Škoda. Ke stým jeho narozeninám, Plzeň 1905.
- SCHILDBERGER, V. (ed.), Střelecké spolky Moravy, Slezska a města Brna na přelomu 19. a 20. století, Brno 2004.
- SCHNOOR, H., Musik der germanischen Völker im 19. u. 20. Jahrhundert, Bresslau 1926.
- SMETANA, R., VÁCLAVEK, B., Český národní zpěvník. Písně české společnosti 19. století, Praha 1949.
- SMOLKA, J. a kol., Malá encyklopedie hudby, Praha 1983.
- ŠPELDA, A., Dr. Antonín Dvořák a Plzeň. Studie, Plzeň 1941.
- ŠPELDA, A., Fr. Mates a hudební život staré Plzně, Český deník z 30. května 1943.
- ŠPELDA, A., Hynek Palla I.-II, AMP, strojopis, č. inv. 320 37 – 320 48, sign. 34c 157a – 34c 168.
- ŠPELDA, A., Hudební místopis Domažlicka, Plzeň 1979.
- ŠPELDA, A., Hudební místopis Klatovska, Plzeň 1974.

- ŠPELDA, A., Hudební místopis Plzeňska, Plzeň 1969.
- ŠPELDA, A., Hudební Plzeň, Plzeň 1960.
- ŠPELDA, A., Koncertní umělci Plzně a Plzeňska 1780-1988. Klavíristé, houslisté, violoncellisté a kontrabasisté 1. a 2. díl, Plzeň 1988.
- ŠPELDA, A., Mužské sbory Stanislava Sudy, Plzeň 1947.
- ŠPELDA, A., Plzeňští skladatelé, Plzeň 1982.
- ŠPELDA, A., Slavní plzeňské opery, Plzeň 1986.
- ŠPELDA, A., Vliv Plzně na hudební tvorbu Fr. Matese, Český deník z 27. června 1943. SUCHÁ, M., Slovanská lípa v Plzni. Příspěvek k historii revolučních let 1848-1849, in: Minulostí západočeského kraje 2, 1963, s. 81-89.
- SPĚVÁČEK, V., Plzeňský vlastenec. J. V. Sedláček, učitel českého obrození, Plzeň 1958. TROST, P., Poznámka o Schillerovských oslavách roku 1859, in: E. GOLDSTÜCKER (ed.), AUC, Philologica 3, 1960, Germanistica Pragensia I., Praha 1960, s. 91-95.
- URBAN, O., Kapitalismus a česká společnost. K otázkám formování české společnosti v 19. století, Praha 2003.
- VAČKÁŘOVÁ, J., Spolkový život v druhé polovině 19. století. Diplomová práce PF ZČU, Plzeň 1993.
- VALOVÝ, E., Sborový zpěv v Čechách a na Moravě, Brno 1972.
- VIČAROVÁ, E., Rakouská vojenská hudba a Olomouc, Olomouc 2002.
- VOLF, J., Posel ode Mže. K dějinám prvního českého časopisu v Plzni, Plzeňsko XIV, 1932, s. 27-37; 75-79.
- Zapomenuté plzeňské osobnosti. Kalendárium na rok 2006, Plzeň 2006.
- ZEMAN, A., LHOTKA, V., LAŠTOVKA, V., K historii plzeňských pivovarů, Plzeň 1959. ZDENĚK, J., Bedřich Smetana v Plzni, in: Plzeň Smetanovi. Památník 1824-1924, Plzeň 1924, s. 13-32.
- ZDENĚK, J., Hudební život v Plzni, in: F. MACHÁČEK (ed.), Plzeň a Plzeňsko v minulosti i přítomnosti i., Plzeň 1925, s. 165-171.
- ZÍBRT, Č., Hrály dudy.... Dějiny starodávné muziky české, Praha 1917.

10. PŘÍLOHY

10. 1. Textové přílohy

I. Slavnostní otevření „České západní dráhy“ dne 14.-15. října 1861.⁵⁷⁷

Dne 14. října 1861. byla slavnostně otevřena „česká západní dráha“ od prozatímného nádraží ve Škvřňanech až do Brodu v Bavořích. Ještě nedávno trvala jízda z Plzně do Prahy najatými povozy 3 dni, později pak jen 2 dni, a zavedením dostavníků konečně jen 1 den, což značilo již veliký pokrok. Dnes však již touž cestu za 3-4 hodiny s větším pohodlím vykonáme.

Spolek, v jehožto čele byli průmyslníci z Čech, pp. Klein a Lana, usnesl se na tom, že spojí železnou drahou Prahu se sousedními Bavořky za příčinou rychlejšího a lacinějšího dovozu osob i zboží.

Dne 14. října 1861. byla již část této dráhy, totiž ze Škvřňan až do Brodu, tak dalece dohotovena, že příštím dnem, 15. října 1861, veřejnému užívání odevzdána býti mohla.

Dne 14. října 1861. byla tato trať slavnostně otevřena. Tato slavnost' zajisté obyvatelům plzeňským povždy v příjemné vzpomínce zůstane.

Především byla to naše městská rada, která tuto důležitou slavnost' ze vsí síly podporovala, chtěíc, aby starou pověst našeho slavného města Plzně pohostinstvím ctěných hostí zachovala a osvědčila.

S radou městskou působili k tomuto účelu měšťané a úředníci. Jednalo se zde o to, aby pozvaným hostům naše město v rouchu slavnostním se zjevilo a všem přítomným skvělé pohostinství poskytnuto bylo. Nikdo nechtěl zůstatí pozadu, snaže se, aby cizí hosti laskavě přijal a jim všecko pohodlí připravil.

Zdejšího pana purkmistra a pana policejního komissaře stálo to dosti práce a namáhání, neboť bylo jim vše podniknouti, aby nabyli hosté přesvědčení, že v Plzni každý, bez rozdílu národnosti, jest milým a vítaným hostem.

Dle přání městské rady ozdobili měšťané domy hlavních ulic a náměstí zelenými věnci a koberci.

---

⁵⁷⁷ Dle: Martin Hruška, Kniha pamětní královského krajského města Plzně od roku 775-1870, Plzeň 1883, s. 719-723.

Žluto-černé, bílo-modré a bílo-červené prapory vlály na všech domech. Zvláště Říšské předměstí poskytovalo cizinci pohled překvapující a slavnostní. Po mnoho dní před touto slavností bylo na sta rukou zaměstnáno a všude jevil se čilý život a přípravy k důstojnému přivítání čestných hostů. Tu se pletly věnce, tam se chystaly pokoje, tu zase krášlily jídelny a připravovaly četné povozy.

Večer před slavností přibyli sem hosté z Prahy v 24. vozích poštovních, kteří byli před radnicí od zastupitelstva obecního přivítáni. Mezi nimi nacházeli se sněmovní vyslanci, pp. Palacký, Rieger a Brauner, jimž na počest' uspořádán byl průvod pochodňový a zastaveníčko.

Se všech stran scházeli se cizí, dílem pozvaní, dílem nepozvaní hosté a všechny hostince byly již téhož večera přeplněny.

Největší díl sezvaných hostů bavil se večer ve společnosti podnikatelů stavby, pánů bratří Kleinů, v hostinci „u zlatého orla“.

Ráno po 6. hodině procházela již hudební kapela 8. husarského pluku městem, připravivši zastaveníčko c.k. p. krajskému, pak hostům v hostinci „u císaře rakouského“ a pp. Palackému, Riegerovi a Braunerovi. Započal čilý život a za nedlouho bylo slyšeti hrčení množství kočárů, které pány hosty do Škvřan odvážely.

Tam stálo 13 vagonů s parostrojem „Plzeň“, věnci a ztučkami ozdobeným.

Veliká a vkusná brána zeleným klestím pokrytá, jejíž oblouk z radvancův umělecky sestaven byl a dva veliké jehlance po obou stranách z kamenného uhlí Starkovských a Nýřanských hor krášlily vchod do nádraží, na kterém rakouské, bavorské a české prapory vysoko vlály. Když konečně veliký počet sezvaných hostů do vozů se posadil, ubíral se vlak okolo 8 ¼ hodiny zvolna k Bavorům.

Na jednotlivých stanicích byl tento vlak hudbou a střelbou uvítán a konečně v 11. hodin přijel do Brodu. Tu byli hosté skvěle uvítáni a prohlédnuvše v Brodu místnosti nádražní, zasedli k slavnostnímu obědu v nádherné síni, ozdobené věnci, prapory a znaky měst, kterých se dráha dotýká.

Mezi obědem střídaly se kapely 8. husarského pluku, pak bavorského pluku č. 11, provozující koncertní hudební skladby.

Zábava při obědě byla živější a živější, až konečně žampaňské hosti tak rozjařilo, že nebylo přípitkův a volání na zdar Rakouska, Bavorska a Čech ani konce.

Brzy však upomínal rozjařené hosti hlas zvonku k zpáteční cestě do Plzně.

Vše spěchalo do vozů a vlak skládající se ze 23 vozů vyjel z Brodu, provázen jsa po celé cestě jásosem obecnstva.

Okolo 4 hodin přijel vlak do Škvřňan, kde tisíce lidu z Plzně a okolí za střelby a hlučné hudby zdejších ostrostřelců hosti uvítali. S jedné strany stáli tu střelci, s druhé strany asi 100 sedláků na koních.

Uvítání hostí bylo slavné a skvělé.

Brzy po příjezdu vlaku veledůstojný pan arciděkan, P. Hlavan, v rouchu kněžském s četnou assistencí posvětil parostroj.

Po té sedali hosté do přichystaných povozů, na kterých jeli do slavnostně okrášlené Plzně, kdež uvedeni byli do připravených pro ně bytův.

Střelci se svou hudbou a sedláci na koních provázeli hosti do města plynem hojně osvětleného až k radnici.

Tu se postavili střelci do řady, vzdali čest' a hudba hrála národní hymnu; po té střelci se rozešli a hosté dílem do radnice, dílem do svých obydlí se odebrali.

Brzy sešli se opět hosté k slavnostní hostině do síně na radnici, kteráž starými zbraněmi, věnci, čalouny, pak obrazy Jejich Veličenstev, císaře rakouského a krále bavorského, ozdobena byla.

Mezi hostinou hrály na náměstí 3 kapely a sice kapela 8. pluku husarského, kapela hornická z Kladna a kapela zdejších ostrostřelců při světle četných pochodní.

Při hostině panovalo hlučné veselí a konečně při žampaňském proneseny byly četné přípitky.

Pan baron Rothschild zahájil řadu přípitků, pozvednuv pohár na zdraví našeho císaře pána, pod jehož ochranou západní dráha povstala.

Kníže Kollaredo děkoval přípitkem na krále Maxmiliána bavorského.

Baron Brück pronesl přípitek správním radům obou železnic; c.k. generál Müller ze Sturmfelda připíjel statečné armádě bavorské a dor. práv Arnošt Forster z Mnichova doložil, že otevření dráhy připadá právě před památným dnem veliké bitvy u Lipska svedené a to že upamatovati má na jednotu Bavorska, jednotu Rakouska a jednotu všech německých národův. Konečně pronesl ještě jeden pán z Mnichova přípitek městu Plzni, která svým pohostinstvím cizí hosti tak vlídně přijala.

Pan purkmistr pražský, Pstross, připíjel na zdar mužů, jejichžto rázností povstala dráha, která slouží jak naší tak i bavorské zemi k užitku.

Napotom povstav dor. Rieger zvučným hlasem pronesl tato slova:

„Dnes jsme jeli po oné půdě, která jest známa bytvami mezi Čechy a Němci svedenými, míním totiž bojiště domažlické. Nebudeme roušku této minulosti odhalovati a želíce těchto událostí chceme bojovati na poli duševního pokroku.“

Po té pronesl dor. Rieger přípitek jazykem českým na vzájemnosť a bratrství všech národův.

Tento přípitek povzbudil veliké nadšení a purkmistr pražský, pan Pstross, přijel na šťastné shledání budoucího roku v Praze, až dráhá úplně dostavena bude.

Veliká část hostí odebrala se pak do divadla k slavnostnímu představení. Tam přednesen byl slavnostní proslov německým jazykem za tím účelem od pana Karla Viktora Hansgirga sepsaný, který doslovně níže připojujeme.⁵⁷⁸

578

Fest-Prolog

zur

Feier der Eröffnung der Furth – Pilsener – Westbahnstrecke.

Gedichtet von Carl Victor Hansgirk.

Gesprochen im Fest-Theater zu Pilsen den 14. October 1861.

Gott hat das Erz der Berge nicht geschaffen,
Dass d'raus die Menschheit schmiede ihre Waffen,
Dass Fesseln sie erzeuge aus dem Erz.
Einst war es so! Der Eisenhammer pochte,
Dass d'rin dem Hass ein glühend Werkzeug kochte,
Selbst Eisenpanzer goss er um das Herz.

Wär auch der Traum ein Wahn, dass einst auf Erden
Aus rost'gen Schwestern – Pflug und Glocke werden,
Die Osterglocken einer schöner'n Zeit,
Die uns nach vielem tausendjäh'gen Streiten
Ins grüne Land den ew'gen Frieden läuten,
So bleibt doch Eines wahr, wir rufen heut!

Der Schöpfer liess das Erz der Berge reifen,
Dass d'rüber mag ein Volk zum anderen schweifen,
Im ungeahnten wunderbaren Flug!
Nicht für den Hass pocht nun der Eisenhammer,
Nein! Für die Liebe schliesst er eine Klammer,
Wo Erz die Menschheit sonst in Ketten schlug.

Ringsum den Erdkreis, um die Bunten Lande
Schligt Liebe bindend ihre eh'rnen Bande,
Des Dampfes Wolke wirbelt hoch empor
Als eine hehre Friedensopfersäule
Zum Preis dem Schöpfer und der Welt zum Heile,

Po divadelním představení byla uspořádána v sále hostince „u císaře rakouského“ slavná koncertní beseda od obou zpěváckých spolků a četných umělců z Prahy sem zavítavších.

Sál byl vkusně okrášlen a obecenstvem přeplněn.

Ježto však byly programy zcela české a sbory též jen české se přednášely, nezdálo se to býti jednomu dosti vhod; i pravil svým krajanům Bavorům, aby koncert

---

Das Fest der Eintracht tönt im Völkerchor.

Dass Oest'reich sich mit seinem Nachbarreiche
Die eh'rne Hand zum festen Drucke reich,
Zum drittenmale sind wir froh vereint.
Erst fiel der Alpe starre Scheidemauer,
Sonst dem eroberungssücht'gen Feind ein Schauer
Und Scheidewand dem Nachbar und dem Freund.

Zum ersten Male hoben Salzburgs Firmen
Im Morgenroth und Friedensglanz die Stirnen,
Dass deutsches Volk zu deutschen sich gesellt;
Zum zweiten Male sah man das Bündniss feiern
Und alte Freundschaft bieder sich erneuern,
Da wo die Donau ihre Woge schwellt.

Zum dritten Male ist's, dass die Wälder rauschen,
Und Eiche mit der Linde Küsse tauschen
Im lauschig stillen Baier-Böhmerwalde!
Dass stolz und frei die stämmig hohe Eiche
Die Arme treu der blüh'nden Linde reiche
Und ein Verbindungsfest zum Himmel schallt!

Doch wo der Völker Stämme sich verzweigen
Sah man schon längst die Kronen zu sich neigen
D'rum auch den Kronen und den Fürsten Heil!
Wenn wir das völkereinigende Eisen,
Wenn wir die Linde und die Eiche preisen,
Dem Deutschen rufen und den Slaven Heil!
Sei Heil auch ihnen, zehnfach Heil gepriesen
Mit heil'gen Band verschlungen durch Elisen
Heil Oest'reichs Kaiser, Baierns König, Heil!

tento opustili, jelikož se tu jen české písně zpívají, kterým ono nerozumějí. Toto drzé chování vzbudilo u veškerého obecnstva veliké rozčilení mysli, které se teprv utišilo, když jeden starý pán z Bavor zvučným hlasem zvolal: „Žádný pravý Bavor tuto síň neopustí.“ Jak by nám asi Bavoráci v Mnichově zazpívali?

Po zpěvu započala taneční zábava, která až do rána potrvala.

Mnoho hostů zase již ráno drahou odjelo.

II. Slavnost svěcení praporu ostrostřeleckého sboru ve dnech 5.- 8. května 1866.⁵⁷⁹

Slavnost svěcení praporu sboru ostrostřelců.

Dne 5. května 1866, v sobotu panoval v městě i v sadech městských čilejší než jindy život.

Na náměstí budována před arciděkanským chrámem pro zvané hosty zvláštní tribuna a před ní postaven oltář.

Starobylý sál městské radnice upravován a ozdobován pro uvítání cizích ostrostřeleckých sborů.

Na sady městské, v nichž přičiněním velečinného a opravdu neunavného rady p. Jana Kleissla poslední čas veliké podnikly se opravy, sloužící k pohodlí městského obyvatelstva a k okrase města, přikládala se ještě na rychlo pečlivá, ozdobující ruka.

Všech 6. vkusných vodometů, které vzornou obětavostí jednotlivců nemalým nákladem kolem města byly zřízeny, ozdobeno krásnými věnci z vonného kvítí. Rozmanité více méně velmi umělé vodotrysky poutaly po celé půldne pozornost zástupu lidstva.

Téhož dne přibyla první deputace ostrostřelců z Budějovic, které ku počtě večer střelecká kapela před hostincem „u zlatého orla“ hrála.

Dne 6. května 1866., v neděli ráno ozdobovány na rychlo domy na náměstí i v postranních ulicích. S oken vyvěšovány koberce, chvojové věnce a prápory v barvách červenobílé, modrobílé a černožluté.

Bartolomějská věž ozdobena dvěma černožlutými prápory, jedním modrobílým a jedním červenobílým.

---

⁵⁷⁹ AMP,

Ještě než hosti přijeti měli, odevzdal důstojnický sbor zdejších ostrostřelců svému veliteli p. Bubníkovi čestnou šavli.

Šavle ta jest ozdobena stříbrným lvem na červené rukojeti, má stříbrnou pošvu a nese vnitř nápis:

„Viribus unitis.

1866.

Sbor důstojníků:

Petr Koutecký.

Eman Tušner.

Jiří Kibitz.

Eman Lang.

Karel Kalser.

Jan Lindacker.

Christof Körner.

Matěj Geringer.

Bedřich Ženíšek.

Václav Wiesner.

Jan Doubek.

Robert Perner.

Jakub Sykora.

Čeněk Follbrecht.

B.N. Ohligs-Hausmann

k.k. Hofwaffenfabrikant in Wien“

Stříbrnická práce byla od pražského stříbrníka Novotného, a leštitele stříbra Danza obstarána.

Mezi tím sešlo se na náměstí mnoho lidí, kteří porůzno odebírali se na nádraží české západní dráhy. kde o 10. hod. dopoledne dělo se uvítání hostů, kteří s oběma železničními vlaky k slavnosti zavítali.

Nádraží bylo ozdobeno chvojím a prápory v tomže poměru, jako náměstí. Uprostřed hlavní facady uvnitř nádraží byl připevněn nápis: „Vítejte nám !“

Domažlický vlak přibyl do nádraží před desátou hodinou, vlak pražský o čtvrt hodiny později. Když vjížděly do nádraží, uvítala je ostrostřelecká hudba „rakouskou hymnou“ a důstojnický sbor voláním „hurá“. Lid shromážděný volal „Sláva.“ S pražským vlakem přijela z Prahy toliko pěchota a granátníci; ostrostřelci a jízda

pražská přijela teprve vlakem poledním.

Z nádraží ubíral se průvod při zvucích hudby do města, kdežto v sále městské radnice dělo se vzájemné pozdravení. Pan major Bubník předstoupil totiž před shromážděné deputace a pravil: „Vítám vás, pánové, srdečně jménem celého sboru ostrostřelců plzeňských do města našeho; prosím abyste se vzájemně jeden druhému představovali, abychom se poznali.“

Na to pan purkmistr Dr. Maschauer: „Já Vás pánové vítám jménem města a celého měšťanstva plzeňského.“

Když byly na to mezi shromážděné deputace rozdány ubytovací lístky a vstupenky k zejtrejší slavnostní hostině, rozešlo se shromáždění po městě.

S poledním vlakem přijeli pražští ostrostřelci a jízda, s nimi p. podplukovník Steffek, kteří stejným způsobem jako první uvítání byli.

Odpoledne v 3. hodiny odbývána ku počtě hostů v místnostech městské střelnice „na obcízň“ střelba o závod, při které se množství lidu vynacházelo. Kapela ostrostřelecká hrála po celý čas střelby před hlavním vchodem do střelnice, a pražský ohňestrojec p. Dvorský uspořádal k obveselení obecnstva aërostatickou a pyrotechnickou produkci, pouštěje do vzduchu pestrobarevné balouny a vypaluje rozmanité ohňostroje.

Střelby účastnili se větším dílem členové sborů venkovských, jimž ostrostřelci plzeňští místo postoupili. Na obou stanovištích stříleno statně a s úspěchem velmi dobrým.

První výhra na pravém stanovišti, záležející ze stříbrného poháru, přiřknuta setníkovi ostrostřeleckého sboru pražského p. Al. Jankovi, první výhra na levém stanovišti – fotografické album, obsahující fotografie všech členů důstojnického sboru plzeňských ostrostřelců, připadla p. Hlaváčkovi, vrchnímu střelmistru ze slaného.

Obecenstvo vytrvalo na střelnici do samého večera v hojném počtu. Rozložilo se dílem v místnostech restaurace, dílem i na zeleném trávníku kolem střelnice, kde na rychlo improvisovány stoly a sedadla.

Mezi tím co v místnostech střelnice doznívali poslední výstřely a dohořivaly poslední rakety, počalo v městském divadle slavnostní české představení Flotovovy opery „Marta“, jež uspořádal zdejší zpěvácký spolek „Hlahol“. Po představení, které od 7 hodin skoro do ½ 11. trvalo, odbýváno bylo veliké čepobití. Před radnicí, kde na sloupovém podstavci stála socha J. V. císaře, vypálen ohňostroj. Pan major Bubník, obklíčen sborem ostrostřelců a kapelou, provolal „Slávu našemu císaři pánu“ kterou

shromážděné obecní shromáždění třikrát opakovalo. Na to zahrála kapela rakouskou hymnu, a průvod se hnul k pochodu, procházející se dlouho do noci městem při zvucích hudby.

Dne 7. května, v pondělí, oznamovala v 5. hodin ráno hudba ostroštrelecké kapely vlastní den slavnosti. Příznivé počasí májové, které po oba dny panovalo, přivábilo hned časně z rána mnoho obyvateľstva okolních míst do Plzně.

Pře desátou hodinou shromáždily se všechny deputace spolu s ostroštrelci plzeňskými na střelnici, odkud v průvodu a při zvucích hudby odebrali se na náměstí. V předu kráčely deputace, majíce v čele velitele své.

Pražští ostroštrelci a jízda byli zastoupeni podplukovníkem Steffkem, pobočníkem a nadporučíkem p. Holayem, setníky pp. Jankou, Plenknerem, Švandou, Švestkou a ještě 48. jinými členy; z pražského granátnického sboru byl přítomen setník Kutálek a 34. členů; pražskou pěchotu zastupoval p. major Klenka, pobočník a nadporučík Ketner a 20. členů.

Z Budějovic byli přítomni: major pan Eggert a 5. důstojníků.

Z Mostu: major p. Stephan a 3. členové; z Domažlic: major p. Ibšer a 60. členů; z Písku: setník p. Fritz a 5. členů; ze Slaného: setník p. Ptáček a 7. členů; z Tábora: setník p. Schön a 3. členové; z Kutné Hory: setník p. Rappe a 1. člen; ze Stříbra: nadporučík p. Kraus a 8. členů; z Radnic: nadporučík p. Sabát a 9. členů; z Žlutic: Dr. Jonák a 2. členové; z Příbrami: setník p. Stecker a 16. členů. Za deputacemi následoval sbor ostroštrelců plzeňských, jemuž koňmo velel pan major Josef Bubník.

Na náměstí zaujal sbor plzeňský místo proti hlavnímu vchodu do arciděkanského chrámu Páně, deputace rozstavily se poblíž kostela samého. Po kázání, které měl senior P. Trapp a po slavných službách božích, při nichž ostroštrelci hlavní oddíly výstřely označovali, ubíral se slavnostní průvod na tribunu, kde svěcení práporu se dělo.

V průvodu byly deputace venkovských sborů ostroštreleckých, hodnostáři zdejších obecních a zeměpanských úřadů, členové důstojnického sboru zdejší vojenské posádky, důstojnický sbor plzeňských ostroštrelců.

Když průvod přibyl na tribunu, kde se již dlouho před tím shromáždil veliký kruh dám, odebral se přednosta kraje Plzeňského p. J. Tschary se sborem úředníků do krajského úřadu, aby k obřadu svěcení práporu přivedl paní hraběnku Schönbornovou rozenou kněžnou z Lobkovic, palácovou dámu J. V. císařovny Rakouské, jakožto zastupitelkou kmotry, arcivévodkyně Gisely.

Paní hraběnka přišla za malou chvíli, usedla na připraveném pro ní trůnu

s nebesy a obřad svěcení započal. Konal jej důstojný p. arciděkan P. Ant. Hlavan s četnou assistencí 9 ti kněží. Ku konci měl k shromážděným zástupcům ostrostřeleckého sboru plzeňského pěknou českou řeč, v níž poukazoval k významu celé slavnosti.

Po skončeném svěcení vystoupil major pan Bubník a držel následující řeč:⁵⁸⁰

Na to přistoupeno k zatloukání hřebů, jichž bylo celkem 75. První hřeb zatloukla paní hraběnka Schönbornová. Po ní následoval p. arciděkan P. Hlavan, jenž užil německého hesla „Ve jmenu sv. Trojice, otce, syna i ducha svatého, amen“; pan hrabě Schönborn a paní Bubníková. Pak předčítal pan pobočník Kalsler z listiny jména těch, kdož se při zatloukání účastniti měli. Byli to přednostové zdejších zeměpanských i obecních úřadů, hodnostové vojenští, zástupcové cizích deputací, všickni důstojníci a vůbec hodnostové ostrostřeleckého sboru plzeňského, zástupcové učitelských sborů. Většina z nich neužila při zatloukání pražádných hesel, někteří užili stručných hesel německých, pobočník domažlických střelců užil českého hesla „Pro krále a vlast“ a plzeňský pobočník pan Kalsler zvolal při zatloukání po česku; „Abychom byli tak stateční, jako naši předkové.“ Z ostatních hesel: Pan major Bubník: „Bohu, císaři a vlasti!“ Vojenský major p. Striegl: „Jménem svého pluku a zdejší posádky!“ Budějovický major p. Eggert: „Ku cti panny Marie.“ Tábořský setník p. Schön: „Věrnost císaři!“

Když poslední hřeb p. pobočníkem Kalsrem byl zatlučen, připevnila paní hraběnka Schönbornová na prápor slavnostní stužky, darované od arcivévodkyně Gisely a od matky práporu paní Bubníkové. Na první stužce jest nápis německý, totiž z venku: „Dem Pilsner Schützen-Corps.“ „Erzherzogin Gisela.“ U vnitř: „Bewahret Eure Vätertreue.“ „Im Jahre 1866.“ Na druhé stužce česky: „Plzeňská věrnost občanská vzdobuje tento prápor.“ „Mathilde Bubník, 7. května 1866.“ Prápor sám jest barvy modré zhotoven z těžké látky hedvábné, na pokrajích jsou ozdoby červenobílé. Na obou stranách nalézá se rakouský orel. Žerd' jest taktéž červeno-bílá. Po vysvěcení práporu zdvihl jej p. major Bubník se stolu, na němž po celý čas trvání obřadu položen byl, a nesl jej k sboru svému, jenž nedaleko tribuny v čtverhranu byl postaven a oslovil sbor následovní českou řečí:⁵⁸¹

---

⁵⁸⁰ Zde text vynechán, v originále se nachází jen volné místo pro jeho pozdější neuskutečněné doplnění.

⁵⁸¹ Proslov na tomto místě opět vynechán.

Sbor i shromážděný lid opakoval hlučným provoláním „Slávu“, kapela pak zahrála rakouskou hymnu, při čemž prápor odevzdán byl praporečnickovi. Pak defiloval sbor kolem paní hraběnky Schönbornové a když byly oba staré prápory, které sbor r. 1697 od císaře Leopolda darem obdržel, v arciděkanském chrámu uloženy, postavili se ostrostřelci před bytem svého velitele, kde dělo se se strany p. majora Bubníka představení pana hraběte Schönborna, co vrchního protektora sboru. Pan hrabě Schönborn děkoval sboru za čestný úřad protektorský, slibuje, že jej zastávati bude svědomitě. Přál sboru štěstí k novému práporu a vyzýval jej k věrnosti k vlasti a králi. Řeč jeho přijata byla s nadšením. Konečně uložen nový prápor při zvucích „rakouské hymny“ v bytu velitele. O 3 tí hodině odpůledne shromáždili se hosté v sále městské radnice, ke připravena byla slavnostní hostina pro 300 osob. Mimo to stoloval značný počet hostů v hostincích u „zlatého orla“, u bílé růže a v německém kasíně.

Uspořádání hostiny v radnici, které svěřeno bylo hostinskému „u zlatého orla“ p. Ant. Thumovi, svědčilo o výborném vkusu a vyhovovalo všelikým požadavkům co do jídel i co do obsluhy hostů. Pan major Bubník pak ukázal se býti obětavým hostitelem.

Sál radnice byl vkusně ozdoben. Jídelní lístek vykazoval tato jídla: Polévka – Čerstvý vltavský losos po holandsku upravený – Masitá směs s aspikem – Hovězí maso po francouzsku obložené – Chřest s máslem – Zadělávaná jelenina s hrozinkovou omáčkou a s nákypkami – Pečená kuřata – Vlašský salát – Srnčí hřbet se smetanovou omáčkou – Naložené ovoce. Mimo to presentováno hostům ve všech hostincích výborný plzeňský ležák, kterého plzeňský pivovár k slavnosti 40. věder zdarma povolil.

Po skončené hostině, když již šampaňské víno v pohárech se perlilo, přistoupeno k vynášení přípitků. První vynesl p. major Bubník. Privil po německu: Připíjím pánové, v dnešní slavnostní den v pocitu radostném vznešenému dárci našeho práporu, J. V. císaři, J: císař. Výsosti arcivévodkyni Gisele, kmotře práporu, jakož i celé vznešené rodině císařské. Hoch! Hoch! Hoch! Shromáždění opakovalo toto volání, hned na to však ozvalo se z vlastní iniciativy shromážděných hostů nadšené „Sláva“ které se taktéž třikráte a sice při každém přípitku opakovalo. C.k. místopředseda rada a krajský hejtman p. Jan Tschary připil v delší řeči kmotře práporu a její zástupkyni pí. hraběnce Schönbornové v ta slova, že pocházejíc ze starého rodu Lobkoviců stkví se spanilomyslností a dobrotou srdce, jsouc ctěna a vážena od boháče i od chudého stejnou měrou.

Hrabě Schönborn připil ostrostřeleckému sboru plzeňskému, purkmistr k. kraj: města Plzně p. dr. Maschauer c.k. vojsku „které věrně císaři, prápor rakouský zajisté

k vítězství ponese.“

Na to vstal setník ostrostřeleckého sboru plzeňského městský rada p. Emanuel Tušner a vynesl přípitek všem shromážděným hostům v Plzni. Shromáždění provázelo přípitek hlučným „Sláva“ které konce míti nechtělo, když na to pan podplukovník sboru pražského pan Steffek po česku pravil: „Připíjím uniformovaným i neuniformovaným měšťanům, vůbec všem hostitelům plzeňským, připíjím svornosti mezi oběma!“ Přípitek p. Steffkův zavdal p. Em. Tušnerovi podnět k odpovědi. Pravil totiž: „Pan podplukovník Steffek připil právě plzeňskému měšťanstvu, vysloviv přání, aby mezi ním svornost panovala. Mám za to, že nejen mezi naším měšťanstvem svornost panovati má, nýbrž že veškeré měšťanstvo české spojovati má páska lásky i v dobách příznivých i zlých. A proto připíjím předkem p. podplukovníku Steffkovi, jenž zavdal podnět k přípitku mému, prohlásiv se za svornost mezi měšťanstvem plzeňským!“ – Hromové „Sláva“ bylo odpovědí na slova p. Tušnerova.

Pak následovaly ještě přípitky: p. majora Klenky z Prahy c.k. místodržiteliskému radovi a krajskému hejtmanovi p. J. Tscharymu; - p. majora Eggerta z Budějovic městu Plzni, které krásnou tuto slavnost uspořádalo, a poněvadž stará její vernost v jejím zástupci p. purkmistrovi se zrcadlí, též panu dr. Maschauerovi, - dala přípitek pana pobočníka Kalsra manželce velitele, paní Bubníkové, dárkyni krásné stužky na prapor ostrostřelecký, - a střeleckého veterána p. Mattasa veliteli p. Bubníkovi.

Přípitkem p. majora Bubníka, svědčícím protektorovi ostrostřelců plzeňských p. hr. Schönbornovi skončila se o 5 ½ hod: hostina, při niž panoval po celý čas duch nenucené veselosti.

Večer uspořádán skvělý ples v sále „u císaře Rakouského“. Dekoraci místnosti taneční obstaral s velikou pečlivostí a k úplné spokojenosti pražský čalouník p. Klustřický. Sál skvěl se v barvách červenobílých, rohy jeho proměněny byly ve vonné zahrádky z pestrých květin, na hlavním průčelí skvěl se starobylý znak král. Plzně vedle pěkných emblemů z ostrostřeleckých zbraní. Ani čtveráčivý Mílek nescházel, jenž lukem svým z umělého bosketu na kněžky Terpsichořiny mířil. Dámám rozdávány vkusné, p. J. M. Zýkou v Plzni pracované taneční pořádky, záležející ze slovanské trikolory, na jejížto jedné straně připevněn byl památní peníz slavnosti, na druhé pak vlastní taneční pořádek.

Ples zahájil o 8 ½ hod. člen komitétu bálového, poručík p. Jan Doubek s paní Bubníkovou, chotí velitele. Společnost bavila se tancem a přátelskou rozmluvou do bílého rána. „Sokol“ byl při plesu zastoupen deputací. Mnoho přespolních hostů

opustilo Plzeň ještě v pondělí v noci, většina setrvala však v městě až do úterka do odpoledne, načež s odpoledními vlaky, vyprovázená ostroželeckou kapelou, plzeňskými ostroželci a množstvím jiného obecnstva do domů svých se navrátila....

....K slavnosti svěcení práporu sboru ostroželeckého složil hudební ředitel pan František Mates zvláštní slavnostní pochod, jež věnoval kmotře práporu, J. císa. Vys. arcivévodkyni Gisele.

Následkem toho byl mu jemu dne 7. února 1867 tento poděkování připsáno doručeno.⁵⁸²

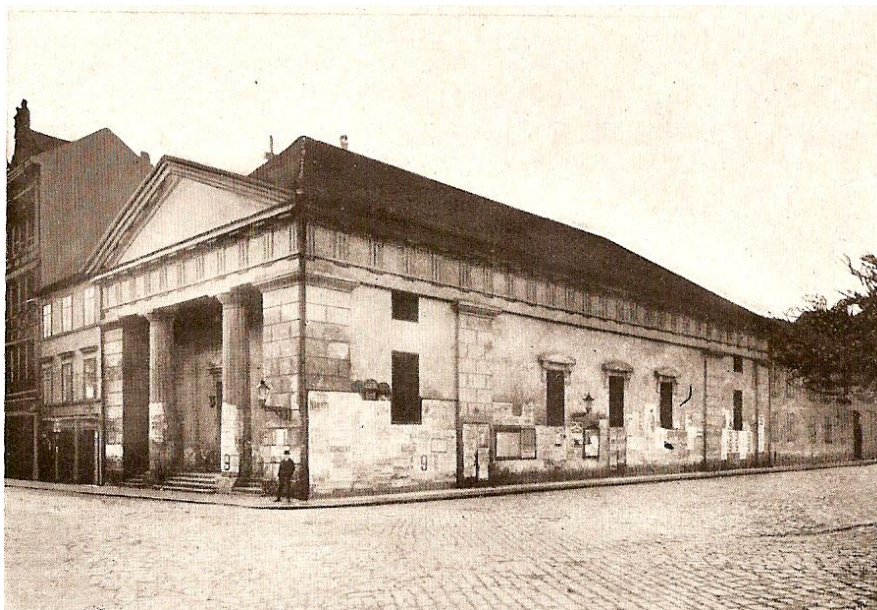
⁵⁸² Zde je text opět vynechán. Rovněž partitura, či bližší popis této skladby se pravděpodobně nedochovaly.

10. 2. Obrazové přílohy

Příloha č. I. Náměstí s kostelem sv. Bartoloměje

Příloha č. II. Staré divadlo

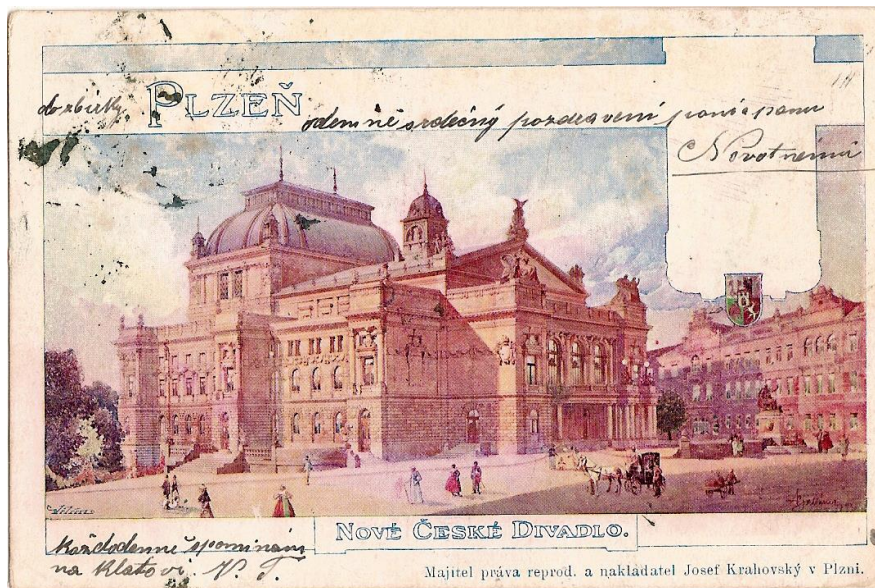

Příloha č. III. Německé divadlo a německý dům

Příloha č. IV. Nové české divadlo

Příloha č. V. Hotel Waldek (U Císaře rakouského)

Příloha č. VI. Sokolovna

Příloha č. VII. Nová střelnice

Příloha č. VIII. Kasárny pěš. pl. č. 35

Příloha č. IX. Kasárny pěš. pl. č. 18

Příloha č. X. Kapelník Josef Chládek (Ukázka vojenské kapelnické uniformy.)

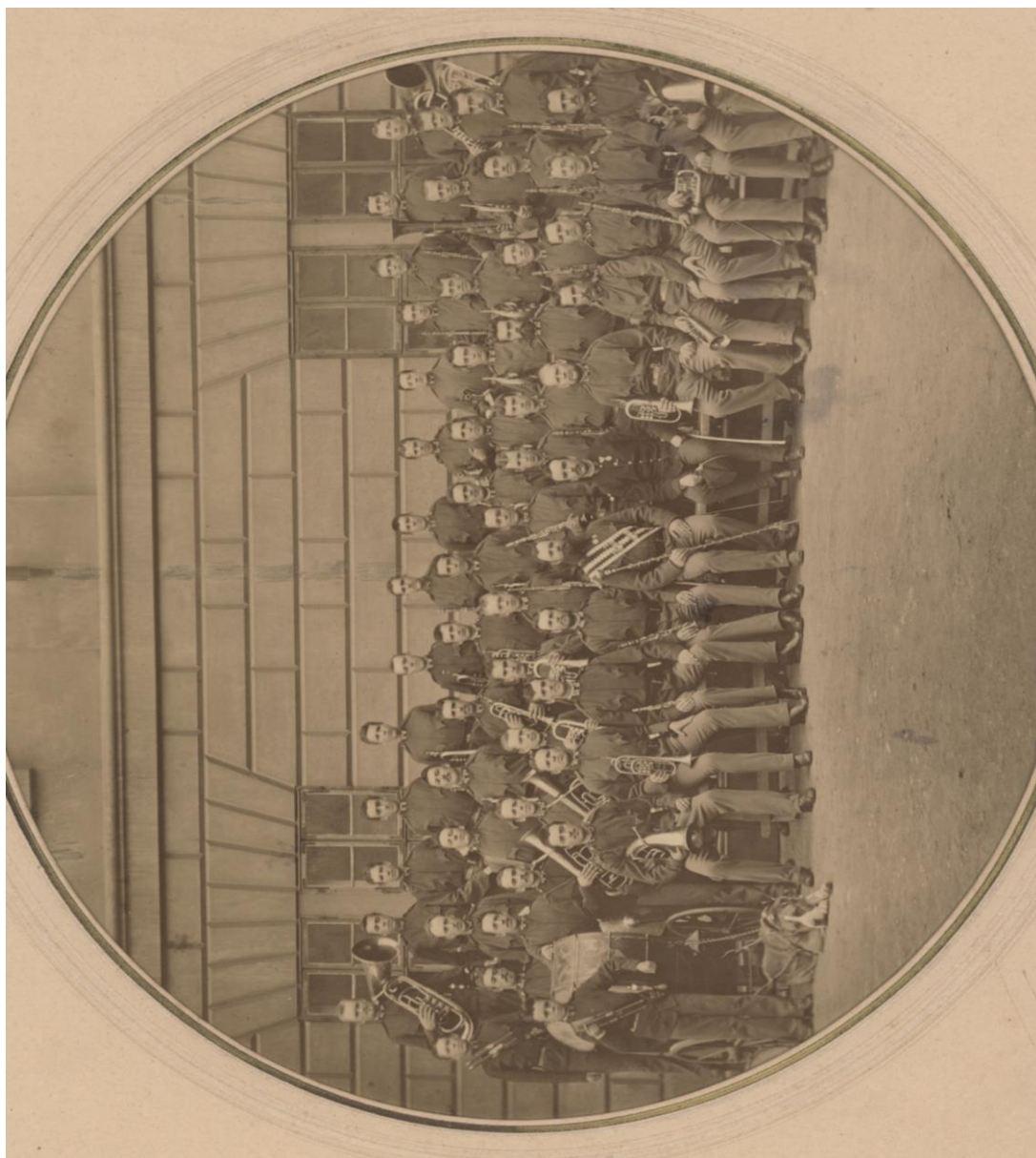
Příloha č. XI. Jan Alexander Mrázek

Příloha č. XII. Hudba pěš. pl. č. 35 v městských ulicích

Příloha č. XIII. Kapela pěš. pl. č. 35. (Kapelník František Schmid šestý zprava
v první řadě.)

Příloha č. XIV. Hudba pěš. pl. č. 48

Příloha č. XV. Hudba c.k. vojenských vysloužilců korunního prince Rudolfa

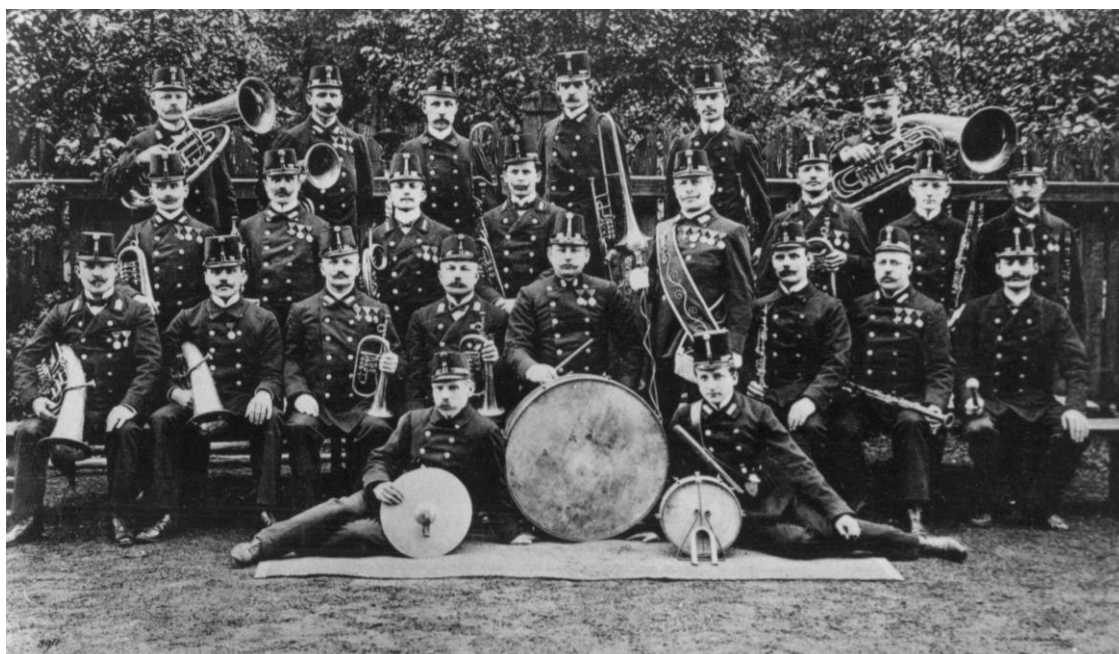

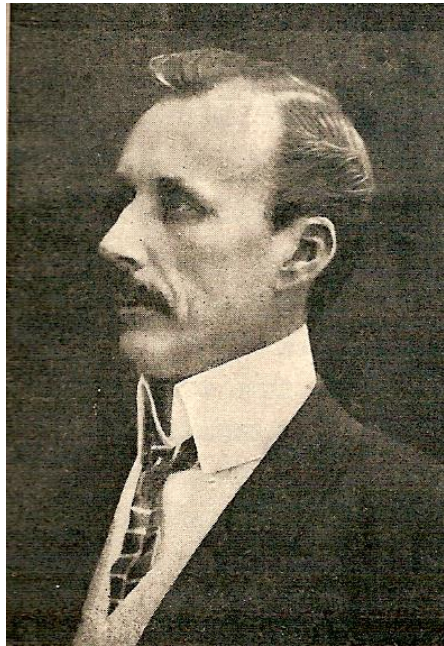
Příloha č. XVI. Hudba ostrostřelecká roku 1853

Příloha č. XVIII. Hudba podp. spolku c.k. pošt a telegrafních zřízenců

Příloha č. XVIII. Emil Burgstaller

Příloha č. XIX. Fritz Foman se spolkovým praporem „Deutsche Liedertafel“

Příloha č. XX. Josef Gerlach

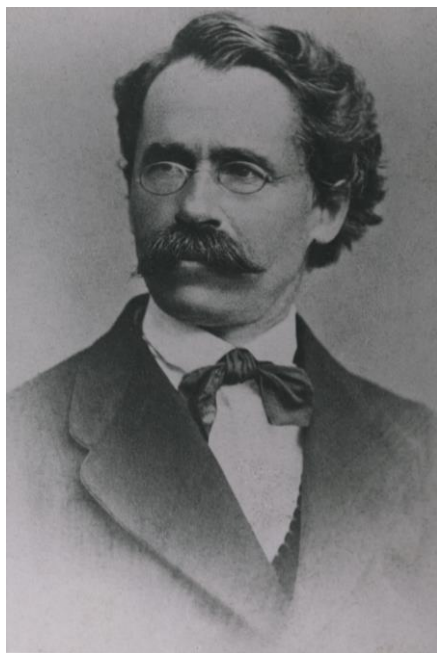
Příloha č. XXI. Bedřich Hingst

Příloha č. XXII. Lékárník Edvard Kalser

Příloha č. XXIII. František Mates

Příloha č. XXIV. Členstvo Hlaholu v opere Martha dne 6. května 1866

Příloha č. XXV. Členstvo Hlaholu na výletě do plzeňského pivovaru

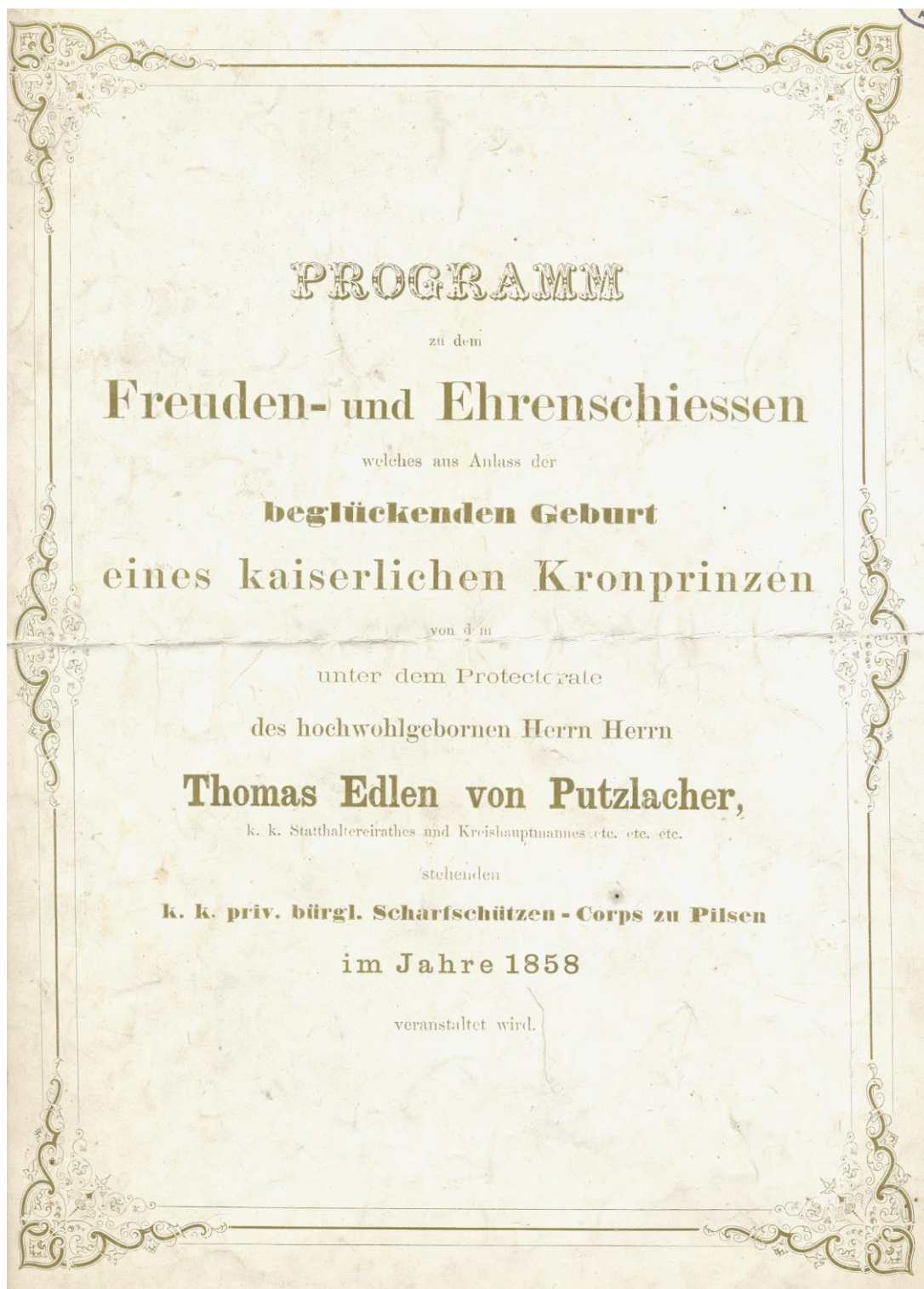

Příloha č. XXVI. Svěcení praporu Hlaholu

Příloha č. XVII. Program slavnostních střelb plzeňských ostrostřelců.

(Avers)

Příloha č. XXVIII. Program slavnostních střelb plzeňských ostrostřelců.
(Revers)

Das auf zwei Scheiben erfolgende Freuden- und Ehrenschiessen, welches ein Freischiessen ist, beginnt auf der bürgerlichen Schiessstätte zu Pilsen am Nachmittage des 22. August, und wird bis 3. October am Sonntage, Dienstag und Donnerstage jeder Woche fortgesetzt; vom 3. October bis 10. October l. J. findet das Schiessen täglich statt.

Der zu gewinnenden Preise sind **einf**; jeder derselben wird von einem seidenen Fähnchen getragen, das die Farben eines österreichischen Kronlandes hat, und dem gewinnenden Schützen nebst der Prämie als Andenken an das Schiessen verbleibt.

Den ersten Preis zieren die schwarzgelben Farben.

Die Prämien bestehen in :

Sechs Stück k. k. Dukaten.			
Fünf	dto.	dto.	dto.
Drei	dto.	dto.	dto.
Zwei	dto.	dto.	dto.
Fünf	dto.	dto.	Vereinsthaler.
Vier	dto.	dto.	dto.
Drei	dto.	dto.	dto.
Zwei	dto.	dto.	dto.
Zwei	dto.	dto.	dto.
Zwei	dto.	dto.	dto.
Zwei	dto.	dto.	dto.

Eine Lage von 6 Schuss kostet 36 kr. Conv. Münze.

Josef Bubnik,
Major.

Kuchinka,
k. k. Kreiscommissär und Schützenmeister.

F. Guldener,
Hauptmann und Schützenmeister.

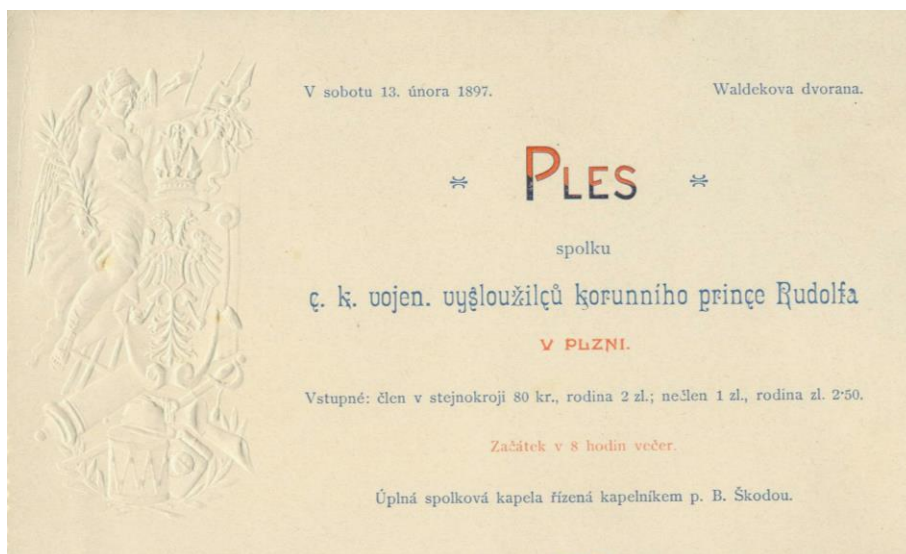
F. Moser,
Bürger und Schützenmeister.

Carl Kalser,
Lieutenant und Schützenmeister.

Příloha č. XXIX. II. masopustní merenda maškarní

Příloha č. XXX. Pozvánka k plesu spolku c.k. vojenských vysloužilců
korunního prince Rudolfa

Příloha č. XXXI. Pozvánka na Poštovní ples z 14. února 1914

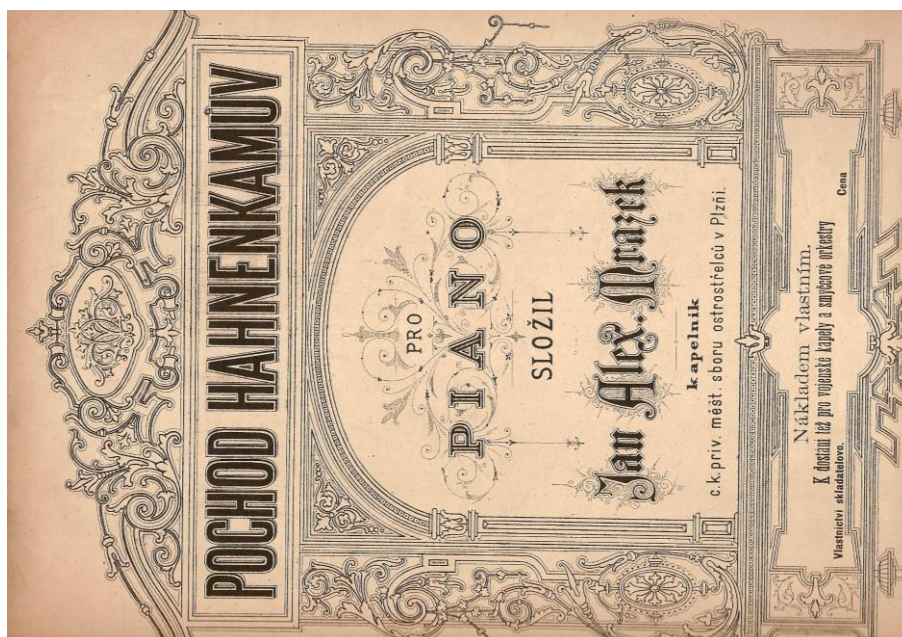
Příloha č. XXXII. Pozvánka k hudební zkoušce žákyň školských sester de
Notre Dame

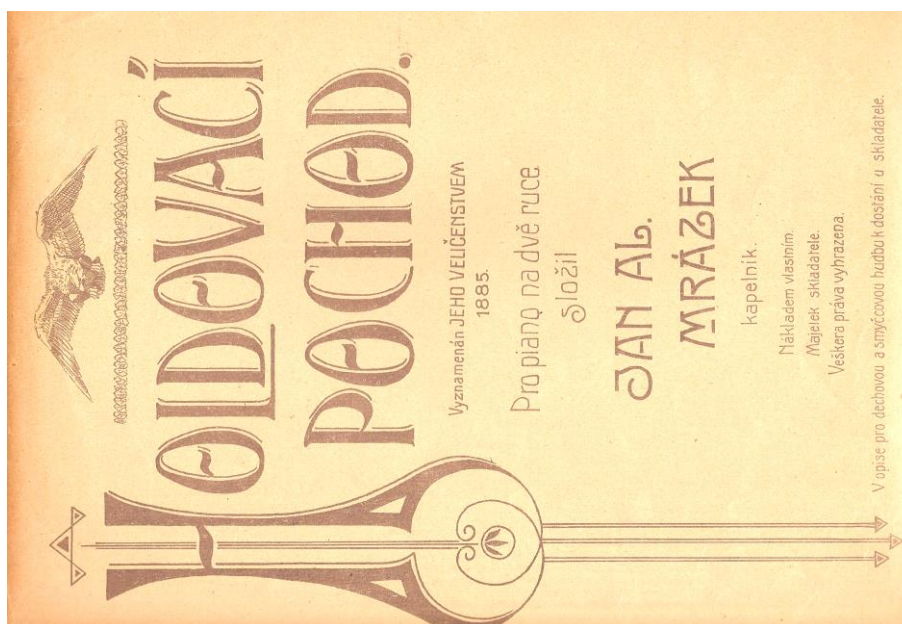

Příloha XXXV. Jan Alexander Mrázek, Pochod Hahnenkamův. Obálka

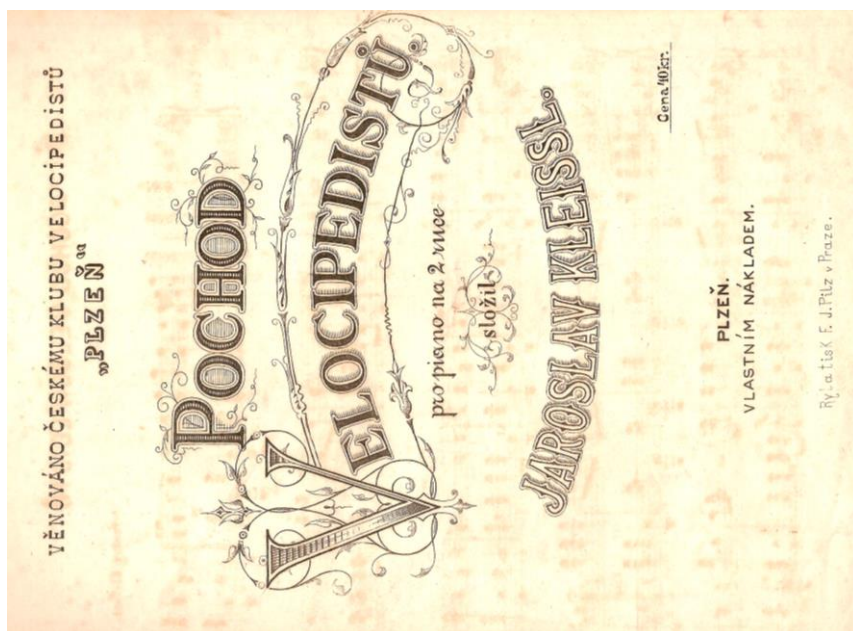

Příloha č. XXXVI. Jan Alexander Mrázek, Holdovací pochod. Obálka

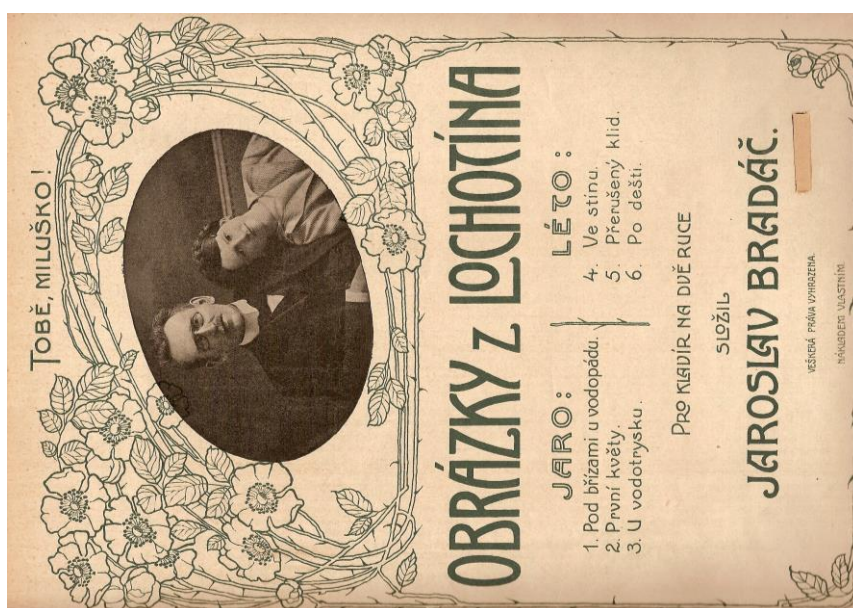

Příloha č. XXXVII. Jaroslav Kleissl, Pochod Velocipedistů. Obálka

Příloha č. XXXVIII. Jaroslav Bradáč, Obrázky z Lochotína. Druhá strana obálky

Sbirka-hudebnin			Melodienschatz	
Serie 136.		D. R. G. M. 215 158.		
.. Největší výběr .. kapesních nožů britev a příborů, nůžek všech druhů úplného zařízení domácího a kuchynského náčiní „Železeho nábytku.“		„Filiale“ SIMON HOFMANN „Filiale“ Prazská ulice No. 14. Prager Gasse. Plzeň. * Pilsen.		.. Grösste Auswahl in .. Taschenmessern Rasiermessern und Ebbestecken Scheren aller Art kompletten Haus- und Küchengeräten Eisenmöbeln.
Umělé oči K. 9. - kus. Künstl. Augen St. K. 9. -		F. PAVEL Optiker u. Mechaniker SPEZIALISTA DER OPTIK 38 Náměstí, PLZEŇ - PILSEN , Stadtplatz 38.		
Vlastní výroba moderních skřipečů a brýlí. Hlavní sklad franc. div. kukátek a binoclu. Rýsovadla všech osvědčených soustav, pásma angl. ocelová. Logarit- mická měřítka jakož i veškeré jiné měřické potřeby. Telegrafy - Telefóny.		Eigene Erzeugung von modernen Zwickern und Brillen. Hauptniederlage franz. Theaterglasser und Feldstecher. Reifzeuge aller bewährten Systeme. Engl. Stahl-Bandmaße, Rechenschieber und alle anderen Meß-Instrumente Telephone - Telegraphen.		
PILSEN, Schulgasse 15. Herrenwäsche - Ausstattungen engl. Überröcke und Westen Stöcke und Regenschirme Niederlage der k. k. Hof-Hutfabriken P. & C. Habig • J. H. Ita A. Pichler • G. Borsalino.		L. NEUMANN		PLZEŇ, školní ulice 15. výbavy prádla pro pány angl. svrchníky a vesty hole a deštníky Sklad c. k. dvorních továren na klobonky P. & C. Habig • J. H. Ita. A. Pichler • G. Borsalino.
První závod pro dámské modní látky a konfekci J. Khusz v Plzni dříve F. BURIANEK náměstí „u zlatého růžence“ HEDVÁBNÉ, VLNĚNÉ A PRACÍ LÁTKY. Berlínská a Vídeňská Konfekce. Výbavy pro nevěsty.				Erstes Damen-Modewaren- und Konfektions-Geschäft J. Khusz in Pilsen vormals F. BURIANEK Ringplatz, „Zum goldenen Rosenkranz“ SEIDEN-, WOLL- UND WASCH-STOFFE. Berliner und Wiener Konfektion. Braut-Ausstattungen.
Nejstarší a nejosvědčenější závod, nejlepší a nejlevnější nákup smíšeného zboží, jižního ovoce, vína a lahůdek, velkoobchod čajem a sklad firmy Bratři Popoff v Moskvě. SKLADY zboží všech velkých světových vinogradů, továren a velkopodniků.		PLZEŇ Náměstí J. F. KOTĚSOVEC Stadtplatz PILSEN		Das älteste und bewährteste Etablissement, die beste und billigste Einkaufsquelle von gemischten Waren, Süd- früchten, Wein u. Delikatessen; Theegrosshandlung, Niederlage der Brüder Propoff in Moskau. LAGER von Waren aller großen u. weltberühmten Wein- quellen, Fabriken u. Großunternehmungen.
Ueberreicht von der Firma J. KHUSZ in Pilsen, Ringplatz • Doručeno od firmy J. KHUSZ v Plzni, náměstí.				

Man bittet die Rückseite zu beachten.
 Zvlášť upozorňuje se na zadní stranu.

Další exempláře sbírky hudebnin lze inserovat zdarma odůvěřit. • Weitere Exemplare werden bei den Inserenten gratis abgehoben.